Два роки війни:
наслідки та перспективи

Збірник тез наукових доповідей
учасників Всеукраїнської конференції
(15 тавня 2024 р.)

ДВА РОКИ ВІЙНИ:
НАСЛІДКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦІЇ
(м. Київ, 15 травня 2024 р.)

Електронне наукове видання

Київ – 2024

УДК 082:001

Д22

Рекомендовано до опублікування рішенням Наглядової ради
Благодійного фонду «Науковці та освітяни для ЗСУ»
від 20 червня 2024 року за № 1-3

Автори несуть виключно персональну відповідальність за зміст та якість матеріалів, які були подані ними до публікації. Організатори конференції можуть не розділяти поглядів авторів.

Два роки війни: наслідки та перспективи: тези доповідей учасників Всеукраїнської онлайн конференції (м. Київ, 15 травня 2024 р.). [Електронне наукове видання]. За заг. ред. Алюшиної Н., Панчишина Р. Київ: БФ «Науковці та освітяни для ЗСУ», 2024. 352с.

ISBN 9798329420128

DOI 10.5281/zenodo.12188432

У збірнику розміщено тексти наукових доповідей науковців, освітян, громадських активістів та діячів, держаних службовців та військовослужбовців, присвячених аналізу наслідків повномасштабної війни на території України, її впливу на різні сфери життя та наведено пропозиції щодо подальшого відновлення України.

© Колектив авторів, 2024
© БФ «Науковці та освітяни для ЗСУ», 2024

Благодійний фонд «Науковці та освітяни для ЗСУ»

Національне агентство України з питань державної служби

Академія праці, соціальних відносин і туризму

Центральноукраїнський державний університет імені Винниченка

Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України

Інститут літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України

Київський університет інтелектуальної власності та права Національного університету «Одеська юридична академія»

Херсонський державний університет

Рівненський державний гуманітарний університет

Херсонський державний аграрно-економічний університет

Київський національний університет будівництва і архітектури

Навчально-науковий інститут права Державного податкового університету

Навчально - науковий інститут права ім. І. Малиновського Національного університету «Острозька академія»

Навчально-науковий інститут права КНУ імені Тараса Шевченка

Юридичний факультет Національного університету біоресурсів і природокористування України

Факультет економіки та права Національного транспортного університету

Юридичний факультет Запорізького національного університету

Факультет міжнародних відносин Національного авіаційного університету

Юридичний факультет Волинського національного університету імені Лесі Українки

Юридичний факультет Ужгородського національного університету

Юридичний факультет Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Вища школа публічного управління Національного агентства України з питань державної служби

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА 17

СЕКЦІЯ: ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ 18

Дяченко Н.П., Дяченко В.С.
ДЕРЖАВНІ МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОТИДІЇ КОНТРАФАКТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ 19

Куйбіда В.С.
ПРО ЗАВДАННЯ РЕФОРМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ НА ТЕПЕРІШНЬОМУ ЕТАПІ 22

Лихач Ю.Ю.
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ПУБЛІЧНИХ СЛУЖБОВЦІВ ДЛЯ РОБОТИ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ . 30

Мудрик Ю.Г.
ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ІНОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД 33

Панчишин Р.І.
ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ПІДТРИМКИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ, ВЕТЕРАНІВ ТА ЇХНІХ СІМЕЙ ОРГАНАМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ: КЛЮЧОВІ КРОКИ ДО УСПІХУ І ВПРОВАДЖЕННЯ (НА ПРИКЛАДІ США) 36

Правоторова О.М.
ДЕЯКІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО ІМІДЖУ КЕРІВНИКА У ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ 40

Рябокінь Я.В.
РОЛЬ ТА ВИКЛИКИ ЦНАП У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ГРОМАДЯНСЬКИХ ПРАВ ТА ПОСЛУГ ПІД ЧАС ВІЙНИ В УКРАЇНІ 44

Шкурат І.В., Потапов О.Є.
ЛІДЕРСТВО В УМОВАХ ВІЙНИ: ВИКЛИКИ ТА РОЗВИТОК КОМПЕТЕНЦІЙ У ПУБЛІЧНІЙ СЛУЖБІ 46

Шульга О.В.
АРХЕТИПІКА ТА ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ: МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОВОЄННОГО МИРУ Й БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ПОСТМОДЕРНОГО СВІТУ 49

СЕКЦІЯ: ЮРИДИЧНІ НАУКИ 52

Бабін Б.В., Дегтярьова О.В.
АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ЗАХИСТУ ПРАВ ПЕРЕМІЩЕНОЇ ТА ОКУПОВАНОЇ МОЛОДІ 53

Батанов О.В.
ЛЮДСЬКИЙ ВИМІР МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ ВИКЛИКІВ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ 56

Батанова Н.М.
ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ЗАБОРОНИ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 60

Бобровник С.В.
МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОЇ АГРЕСІЇ 63

Бедрій Р.Б.
ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ 65

Богданов О.М.
СПІВВІДНОШЕННЯ СПРАВЕДЛИВОСТІ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ ПРАВОСУДДЯ 68

Бондарчук Ю.П.
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУТУ ВІЙСЬКОВОГО КАПЕЛАНСТВА 71

Галунько В.В.
ВИКЛИКИ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ ПРОЄКТУВАННЯ ТА ВИРОБНИЦТВА БАЛІСТИЧНИХ РАКЕТ В УКРАЇНІ 74

Гедьо А.
ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПРИВАТНИМИ ВИКОНАВЦЯМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 78

Глушков В.О.
ЗАСТОСУВАННЯ ПОЗОВНОЇ ДАВНОСТІ ПРИ ЗАХИСТІ ПРАВА ВЛАСНОСТІ ДОБРОСОВІСНОГО НАБУВАЧА 81

Горєв В.О.
ДОКТРИНА ПРОНИКНЕННЯ ЗА КОРПОРАТИВНУ ЗАВІСУ КРІЗЬ ПРИЗМУ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ 84

Дараган О.В.
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У СПОРТІ У КОНТЕКСТІ ПРИЙНЯТТЯ ЄВРОПАРЛАМЕНТОМ ЗАКОНУ «ПРО ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ»..... 87

Демчук А.М., Ленгер Я.І.
ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ВАЖЛИВІСТЬ УСВІДОМЛЕННЯ 91

Діордіца І.В.
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ 95

Єросова А.А.
ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНІ..... 98

Журавель Я.В., Патюта О.О.
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ГРОМАД В КОНТЕКСТІ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ІНФРАСТРУКТУРИ МІСТ УКРАЇНИ 101

Завидняк І.О.
ФАКТОРИ, ЯКІ ВКАЗУЮТЬ НА КОРУМПОВАНОГО ПРАЦІВНИКА ПРАВООХОРОННОГО ОРГАНУ 104

Зінорук М.М.
ЕВОЛЮЦІЯ ЗМІСТУ ДЕРЖАВНОСТІ ЧЕРЕЗ ДВА РОКИ ВІЙНИ.... 107

Іванишин І.Б.
МІЖНАРОДНІ СОЦІАЛЬНІ СТАНДАРТИ ТА ЇХ РОЛЬ В УДОСКОНАЛЕННІ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ В УКРАЇНІ В ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД 112

Ландіна А.В.
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВІЙСЬКОВІ НАСИЛЬНИЦЬКІ КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ 115

Лигін О.В.
ПОЛІТИЧНА БАГАТОМАНІТНІСТЬ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ 118

Максакова Р.М.
КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ: ВИПРОБУВАННЯ ПРАВОВИМ РЕЖИМОМ ВОЄННОГО СТАНУ 123

Маложон О.І.
СУДОВИЙ ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ В ПЕРІОД ВІЙНИ 126

Мартиненко А.В.
РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА ПРОФЕСІЙНУ ПРАВНИЧУ ДОПОМОГУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ 129

Марцеляк О.В.
ВИКЛИКИ ПЕРЕД ВІТЧИЗНЯНОЮ ПРАВОВОЮ НАУКОЮ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ 133

Мельник В.П.
ЩОДО ПРОБЛЕМ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ПРАЦЮ ОСОБАМИ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА В ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД 138

Мельник О.Я.
ДОСЛІДЖЕННЯ ЗМІСТУ ДЕЯКИХ ЗМІН ДО ЗАКОНУ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА «ПРО ДОПОМОГУ ГРОМАДЯНАМ УКРАЇНИ У ЗВ'ЯЗКУ ЗІ ЗБРОЙНИМ КОНФЛІКТОМ НА ТЕРИТОРІЇ ЦІЄЇ ДЕРЖАВИ» 141

Мілова Т.М.
ЗМІНИ ДО ЗАГАЛЬНОЇ ЧАСТИНИ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ 144

Настюк А.А.
ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРОТИДІЇ КНЯЗІВСЬКОЇ ВЛАДИ ПРИ ВТОРГНЕННІ МОНГОЛІВ В 1223 РОЦІ 147

Новікова М.М., Сімонцева Л.О.
ПРАВОВІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗОВНІШНЬОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ 151

Очкольда М.Г.
ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ КОРПОРАТИВНОГО СПОРУ 154

Павликівський В.І.
ПЕРСПЕКТИВИ ІПОТЕЧНОГО КРЕДИТУВАННЯ ВІЙСЬКОВИХ... 157

Петришин Н.А.
ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ КРАДІЖКИ «В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ» 161

Петришин Н.А., Грига Н.В.
ЕКОЦИД В КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКОГО ВТОРГНЕННЯ В УКРАЇНУ 164

Потапенко С.А.
МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОМПЛЕКСНОГО ВІДНОВЛЕННЯ ПОСТРАЖДАЛИХ В НАСЛІДОК БОЙОВИХ ДІЙ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ 167

Присяжнюк І.І.
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ ДІЄЮ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ..... 170

Пріхніч Д.Г.
ПОДОЛАННЯ НАСЛІДКІВ ВІЙНИ В УКРАЇНІ..... 174

Раєцька Л.В.
ІНСТРУМЕНТИ ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ У ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ ПІД ЧАС ВІЙНИ..... 178

Рибачек В.К.
ЩОДО ВИЗНАННЯ ЕКОЦИДУ МІЖНАРОДНИМ ЗЛОЧИНОМ 181

Романчук В.І.
ПРОБЛЕМА ОБМЕЖЕННЯ ДЕРЖАВНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ В ПРАВОТВОРЧОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ 184

Савченко В.С.
ОБМЕЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ В УКРАЇНІ ... 187

Скороход О.В.
ЦИФРОВІЗАЦІЯ В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ ТА ПОДОЛАННЯ НАСЛІДКІВ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ 189

Соловей Є.Р.
РОЛЬ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ПО ВІДНОВЛЕННЮ ТА РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ ПІСЛЯ ДВОХ РОКІВ ВІЙНИ 193

Соловйов А.С.
ГЕНЕЗИС ВПЛИВУ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ НА СФЕРУ СПОРТУ У КОНТЕКСТІ ПРИЙНЯТТЯ ЄВРОПАРЛАМЕНТОМ ЗАКОНУ «ПРО ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ» 196

Стратонов В.М.
ЗАХИСТ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 200

Таран С.М.
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ 205

Тарканій В.П.
ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЯ АДМІНІСТРАТИВНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У СФЕРІ ДЕРЖАВНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ 208

Ткачук В.Є.
ПРАВО В КОНТЕКСТІ ПАРАДИГМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ НАУКИ: ПОВОЄННИЙ ШЛЯХ РОЗВИТКУ 211

Француз-Яковець Т.А.
РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА ДЕРОГАЦІЮ ЗА ЄКПЛ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ 215

Хлистік М.А.
ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 218

Циганин Я.М.
СУЧАСНИЙ СТАН ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНОГО АГЕНТСТВА ВІДНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ 221

Циганчук Н.
ЗБЕРЕЖЕННЯ МІСЦЯ РОБОТИ ЗА ПРАЦІВНИКАМИ ПРИЗВАНИМИ НА ВІЙСЬКОВУ СЛУЖБУ – ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ 224

Черевко Н.О.
ВІЙНА В УКРАЇНІ І ПРАВА ЛЮДИНИ 228

Черепанов В.В.
ПРАВО НА ЗВЕРНЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 231

Шевченко О.О.
СПІВВІДНОШЕННЯ ТЕРМІНІВ РАЦІОНАЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЛІ ТА ПОНЯТТЯ ЦІЛЬОВОГО ПРИЗНАЧЕННЯ ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ НА ТЕРИТОРІЮ УКРАЇНИ..... 234

Шевчук В.Л., Бурлака М.
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОГО СУДОЧИНСТВА ПІД ЧАС ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ..... 237

Яра О.С.
ДВА РОКИ РОСІЙСЬКОЇ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ ДОВКІЛЛЯ УКРАЇНИ 241

Яценко В.Г.
ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ МІСТОБУДІВНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ ОРГАНАМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ 243

СЕКЦІЯ: ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ 245

Васюренко О.В., Коваль А.
АКТУАЛЬНА ПРОБЛЕМАТИКА ФІНАНСОВОГО ОБЛІКУ ЦИФРОВИХ АКТИВІВ В УКРАЇНІ 246

Єдіханова В.К.
МЕХАНІЗМИ УДОСКОНАЛЕННЯ МАРКЕТИНГОВОЇ СТРАТЕГІЇ ОРГАНІЗАЦІЇ 250

Забірко В.С.
НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ СТРУКТУРИ УПРАВЛІННЯ 253

Кожемяко А.І.
ВІДПОВІДАЛЬНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ У ГОТЕЛЬНОМУ БІЗНЕСІ 256

Подпузько Д.В.
УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЮ СИСТЕМОЮ ОРГАНІЗАЦІЇ 259

Червінська Т.М.
ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ МЕНЕДЖМЕНТУ ІННОВАТИВНОСТІ ТА КОМУНІКАЦІЙ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ 262

СЕКЦІЯ: ПОЛІТИЧНІ НАУКИ 265

Авраменко І.В.
ТЕХНОЛОГІЧНІ ІННОВАЦІЇ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ПРОДОВОЛЬЧУ БЕЗПЕКУ ТА ПІСЛЯВОЄННЕ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ 266

Зінчук А.Р.
РОЗВИТОК ДЕМОКРАТІЇ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ: СОЦІОЛОГІЧНИЙ ВИМІР 269

СЕКЦІЯ: СОЦІОЛОГІЧНІ НАУКИ 272

Солодинська А.О.
УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНИМ СЕРЕДОВИЩЕМ ОРГАНІЗАЦІЇ 273

СЕКЦІЯ: ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ 276

Hlavatska Yu.
WATCH, LEARN AND TEST YOUR KNOWLEDGE: TEACHING ENGLISH WITH MOVIES 277

Chaika O.
THE IMPORTANCE OF MULTICULTURAL EDUCATION FOR FUTURE PHILOLOGISTS IN TIMES OF RUSSIA-UKRAINE WAR 280

Кузнецов Ю.Б.
ПРОБЛЕМИ ОСВІТИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ 283

СЕКЦІЯ: ІСТОРИЧНІ НАУКИ 285

Вівсяна І.А.
ПІДРУЧНИК З ІСТОРІЇ ЯК ІНФОРМАЦІЙНА ЗБРОЯ 286

Зінчук А.Р.
ІСТОРІЯ ЖІНОЧОЇ ОСВІТИ (1901-1910 РР..) 289

Кінд-Войтюк Н.В., Зінчук А.Р.
КОТЛЯРЕВСЬКИЙ У КУЛЬТУРНОМУ ЖИТТІ УКРАЇНИ КІНЦЯ XVIII - ПОЧАТКУ XIX СТ. 292

Кінд-Войтюк Н.В., Зінчук А.Р.
ФОЛЬКЛОРНО-ЕТНОГРАФІЧНІ ТА ІСТОРИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ В УКРАЇНІ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XIX СТ. 295

Кінд-Войтюк Н.В., Зінчук А.Р.
ВНЕСОК ПАВЛА ЧУБИНСЬКОГО В УКРАЇНСЬКЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ВІДРОДЖЕННЯ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XIX СТ. 298

Кузовова Н.М.
ВІЙНИ З ПАМ'ЯТТЮ: ЧОМУ РОСІЯ ЗНИЩУЄ ПАМ'ЯТНІ ЗНАКИ ПРО ГОЛОДОМОР 1932-1933 РР. В УКРАЇНІ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ 301

СЕКЦІЯ: ВІЙСЬКОВІ НАУКИ 303

Богом'я В.І., Залевський М.
ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДІВ БІОМЕТРИЧНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ЗА ПАРАМЕТРАМИ ОБЛИЧЧЯ ДЛЯ ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ БЕЗПЕКИ 304

СЕКЦІЯ: ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ 308

Березюк Т.П.
ВПЛИВ ВІЙНИ НА СОЦІАЛЬНУ ІДЕНТИЧНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ. 309

Вітомський Ю.Л., Бондаренко С.Ю.
УПЕРЕДЖЕНІСТЬ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ І ЕВРИСТИКА В АНАЛІЗІ РОЗВІДУВАЛЬНИХ ДАНИХ ПІД ЧАС ВІЙНИ..... 312

Гришко О.Д., Чернякова О.В.
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОЇ СФЕРИ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 315

Немеш О.М.
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОСТТРАВМАТИЧНОГО СТРЕСОВОГО РОЗЛАДУ У ПІДЛІТКІВ УКРАЇНИ 319

Хлонь О.М.
ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ СУПЕР-ЕГО В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ПРАВОСВІДОМОСТІ МОЛОДІ..... 321

СЕКЦІЯ: ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ..... 324

Zhornokui U.
CHALLENGES FOR LITERARY JOURNALISM IN THE TIME OF THE POST-INFORMATION SOCIETY 325

Аністратенко А.В.
ЧАС ЯК ЛАБІРИНТ У МАЛІЙ ПРОЗІ МЕТАЖАНРУ АЛЬТЕРНАТИВНОЇ ІСТОРІЇ..... 328

Козій О.Б.
ПРОБЛЕМА СИНТЕЗУ МИСТЕЦТВ У РОМАНІ Д.ТАРТТ «ЩИГОЛЬ»..... 331

Макухіна С.В.
ОСОБЛИВОТІ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 334

Матусяк Г.І.
МІФОПОЕТИЧНА АРТИКУЛЯЦІЯ ВІЙНИ В КОМБАТАНТСЬКІЙ ПОЕЗІЇ МАКСИМА КРИВЦОВА..... 337

Ткачук Р.Ф.
РОЗКОЛ КИЇВСЬКОЇ МИТРОПОЛІЇ МОСКВОЮ В ОЦІНЦІ ПРАВОСЛАВНИХ ТА УНІЙНИХ КНИЖНИКІВ XVII СТ. 340

Чернова Ю.В.
ПАДІННЯ АВТОРИТЕТНОСТІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ 342

Чик Д.Ч.
ОБРАЗ ІНШОГО В АВТОБІОГРАФІЧНІЙ ТРИЛОГІЇ «КАЗКА МОЙОГО ЖИТТЯ» Б. ЛЕПКОГО..... 345

ПЕРЕДМОВА

Всеукраїнська конференція «Два роки війни: наслідки та перспективи» об'єднала понад 150 освітян, науковців, практиків, громадських діячів та активістів, державних службовців та військовослужбовців.

Організаторами заходу була поставлена амбітна ціль – висвітлити проблеми з якими стикнулася наша країна за ці понад два роки повномасштабної війни та знайти траєкторії за якими українське суспільство має рухатися для настання миру та перемоги, а також консолідація наукового та освітянського співтовариства для збору коштів на потреби Збройних сил України. Завдяки спільним зусиллям Благодійний фонд «Науковці та освітяни для ЗСУ» уже надав першу допомогу для Збройних сил України. Проте, боротьба триває і організатори закликають й надалі здійснювати пожертви на користь Збройних сил України.

Як освітянам та науковцям допомогти фронту? Для цього й був створений Благодійний фонд «Науковці та освітяни для ЗСУ». Благодійний фонд - це команда людей, які всім серцем вірять у перемогу України. Фонд об'єднує науковців та освітян для формування потужної підтримки Збройним Силам України та на постійній основі закуповує дрони для підрозділів ЗСУ, які звертаються до фонду.

Звичайно, ми віримо, що скоро буде мирне небо над Україною. Однак, зупинитися зараз ми не можемо. Ситуація на фронті змінюся щосекунди. І ми маємо забезпечити нашим захисникам та захисницям перевагу над загарбником.

На сьогодні Благодійний фонд уже має потужну мережу партнерів та менторів і Ви також є його частиною!

Свій внесок у перемогу Ви можете зробити у будь-який зручний для Вас спосіб за покликанням https://secure.wayforpay.com/donate/naukarmy. Також слідкуйте за нашими новинами та майбутніми проєктами на нашому сайті за коротким покликанням https://naukarmy.org.ua.

З вірою у перемогу,
Голова наглядової ради
Благодійного фонду
«Науковці та освітяни для ЗСУ»
Руслан ПАНЧИШИН

СЕКЦІЯ:

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ

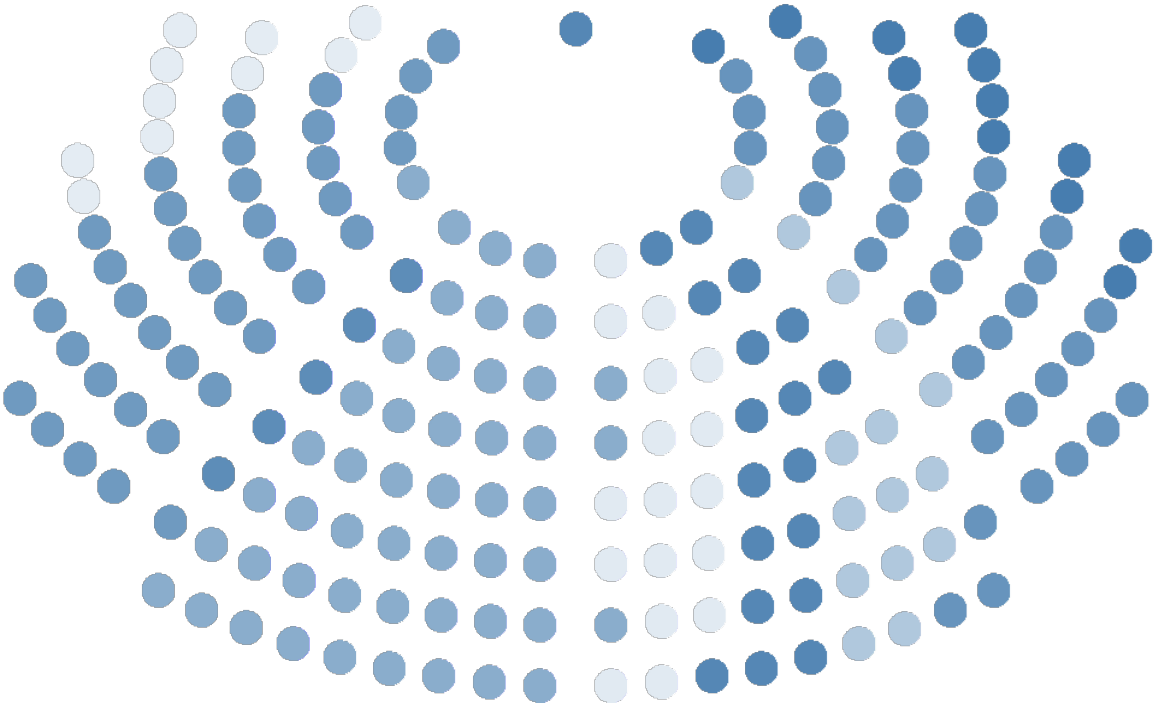

Дяченко Н.П.,
кандидатка наук з державного управління, доцентка кафедри кібербезпеки, ІТ та економіки, Київський університет інтелектуальної власності та права Національного університету «Одеська юридична академія»

Дяченко В.С.,
кандидат економічних наук, доцент кафедри кібербезпеки, ІТ та економіки, Київський університет інтелектуальної власності та права Національного університету «Одеська юридична академія»

ДЕРЖАВНІ МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОТИДІЇ КОНТРАФАКТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Контрафактна діяльність є передумовою формування глобальних соціально-економічних ризиків, загрожуючи діяльності відповідального бізнесу (який сплачує податки), створюючи ризики економікам держав та добробуту громадян.

Серед наслідків перебування в обігу контрафактної продукції варто виокремити:

– загрозу формуванню засад сталого економічного державного розвитку;

– криміналізацію товарного ринку;

– нівелювання стимулів відповідального бізнесу до інноваційної діяльності;

– загрозу здоров'ю громадян, адже контрафактна продукція наявна й у сфері харчування та фармакології;

– загрозу безпеці споживачів, адже з контрафактними товарами не проходять перевірку на відповідність якості, що, у свою чергу, обумовлює можливість негативних наслідків при їх використанні для здоров'я чи безпеки користувачів;

– завдання шкоди комерційній цінності певного бренду шляхом знецінення його оригінальних властивостей у споживачів;

– погіршення якості, оскільки контрафактні товари, як правило, не мають такої якості, як оригінальна продукція тощо.

Саме втрата прибутку правовласником від обігу на товарному ринку контрафактної продукції обумовлює потребу активізації їх зусиль щодо зміцнення правової охорони об'єктів права інтелектуальної власності.

Серед напрямів інтенсифікації діяльності правовласників щодо зміцнення правової охорони об'єктів права інтелектуальної власності варто наголосити на:

– потребі системної співпраці з урядом, зокрема шляхом виявлення, розслідування, здійснення експертизи та вилучення контрафактної продукції;

– більш активному співробітництві з представниками сфери роздрібної торгівлі з метою вмотивування їх до реалізації виключно оригінальної продукції;

– активізації співпраці з логістичними фірмами (веб-сайтами, платформи, порталами, платіжними системами, перевізниками тощо) [1], адже взаємопов'язаність посередницьких каналів роблять їх привабливими для транспортування контрафактної продукції;

– необхідності активізації інвестування в розробку технічних рішень, які б могли зробити оригінальну продукцію економічно не вигідною для контрафактного виробництва та складнішою для копіювання.

Підсумовуючи викладене, стає зрозумілим, що позиція правовласника у контексті антиконтрафактної діяльності має бути провідною та проактивною. Адже саме від його дій чи бездіяльності, щодо охорони та захисту власних прав ІВ, залежить обсяг контрафактної продукції під його брендами на ринку.

Окрему нішу на ринку контрафактної продукції займають підроблені алкогольні напої, зокрема:

– системна заправка використаних пляшок та постачання їх у бари та ресторани;

– повторна заправка використаних пляшок елітних напоїв та постачання їх у роздрібну мережу;

– промислові та транснаціональні об'єднання злочинного характеру, для яких виготовлення контрафактних алкогольних напоїв є одним з напрямів, зокрема –

відмивання грошей;

– постачальники пляшок, етикеток, ковпачків, ароматизаторів та товарів за зовнішнім виглядом схожих на оригінальну алкогольну продукцію.

Така діяльність має тенденцію до зростання, а відтак, зростають й негативні наслідки, серед яких:

– ризик для здоров'я споживачів, адже в підроблених алкогольних напоях зазвичай використовують замінники етанолу;

– фінансове зростання криміногенних угруповань, що сприяє посиленню їх руйнівного соціально-економічного впливу.

– нівелювання стимулів до інноваційної діяльності та інвестування, а відтак, виступає гальмуючим чинником довгострокового економічного зростання;

– недоотримання бюджетних коштів.

З метою комплексного захисту бізнес середовища від контрафактної продукції необхідно:

– системно здійснювати моніторинг потенційної контрафактної діяльності;

– ретельно систематизувати докази для ініціювання процесуальних дій;

– підтримувати дієві комунікаційні зв'язки з адміністраціями маркетплейсів, власниками веб-сайтів та іншими представниками з метою видалення контрафактної продукції та блокування механізмів її розповсюдження [2].

Ці заходи сприятимуть формуванню довіри споживачів, зростанню прибутковості підприємницької діяльності та забезпечать інтенсивне повоєнне відновлення державної економіки.

Література:

1. Дяченко В. С., Дяченко Н. П. Особливості державної політики щодо забезпечення права інтелектуальної власності у сфері цифрових технологій. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2024. №2. https://doi.org/10.32702/2307-2156.2024.2.17.

2. I Radynskyy, S., Ratynskiy, V., Diachenko, N., Diachenko, V., A. Krupka, Lobodina, Z., Pohrishchuk, H., Dobizha, N., Shpylyk, S., Bendiuh, V. (2024). Improving the financing mechanism for the development of local communities based on the use of digital technologies. Eastern-European Journal of Enterprise Technologies, 2024, 2 (13 (128)), 35–46. https://doi.org/10.15587/1729-4061.2024.300908.

Куйбіда В.С.,
доктор наук з державного управління, професор, головний науковий співробітник відділу проблем державного управління та адміністративного права, Інститут держави і права імені В.М. Корецького НАН України

ПРО ЗАВДАННЯ РЕФОРМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ НА ТЕПЕРІШНЬОМУ ЕТАПІ

У статті «Сьогоднішні пріоритетні завдання модернізації України» [1], яка була розширеним варіантом доповіді, зробленої 28 квітня 2022 року на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Публічне управління та адміністрування в умовах війни і в поствоєнний період в Україні» [2] розглядалися актуальні проблеми реформування управління Україною у воєнний і повоєнний періоди. Особлива увага приділялася потребі проведення нагальних змін у економіці під час війни з огляду на її можливу довготривалість, а також алізувалися домінуючі тенденції у суспільстві і державі, зміни безпекової ситуації в світі та робився висновок про потребу перезаснування держави після перемоги у війні. Наголошувалося також на потребі пошуку нових сенсів існування Української держави і співбуття з іншими державами, проведення докорінних реформ міжнародних інституцій, створених після другої світової війни та заснування нових. Зараз зупинимося на питаннях завершення реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, яке проводиться відповідно до Концепції, затвердженої розпорядженням КМУ № 333-р від 1 квітня 2014 р. [3]. У роботі [4] ми розглядали актуальні проблеми реформування місцевого самоврядування України, зокрема формування таких територіальних громад, які мають бути правово, організаційно та фінансово спроможними, особливу увагу приділяючи колізіям діючих правових норм з нормами Європейській Хартії місцевого самоврядування. [5]. Після аналізу було зроблено висновок про необхідність завершення, відповідно до оголошених планів, формування правової основи для ефективного функціонування органів місцевого самоврядування, прийнявши потрібні правові акти, усунувши колізії в уже існуючих актах та уточнивши визначення терміну «спроможність» і методику проведення попередньої оцінки рівня спроможності територіальних громад [6].

Нагадаємо, що у законодавчих актах відсутнє визначення спроможності. Щодо інших актів, то в Угоді між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом і його державами-членами, з іншої сторони, про спільний авіаційний простір *(Європейський Союз*; Угода, Міжнародний документ, Перелік, Правила,

Критерії від 12.10.2021) можемо знайти таке її визначення: «спроможність» означає можливість авіаперевізника здійснювати міжнародні повітряні перевезення, у тому числі, чи має він задовільне фінансове становище та достатній управлінський досвід і здатний дотримуватися законодавства, правил та вимог, які регулюють здійснення таких перевезень.

Оскільки основним носієм місцевого самоврядування є територіальні громади, які всуціль покривають державну територію України, то у відповідність їй(території) можна поставити уявний однозв'язний анізотропний простір - простір спроможності, основною характеристикою якого є індекс спроможності(ІС). Розрізняємо: спроможність територіальних громад, представницьких органів місцевого самоврядування, голів територіальних громад, виконавчих органів місцевого самоврядування. Цей індекс є сталим на території кожної територіальної громади(поселень?).. В розрахунок індексу, на нашу думку, мають входити оцінки характеристик людей, інституцій і інститутів, органів і організацій а не тільки різних видів ресурсів і т.д.. Наголошуємо на врахуванні оцінки характеристик людей, адже відповідно до Статті 3 Конституції України «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.» [7].

Індекс спроможності(ІС) можна розраховувати із застосуванням методу прийняття рішень на нечіткій основі. При цьому, мабуть, варто не тільки аналізувати та оцінювати конкретні економічні, соціальні, фінансові та інші показники але й оцінювати соціальну справедливість через вивчення кількості осіб, які отримують відповідні послуги. Отож розрахунок індексу спроможності має включати також оцінку змінних з вимірів «індивіди», «територіальна громада», «органи місцевого самоврядування» , «навколишнє середовище». Після цього обчислення мають бути зважені за допомогою методики Fuzzy Analytic Hierarchy Process (AHP) багатокритеріального прийняття рішень, яка використовує концепції теорії нечітких множин і ієрархічного аналізу та дозволяє враховувати невизначеність і суб'єктивність оцінок експертів. Такі розрахунки дадуть можливість, наприклад, встановити перелік послуг, не доступних для певної кількості людей(наприклад людей з інвалідністю, число яких після війни значно збільшиться). Пропонований підхід дасть можливість визначити пріоритети майбутніх проектів, які мали б реалізовуватися в громаді для покращення надання послуг.

Доступність публічних послуг для кожного члена територіальної громади і всіх груп її населення є ключовою при оцінці справедливості. Це передбачає справедливий розподіл ресурсів та справедливу участь у просторово розподілених можливостях отримання публічних послуг, що є фундаментальними вимогами

соціальної інтеграції всіх членів територіальної громади. Доступність публічних послуг визначається для досягнення просторово розподілених можливостей отримання публічних послуг і охоплює взаємодію різних систем територіальної громади та осіб з різними характеристиками. У багатьох громадах оцінювали доступність публічних послуг до війни при їх плануванні. Але саме планування надання публічних послуг не включало такі показники, як дохід, вік, стать, особливі потреби осіб, які бажають отримати публічні послуги, що суттєво впливає на свободу їх вибору, адже доступність публічних послуг є різною для різних людей через різну їх здатність використовувати доступність.

Розрахований в такий спосіб ІС дасть можливість будувати систему надання публічних послуг так, щоб вона давала людям справедливість і свободу вибору між альтернативами на основі їх очікувань.

Вищевикладене дає можливість дивитися на спроможність місцевого самоврядування як на сутнісну агреговану його характеристику, яка враховує характеристики інституцій, інститутів, які уможливлюють його існування, характеристики самої територіальної громади(в тому числі осіб, які її складають) та органів, утворюваних нею, характеристики кадрових, матеріальних, фінансових та інших ресурсів, необхідних для реалізації завдань та функцій місцевого самоврядування з надання ними публічних послуг на рівні, передбаченому вимогами нормативних актів.

Для завершення процесу формування спроможних територіальних громад потрібно провести розподіл компетенції між органами публічної влади(як між органами виконавчої влади і органами місцевого самоврядування, так і між органами місцевого самоврядування різних адміністративно-територіальних рівнів). Такий розподіл уможливить також завершення процесу формування спроможних районів і дасть можливість підійти до завершального етапу реформи територіальної організації влади в Україні – формування спроможних областей.

Пошук критеріїв розмежування повноважень між органами виконавчої влади і органами місцевого самоврядування в Україні почався з підготовкою і прийняття 7 грудня 1990 року ЗУ «Про місцеві Ради народних депутатів та місцеве і регіональне самоврядування». Після певного затишшя процес активізувався з ухваленням у 1996 р. Конституції України, коли з'явилися передумови структурного та функціонального реформування системи органів публічної влади. Гострі дискусії особливо були при підготовці проекту ЗУ» Про місцеве самоврядування в Україні» (прийнятий 21.05.1997р.) і проекту ЗУ «Про місцеві державні адміністрації» (прийнятий 9 квітня 1999 року). Першим постійно діючим органом з питань підготовки і проведення адміністративних перетворень стала Державна комісія з проведення в Україні адміністративної реформи на чолі з Л.Кравчуком, створена у липні 1997 року. У 1998 р. Указом Президента України було затверджено Концепцію адміністративної реформи в Україні (далі –Концепція). Комісія з питань адміністративно-територіального устрою була

утворена Указом Президента України у серпні 2000 р. Очолив її В. Литвин, Голова Адміністрації Президента України.

Після «помаранчевої» революції реформування адміністративно-територіального устрою було ініційовано в черговий раз. Очолив реформу віце-прем'єр-міністр з адміністративно-територіальної реформи Р. Безсмертний, за розпорядженням якого було утворено спеціальну робочу групу для розробки проекту Закону «Про територіальний устрій України». У відповідності до цієї законодавчої ініціативи, робоча група пропонувала три етапи реформування, а саме: створення громад, які були б спроможні виконувати функції місцевого самоврядування, оптимізацію територіального устрою в кордонах областей на рівні районів та оптимізацію кордонів самих областей. Під оптимізацією малось на увазі утворення трирівневої системи адміністративно-територіального устрою з громадою на найнижчому рівні, районом на наступному рівні, регіоном на найвищому. Після дострокових парламентських виборів, що відбулися у вересні 2007 р., зі створенням Міністерства регіонального розвитку та будівництва України питання проведення адміністративно-територіальної реформи були покладені на це міністерство. Протягом 2007-2010 років в міністерстві було здійснено ряд кроків зі створення системи підвищення кваліфікації посадових осіб місцевого самоврядування та депутатів місцевих рад, напрацьовано Концепцію адміністративно-територіальної реформи і реформи місцевого самоврядування а також пакет законодавчих актів: від внесення змін до Конституції України до проектів нових законів » Про місцеве самоврядування в Україні» та « Про місцеві державні адміністрації».

Серед десятків публікацій, присвячених розмежування повноважень між органами виконавчої влади і органами місцевого самоврядування, які з'явилося за той час, можна виділити ті, які найбільше, на нашу думку, пов'язані з метою нашого дослідження [8-26].

Формулюючи принципи розподілу компетенції між органами публічної влади звернемо увагу на принципи належного урядування («good governance»). Резолюція Комісії з прав людини 2000/64 «Роль належного врядування у забезпеченні прав людини» визначила ключові характеристики належного врядування. Очевидно, що дивитися на них як на принципи розподілу компетенції не варто, але не варто і не помічати, адже стандарти належного врядування і адміністрування закріплені в багатьох рекомендаціях та резолюціях РЄ, в правовій системі ЄС, зокрема, Кодексі Європейського омбудсмена належної адміністративної поведінки. Отож, орієнтуючись на них сформулюємо принципи, на основі яких може здійснюватися розмежування повноважень між місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування:

1.верховенство права(забезпечує реалізацію основних прав і свобод людини і громадянина);

2. узгодження загальнодержавних, регіональних і місцевих інтересів;

3. ефективне здійснення повноважень;

4.децентралізації;

5. субсидіарності;

Європейська хартія місцевого самоврядування, не називає принцип субсидіарності, але визначає його зміст та встановлпри реалізаціює вимогу його імплементації у публічні відносини. Відповідно до ст. 4 Хартії, публічні повноваження здійснюються переважно тими органами публічної влади, які мають найтісніший контакт з громадянином. Причому, наділяючи повноваженнями якийсь орган виконавчої влади чи орган місцевого самоврядування, необхідно враховувати їх завдання, а також вимоги досягнення ефективності та економії при реалізації цих завдань. Нагадаємо: Рекомендації комітету міністрів Ради Європи № (95)19 «Про застосування принципу субсидіарності» (прийнята 12 жовтня 1995 року) визначають, що принцип субсидіарності слід застосовувати не лише у відносинах між урядом і органами місцевої влади, а також у відносинах між органами регіональної влади і органами місцевої влади, а більш загально – між усіма рівнями публічної влади.

6. фунціональний принцип.

Щодо критеріїв розподілу компетенції між органами публічної влади(в тому числі і між органами місцевого самоврядування різних адміністративно-територіальних рівнів), то до них можна віднести :

1. критерій відповідності повноважень природі органів публічної влади;

До компетенції органів місцевого самоврядування слід віднести ті повноваження, ефективна реалізація яких пов’язана з особливостями місцевого самоврядування: реалізація завдань, що стосуються щоденних потреб жителів громад. Причому ці завдання найраціональніше реалізовувати власне за місцем проживання при безпосередній взаємодії з населенням. Відповідно, до компетенції місцевих органів виконавчої влади слід віднести питання, вирішення яких пов’язане із діяльністю держави, а також ті питання, які, хоча і стосуються жителів відповідної територіальної громади, але вимагають централізованого вирішення.

2. критерій відповідності повноважень органів публічної влади інтересам, які вони реалізують;

3. критерій відповідності повноважень органів публічної влади поставленим перед ними завданням;

4. критерій відповідності повноважень органів тим функціям, які вони покликані реалізовувати;

5. критерій необхідності використання при здійсненні повноважень інститутів безпосередньої демократії.

6. критерій власності : органи державної виконавчої влади при реалізації своїх повноважень повинні управляти державною власністю, а органи місцевого самоврядування – комунальною.

7. критерій не конфліктності повноважень органів публічної влади;
8. критерій повноти повноважень органів публічної влади.

У секторальному законодавстві варто визначити цілі, завдання та обсяг функцій кожного з рівнів публічної влади для кожної сфери суспільних відносин, оскільки формування цілей і завдань органу публічної влади передують реалізації його функцій і повноважень, визначаючи зміст кожної функції і , відповідно, кожного повноваження. Іншими словами цілі органу публічної влади конкретизуються в його завданнях і функціях, які реалізовуються за допомогою конкретних владних повноважень, що виражені в компетенції органу публічної влади, тобто компетенція уможливлює досягнення управлінських цілей і виконання поставлених перед органом публічної влади завдань.

Відповідно, повнота владних повноважень органів публічної влади є необхідною умовою ефективного функціонування органів публічної влади. Під повнотою владних повноважень органу публічної влади ми розуміємо необхідність і достатність його повноважень для виконання завдань поставлених перед ним. Тобто обсяг повноважень органу публічної влади має відповідати завданням, вирішення яких на нього покладено, причому кожне повноваження органу публічної влади (за винятком тих повноважень, що направлені на забезпечення функціонування самого органу) повинне реалізовуватися для виконання якогось із його завдань. Зауважимо, що потреби ефективного управління об’єктом визначають межі необхідного обсягу повноважень суб’єкта-органу публічної влади.

Література:

1. Kuibida, Stepan; Kuybida,Vasyl (2022). TODAY'S PRIORITY TASKS ARE THE MODERNIZATION OF UKRAINE. Social and Human Sciences. Polish-Ukrainian scientific journal (https://issn2391-4165.webnode.com.ua/), 02 (34). - Available at: https://issn2391-4164.blogspot.com/p/202223.html (accessed 29 June 2022).

2. Куйбіда С.В., Куйбіда В.С. Сьогоднішні пріоритетні завдання модернізації України. Публічне управління та адміністрування в умовах війни і в постворенний період в Україні : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. у трьох томах, м. Київ, ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України, 15-28 квітня 2022 р.; ред. колегія : І.О. Дегтярьова, В.С. Куйбіда, П.М. Петровський та ін., уклад. Т.О. Мельник. Т. 3. К. : ДЗВО «УМО» НАПН України, 2022. 155 с. ст.123-137.

3. КМУ Розпорядження від 1 квітня 2014 р. № 333-р «Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні» https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80#Text

4. Kuibida, Vasyl (2021). CAPABLE TERRITORIAL COMMUNITIES. Social and Human Sciences. Polish-Ukrainian scientific journal (https://issn2391-

4165.webnode.com.ua/), 04 (32). - Available at: https://issn2391-4164.blogspot.com/p/46.html (accessed 10 November 2021).

5. Європейська хартія місцевого самоврядування : ратифікована Законом №452/97-ВР від 15.07.1997 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text

6. Про затвердження Методики формування спроможних територіальних громад : Постанова Кабінету Міністрів України від 08.04.2015 № 214. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/214-2015-%D0%BF

7. Конституція України, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

8. Орзих М. Интерес в системе местного самоуправления // Аппарат государственного управления: интересы и деятельность. К., 1993.

9. Крупчан О.Д. Організація виконавчої влади: монографія. Київ: Видавництво УАДУ, 2001. 132 с

10. Кравченко В. Новий етап місцевого та регіонального розвитку: Проблеми законодавчого забезпечення // Місцеве самоврядування 10 років здобутків. К.: Україна, 2002. 72-79 с.

11. Манжула А.А. Проблеми розмежування владної компетенції та взаємодії між органами місцевої виконавчої влади й органами місцевого самоврядування у вирішенні соціальних проблем у регіоні. Город, регион, государство: проблемы распределения полномочий / ред. кол.; В.К. Мамутов (отв. ред.); НАН Украины. Институт экономико-правовых исследований. Донецк: Юго-восток, 2003. С. 227–233

12. Торохтій Ю.З. Правові засади взаємодії місцевих державних адміністрацій та місцевого самоврядування в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.02 / Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2005

13. Бутченко Т. І. Сутність державного інтересу / Т. І. Бутченко // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. – 2008. – Вип. 35. – С. 36–45. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpgvzdia_ 2008_35_5.

14. Бабич О.М. Реформування системи місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування: сьогодення та перспективи. Часопис Київського університету права. 2009. № 2. С. 110-116

15. Соколов В., Хижняк Д. Місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування: взаємодія і розмежування повноважень. Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса. 2009. Вип. 44. С. 144-150

16. Снігур С.П. Сучасний стан та проблеми функціонування місцевого самоврядування в Україні на регіональному рівні. Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія «Управління». 2010. Вип. 1. С. 349-356

17. Макаров Г.В., Держалюк О.М., Каплан Ю.Б. Взаємодія органів

державної влади та місцевого самоврядування у межах нової системи територіальної організації влади в Україні. К., 2011. 54 с

18. Сисоєва В.Г. Актуальні питання взаємодії органів місцевого самоврядування та місцевих державних адміністрацій. Наукові записки. Серія «Культура і соціальні комунікації». 2012. Вип. 3. С. 151-158

19. Цісельська Х. О. Законний інтерес як критерій класифікації учасників господарського процесу / Х. О. Цісельська // Актуальні проблеми держави і права. – 2012. – Вип. 66. – С. 434–442. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdp_2012_66_65.

20. Шабатько К. В. Поняття, сутність та значення інтересу як державноуправлінської категорії / К. В. Шабатько // Право і Безпека. – 2012. – № 4. – С. 104–109. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2012_4_24.

21. Савченко С. В. Співвідношення приватних і публічних інтересів: досвід України / С. В. Савченко // Форум права. – 2013. – № 3. – С. 520–528. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2013_3_87.

22. Георгієвський Ю.В. До питання визначення критеріїв розмежування компетенції органів державної виконавчої влади та органів місцевого самоврядування. Віче. 2014. № 14. URL: http://www.viche.info/journal/4279/.

23. Баймуратов М.О. Децентралізація та компетенція місцевого самоврядування в Україні. Віче. 2015. № 12. URL: http://www.viche.info/journal/4777/

24. Бондарчук Л.В., Урбанович В.А. Взаємодія органів державної влади та органів місцевого самоврядування: правові й функціональні аспекти. Науковий огляд. 2015. № 11 (21). С. 1-9.

25. Карабін Т.О. Розподіл повноважень публічної адміністрації: Монографія. – Ужгород: Ґражда, 2016. – 220 с.

26. Незнаюк С.Ю. Взаємодія органів місцевого самоврядування і державної влади в умовах реформи децентралізації : автореф. дип. роботи на здобуття освітнього ступеня «магістр»: спец. 281 "Публічне управління та адміністрування" / С.Ю. Незнаюк, ЧНУ ім. Петра Могили. - Миколаїв, 2019. – 12 с. https://krs.chmnu.edu.ua/jspui/handle/123456789/825 https://krs.chmnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/825/1/%d0%9d%d0%b5%d0%b7%d0%bd%d0%b0%d1%8e%d0%ba_%d0%90%d0%b2%d1%82%d0%be%d1%80%d0%b5%d1%84%d0%b5%d1%80%d0%b0%d1%82.pdf

Лихач Ю.Ю.,
кандидатка наук з державного управління, директорка, Вища школа публічного управління

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ПУБЛІЧНИХ СЛУЖБОВЦІВ ДЛЯ РОБОТИ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ

Війна стала для України тестом на міцність: чинити опір ворогу, виконувати соціальні зобов'язання перед суспільством, лишатися надійним міжнародним партнером та мотивацією до змін. Національна система публічного управління у надскладних умовах виявила фундаментальну стійкість та змогла адаптуватися до умов воєнного часу.

Наразі публічна служба не лише адаптувалася до умов воєнного часу, але й готова до наступних викликів. Головний з них – післявоєнне відновлення країни та формування потужного резерву відновлення для практичного виконання завдань і функцій держави на деокупованих територіях, які мають необхідні знання, навички та здатності для роботи в цих умовах.

В травні 2023 року Уряд ініціював експериментальний проєкт, покликаний допомогти державним органам на деокупованих територіях залучити до своїх команд вмотивованих і професійних працівників, що затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 23 травня 2023 року № 524 «Про реалізацію експериментального проекту щодо створення резерву працівників державних органів для роботи на деокупованих територіях України». Координаторами експериментального проекту є Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України, Національне агентство України з питань державної служби та Вища школа публічного управління.

Метою створення резерву є забезпечення районних, обласних військових адміністрацій, військових адміністрацій населених пунктів, інших державних органів, які утворені або відновили роботу на деокупованих територіях України (далі - державні органи на деокупованих територіях), персоналом для практичного виконання завдань і функцій держави на цих територіях.

За останніми даними, до кадрового резерву для державної служби на деокупованих територіях готові приєднатися 2475 осіб. Серед кандидатів більшість – чоловіки. Вони подали 1399 анкет. Жінки відправили 1076 анкет.

За результатами перевірки відповідності професійної підготовки та професійної компетентності особи за напрямам роботи зараховано до реєстру – 2264 кандидати, відхилено 210 кандидатів.

Основними причинами для відхилення анкет кандидатів для роботи на деокупованих територіях України є:

- неналежний рівень освіти;

- недостатній досвід роботи.

За результатами проведеного аналізу анкет резерву працівників державних органів для роботи на деокупованих територіях України хотіли би зазначити, що долучитися до резерву та, в подальшому, мати можливість стати державним службовцем виявили бажання державні службовці, посадові особи органів місцевого самоврядування, військовослужбовці, депутати міських та селищних рад, журналісти та журналісти-телевізійники, громадські діячі, волонтери.

Публічні службовці, які зараховані до кадрового резерву, стають основним джерелом майбутніх лідерів та керівників у сфері державного управління. Забезпечення їхнього професійного розвитку є невід'ємною складовою створення ефективного та компетентного апарату державного управління для забезпечення успішного функціонування держави в цілому.

Зважаючи на важливість професійного розвитку публічних службовців, особливо тих, які зараховані до кадрового резерву, Вищою школою було розроблено 15 програм підвищення кваліфікації для держаних службовців категорії «Б» та «В», посадових осіб місцевого самоврядування з питань деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території та управління деокупованою територією.

Протягом 2023-2024 року в рамках освітнього проєкту «Управління деокупованою територією» підвищили кваліфікацію 534 особи (441 держслужбовець, 93 ПОМС, з яких 81 кандидат кадрового резерву працівників державних органів для роботи на деокупованих територіях України).

Цього року Вищою школою спільно з партнерами розроблено загально (сертифікатну) професійну програму підвищення кваліфікації «Організація роботи на деокупованих територіях», яка реалізовуватиметься в рамках освітнього онлайн марафону протягом травня – жовтня 2024 року.

Програма має меті підвищення рівня професійної компетентності осіб, які зараховані до резерву працівників державних органів для роботи на деокупованих територіях України, формування практико-орієнтованих вмінь, забезпечення процесу реінтеграції звільнених територій України.

Також Вищою школою спільно з Національним агентством України з питань державної служби заплановано розроблення онлайн-курсу для державних службовців «Управління на деокупованих територіях».

Кандидатів резерву було запрошено взяти участь у міжнародній конференції з питань комунікації публічних службовців з військовими, ветеранами та ветеранками та членами їх сімей «ВИКЛИК Є!» (23 квітня 2024 року) та у міжнародному семінарі до Дня Європи «Організація переговорного процесу у ЄС: досвід зарубіжних країн» (08 травня 2024 року).

Публічні службовці, які працюють на деокупованих територіях, мають можливість щоденно будувати нове майбутнє для всієї країни. Це робота, що вимагає високого рівня особистої участі та відповідальності за прийняття рішень,

які безпосередньо впливають на життя людей. Це зусилля, які допомагають побудувати мирне та процвітаюче майбутнє для усіх громадян.

Але працювати в державних органах на деокупованих територіях – це набагато більше, ніж просто робота. Це можливість маленькими кроками творити великі зміни у своїй країні та наближати перемогу.

Мудрик Ю.Г.,
аспірант, Національний університет біоресурсів і природокористування України

Науковий керівник:
Витвицька О.Д., докторка економічних наук, професорка кафедри публічного управління, менеджменту інноваційної діяльності та дорадництва, Національний університет біоресурсів і природокористування України

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ІНОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Державне управління інноваційним розвитком територіальних громад України є важливим аспектом стратегічного розвитку країни. Україна в останні роки активно працює над створенням сприятливих умов для розвитку інновацій та підтримки інноваційних проектів на рівні територіальних громад.

Одним з ключових інструментів управління інноваційним розвитком є національна стратегія розвитку інноваційної діяльності, яка визначає основні напрями та завдання у цій сфері. Уряд України активно сприяє створенню сприятливих умов для розвитку інновацій, зокрема шляхом прийняття законодавчих актів, спрямованих на підтримку інноваційних проектів та стимулювання їх впровадження.

Для ефективного управління інноваційним розвитком територіальних громад в Україні було створено спеціалізовані органи та інструменти, такі як Державне агентство з питань інновацій та винаходів України, яке координує державну політику у сфері інновацій та патентознавства, а також надає підтримку інноваційним проектам.

Крім того, в Україні діють регіональні програми підтримки інноваційного розвитку, які спрямовані на стимулювання інноваційної діяльності на місцевому рівні. Це дозволяє залучати місцеву громадськість, бізнес-спільноту та науково-технічний потенціал до спільних проектів та ініціатив з метою створення інноваційного середовища на регіональному рівні.

Загалом, державне управління інноваційним розвитком територіальних громад України є складною та багатогранною системою, яка спрямована на

стимулювання інноваційної активності та забезпечення сталого розвитку країни через впровадження новаторських технологій та практик на рівні муніципалітетів.

Додатково, важливою складовою управління інноваційним розвитком територіальних громад є сприяння партнерству між державним сектором, приватним сектором, академічною громадськістю та громадськими організаціями. Це сприяє обміну знаннями, досвідом та ресурсами, що необхідно для успішної реалізації інноваційних проектів.

Також важливою частиною управління інноваційним розвитком є підтримка стартапів та малого та середнього бізнесу, які є основою інноваційного екосистеми. Держава може надавати фінансову підтримку, консультації та доступ до інфраструктури для розвитку інноваційних проектів.

Крім того, важливою частиною управління інноваційним розвитком є забезпечення доступу до освіти та наукових досліджень. Розвиток інновацій вимагає кваліфікованих кадрів та нових знань, тому важливо стимулювати навчання, дослідження та розвиток науково-технічного потенціалу.

Узгоджений план дій між усіма зацікавленими сторонами, чітка стратегія розвитку та систематичний моніторинг результатів допоможуть забезпечити успішне управління інноваційним розвитком територіальних громад в Україні. Управління інноваційним розвитком територіальних громад є складним та багатогранним процесом, який потребує комплексного підходу та врахування різноманітних аспектів. Важливою складовою успішного управління є створення сприятливого інвестиційного клімату, постійний моніторинг та оцінка ефективності проектів, а також залучення громадськості до прийняття рішень.

Забезпечення ефективного управління інноваційним розвитком допоможе забезпечити стале економічне зростання, покращення якості життя громадян та розвиток територій. Важливою є співпраця між владою, бізнесом, громадськістю та науково-освітніми установами для досягнення успішних результатів у інноваційному розвитку.

Таким чином, ефективне управління інноваційним розвитком територіальних громад є ключовим для створення стійкого та конкурентоспроможного суспільства. Послідовне впровадження інноваційних підходів, підтримка ініціатив місцевих громад та залучення ресурсів для розвитку новаторських проектів сприятиме створенню благополучних умов для мешканців та підвищить життєвий рівень населення.

Література:

1. Хоменко О.В. Державне управління інноваційним розвитком територіальних громад України: проблеми та перспективи // Публічне управління: теорія та практика. - 2018. - №2. - С. 47-54.

2. Лазарєва О.М. Інноваційний розвиток територіальних громад України: стратегічний підхід // Економічний вісник університету. - 2019. - №38. - С. 56-63.

3. Кравченко Л.С. Трансформація державного управління для стимулювання інноваційного розвитку територіальних громад України // Економіка та держава. - 2020. - №12. - С. 78-85.

4. Поліщук І.Д. Механізми державного управління інноваційним розвитком малих міст України // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". - 2021. - №915. - С. 94-101.

5. Горбунов І.О., Стародубець І.П., Ткаченко О.М. Державне управління інноваційним розвитком територіальних громад України: теоретичні засади та практична реалізація // Науковий вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка. - 2021. - №1(164). - С. 82-89.

6. Шевченко В.М., Кравченко О.В., Петрова Н.П. Роль державного управління в інноваційному розвитку територіальних громад України // Вісник економіки транспорту і промисловості. - 2022. - №3(71). - С. 112-119.

7. Ковальчук О.М. Моделі державного управління інноваційним розвитком регіонів України // Економічний аналіз. - 2020. - №5. - С. 45-52.

8. Григорова І.П. Роль місцевого самоврядування у стимулюванні інноваційного розвитку територіальних громад // Місцеве самоврядування в Україні. - 2019. - №4. - С. 34-41.

9. Литвиненко В.О., Шаповал О.В. Інноваційний розвиток територіальних громад: проблеми та шляхи вирішення // Економіка регіону. - 2021. - №2(58). - С. 76-83.

10. Петренко І.С., Ковальчук М.П. Державне регулювання інноваційного розвитку територіальних громад України // Інноваційний розвиток економіки. - 2022. - №1(25). - С. 112-119.

Панчишин Р.І.,
доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри конституційного, міжнародного права та публічно-правових дисциплін, Київський університет інтелектуальної власності та права Національного університету «Одеська юридична академія»

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ПІДТРИМКИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ, ВЕТЕРАНІВ ТА ЇХНІХ СІМЕЙ ОРГАНАМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ: КЛЮЧОВІ КРОКИ ДО УСПІХУ І ВПРОВАДЖЕННЯ (НА ПРИКЛАДІ США)

Війна в Україні спричинила значні зміни в українському суспільстві, в тому числі й у сфері державного управління. Перед органами місцевого самоврядування постали нагальні завдання, що вимагають швидкої адаптації до нових викликів і потреб, з метою ефективного виконання своїх функцій в умовах воєнного часу.

Серед спектру таких завдань варто виокремити:

- **забезпечення національної безпеки.** Це включає в себе боротьбу з дезінформацією, кібератаками та іншими загрозами, а також співпрацю з військовими та правоохоронними органами. Сьогодні усі суб’єкти включені у ці процеси, а тому й для органів місцевого самоврядування це теж ключовий пріоритет;
- **забезпечення безперебійної роботи.** Це включає в себе евакуацію персоналу та обладнання в безпечні місця, забезпечення доступу до необхідних ресурсів, а також розробку планів відновлення роботи в пошкоджених або зруйнованих будівлях;
- **підтримка економіки.** Це може включати в себе надання фінансової допомоги підприємствам, постраждалим від війни, стимулювання інвестицій та створення нових робочих місць;
- **збереження демократичних інституцій.** Включає в себе забезпечення верховенства права та захист прав людини.
- і ключовим завданням, яке матиме тривалий формат, і яке потребує особливої уваги вже сьогодні, є **підтримка військовослужбовців, ветеранів та їхніх сімей.** Це може включати в себе надання соціальних допомог, допомогу у працевлаштуванні, психологічну підтримку, а також послуги з догляду за дітьми.

Ефективна реалізація зазначених, а також інших похідних завдань, на сьогодні ускладняються з дією ряду факторів, зокрема:

- **нестача ресурсів.** Війна призвела до значного скорочення бюджету, що може ускладнити надання необхідних послуг;
- **невизначеність.** Ситуація на фронті постійно змінюється, що може ускладнити планування та прийняття рішень;
- **втрата персоналу.** Багато кваліфікованих фахівців пішли на фронт або були змушені евакуюватися.

Однак, війна також створила нові можливості, які місцева влада має врахувати, посилити їх позитивний ефект, розширити відповідні можливості. Першочергово маємо на увазі:

- **згуртованість суспільства.** Українське суспільство стало більш згуртованим внаслідок війни, що може допомогти в мобілізації ресурсів для реформ.
- **впровадження нових технологій.** Війна стимулює використання нових технологій в публічній службі, що може зробити її більш ефективною та прозорою.

Зупинимось більш детально на підтримці військовослужбовців, ветеранів та їхніх сімей. Це надважлива і, одночасно, досить чутлива тема, яка включає в себе ряд аспектів, починаючи від законодавчого регулювання та закінчуючи навчанням і підтримкою військових та ветеранів. Місцева влада зобов'язана це завдання визначати пріоритетом у своїй діяльності, постійно працювати над вдосконаленням механізмів їх практичної реалізації. З цією метою має відбуватися постійний діалог з військовослужбовцями та ветеранами, членами їх сімей, вивчатися подібний досвід в інших країнах, адаптувати та імплементувати кращі практики в українські реалії. У цьому контексті, визначимо ключові аспекти, які можуть допомогти органам місцевої влади:

1. **Законодавче регулювання**: нормативно-правова база має включати норми, які чітко фіксують переваги при працевлаштуванні для ветеранів, програми професійної реабілітації, а також правила щодо соціальних виплат. Наприклад, в Сполучених Штатах діє «Програма переваги для ветеранів»» (Veterans Preference Program), що надає переваги у наймі ветеранам, які зазнали інвалідності або ветеранам, які відслужили у військах під час воєнних конфліктів [1].
2. **Професійна підготовка**: органи місцевої влади повинні створювати програми професійної підготовки, спрямовані на вивчення нових навичок або перепідготовку ветеранів. Наприклад, американська програма «Troops to Teachers» [2] надає підтримку ветеранам, які бажають стати вчителями після завершення військової служби. Програма надає фінансову допомогу, підготовку та розміщення ветеранів у школах для початку нової кар'єри в освітній сфері.
3. **Психологічна підтримка**: на місцевому рівні мають бути організовані пункти психологічної підтримки та консультування для ветеранів, які зазнали стресу або травматичних подій у зоні бойових дій. Наприклад, у

Сполучених Штатах діє програма «Veterans Crisis Line» [3], яка надає конфіденційну підтримку ветеранам у випадках кризових ситуацій.

4. **Соціальна підтримка**: створення мереж соціальної підтримки, які об'єднують ветеранів та надають їм доступ до різноманітних ресурсів, може допомогти в їхній адаптації. Наприклад, місцева влада може фінансувати організації, які надають послуги психологічної підтримки, реабілітації та соціальної інтеграції ветеранів, сприяти таким в участі в грантових програмах тощо.

5. **Розвиток кар'єри**: органи місцевої влади можуть пропонувати програми розвитку кар'єри для ветеранів, які допомагають їм рости професійно та займати відповідальніші посади. Наприклад, в Сполучених Штатах існують програми стажування та менторства для ветеранів у федеральних установах.

6. **Підтримка ветеранів після служби**: після завершення військової служби важливо надати ветеранам доступ до медичної допомоги, житла та інших соціальних послуг. Наприклад, у Сполучених Штатах існують програми медичного страхування для ветеранів, такі як «Veterans Health Administration» [4], які забезпечують доступ до медичних послуг для ветеранів. Такий досвід може бути цілком інтегрований у національну систему.

7. **Фінансова підтримка для стартапів**: місцева влада, спільно з центральними органами влади, можуть надавати фінансову підтримку для ветеранів, які бажають розпочати власний бізнес. Наприклад, це може бути програма надання кредитів за пільговими умовами або гранти для ветеранів-підприємців .

8. **Навчання та сертифікація**: сприяння отриманню ветеранами необхідних кваліфікацій та сертифікацій для виконання конкретних робочих обов'язків. Наприклад, уряд може сприяти отриманню сертифікатів в галузі інформаційних технологій або лікарській сфері.

9. **Інклюзивне робоче середовище**: передбачає створення інклюзивного робочого середовища, яке враховує особливості ветеранів, такі як військовий досвід, відповідальність та дисципліна, а також їх фізичні вади.

10. **Рекламні та освітні кампанії**: органи місцевої влади можуть запроваджувати рекламні та освітні кампанії, спрямовані на підвищення обізнаності про можливості та підтримку, які надаються ветеранам у публічній службі. Наприклад, це можуть бути кампанії в ЗМІ, веб-сайти або інформаційні буклети.

Ці приклади демонструють широкий спектр заходів, які можуть запроваджуватися на рівні місцевої влади для адаптації до потреб військових та підтримки їхньої успішної інтеграції в цивільне життя.

Окрема вважаємо доцільним наголосити на необхідності розробки та впровадження національного каталогу ресурсів для військових, ветеранів та їх сімей на загальнодержавному рівні. Це своєрідна база даних ресурсів, завданням

якої було б оперативне та доступне інформування військовослужбовців, ветеранів, їхні сім'ї про програми та служби, які їх підтримують. Даний ресурс забезпечував би доступ до послуг і ресурсів на державному та місцевому рівнях для підтримки відновлення, реабілітації та реінтеграції військових до цивільного життя. Прикладом успішної практичної реалізації подібного проекту можна назвати американський ресурс National Resource Directory (NRD) [5]. Це база даних підтверджених ресурсів, яка підтримує відновлення, реабілітацію та реінтеграцію для військовослужбовців, ветеранів, членів сімей і опікунів.

Література:

1. Veterans' Employment and Training Service. URL: https://www.dol.gov/agencies/vets/programs/vetspref
2. Troops to Teachers. USAMilitaryBenefits. URL: https://www.usamilitarybenefits.com/troops-to-teachers-california.html
3. Contact White House VA Hotline URL: https://www.facebook.com/WhiteHouseVAHotline/?locale=uk_UA
4. Veterans Health Administration URL: https://vacareers.va.gov/
5. National Resource Directory URL: https://www.nationalresourcedirectory.gov/

Правоторова О.М.,
докторка юридичних наук, професорка, професорка кафедри публічного управління, права та гуманітарних наук, Херсонський державний аграрно-економічний університет

ДЕЯКІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО ІМІДЖУ КЕРІВНИКА У ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ

На сьогоднішній день імідж керівника у публічному управлінні є вагомою та невід'ємною частиною ефективної роботи державного апарату будь-якої країни. Пов'язано це з тим, що керівник у публічному управлінні виступає в ролі офіційного представника держави, а також формує у населення схвалення або несхвалення щодо політичного курсу країни. Позитивний імідж державних службовців може виступати одиницею адміністративної культури. Крім того, позитивний імідж посадової особи, зокрема керівника у публічному управлінні, складається з ділових якостей, таких як комунікативні навички, співчуття, рефлексивність та красномовство, які дозволяють спілкуватися з громадянами у більш позитивному контексті.

Формування позитивного іміджу керівника у публічному управлінні багато в чому залежить від таких якостей, як професіоналізм та вміння своєчасно та грамотно вирішувати проблеми та завдання які ставляться перед ним. Професіоналізм державних службовців слід розуміти і розглядати як у широкому, так і у вузькому значенні. У першому випадку треба розуміти, що йдеться про важливість та необхідність здобуття загальної професійної освіти, що дозволить йому виконувати не лише вузькоспеціальні функції, а й загальні управлінські функції. У вузькому значенні слід розуміти якісне виконання державним службовцем спеціальних функцій та завдань, лише конкретної галузі чи сфери управління.

Компетентність керівника у публічному управлінні – це наявність професійної освіти, знань, навичок, вивчення, освоєння та застосування передового досвіду, якісне виконання завдань, прийняття рішень. У період реформування суспільства, становлення та розвитку державної служби як соціально-правового інституту проблема формування іміджу її керівника є актуальною. Потрібно глибше вивчення цієї теми. Резервом для подальшого дослідження можуть стати питання: тактики формування іміджу керівника; розгляд іміджу як компоненти системи соціального управління.

Зміцнення державності та становлення громадянського суспільства пред'явили принципово нові вимоги до системи державного управління та її

функціонального ядра - державної служби. Питання про державну службу як професійну діяльність із забезпечення виконання повноважень державних органів набуло особливої актуальності у зв'язку з вирішенням завдань щодо формування правової, соціально орієнтованої демократичної держави [1]. Від керівників у публічному управлінні, державних службовців багато в чому залежить доля реформ у країні, формування громадянського суспільства та його взаємин із державою.

У свідомості склався певний стереотип сприйняття державного службовця, пов'язані з образом чиновника - бюрократа.

Державній службі необхідно стати ефективним механізмом влади, змінити її нинішній імідж у бік соціально-бажаного образу, стати соціально- орієнтованою не декларовано, а фактично. Захищаючи інтереси правової, соціальної держави, державна служба змушена повернутися обличчям до вирішення соціальних проблем громадянського суспільства, побачити конкретну людину з її потребами та інтересами. Тільки встановивши реальний зв'язок державної служби з життям народу, можна завоювати його повагу, авторитет, розуміння та підтримку у громадській думці. Виникла гостра потреба в керівниках - фахівцях, здатних орієнтуватися в швидко мінливих соціально-економічних обставинах, які вміють організувати державну службу не тільки на основі офіційно даних їм прав, а й шляхом використання різноманіття засобів неформального впливу на діяльність співробітників, опори на власний авторитет і авторитет державної служби [2]. У цьому аспекті дедалі більшу увагу дослідників і практиків управління привертає соціологічний, управлінський і соціально-психологічний феномен, іменований іміджем.

Поняття «імідж» виникло у сфері підприємництва як основний засіб психологічного впливу на споживача. Пізніше імідж став основним елементом теорії та практики «public relations», міцно увійшов у політичне та суспільне життя. Відомий американський економіст Kenneth Ewart Boulding пропонував заснувати новий напрямок, що досліджує імідж – іміджознавство [3]. Насамперед виділимо роботи, присвячені проблемі бюрократії та ролі керівника в управлінні Burns T., Stalker C.M., Bruce B., Sampson E. [4-7]. Однак проблеми ефективної взаємодії службовців отримали висвітлення лише при розробці М. Вебером концепції "ідеального типу бюрократії" як раціонального інституалізованого устрою при визначенні основних соціально-професійних характеристик "ідеального чиновника" [8]. У сучасних роботах визначаються вимоги, якими повинен володіти сучасний керівник, критерії оцінки діяльності, компетентності, моральні принципи, що лежать в основі етики державного службовця. Другу групу складають роботи, які аналізують стан державної служби, проблеми її гуманізації, розвитку творчого потенціалу державних службовців.

Наразі імідж керівників у публічному управлінні є вагомою, важливою та невід'ємною частиною роботи державного апарату країни, що впливає на її

ефективність. Вплив іміджу такий великий, оскільки кожен держслужбовець представляє державу і, як наслідок, створює у населення країни позитивні чи негативні емоції до наявного курсу політичного руху. На формування іміджу керівника у публічному управлінні впливають як об'єктивні, і суб'єктивні чинники. До об'єктивних чинників, які впливають на формування іміджу керівників у публічному управлінні, відносять вплив суспільства, держави, державної служби. Поряд із соціально-інституційними факторами безпосередній вплив на формування іміджу керівників у публічному управлінні надає фактор професійної затребуваності. Його дослідження розглядається в контексті вимог, що висуваються керівнику за посадою - за допомогою подвійного відображення: в самому управлінському колективі та з позиції соціального запиту населення. Базовою вимогою є лідерські якості. Виділяючи особливість лідерства у сфері управління (наявність політичного та професійного виміру), можна дійти висновку, що керівник у публічному управлінні може бути лідером насамперед у професійній галузі і висловлювати її цінності як державної установи. На відміну від політичного лідерства, це лідерство професійно-управлінське. У процесі формування керівника у публічному управлінні як лідера істотне значення мають його потреби, інтереси та пов'язана з ними мотивація управлінської праці. Професіоналізм державних службовців одна із провідних чинників, яка має істотний вплив на процес формування іміджу державної служби та її керівника. Практично всі складові цього фактора відносяться до категорії суб'єктивних і, отже, піддаються свідомому розвитку. У оцінці діяльності керівника у публічному управлінні провідну роль відіграє авторитет, а не формальні владні повноваження. Ніяка керівна посада як така не забезпечує авторитет і повагу, їх треба завоювати, постійно підкріплювати справами, причому як службовими, так і особистими.

Література:

1. Матвійчук А. В. Ціннісний інтелект і проблема формування імперативу службового

обов’язку. *Scientific research in the modern world. Proceedings of the 3rd International scientific and practical conference.* Perfect Publishing. Toronto, Canada. 2023. Pp. 612-617.

2. Долгий О., Хрущ О. Професійна компетентність і компетенції державного службовця у контексті реформування публічної служби. *Вісник Національної академії прокуратури України.* 2019. № 3. С. 7-22.

3. "Kenneth Ewart Boulding". *American Academy of Arts & Sciences*. Retrieved 2022-12-01.

4. Burns T., Stalker C.M. The management of Innovation, L., 1961. URL: http:// turkusowesniadania.pl/wp-content/uploads/2018/11/The-Management-of-Innovation.pdf

5. Bruce B. Images of Power. How the Image Makers Shape Our Leaders. L.: Kogan Page,

1992.

6. Sampson E. The Image Factor. L.: Kogan Page. 2019. URL: https://eppd13.cz/wp

content/uploads/2019/2019-6-6/14.pdf

7. Spector J Mchael-de la Teja. Competence, competencies and certification. Competencies for Online Teaching. ERIC Digest. 2001-12. URL: https://core.ac.uk/download/pdf/ 153576128.pdf

8. Max Weber; Richard Swedberg (1999*)*. Essays in economic sociology. Princeton University Press. с. 7. ISBN 978-0-691-00906-3.

Рябокінь Я.В.,
студентка ОС «Магістр» ННІ НО і туризму, кафедра публічного управління, менеджменту інноваційної діяльності та дорадництва, Національний університет біоресурсів і природокористування України

Науковий керівник:
Євсюкова О.В., докторка наук з державного управління, доцентка, професорка кафедри публічного управління, менеджменту інноваційної діяльності та дорадництва, Національний університет біоресурсів і природокористування України

РОЛЬ ТА ВИКЛИКИ ЦНАП У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ГРОМАДЯНСЬКИХ ПРАВ ТА ПОСЛУГ ПІД ЧАС ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Із початком повномасштабного вторгнення робота ЦНАПів була значно змінена: змінились строки надання послуг, розширився перелік послуг, підвищився рівень консультаційної та інформаційної підтримки громадян щодо їх прав та доступу до послуг у воєнних умовах, переорієнтація послуг на вирішення невідкладних потреб громадян.

Щодо тих ЦНАП територіальних громадах, на територіях яких ведуться бойові дії, Верховна Рада 24 березня 2022 року внесла відповідні зміни до законодавства та прийняла Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення керованості державою в умовах воєнного стану»[1].

Закон передбачає, що центральна влада у цих громадах може право встановлювати специфічні умови надання адміністративних та інших публічних послуг. При цьому терміни подання заяв та надання таких послуг призупиняються, якщо інше не визначено КМУ.

З метою забезпечення цілісності та конфіденційності інформації, Міністерством юстиції України та ДП «Національні інформаційні системи» було зупинено роботу державних реєстрів та баз даних, які належать до сфери державного управління.

Зокрема, з 24 лютого було повністю було припинено функціонування таких реєстрів (перелік не є вичерпним): Державного реєстру речових прав на нерухоме

майно , в якому фіксуються всі дії щодо нерухомого майна, Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб підприємців та громадських формувань, який містить інформацію та в якому проводяться всі реєстраційні дії щодо бізнесу;Державного реєстру обтяжень рухомого майна, в якому фіксуються обмеження щодо розпорядження рухомим майном фізичних та юридичних осіб, Державного реєстру актів цивільного стану, в якому міститься інформації про державну реєстрацію шлюбу, народження, смерті [2].

Зокрема, за повідомленнями ДП «НАІС» та Міністерства юстиції України, станом на 24 березня 2022 року у більшості регіонів України було відновлено роботу наступних реєстрів:Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань (часткове функціонування), Державний реєстр обтяжень рухомого майна, ДРАЦС – електронна база даних про акти цивільного стану та зміни до них, Електронний реєстр апостилів.

Пропонуємо проаналізувати дослідження, яке було здійснене Центром політико-правових реформ (ЦППР) у період з 1 жовтня до 30 листопада 2022 року. ЦППР перевірили роботу центрів надання адміністративних послуг у чотирьох містах України, що були відібрані для проєктної діяльності . Наприклад у звіті за результатами громадського моніторингу Центру надання адміністративних Солом'янської РДА у м. Києві зазначається, що відновлено доступ до усіх державних реєстрів, що були тимчасово зупинені під час воєнного стану, у свою чергу, це дозволяє надавати більшість базових адміністративних послуг, зокрема реєстрацію місця проживання, оформлення паспортів, здійснено заходи для підготовки персоналу до надання швидкої медичної допомоги та забезпечено укриття в разі небезпеки, а також керівництво працює над заповненням вакантних посад, що з'явилися внаслідок відтоку персоналу через війну [3].

Отже, на територіях, які не є окуповані і де не ведуться бойові дії, ЦНАПи функціонують у повному обсязі та надають усі необхідні послуги. Доступ до них є ключовим у забезпеченні реалізації прав громадян та їх участі в суспільному житті. Сервіси, доступні для людей, становлять фундамент для реалізації ними своїх громадянських прав, які можуть бути ускладнені або обмежені.

Література:

1. Про внесення змін до Законів України "Про центральні органи виконавчої влади" та "Про правовий режим воєнного стану" щодо забезпечення керованості державою в умовах воєнного стану : ЗАКОН УКРАЇНИ від 13.03.2022 р. № 7153. https://ips.ligazakon.net/document/JI07097A?an=3

2. Ярова М. AIN.UA. 2022. http://surl.li/bylyh.

3. Звіт за результатами громадського моніторингу Центру надання адміністративних послуг Солом'янської РДА у м. Києві: https://pravo.org.ua/wp-content/uploads/2023/01/Zvit-roboty-TSNAPu-Solomyanskoyi-RDA-Kyyiv-1.pdf.

Шкурат І.В.,
доктор наук з державного управління, доцент, професор кафедри теорії та практики управління, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Потапов О.Є.,
аспірант кафедри теорії та практики управління, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ЛІДЕРСТВО В УМОВАХ ВІЙНИ: ВИКЛИКИ ТА РОЗВИТОК КОМПЕТЕНЦІЙ У ПУБЛІЧНІЙ СЛУЖБІ

Протягом останнього періоду в Україні відбулося чимало значних змін, які так чи інакше позначилися на усіх без винятку сферах життєдіяльності. Так, спочатку країна пережила вплив надзвичайних ситуацій, періоду революцій, пізніше пандемії коронавірусної хвороби, а зараз перебуває в стані протидії військовій агресії. Усі ці зміни стали значними викликами для країни в цілому, що дає можливість засвідчити важливе значення ефективного функціонування публічного управління.

Військова агресія Росії на теренах України 24.02.2022 р. зумовила введення воєнного стану на всій її території, що засвідчено підписанням Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 р. № 64/2022 [1] та подальших Указів Президента України «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні» останній з яких від 06.05.2024 р. № 271/2024 [2].

У період війни кожна країна вирішує, як керувати економікою, надаючи перевагу одним витратам над іншими. Україна, перебуваючи в стані військового конфлікту, акцентує увагу уряду на витратах у критичних сферах інфраструктури, оборони та національної безпеки, контролюючи розподіл товарів, послуг та ресурсів [3, с. 2].

Аналізуючи зарубіжний досвід, можна виділити основні небезпеки для держави у період війни. Серед них особливо небезпечними є руйнування стабільної системи управління країною, раптові трансформації у структурі економіки, зменшення надходжень у бюджет, загострення соціально-

демографічних проблем, зростання рівня бідності та інфляції, а також погіршення інвестиційного клімату у бізнес-середовищі. Наприклад, Грузія, яка в 2008 році зазнала військового вторгнення з боку Росії, стикнулася з необхідністю відновлення пошкодженої війною інфраструктури, забезпеченням харчування та житла для внутрішньо переміщених осіб, а також зі зростанням політичного тиску на уряд з боку опозиції та частини населення [4].

Робота органів публічного управління на тимчасово окупованих територіях та в зонах активних бойових дій є окремою проблемою. Населеним пунктам, де інфраструктура та логістика постраждали, доводиться вирішувати питання забезпечення населення, евакуації та створення гуманітарних коридорів. Згідно з інформацією НАДС, система публічного управління у більшості цих населених пунктів частково адаптувалася до кризових умов, що дозволило забезпечити захист національних інтересів [5, с. 47].

Ще одним важливим аспектом є навчання та підготовка публічних службовців в умовах війни. Військова агресія ставить перед ними нові, непередбачувані виклики, з якими раніше не доводилося зустрічатися. Необхідно оновити зміст та форми навчання, а також забезпечити можливість службовцям брати участь у спеціалізованих навчальних програмах [5, с. 47].

Державна стратегія регіонального розвитку України повинна визначати стратегічні пріоритети для кожного регіону або груп регіонів, включаючи ті, що межують з ЄС, Росією, Білоруссю, прибережні, центральні та ті, що постраждали від бойових дій. Гармонізація стратегічного планування має відбуватися одночасно на різних рівнях управління, з урахуванням потреб кожного об'єкта стратегічного планування. Цей процес включає п'ять кроків: визначення ролі кожного великого регіону, формування стратегій для областей у межах регіонів, розробку стратегій для районів та громад, затвердження щорічних планів розвитку і формування бюджетів. При цьому стратегічне планування має враховувати основні принципи розвитку районів і регіонів, забезпечуючи взаємодію між стратегічними та оперативними цілями громад [6, с. 33].

Отже, з урахуванням зазначеного, можемо зробити такі висновки. Лідерство в умовах війни висвітлює важливість ефективного керівництва в часи кризи та нестабільності. У світлі викликів, що стоять перед публічною службою в умовах війни, розвиток лідерських компетенцій стає надзвичайно важливим. Здатність до стратегічного мислення, ухвалення рішень у складних умовах, здатність до емпатії та мобілізації зусиль співробітників - це лише деякі з ключових аспектів, що виявляються критичними за таких обставин.

Потреба в лідерах, здатних вести й об'єднувати людей, є особливо актуальною в період воєнних конфліктів, коли залежність від ефективного управління стає критичною для безпеки та благополуччя суспільства. Розвиток лідерських навичок і компетенцій у публічній службі є важливою передумовою для забезпечення стабільності, безпеки та успішного подолання викликів, що

виникають в умовах війни. Отже, подальший розвиток і підтримка лідерських якостей та компетенцій у публічній службі є ключовим завданням, яке сприятиме ефективному функціонуванню держави в умовах війни та кризових ситуацій.

Література:

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text

2. Про продовження строку дії воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 06.05.2024 р. № 271/20. URL: https://www.president.gov.ua/ documents/ 2712024-50769

3. Гошовська О.В., Тревого О.І. Механізми публічного управління для відновлення військової економіки. *Економіка та суспільство*. 2022. Випуск 38. С. 1-10. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-24

4. МакФарлейн Н. Постреволюційна Грузія на межі? *Критика.* URL: https://krytyka.com/ua/articles/postrevolyutsiyna-hruziya-na-mezhi.

5. Миколюк А.В. Публічне управління в умовах військового стану: питання ефективності. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2022. Випуск 29. С. 45-48. URL: https://pag-journal.iei.od.ua/archives/2022/29-2022/8.pdf

6. Борщевський В.В., Василиця О.Б., Матвєєв Є.Е. Публічне управління в умовах воєнного стану: інституційні трансформації, стратегічне планування та механізми розвитку. *Держава та регіони*. 2022. № 2 (76). С. 30-35.7. DOI https://doi.org/10.32840/1813-3401.2022.2.5

Шульга О.В.,
здобувачка вищої освіти, Київський університет інтелектуальної власності та права Національного університету «Одеська юридична академія»

АРХЕТИПІКА ТА ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ: МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОВОЄННОГО МИРУ Й БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ПОСТМОДЕРНОГО СВІТУ

Світ, що постав на руїнах після Другої світової війні, шукав способи забезпечення тривалого миру та безпеки, ці пошуки призвели до створення складних систем міжнародного права, організацій та установ, спрямованих на запобігання конфліктам і сприяння співпраці між державами. Проте сучасний світ ставить перед нами нові виклики, які вимагають переосмислення існуючих моделей забезпечення миру та безпеки.

Архетипіка як наука, що вивчає глибинні структури людської психіки, дають нам змогу зрозуміти універсальні моделі поведінки, цінності та мотивації, що впливають на індивідуальну та колективну поведінку. Застосування прототипного аналізу в державному управлінні відкриває нові можливості для розуміння природи конфліктів, адже архетипний аналіз дозволяє вам розкрити глибинні причини конфлікту, які часто ховаються за політичними, економічними чи ідеологічними гаслами. Виявлення архетипів, що стоять за конфліктом, може призвести до більш ефективних стратегій вирішення та запобігання майбутнім протистоянням. Прототипи мають великий потенціал для підвищення ефективності державного управління у післявоєнних сферах миру та безпеки. Це дозволяє краще зрозуміти природу конфліктів, розробити ефективні стратегії їх вирішення та побудувати стійкі системи безпеки в умовах постмодерного світу.

Проблема взаємного впливу архетипіки та публічного управління, як системи та механізму забезпечення повоєнного миру й безпеки в умовах постмодерного світу є дуже важливою для розуміння того, як давні образи та символи впливають на сучасні методи управління та політику безпеки, адже розкриває механізми впливу архетипів на ефективність стратегії відновлення миру та формування безпеки після конфліктів.

Архетипи також можна розглядати як глибинні психологічні структури, які можуть впливати на колективні уявлення про мир, безпеку та управління. Вони можуть бути використані для аналізу та формування політик, що сприяють стабільності та гармонії в післявоєнний період.

У контексті України, для розуміння та аналізу трансформацій, що відбуваються в системі публічного управління, архетипіка може бути використана

як хороший інструмент, особливо в умовах цивілізаційних зрушень та суспільних змін. Це включає дослідження архетипних образів, які мають вплив на формування політик, національних символів, управлінських рішень.

Питання популяризації механізмів впливу теорії архетипіки на ефективність публічного управління є багатогранним, адже досліджує первісні символи або образи, які існують у колективному несвідомому, вплив архетипів та механізми й процеси управління суспільством.

Архетипи також можуть впливати на стратегії сталого розвитку, формування національної ідентичності та політичні аспекти публічного управління.

Можна зазначити декілька способів, якими архетипи можуть бути використані у після конфліктному відновленні, серед них – сприяння ідентичності та єдності.

В умовах воєнного стану публічне управління має свої характерні механізми та особливості розвитку. Вони мають потребу в окремих наукових дослідженнях задля утворення чинних пропозицій щодо напрямів і пріоритетів ефективності управління державою під час протистояння зовнішній агресії.

У постмодерному світі, де реалії постійно змінюються, глобалізація змішує культури та традиції, а технології невпинно розвиваються, важливо мати дієві інструменти для управління (табл. 1).

Таблиця 1

ХАРАКТЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ АРХЕТИПІВ У ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ

Напрям	Характеристика
Культурна пристосованість	дозволяє пристосовувати стратегії управління до культурних особливостей та очікувань суспільства
Символічне лідерство	використання архетипів для формування лідерських образів допомагає створювати сильні зв’язки між керівниками та підлеглими, що збільшує лояльність та сприяє досягненню спільних цілей
Побудова спільних цінностей	архетипи можуть надати допомогу у формуванні спільних цінностей та ідеалів, які об’єднують суспільство та спрямовують його на досягнення спільних завдань
Стимулювання творчого розв’язання проблем	архетипи можуть бути використані для стимулювання творчого мислення та пошуку нестандартних рішень у складних ситуаціях, що властиві постмодерному світові

У сучасному постмодерному світі, де складність, ризики та виклики значно зростають, архетипіка та публічне управління стають ключовими елементами в забезпеченні повоєнного миру й безпеки. В умовах постмодерного світу успішне поєднання архетипіки та публічного управління в системі механізмів забезпечення повоєнного миру й безпеки є критично важливим для створення гармонійних відносин, забезпечення стабільності та підтримки життєво важливих цінностей у сучасному світі.

Література:

1. Українська школа архетипіки. URL: https://usarch.org.

СЕКЦІЯ:

ЮРИДИЧНІ НАУКИ

Бабін Б.В.,
головний науковий співробітник, доктор юридичних наук, професор, Український державний університет імені М. Драгоманова

Дегтярьова О.В.,
здобувачка, Національний авіаційний університет

АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ЗАХИСТУ ПРАВ ПЕРЕМІЩЕНОЇ ТА ОКУПОВАНОЇ МОЛОДІ

Російська агресія проти України та її ескалація в останні два роки поставила системне та гостре питання удосконалення механізмів захисту прав молоді за умов її масштабного внутрішнього та зовнішнього переміщення, а також окупації. Провідну роль молоді у формуванні суспільних цінностей та напрямків розвитку та пріоритетних сфер визначено у багатьох міжнародних документах.

Ще в Декларації ООН про поширення серед молоді ідеалів миру, взаємної поваги та взаєморозуміння між народами 2037 (XX) 1965 року вказувалося, що «під час пожеж війни, які охоплювали людство, саме на частку молоді припадали найбільші страждання і саме вона зазнала найбільшої кількості жертв» [1]. Посилення основних напрямів взаємодії на глобальному та регіональному рівнях з молоддю та молодіжними організаціями було предметом серії резолюцій Генасамблеї «Форми комунікації з молоддю та молодіжними організаціями», таких як 3022 (XXVII) 1973 року, 32/135 1978 року та наступні [2]. Іншим прикладом слугує резолюція Генасамблеї «Роль молоді» 31/130 1976 року, яка констатує «величезні жертви, принесені молоддю, та страждання, завдані їй під час воєн всіх типів», та й підкреслює потребу активної участі молоді у всесвітньому русі за мир, та у боротьбі проти расової дискримінації, іноземного панування та іноземної окупації [3].

Послідовний розвиток діяльності Генасамблеї ООН з формування глобальних стандартів захисту молоді триває досі. Достатньо вказати на Всесвітньою програму дій щодо молоді, затверджену уперше резолюцією 50/81 1996 року, та подовжену резолюцією Генасамблеї 62/126 2007 року, з наступною констатацією, що всі 15 пріоритетних областей цієї Програми «пов'язані між собою і підкріплюють одна іншу». Резолюція Генасамблеї 70/1 від 25 вересня 2015 року назвала молодь «рушійною силою змін» і заявила, що «всі цілі в галузі сталого розвитку застосовні до молоді». Ці приписи надалі були розвинуті у резолюції 78/179 «Політика та програми, що стосуються молоді», прийнятій Генасамблеєю ООН 19 грудня 2023 року [4].

Резолюція 78/179 приписує державам ООН «вживати відповідно до норм міжнародного права узгоджених заходів з метою усунення перешкод на шляху всебічного здійснення прав молодих людей, які живуть в умовах іноземної окупації та інших умов конфлікту чи постконфліктних ситуацій» та наголошує на «важливості забезпечення молоді достатнього життєвого рівня, у тому числі шляхом усунення причин відсутності продовольчої безпеки, включаючи збройні конфлікти» [4].

Відповідна діяльність спостерігається й у вимірі Генерального секретаря ООН, який висунув у 2018 році Молодіжну стратегію ООН «Молодь-2030», заснував систему «посланців Генерального секретаря ООН у справах молоді» та призначив 27 жовтня 2023 року першого в історії помічника Генерального секретаря ООН у справах молоді. Саме Генсек ООН наразі вживає заходів з забезпечення функціонування новоствореного Молодіжного бюро ООН, відповідно до резолюції Генасамблеї 76/306 2022 року [4].

Окремо варто окреслити стандарти ООН щодо молоді, які формуються в інституціях Женевського Офісу організації, насамперед під егідою Управління Верховного комісара ООН з прав людини (УВКПЛ). Прикладом, у Доповіді Соціального форуму ООН 2019 року A/HRC/43/63 [5], проведеного під егідою Управління, вказане, що держави повинні забезпечити, щоб навчальне середовище для молоді було вільним від дискримінації та насильства, а також мають заохочувати організацію освітніх заходів для молоді в галузі прав людини, а також гарантувати молоді свободу від репресій.

Таким чином ніяк не можна погодитися з окремими тезами сучасних науковців про те, що властивостями міжнародного права є «пристосування до нових історичних обставин» та що «міжнародний правопорядок сучасного періоду», може стати якимось «певним перехідним етапом до формування нового типу» міжнародного права [6, с. 46, 47]. Насправді сучасне міжнародне право не «пристосовується» до російської агресії та інших посягань на міжнародний правопорядок, але, навпаки, динамічно й водночас послідовно розвивається та надає моделі захисту жертвам міжнародних правопорушень, таким як молодь.

Література:

1. Declaration on the Promotion among Youth of the Ideals of Peace, Mutual Respect and Understanding between Peoples. Resolution 2037(XX) adopted by the General Assembly, 1965. *UN.* URL: https://digitallibrary.un.org/record/57721

2. Channels of communication with youth and youth organizations. Resolution 32/135 adopted by General Assembly, 1978. *UN.* URL: https://documents.un.org/symbol-explorer?s=A/RES/32/135&i=A/RES/32/135_9389816

3. Role of Youth. Resolution 31/130 adopted by the General Assembly, 16 December 1976. *UN.* URL: https://documents.un.org/symbol-explorer?s=A/RES/31/130&i=A/RES/31/130_8768356

4. Policies and programmes involving youth. Resolution 78/179 adopted by the General Assembly on 19 December 2023. *UN.* URL: https://documents.un.org/symbol-explorer?s=A/RES/78/179&i=A/RES/78/179_0054395

5. Report on the promotion and protection of the rights of children and youth through education. UN Social Forum, A/HRC/43/63. *UN, 2019.* URL: https://www.ohchr.org/en/documents/thematic-reports/ahrc4363-report-promotion-and-protection-rights-children-and-youth

6. Буткевич О., Міжнародне право XXI ст.: утвердження концепції живого права. *Альманах міжнародного права.* 2010. № 2. С. 37-47.

Батанов О.В.,
доктор юридичних наук, професор, Заслужений діяч науки і техніки України, провідний науковий співробітник відділу конституційного права і місцевого самоврядування Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України

ЛЮДСЬКИЙ ВИМІР МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ ВИКЛИКІВ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Метою реформи у сфері децентралізації влади, яка розпочалася зі схваленням Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні від 1 квітня 2014 р., є формування ефективного місцевого самоврядування та територіальної організації влади для створення і підтримки повноцінного життєвого середовища для громадян, надання високоякісних та доступних публічних послуг, становлення інститутів прямого народовладдя, задоволення інтересів громадян в усіх сферах життєдіяльності на відповідній території, узгодження інтересів держави та територіальних громад.

У цьому контексті особливого значення набуває проблематика людиноорієнтованості реформи у сфері децентралізації та людиновимірності місцевого самоврядування та муніципалізму в цілому. Адже для сучасної України проблеми реалізації та захисту прав людини, в цілому людського виміру права і держави, актуалізувалися, загострилися та набули особливого значення після повномасштабної збройної агресії путінської московії проти України та триваючої понад 10 років російсько-української війни.

Так, наприклад, ще у Рекомендації Конгресу місцевих і регіональних влад Європи 280(2010) про роль місцевих і регіональних органів влади в дотриманні прав людини від 19 жовтня 2011 р. [1], поряд з іншим, особливо підкреслювалося, що «демократія і права людини є взаємозалежними, причому демократія, в тому числі на місцевому та регіональному рівні, не може існувати без безумовного дотримання прав людини». У цьому ж документі закріплено, що, «місцеві і регіональні органи влади повинні виконувати ті обов'язки, пов'язані з правами людини, які випливають з міжнародних зобов'язань держав-членів, при цьому тільки в рамках своїх місцевих/регіональних повноважень». Зазначалося, що «місцеві та регіональні органи влади є не тільки представниками центрального уряду – вони забезпечують права людини одночасно з тим, як вони здійснюють місцеве самоврядування», а «ефективне

управління – є таким управлінням, яке засноване на дотриманні прав, при цьому виконання обов'язків, пов'язаних з правами людини, є тим викликом, подолання якого може зміцнити демократію на місцевому рівні» тощо.

Враховуючи зазначену людиноорієнтовану місію місцевого самоврядування, без перебільшення, саме децентралізація та самоорганізація територіальних громад тисяч сіл, селищ та міст з перших хвилин вторгнення стали одним з найвагоміших чинників спротиву на шляху споконвічного ворога. Так, у Декларації Конгресу місцевих і регіональних влад Європи 6 (2023) «Роковини війни Росії проти України» (Страсбург, 21-23 березня 2023 року), не лише визнається, що «українські селища, міста та області, їх обрані керівники та інші представники місцевої та регіональної влади діють як справжня «друга армія» і доводять свою неабияку стійкість перед обличчям трагедії війни», а й віддається «належне ключовій ролі, яку місцеві та регіональні органи влади в Україні відіграють у подоланні катастрофічних гуманітарних наслідків, з якими стикаються їхні громадяни, а також у згуртованості та підтримці, яку вони проявлять одне до одного» [2].

Безумовно, наявність місцевого самоврядування у державі, яким б потужним та дієздатним воно не було, не є гарантією від зовнішніх загроз, у тому числі війни. Так, триваюча зараз щоденна нищівна військова агресія ординської московії завдає непоправних втрат та шкоди містам та селам України, забираючи найцінніше – життя українців та українок. Втім, наприклад, активна діяльність муніципальних влад, спрямована на подолання наслідків руйнівних ракетних ударів, а іноді й їх попередження, зокрема шляхом зміцнення та побудови бомбосховищ та укриттів, може зберегти сотні і тисячі людських життів.

Важливим фактором, який змушує по новому дивитись на проблеми права, держави, суспільства, територіальних громад та процесів, пов'язаних з реалізацією прав людини, у тому числі у муніципальному вимірі, є вплив тенденції математизації, інформатизації та цифровізації муніципального права. Безумовно, повномасштабне вторгнення росії в Україну піддало ризику реформаційні процеси, серед яких опинилась і реформа місцевого самоврядування. Проте, попри складні умови дефіциту бюджету, зміщення фокусів уваги та нестачі кадрів, громади продовжують запускати процеси цифровізації на місцях. Дотримання громадами пріоритету на побудову цифрової держави стало важливим фактором забезпечення стійкості під час війни як на місцевому, так і на державному рівнях. Так, з лютого 2023 р. Міжнародна організація SocialBoost в партнерстві з Міністерством цифрової трансформації України та за підтримки Програми «U-LEAD з Європою» запустила акселераційну програму для територіальних громад, яка допоможе створити та реалізувати проєкти цифрової трансформації. Програма передбачає використання вже наявних технологій та розробку нових рішень задля посилення стійкості, оптимізації цифрових процесів і впровадження інновацій,

які сприятимуть відновленню і відбудові країни. Очікується, що запровадження цифрових технологій відіграватиме важливу роль у розвитку країни. Цифровізація стане для українських громад одним з інструментів відновлення та економічного зростання у післявоєнний час [3].

Також, в умовах сьогодення особливого значення набуває проблематика екології у територіальних громадах та реалізації екологічних прав людини. Основною екологічною проблемою, яку може спричинити війна, є радіаційне зараження та можливість радіаційної аварії через обстріли АЕС. Серед інших наслідків війни для стану довкілля в Україні можна назвали значне забруднення повітря, мінування сільськогосподарських земель та лісових насаджень, поширення отруйних речовин внаслідок обстрілів нафтобаз, газових сховищ та об'єктів хімічної промисловості, забруднення річок, ставків та акваторії морів через затоплення кораблів, розповсюдження нафтопродуктів та вибухових речовин; знищення заповідних територій, руйнування екосистем, загибель тварин та птахів, лісові пожежі, руйнування очисних споруд, дамб, мереж водопостачання, засмічення територій уламками зруйнованих будівель, розбитими авто, залишками побутових речей і техніки тощо. Ці проблеми, у першу чергу стосуючись життєдіяльності конкретних територіальних громад, мають загальнонаціональний та глобальний характер.

В умовах викликів російсько-української війни та перспектив повоєнної відбудови є й інші проблеми децентралізації у фокусі реалізації та захисту прав людини. Підтвердженням тому є не лише розширення компетенції органів місцевого самоврядування України в сфері захисту прав людини в період воєнного стану [4]. Цілий спектр практичних проблем існує у контексті реалізації у територіальних громадах свободи пересування і права на вільний вибір місця проживання, права на свободу релігії, права на охорону здоров'я, права на освіту тощо.

Відповідні проблеми обумовлюють необхідність формування інноваційних підходів щодо правозахисного потенціалу та людиноорієнтованої спрямованості місцевого самоврядування з точки зору забезпечення, інституційної та процесуальної гарантованості захисту прав людини – члена територіальної громади, основних напрямків удосконалення муніципальної правозахисної діяльності тощо.

Література:

1. Рекомендація Конгресу місцевих і регіональних Влад Європи 280(2010) про роль місцевих і регіональних органів влади в дотриманні прав людини (переглянута) від 19 жовтня 2011 року. Досвід децентралізації у країнах Європи: зб. док. Пер. з іноз. мов. Київ: Ін-т зак-ва Верховної Ради України, 2015. С. 200–202.

2. Декларація Конгресу місцевих і регіональних влад Європи 6 (2023) «Роковини війни Росії проти України» (Страсбург, 21-23 березня 2023 року).

Council of Europe Office in Ukraine. URL: https://rm.coe.int/declaration-6-the-anniversary-of-russia-s-war-against-ukraine-ukr/1680aaab0d

3. Час диджитальних змін: нова можливість для цифровізації українських громад. Децентралізація. URL: https://decentralization.gov.ua/news/16062?fbclid=IwAR01ucB034qa4RG4wF1RoZd1vNzOutJFyZCnBc8MiY95fnLMhb7A4RswCLA

4. Баймуратов М., Кофман Б. Роль органів місцевого самоврядування України в сфері захисту прав людини в період воєнного стану: до формування праксеологічно-компетентної парадигми. Незалежність України: права людини та національна безпека: зб. матеріалів Другої міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 20 травня 2022 року) / упоряд. Л. В. Ярмол. Львів: Галицька видавн. спілка, 2022. С. 83–89.

Батанова Н.М.,
кандидатка юридичних наук, старша наукова співробітниця відділу міжгалузевих і порівняльних правових досліджень, Інститут держави і права імені В.М. Корецького НАН України

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ЗАБОРОНИ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Початок повномасштабного вторгнення РФ в Україну та запровадження воєнного стану призвели до кардинальних змін у регламентації та функціонуванні інституту політичних партій. Так, 18 березня 2022 року РНБО України прийняла Рішення щодо призупинення діяльності окремих політичних партій, введене в дію Указом Президента. На період воєнного стану було вирішено призупинити будь-яку діяльність в Україні 11 політичних партій «Опозиційна платформа – За життя», «Партія Шарія», «Держава», «Ліва опозиція», «Прогресивна соціалістична партія України», «Союз Лівих Сил», «Соціалістична партія України», «Соціалісти», «Опозиційний блок», «Наші» та «Блок Володимира Сальдо».

Своє рішення РНБО обґрунтувала враховуючи пряму військову агресію з боку РФ, зважаючи на антиукраїнську політичну та організаційну діяльність, пропаганду війни, публічні заяви та заклики до зміни конституційного ладу насильницьким шляхом, реальні загрози порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підриву її безпеки, а також дії, спрямовані на незаконне захоплення державної влади, демонстрацію проявів колабораціонізму, насильства, зважаючи на програмні та статутні цілі, що містять антиукраїнську позицію, поширення відомостей про виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії РФ проти України, з метою забезпечення національної безпеки та громадського порядку в період дії в Україні правового режиму воєнного стану, ураховуючи вимоги законів «Про правовий режим воєнного стану», «Про політичні партії», відповідно до ст. 107 Конституції України. Міністерству юстиції України необхідно було невідкладно вжити в установленому порядку вичерпних заходів щодо заборони діяльності політичних партій, зазначених у п. 1 цього рішення.

В період з березня по травень 2022 р. Верховною Радою України було чотири рази змінено підстави для заборони політичних партій. Так, 3 травня 2022 року було прийнято Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо заборони політичних партій», яким розширилося коло підстав для

заборони політичних партій (п. 10, 11 ст. 5 та ч.3 ст. 13 Закону «Про політичні партії в Україні»). Було також змінено судову процедуру розгляду питання про заборону політичних партій щодо підсудності таких справ, так і строків їх розгляду й оскарження. Законом "Про заборону пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії РФ як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну" від 22 травня 2022 р ч. 1 ст. 5 Закону «Про політичні партії в Україні» було доповнено п. 9^1 – пропаганда російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії РФ як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну. А 21 березня 2023 р. як підставу для заборони політичних партій було закріплено у п. 12 ч. 1 ст. 5 пропаганду російської імперської політики відповідно до Закону «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії».

Розширення підстав для застосування такої конституційно-правової санкції як заборона політичних партій шляхом прийняття доповнень до відповідного законодавства та зміна підсудності таких справ були позитивними кроками, що дало можливість швидко реагувати на виклики воєнного стану для запобігання протиправної діяльності політичних партій, які посягають на засади конституційного ладу, територіальну цілісність та безпеку держави, пропагують проросійські ідеї та виправдовують російську агресію.

Протягом 2022-23 років прийняті рішення про заборону 18 політичних партій: «Опозиційний блок», «Соціалісти», «Справедливості та розвитку», «Наші», «Держава», «Блок Володимира Сальдо», «Соціалістична партія України», «Ліва опозиція», «Партія Шарія», «Союз лівих сил», «Опозиційна платформа – За життя», «Прогресивна соціалістична партія України», «Русь Єдина», «Щаслива Україна», «Комуністична партія України», «Робітнича партія України» (марксистсько-ленінська), «Велика Україна», «Партія регіонів».

У 2024 році Рішенням Восьмого апеляційного адміністративного суду від 18 квітня 2024 року у справі № П/857/2/24 було заборонено діяльність політичної партії «Соціал-патріотична асамблея слов'ян», оскільки зміст програми політичної партії «Маніфест ПП «СПАС»» та виступів її представників і лідерів несуть загрозу суверенітету та територіальній цілісності України, а також посягають на законні інтереси громадян у сфері їх конституційних прав і свобод. Окремі положення Маніфесту містять ознаки пропаганди розпалювання міжетнічної, расової чи релігійної ворожнечі, що є підставою для заборони політичної партії. Також ПП «СПАС» пропагувала заборонену в Україні ідеологію націонал-соціалізму.

Позитивним, є те, що у справах про заборону політичних партій, Апеляційний адміністративний суд неодноразово звертався до практики ЄСПЛ та концепції войовничої демократії. Так, Апеляційний адміністративний суд

обґрунтовував своє рішення у справі про заборону політичної партії «Опозиційний Блок», серед іншого, концепцією *«демократії, що здатна себе захистити»*, напрацюваннями ЄСПЛ щодо пропорційності втручання у свободу об'єднань.

У Рішенні Восьмого Апеляційного адміністративного суду від 21 лютого 2023 р. № П/857/1/23, яким було заборонено діяльність Політичної партії «Партія регіонів», колегія суддів поділяє доводи позивача та третьої особи, що за даних умов в забороні діяльності цієї політичної партії існує об'єктивна соціальна потреба з метою захисту демократичного суспільства та прав і свобод громадян. Вказане обмеження націлене на забезпечення більшої стабільності країни, зокрема, в умовах ведення воєнних дій та інформаційно-психологічних операцій з боку держави-агресора, а тому вказаний захід є крайнім заходом, але виправданим в умовах сьогодення. Так, заборона діяльності даної політичної партії під час воєнного стану має на меті завадити зусиллям, спрямованим на розкол українського суспільства та підштовхування до співпраці з ворогом.

Виклики російсько-української війни об'єктивно продемонстрували та переконливо довели, що діяльність будь-яких політичних партій які посягають на територіальну цілісність, безпеку та конституційний лад України, підтримують державу-агресора може і має бути заборонена в судовому порядку. Водночас, вітчизняна судова практика підтвердила відповідний європейський досвід та показала, що рішення про застосування такої конституційно-правової санкції як заборона політичної партії має бути належно обґрунтованим, базуватися на належній доказовій базі, не прийматися поспіхом, відповідати міжнародним стандартам, щоб унеможливити подальше оскарження дій держави у ЄСПЛ тощо. Потребує удосконалення також конституційна-правова регламентація підстав заборони політичних партій та механізму її реалізації.

Бобровник С.В.,
докторка юридичних наук, професорка, Київський національний університету імені Тараса Шевченка

МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОЇ АГРЕСІЇ

Сутність прав людини як міри свободи та наданих можливостей визначається існуванням механізмів їх захисту, гарантуванням непорушності та авторитетності цих прав. Це надає можливість стверджувати про наявність особливого інституту, що включає систему засобів та способів, що забезпечують непорушність прав та гарантують відновлення правових можливостей суб'єкта, порушених будь-яким суб'єктом права, у тому числі і державою, що інститут захисту прав є важливим засобом демократичного спрямування національної правової системи та її відповідності європейському напрямку її розвитку. Особливо значимість цього інституту зростає в умовах воєнної агресії.

Вважаємо, що механізм захисту прав людини – це заснована на нормах національного та міжнародного права, процесуально регламентована діяльність органів держави, посадових осіб, інститутів громадянського суспільства та окремих суб'єктів, метою якої є захист, відновлення порушених прав та недопущення їх порушення у майбутньому.

Багатоаспектний характер захисту прав людини обумовлює його структурованість. Структура цієї категорії може бути визначена як система елементів, заснованих на єдиних принципах та націлених на досягнення мети, які визначають сутність, природу механізму захисту прав та формують уявлення про його співвідношення із суміжними правовими категоріями.

У сучасній юридичній науці відсутня єдність доктринальних уявлень щодо структурних елементів механізму захисту прав, що обумовлюється складністю та практичною значущістю цієї категорії.

На нашу думку, елементи механізму захисту прав можливо класифікувати на певні групи, кожна з яких має забезпечувати дію певного аспекту механізму захисту прав.

І. Нормативна основа механізму, яку складають норми права, нормативно-правові акти, що закріплюють засоби правового захисту, повноваження суб'єктів захисту прав та процесуальні аспекти правового захисту;

ІІ. Організаційна основа пов'язується із суб'єктами, які забезпечують захист (спеціальні органи держави, посадовці, інститути громадянського суспільства), що звертаються за захистом;

III. Змістовні елементи, що включають зміст прав та свобод, що порушуються; правозахисні засоби; статусні повноваження суб'єктів; обов'язки як гарантія захисту прав;

IV. Правозахисні та компенсаційні елементи, що включають засоби недопущення та припинення порушень суб'єктивних прав; засоби відновлення прав; можливості звернення до міжнародних інституцій.

V. Примусові елементи, що включають різні види юридичної відповідальності як засобу порушених прав.

Бедрій Р.Б.,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри конституційного права юридичного факультету, Львівський національний університет імені Івана Франка

ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Одним з головних завдань муніципальної реформи, що триває в Україні з 2014 року, є формування самодостатніх, економічно-спроможних громад. Особливо актуальними проблеми економічного розвитку територіальних громад стають у сучасних умовах, коли перед органами місцевого самоврядування постають складні виклики воєнного часу.

Російська збройна агресія проти України, розпочата 24 лютого 2022 року, зумовила формування нової реальності у функціонуванні територіальних громад та нові завдання у діяльності органів місцевого самоврядування. Сьогодні, коли у територіальних громадах ведеться постійна робота, спрямована на вирішення проблем їх належного життєзабезпечення, дуже важливою є мобілізація зусиль та переорієнтування громад на активізацію місцевого економічного розвитку. Особливо це актуально для громад, які не зазнали відчутного впливу воєнних дій (у центральних, західних регіонах країни тощо).

Слід зазначити, що для стимулювання та популяризації місцевого економічного розвитку деякі відомі міжнародні організації розробили власні дефініції даного поняття. Так, Світовим банком було запропоновано визначення, відповідно до якого місцевий економічний розвиток являє собою процес, що передбачає колективну співпрацю громадськості, бізнесу та партнерів з неурядового сектору, спрямовану на формування найкращих умов для економічного зростання і створення робочих місць; при цьому, метою місцевого економічного розвитку є покращення якості життя для усіх жителів[1].

З даного визначення слідує, що головною метою місцевого економічного розвитку є зростання добробуту та найповніше задоволення потреб населення, а суб'єктом цього розвитку виступає територіальна громада. При цьому зазначена мета економічного розвитку у територіальній громаді може бути досягнута через ефективну підтримку бізнесу та створення у ній сприятливих умов для економічного зростання.

У спеціальній юридичній літературі виокремлюють фактори, які безпосередньо впливають на економічний розвиток громад, серед яких:

- нормативно-правове забезпечення функціонування територіальних громад;
- організаційне забезпечення діяльності територіальних громад, що включає: напрацювання стратегії розвитку громади, цілей та методів управління; формування структури управлінського апарату, визначення його повноважень; налагодження комунікації з членами громади щодо вирішення питань місцевого значення; співробітництво з іншими громадами;
- економічне забезпечення функціонування територіальних громад, що включає об'єкти комунальної власності громади: комунальне майно, місцевий бюджет, природні, земельні, трудові ресурси. [2, с. 65].

У цьому контексті варто наголосити на актуальності сьогодні орієнтирів загальноцивілізаційного розвитку на період з 2015 до 2030 року, сформульованих у підсумковому документі "Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року" Саміту ООН із стійкого розвитку, який відбувся у Нью-Йорку у вересні 2015 року в рамках 70-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН, де закріплено 17 Цілей Сталого Розвитку і 169 завдань [3].

Про підтримку нашою державою проголошених зазначеною резолюцією Генеральної Асамблеї ООН глобальних цілей сталого розвитку, засвідчує прийняття Указу Президента України від 30 вересня 2019 року №722/2019 «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року», у якому, зокрема, стійкий розвиток визначено єдино можливим шляхом розвитку вітчизняної економіки та суспільних інститутів задля забезпечення зростання рівня життя громадян, а також для додержання конституційних прав і свобод людини [4].

Російське збройне вторгнення призвело до колосальних втрат для економіки нашої держави. Внаслідок бойових дій бізнес та бюджети усіх рівнів недоотримують мільйони гривень доходів.

До антикризових організаційно-правових інструментів місцевого економічного розвитку, які стимулюватимуть розвиток економіки у територіальних громадах в умовах воєнного стану в Україні, фахівці, зокрема, відносять: фінансовий лізинг, аутсорсинг, агенції місцевого економічного розвитку, індустріальні парки, центри залучення інвестицій, кооперативи, бізнес-інкубатори, кластери, соціальне підприємництво та інші [5; 6]. Європейський досвід застосування зазначених інструментів засвідчив їх ефективність для розвитку місцевої економіки. Слід також звернути увагу на появу в Україні в умовах війни нових учасників процесу економічного розвитку територіальних громад, а саме, внутрішньо переміщених осіб та релокованого (переміщеного) бізнесу, яких потрібно ефективно залучати до комунального сектора економіки громади.

Підсумовуючи, варто наголосити, що економічний розвиток у територіальних громадах не повинен базуватись на ситуативному прийнятті тих чи інших рішень, а має бути складовою частиною загальної системи стратегічного

планування розвитку місцевої спільноти. Вбачається, що у сучасних непростих умовах воєнного стану в нашій державі - основною метою функціонування територіальних громад та їх органів (особливо тих, що не зазнали відчутного впливу бойових дій) має стати відновлення місцевої економіки, допомога Збройним Силам України та забезпечення поступового переходу від ситуативного прийняття рішень до реалізації стратегічних цілей сталого економічного розвитку громади.

Література:

1. Local Economic Development. Primer A. Developing and Implementing Local Economic Development Strategies and Action Plans / World Bank. -Washington, D. C., 2003.

2. Т.А. Сахно Економічні засади формування територіальних громад у розвитку регіону. Дис. …доктора філософії. Черкаси. 2023 р. 272 с.

3. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. URL: https:// sustainabledevelopment.un.org/post2015/

4. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text

5. Бедрій Р.Б. Організаційно-правове забезпечення місцевого економічного розвитку в умовах війни в Україні. Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2023. Вип. 76. С. 115–124.

6. Сторонянська І., Патицька Х., Дуб А. Місцевий економічний розвиток у територіальних громадах: антикризові інструменти у воєнний і післявоєнний період. Посібник для органів місцевого самоврядування. Львів, 2022. 71 с. URL: https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/838/LED.pdf

Богданов О.М.,
аспірант, Київський університет права НАН України

Науковий керівник:
Панчишин Р.І., доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри конституційного, міжнародного права та публічно-правових дисциплін, Київський університет інтелектуальної власності та права Національного університету «Одеська юридична академія»

СПІВВІДНОШЕННЯ СПРАВЕДЛИВОСТІ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ ПРАВОСУДДЯ

Одним із принципів правосуддя, визначений як міжнародним, так і національним законодавством, є принцип ефективності. У науковій літературі превалює підхід, відповідно до якого цей принцип розглядається, головним чином, у контексті справедливості правосуддя. Проте, деякі науковці розглядають ці принципи не як тотожні. Зокрема, такий підхід більш притаманний зарубіжній науковій думці.

При цьому, справедливість як ефективність та власне мета правосуддя розкриваються крізь призму вчення Аристотеля, за концепцією якого загальною справедливістю є рівність (особливо рівний розподіл).

Зокрема, деякі зарубіжні науковці, розглядають декілька аспектів справедливості: 1) справедливість як порядок – метою права є соціальний мир: правова система створюється для того, щоб люди могли залишити природний стан анархії та війни та встановити соціальний мир заради права на життя; 2) справедливість як рівність – це випливає з думки Аристотеля і ставить рівність, як мету права як в стосунках індивід – індивід, так і у відносинах держава – індивід; правова система має базуватися на повазі до рівності; 3) справедливість як свобода – означає, що люди об’єднуються в суспільство та створюють державу, щоб гарантувати максимальне вираження своїх особистостей, своїх індивідуальних свобод, які можливі за існування правової системи, що гарантує кожній людині той рівень свободи, який неприпустимо порушити іншими [1, с. 72].

У цьому контексті доцільно згадати об’єктивні та суб’єктивні критерії справедливості, які у філософії права розглядаються у співвідношенні з правом.

Зокрема, у філософії об'єктивна або інституційна справедливість є реалізацією ідеї справедливості в певних соціальних інститутах (економіці, освіті, сім'ї, тощо). У випадку реалізації ідеї об'єктивної (інституційної) справедливості в таких соціальних інститутах, як право і держава, об'єктивна справедливість набуває характеру політичної. Суб'єктивна, або особиста справедливість означає ту добропорядність людини, яка добровільно і постійно виконує вимоги інституційної справедливості [2, с. 41].

Отже, об'єктивна справедливість виражає суспільний та національний інтерес, і саме на цю справедливість вказує законодавець, коли висуває вимогу до справедливого та неупередженого суду. Водночас, суб'єктивна справедливість завжди є частиною об'єктивної справедливості, і відповідно, вони не можуть вступати між собою в конфлікт. Однак, на практиці, і найчастіше це виявляється при здійсненні правосуддя, особиста справедливість може суперечити або не відповідати мірі об'єктивної справедливості.

У той же час В. В. Самохвалов у своєму дисертаційному дослідженні, присвяченому теоретико-правовим проблемам співвідношення та взаємодії законності та справедливості, доходить висновку про існування чотирьохаспектного рівня взаємодії моральності, справедливості і законності в юридичній діяльності, а саме: 1) теоретичний, що пов'язаний з подальшим розвитком наукового розуміння моральної природи законності як вияву її справедливості; 2) практичний, який полягає у дослідженні ролі справедливості і моралі в процесі правотворчості та правореалізації; 3) ідеологічний, що відображається у реалізації функцій справедливості і моральності у праві як важливої складової ідеологічної надбудови суспільства; 4) поведінковий (естетичний), який забезпечує активний вплив моралі та справедливості на формування спонукань у суб'єктів до вчинення правомірних діянь [3, с. 13].

З цього приводу важливо зазначити, що, на відміну від Конституції України, що діяла у редакції до внесення до неї змін Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 2 червня 2016 р. № 1401-VIII [4], у чинній ст. 129 Основного Закону України пріоритетне місце займає принцип верховенства права (у попередній редакції йшлося про принцип законності). Це свідчить, зокрема, про розширення засад правосуддя.

Проблема ефективності правосуддя у наукових дослідженнях зарубіжних вчених розглядається крізь призму співвідношення між справедливістю та ефективністю. Зокрема, на думку Н. Ліповецької, це питанням потрібно розглядати крізь філософії права, роль якої полягає в тому, щоб з'ясувати справжню мету права, якою, за твердженням вченої, є саме справедливість; коли закон забезпечує справедливість, одночасно досягається й ефективність, у тому числі шляхом здійснення правосуддя [5, с. 9-10].

У зарубіжній науковій літературі також зазначається, що ефективність складається із трьох елементів: рівність, справедливість та доступність. При

цьому рівність визначається як стан рівності у правах або можливостях, який відображено в законі; це означає, що кожний, хто потребує судового захисту, отримує однакове ставлення, незалежно від статі, раси, релігії чи культури тощо; закони мають поширюватися на всіх однаково і не передбачати винятків чи дискримінації. Рівність відрізняється від справедливості тим, що рівність визначає однакове ставлення до всіх, незалежно від їхніх обставин та якостей (статусів); справедливість може передбачати неоднакове ставлення до людей, залежно від їхньої ситуації та характеристик. Доступність правосуддя означає, що кожен член суспільства може використовувати наявні ресурси, процедури для судового захисту своїх прав та інтересів; у межах судового процесу це означає, що люди, які потребують судового захисту, можуть отримати правову допомогу, пов'язану з їх справою та обставинами [6, с. 4]. Завдяки збалансованій взаємодії цих трьох елементів правосуддя відповідає принципу ефективності.

Таким чином, у теоретико-правовому значенні ефективність правосуддя як конституційно-правовий принцип означає такий спосіб організації та функціонування судової влади в цілому та кожного суду зокрема, при якому досягається високий рівень судового захисту, за якого відбувається реальне поновлення порушеного права та інтересу або надається справедлива компенсація за таке порушення, а також усувається можливість вчинення такого порушення в майбутньому.

Література:

1. Bobbio Norberto. Direito e Estado no pensamento de Emanuel Kant. Trad. De Alfredo Fait. 3.ed. Brasília: Editora da UNB, 1984. 168 p.
2. Хеффе О. Справедливость: Философское введение. М. : Праксис, 2007. 192 с.
3. Самохвалов В.В. Законність і справедливість: теоретико-правові проблеми співвідношення та взаємодії: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.01. К., 2008. 18 с.
4. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя): Закон України від 2 червня 2016 р. № 1401-VIII. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text.
5. Nathália Lipovetsky e Silva The Place of Philosophy of Law between Justice and Efficiency. 25th IVR World Congress LAW SCIENCE AND TECHNOLOGY Frankfurt am Main 15–20 August 2011. № 082/2012. 13 p.
6. The Principles of Justice: Equality, Fairness & Access. A collection of case studies. Victoria Law Foundation, 2019. 16 p.

Бондарчук Ю.П.,
кандидат історичних наук, доцент кафедри публічного управління, права та гуманітарних наук, Херсонський державний аграрно-економічний університет

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУТУ ВІЙСЬКОВОГО КАПЕЛАНСТВА

Взаємовідносини Церкви і держави, Церкви і армії несе в собі приховані ризики, одним із яких є питання необхідності маневрування між релігійними вподобаннями військовослужбовців та численними конфесіями подекуди далеких від конструктивного екуменічного діалогу. Багато дослідників на поч. 2000-х висловлювало сумнів щодо успішності втілення інституту капеланства в Україні, побоюючись перенесення складних міжконфесійних відносин у військове середовище, що могло б негативно вплинути на морально-психологічний клімат у ЗСУ. Проте практика виявила, що більшість душпастерів різних релігійних конфесій не відчувають конкуренції, усвідомлюють спільність цілей та спорідненість духовної місії душпастирського служіння. Особливо екуменічна спорідненість, капеланське міжконфесійне братерство посилились під час війни. Маємо багато прикладів єднання священників різних конфесій в умовах воєнного часу.

Разом з тим, відкритим залишається питання участі УПЦ МП в структурі військового капеланства. На початковому етапі становлення інституту військових священників УПЦ МП займала провідну роль у «Раді у справах душпастирської опіки при Міністерстві оборони України», активно долучалася до ініціатив з духовного окормлення військовослужбовців, лідирувала серед інших конфесій щодо відкритих на територіях військових частин храмів і каплиць.[1, с.21] Проте з початком воєнної агресії сусідньої РФ, частина УПЦ МП її кліру і пастви, всупереч на позиції Голови Відділу УПЦ зі взаємодії збройними силами та іншими військовими формуваннями України митрополита Білоцерківського і Богуславського Августина[2] починають дистанціюватися від ЗСУ. Непоодинокими були відмови духівництва УПЦ МП відспівувати загиблих у війні воїнів. До 2022 року, за 8 років війни ієрархи Церкви так і не спромоглися засудити військову агресію РФ та позицію РПЦ. Лише після повномасштабного вторгнення в лютому 2022 року Онуфрій митрополит УПЦ МП зважився на таке засудження. А сама Церква, так і не наважилася повністю розірвати свої зв’язки із Московським патріархатом. Відтак, після рішення Конституційного Суду України, що визнав конституційним закон "Про свободу совісті та релігійні

організації"[3], який, зокрема, передбачає, що релігійна організація, центр якої розташований у країні-агресорі, у своїй назві має вказувати повну статутну назву свого релігійного центру. Таким чином, закон зобов'язує Українську православну церкву (московського патріархату) вказати у своїй назві приналежність до російської православної церкви. Відтак постає законне питання, чи можуть бути допущенними до військової служби капеланів священнослужителі, що представляють релігійну конфесію країни-агресора.

Однією із виявлених нами проблем, яку складно вирішити внаслідок суб'єктивного підходу є вимога, щодо максимальної відстороненості капелана від власної конфесії під час спілкування із військовими віруючих інших конфесій. Капелану у такому випадку необхідно акцентувати увагу на універсальних практиках духовного життя, але як глибоко віруючій людині при цьому важко відкинути власну релігійну традицію. Суперечність виникає із самої суті посади капелана, який має бути священнослужителем, основним завданням якого за релігійним християнським каноном є місіонерська діяльність. Відтак, розмежувати і відокремити військового капелана від поширення Віри, представником якої він є, дуже складно.

Вартий уваги і такий аспект, як співвідношення християнських моральних цінностей з обов'язками, які покладаються на військового, зобов'язаного силовими методами захищати свою країну, відстоювати її національні інтереси. За церковними канонами, «Кодексом» та міжнародним звичаєвим правом військовому капелану заборонено брати в руки зброю. Якщо ж порушується це правило, особа втрачає право бути військовим священником, має звільнитися з армії, або ж перейти на іншу посаду військовослужбовця і використовувати зброю вже на загальних засадах. Проте в умовах воєнного часу, дотриматися таких правил дуже складно. Сучасна війна дає багато прикладів, коли військові капелани перебуваючи в зоні бойових дій мали обирати між дотриманням священицької обітниці і врятуванням життя солдата, обирали останнє, застосовуючи у реальному бою зброю. Православна і Католицька Церкви століттями шукають відповідь на це питання.[4, с.36] Переважна більшість опитаних нами капеланів, відповіли, що війна сильно вплинула на їхній світогляд, заставила переосмислити багато важливих у мирному житті цінностей. Відтак, якщо постане у їхній практиці подібне питання, зроблять вибір на користь врятування життя бойових побратимів. Думаємо це питання потребує певної дискусії як в церковному середовищі, так і в ЗСУ.

Проблемним, на нашу думку, є питання деяких функцій, які мають виконувати військові капелани – участь Церкви у виховній та соціально-психологічній роботі в армії. Багато науковців, та й самі капелани під час інтерв'ювання погоджувалися з думкою про важливість у війську виховної функції посади капелани. Задоволення релігійних потреб та запитів військових і зовсім інше – їх виховання. Зрозуміло, що в одних ситуаціях ці аспекти

душпастирської діяльності можна поєднувати, а в деяких ні. Покладати ж виховну функцію військовослужбовців виключно на капеланів було б неправильно.

Вважаємо, що виявлені нами питання потребують подальшої дискусії та обговорення на рівні держави, ЗСУ та релігійних конфесій.

Література:

1. Кушнірчук Я. В. Душпастирська опіка Збройних Сил і проблема створення військового капеланства в Україні / Я. В. Кушнірчук // Наука. Релігія. Суспільство. 2011. № 3. С. 18–22.

2. Українська Православна Церква. Синодальний інформаційно-просвітницький відділ УПЦ URL: https://church.ua/

3. Рішення конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про внесення зміни до статті 12 Закону України „Про свободу совісті та релігійні організації“ щодо назви релігійних організацій (об’єднань), які входять до структури (є частиною) релігійної організації (об’єднання), керівний центр (управління) якої знаходиться за межами України в державі, яка законом визнана такою, що здійснила військову агресію проти України та/або тимчасово окупувала частину території України» (справа щодо повної назви релігійних організацій) https://ccu.gov.ua/novyna/konstytuciynyy-sud-ukrayiny-uhvalyv-rishennya-u-spravi-shchodo-povnoyi-nazvy-religiynyh

4. Калениченко Т. Бути поруч. Основи військового капеланства для військових і волонтерів / Т. Калениченко, Р. Коханчук. К. : Київське Богоявленське Ставропігійне Братство. 2016. 43 с.

Галунько В.В.,
доктор юридичних наук, професор, академік Академії адміністративно-правових наук, професор кафедри адміністративного права, інтелектуальної власності та цивільно-правових дисциплін, Київський університет інтелектуальної власності та права, Національний університет «Одеська юридична академія»

ВИКЛИКИ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ ПРОЄКТУВАННЯ ТА ВИРОБНИЦТВА БАЛІСТИЧНИХ РАКЕТ В УКРАЇНІ

Повномасштабне вторгнення російських терористичних військ в Україну все більше, і правильно, розглядається світовою демократичною спільнотою, як зазіхання на Західні демократичні цінності, в цілому. Відповідно Перемога України стане одночасно відновленням справедливості, міжнародного права, подальшого утвердження Західних цінностей.

Проте, для того щоб здобути Перемогу необхідна сучасна технологічна зброя як західного так і вітчизняного виробництва. В першому, і в другому випадках існує невід'ємна необхідність створити сприятливі умови для її ввезення в Україну, її виробництва, одночасно не допустити будь-якого порушення Україною міжнародних угод щодо втрати контролю над нею, попадання її стороннім особам.

Створення ефективних умов для проєктування, дослідження, випробування, постановки на озброєння зброї та її виробництва українським бізнесом є первинним, адже Західна допомога є мінливою. Відповідно треба розраховувати на власну технологічну зброю яка має розроблятися українськими науковцями та вироблятися українським бізнесом.

В умовах сьогодення це мало б здійснюватися на основі реалізації Стратегія розвитку оборонно-промислового комплексу України. Разом з тим, на жаль, зброї, явно виробляється в Україні недостатньо. Для того, щоб змінити ситуацію необхідне далекоглядне технологічне бачення вищого військового політичного керівництва держави. А якщо воно буде то можна скористатися двома апробованими рівнями публічне адміністрування фінансування.

По-перше, на первинному етапі використовувати юридичні механізми накопиченого досвіду фінансування науково-технічних і маркетингових досліджень, конструкторсько-технологічних та інших проектів, науково-

технічного пошуку, інноваційних та інвестиційних програм, спрямованих на реалізацію у виробництво передових науково-технічних розробок і технологій. Це включає надання, суб'єктам господарювання пільгові кредити, як різновид інвестицій від Державною інноваційною фінансово-кредитною установою, засновником якої була та залишається держава в особі Кабінету Міністрів України або її правонаступника для. Засновником якої є держава в особі Кабінету Міністрів України.

Це нам наш погляд, правильний публічний механізм публічного адміністрування фінансування інноваційних проєктів. В умовах російсько-української війни він би мав би запрацювати на повну. Проте, державна установа не продовжила ліценцію НБУ. Тим самим, її діяльність є паралізована.

Це сталось із за суб'єктивних чинників, враховуючи негативний досвід ефективності витрачання коштів у минулому аналізованої установи. Щоб цього уникнути у майбутньому треба підкреслити, що її керівник та члени правління мають при відберитися за прозорим, відкритим конкурсом на конкурентних засадах за участю міжнародних експертів. Адже, без доброчесності її керівництва та довіри до неї суспільства та міжнародних партнерів залучити інвестиційні кошти буде не можливо.

По-друге, після успішного виконання проєктних та конструкторських робіт, експертна рада при Міністерстві з питань стратегічних галузей промисловості України має відібрати найбільш перспективні проєкти, а Верховна Рада України за поданням Кабінету Міністрів України, шляхом внесення доповнення до державного бюджету, перерозподіли на їх фінансування конфісковані кошти, осіб засуджених за державну зраду, російського бізнесу, корупціонерів, публічних фінансів країни агресори – росії. За аналогію як це було здійснено, наприклад, при фінансування закінчення проєктування та успішного випробуванні ракетного комплексу «Нептун» [6]

Отже, створення належних умов для проєктування, дослідження, випробування, постановки на озброєння зброї та її виробництва українським бізнесом має передбачати наступні варіанти вирішення проблеми:

Варіант А, залучення публічних фінансів через доведення та переконання вищого політичне керівництва України в можливості та необхідності спрямування політичних, наукових та бізнес ініціатив в розробку перспективних військових технологій.

Варіант В, залучення до цього приватних інвестора (інвесторів) ціна питання всього 5 млн. доларів. Адже в умовах воєнного стану в Україну створені сприятливі, як б сказав найбільш ліберальні у світі правила публічного адміністрування проєктування, випробування та постановки на озброєння військових виробів. Відповідно ціна новітнього проєкту знижується в рази. Зокрема на порядки щодо випробовування зброї, наприклад не треба перекривати цивільний рух авіаційного транспорту.

Шановні друзі, колеги, нами КБ «Саєнс енд Спейс» запропонована проєкт української балістичної ракети малої дальності з гібридним двигуном. Дальність 500 км., користе навантаження (боєголовка) 500 кг., потенційна точність враження військових цілей 1 м.

Чому саме гідридний двигун. По-перше, можливість виготовлення її в умовах технологічного відставання України. Будь яке машинобудівний цех на обладнанні 80 років XX століття зможе це здійснити. По-друге, це можливість налагодження її виробництва у короткі строки за 6 місяців. По-трете, матеріалами для її виробництва є пластик, «веселий» газ медицини (закис азоту) кондитерського виробництва та конфіскований парафін російських попів, як пальне.

На жаль, виготовляти рідинні та твердопаливні двигуни технологічно вже не можливо. А відновлення такого виробництва буде потребувати сотні мільйонів доларів та роки. Модель гібридної ракети, з погляду можливостей є аналогом рашисткого «Еспандеру», проте на порядок дешевша.

Крайнє! Наш проєкт захищений українським патентом на винахід. При цьому треба підкреслити, що для його розробки був взятий, зокрема відкритий російський патент. Іншими словами таємниці гібридного ракетного двигуна для рашистів не має. Важко буде коли на нас полетять не десятки а тисячі російських балістичних «шахетів» з боєголовками в 500 кілограм з гібридними двигунами.

За час повномасштабного вторгнення КБ «Саєнс енд Спейс» зроблено звернення до усіх без винятку публічних суб'єктів прийняття рішень. Направила пропозиції багатьом українським успішним бізнесменам. Практично від усіх ми отримали моральну підтримку та жодної гривні фінансування.

Відповідно ми здійснюємо розробку цивільної ракетної техніки в Європі за грантами Європейського космічного агентства та в Україні за власних скромних наукових доходів за реалізацію інтелектуального творчого ресурсу та пожертв приватних осіб. Руки не упускаємо працюємо!

Що стосується предмету нашої конференції то треба підкреслити: проектувати випробувати зброю необхідно в інформаційні тиші. Щоб ворог про закінчення випробувань визнавав тільки тоді коли вона вже по ньому застосовується.

Проте в Україні це неможливо зробити без певного розголосу. Адже для того щоб залучити фінансування потрібний суспільний тиск на владу. Та певний розголос у суспільстві щоб залучити інвестиції фінансування. Треба розуміти, що аналогічно дешеву балістичну ракету розробляють декілька країн. На наше щастя, інформації що вона розробляється в росії ми не маємо. Однак, знаю точно що російські конструктори і промисловість спроможна це зробити. Питання часу. Хто раніше?

Отже, для того щоб реалізувати проєкт дешевої балістичної ракети в Україні потрібний публічний розголос. Що у певній мірі є порушенням засобів

інформаційної безпеки. Проте, без такого розголосу проєкт не буде реалізований. Приходиться йти на виправданий ризик, одночасно приймати заходи безпеки.

По-перше, місце розміщення підприємства, персональні дані наших конструкторів є комерційною таємницею. В медіа просторі працюю тільки я.

По-друге, інформація розповсюджується хоча по відкритих джерелах, але виключно серед вузької аудиторії до якої є довіра.

І остання інформація яка розповсюджується не містить ніяких ознак державної чи військової таємниці наші розробки захищені цивільними не таємними патентами.

Гедьо А.,
аспірант кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права, Академія праці, соціальних відносин і туризму

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПРИВАТНИМИ ВИКОНАВЦЯМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Протягом останніх двох років Україна живе в умовах дії правового режиму воєнного стану, що було введено Указом Президента України [1]. Слід зауважити, що розв'язання повномасштабної війни Російської Федерації проти України 24 лютого 2022 року детермінувало новий виток реформаторських процесів, зумовлених необхідністю вкотре переглянути окремі концептуальні засади, змінити застосування окремих правових інститутів, забезпечити виконання важливих державних функцій в умовах активних бойових дій та численних атак в інформаційному просторі нашої каїни, спрямованих на отримання несанкціонованого доступу до державних реєстрів та баз даних.

Так, зокрема, із запровадженням на території України правового режиму воєнного стану було здійснено низку дій, спрямованих на попередження несанкціонованого доступу до державних реєстрів та баз даних, які адмініструються державою. Як відомо, з 24 лютого 2022 року Міністерством юстиції України та Державним підприємством «Національні інформаційні системи» було припинено функціонування Автоматизованої системи виконавчого провадження (далі – АСВП) та Єдиного реєстру боржників (далі – ЄРБ), в яких фіксуються всі виконавчі дії та складаються документи виконавчого провадження. Зазначене, відповідно, вплинуло і на виконавчі провадження, які фактично було заблоковано.

Вже згодом, з 18 березня 2022 року, роботу Єдиного реєстру боржників було відновлено, що забезпечило змогу отримання інформації щодо боржників, відносно яких зареєстровані виконавчі провадження [2]. Однак проблеми це не вирішило. Адже саме через АСВП виконавці мають доступ до інших державних реєстрів, з яких дізнаються інформацію про майновий стан боржника. Без доступу до АСВП таку інформацію приватні виконавці поки що отримують шляхом надіслання письмових запитів, що значно уповільнює строки для проведення виконавчих дій. Особливо це стосується питання отримання інформації про рахунки боржника.

Варто звернути увагу на те, що інститут приватного виконання рішень, запровадженийвнаслідок реформи правосуддя, за майже п'ять років свого існування довів країні свою ефективність у відновленні законних прав та інтересів

громадян, а також підвищенні інвестиційного клімату України. Яскравим підтвердженням цього є офіційні показники результативності, які свідчать, що в середньому один приватний виконавець працює в рази ефективніше, ніж працівник Державної виконавчої служби [3].

У зв'язку з проблемами, що виникли, законодавчим органом України було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо окремих особливостей організації примусового виконання судових рішень і рішень інших органів під час дії воєнного стану» [4]. Зокрема, Законом передбачено під час дії воєнного стану в Україні: - можливість передачі виконавчих проваджень приватного виконавця, який зупиняє діяльність, приватному виконавцю, який здійснює заміщення, до іншого виконавчого округу; - спрощений порядок зупинення діяльності приватного виконавця за його заявою за наявності в нього на виконанні незавершених виконавчих проваджень, за умови попереднього вирішення питання про заміщення; - механізм зупинення діяльності приватного виконавця, який тимчасово відсутній більше 10 днів, і вирішення питання про його заміщення, за пропозицією Міністерства юстиції або ініціативою Ради приватних виконавців України; - тимчасове скасування погодження заміщення приватного виконавця зі стягувачем. Водночас, приватний виконавець, який здійснює заміщення, у разі отримання заяви стягувача повертає виконавчий документ стягувачу або відповідно до рішення стягувача передає його відповідному органу державної виконавчої служби або іншому приватному виконавцю; - механізм контролю за тимчасовою відсутністю приватних виконавців та ін. [4].

Крім того, передбачено також, що під час дії воєнного стану всі фізичні особи - боржники, на кошти яких накладено арешт органами державної виконавчої служби, приватними виконавцями, можуть здійснювати видаткові операції з поточного рахунку на суму у розмірі, що протягом одного календарного місяця не перевищує двох мінімальних розмірів заробітної плати, а також сплачувати податки, збори без урахування такого арешту, за умови що такий поточний рахунок визначений для здійснення видаткових операцій у встановленому порядку.

Таким чином, можливо підсумувати, що Верховною Радою України було визначено особливості здійснення діяльності приватними виконавцями, що відповідає всім викликам та вимогам сьогодення.

Література:

1. Про введення воєнного стану в України: Указ Президента України від 24.02.2024 року № 64/2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text

2. Відновлено роботу Реєстру боржників та Реєстру апостилів. URL: https://pravo.ua/vidnovleno-robotu-reiestru-borzhnykiv-ta-reiestru-apostyliv/

3. Резолюція Ради приватних виконавців України у зв'язку з блокуванням Міністерством юстиції України можливості роботи приватних виконавців. URL: https://apvu.com.ua/tpost/9pg4u24i81-rezolyutsya-radi-privatnih-vikonavtsvuk?fbclid=IwAR1MOsofZNvcQRPfohL8v9KTBm7WZlxCI9J58teSTREej0sfq7RNulVmyno

4. Про внесення змін до деяких законів України щодо окремих особливостей організації примусового виконання судових рішень і рішень інших органів під час дії воєнного стану: Закон України від 11.04.2023 року № 3048-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3048-20#Text

Глушков В.О.,
адвокат, аспірант, Київський університет інтелектуальної власності та права Національного університету «Одеська юридична академія»

ЗАСТОСУВАННЯ ПОЗОВНОЇ ДАВНОСТЇ ПРИ ЗАХИСТІ ПРАВА ВЛАСНОСТІ ДОБРОСОВІСНОГО НАБУВАЧА

За результатом проведеного аналізу судової практики варто зауважити, що на розгляді національних судів досить часто знаходяться справи, позивачами у яких виступають особи (фізичні та юридичні), які переконані, що нерухоме майно вибуло з їх власності поза волею таких осіб. Відповідачем у даній категорії справ виступає титульний власник такого майна, який досить часто не є стороною правочину на підставі якого майно вибуло із власності позивача, а є наступним набувачем прав на майно, який у розумінні статті 330 Цивільного кодексу України (надалі – ЦК України) вважається добросовісним набувачем.

Так, як досить часто між датою вибуття майна із власності позивача і датою звернення із позовом про витребування такого майна у добросовісного набувача, з підстав передбачених статтями 330 та 388 ЦК України, проходить більше трьох років, то одним із механізмів захисту набутого права власності, який активно використовується добросовісним набувачем, є звернення до суду із заявою про застосування передбаченого частиною 4 статті 267 ЦК України наслідку спливу позовної давності.

Проте, так як на законодавчому рівні чітко не визначено з настанням яких саме обставин особа вважається такою, що довідалася або могла довідатися про порушення свого права або про особу, яка його порушила, то саме це питання є дискусійним як у науковій спільноті так і серед суддів.

Більше того, така правова невизначеність не сприяє формуванню сталої судової практики, а навпаки, призводить до її постійного змінення, що в свою чергу негативно впливає на можливості добросовісного набувача захистити свої права на майно.

Так, у справах за позовами прокуратура, який діє в інтересах держави в особі того чи іншого органу, тривалий час суди встановлюючи, що норми, установлені частиною 1 статті 261 ЦК України щодо початку перебігу позовної давності, поширюються на звернення прокурора до суду із заявою про захист державних інтересів, приходили до висновку, що перебіг позовної давності в такому разі починається від дня, коли саме прокурор довідався або міг довідатися про порушення інтересів держави, а не орган уповноважений державою здійснювати

відповідні функції. Такі висновки неодноразово формувалися судами, у тому числі Верховним Судом України у своїй ухвалі від 25.04.2012 у справі № 6-15350вов10 [1] та постанові від 20.08.2013 у справі №3-18гс13 [2].

Дана судова практика зазнала змін лише за результатом розгляду Великою Палатою Верховного Суду справи №362/44/17 та прийняття 17 жовтня 2018 року постанови, у якій суд вирішив конкретизувати висновки, сформовані Великою Палатою Верховного Суду у своїй постанові від 20.06.2018 у справі №697/2751/14-ц. А саме, що *«позовна давність починає обчислюватися з дня, коли про порушення права або про особу, яка його порушила, довідався або міг довідатися прокурор, у таких випадках: 1) прокурор, який звертається до суду у разі порушення або загрози порушення інтересів держави, довідався чи мав об'єктивну можливість довідатися (під час кримінального провадження, прокурорської перевірки тощо) про порушення або загрозу порушення таких інтересів чи про особу, яка їх порушила або може порушити, раніше, ніж орган, уповноважений державою здійснювати відповідні функції у спірних правовідносинах; 2) прокурор звертається до суду у разі порушення або загрози порушення інтересів держави за відсутності відповідного органу державної влади, органу місцевого самоврядування чи іншого суб'єкта владних повноважень, до компетенції якого віднесені повноваження щодо захисту таких інтересів.»* [3].

В інших справах з віндикаційними позовними вимогами суди притримувалися позиції, що строк позовної давності має відраховуватися від дати коли позивач дізнався або міг дізнатися про набуття права власності саме добросовісним набувачем, а не попередніми власниками такого майна. Такі висновки йдеться, крім іншого, у постанові Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 16.08.2018 у справі №711/802/17 [4] та у постанові від 06.06.2018 у справі №520/14722/16-ц [5].

Змін дана правова позиція зазнала лише вкінці 2019 року, за результатом розгляду Великою Палатою Верховного Суду справи №914/3224/16 [5].

Висновки. Таким чином, невизначеність на законодавчому рівні питання початку перебігу строку позовної давності у справах із віндикаційними позовними вимогами, негативно впливає на можливості формування національними судами єдиної та сталої судової практики з цього питання, та провокує постійні зміни у судовій практиці, що в свою чергу, створює добросовісним набувачам додаткові труднощі при реалізації ними свого права на захист.

Література:

1. Ухвала Верховного Суду України від 25.04.2012 у справі №6-15350вов10. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/24068115
2. Постанова Верховного Суду України від 20.08.2013 у справі №3-18гс13. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/33191119.
3. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 17.10.2018 у справі №362/44/17. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/79472747.

4. Постанова КЦС ВС від 16.08.2018 у справі №711/802/17. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/75975948.
5. Постанова Великої Палати Верховного Суду у справі №914/3224/16. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/86401166.

Горєв В.О.,
кандидат юридичних наук, докторант, Київський університет інтелектуальної власності та права Національного університету «Одеська юридична академія»

ДОКТРИНА ПРОНИКНЕННЯ ЗА КОРПОРАТИВНУ ЗАВІСУ КРІЗЬ ПРИЗМУ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

У практиці ЄСПЛ учасники юридичних осіб застосовують такі способи проникнення за корпоративну завісу юридичної особи:

- учасник юридичної особи звертається в ЄСПЛ для захисту конвенційних прав юридичної особи від її імені;

- учасник юридичної особи звертається в ЄСПЛ за захистом своїх конвенційних прав, обґрунтовуючи, що вони порушені тим, що було порушено конвенційні права юридичної особи, учасником якої він є.

Проте, загальним правилом в практиці ЄСПЛ все ж таки є недопустимість проникнення учасником за корпоративну завісу юридичної особи. Це загальне правило ЄСПЛ по суті запозичив з практики Міжнародного суду справедливості [1, п. 58, 66, 67]. Воно полягає у тому, що проникнення учасником за корпоративну завісу допускається лише тоді, коли є виключні обставини, в силу яких юридична особа не може звернутися до суду сама через свої органи, створені згідно з її статутом, або, у випадку ліквідації, - через її ліквідаторів [2, п. 65 – 69].

Такою виключною обставиною може бути не тільки така «кардинальна» обставина як те, що юридична особа припинила існувати, але й така, наприклад, як наявність конфлікту між інтересами призначеного державою органу (ліквідаційна комісія з представників НБУ та податкової служби) для управління юридичною особою (банком) та інтересами самої юридичної особи (банку) [3, п. 26 – 28].

Перелік таких виключних обставин не є вичерпним. Їх наявність/відсутність встановлюється в кожному конкретному випадку залежно від обставин справи.

Вказане загальне правило (загальний підхід), започатковане ЄСПЛ у справі Agrotexim [2], на погляд автора, є виправданим, тому що щодо переважної більшості юридичних осіб існує три групи принципово важливих правовідносин: 1) між учасниками юридичної особи; 2) між учасниками юридичної особи та її органами управління; 3) між юридичною особою та її кредиторами.

Відповідно, проникнення учасником за корпоративну завісу – це завжди втручання у одну або одразу декілька вказаних груп правовідносин, що потенційно може спричинити в них конфлікти інтересів та породити юридичну невизначеність.

Але, незважаючи на це, у низці подальших справ ЄСПЛ невиправдано, на думку автора, в певній мірі відступив від зазначеного вище загального підходу, започаткованого у справі Agrotexim.

Так, наприклад, у справах Hubert ANKARCRONA [4] та PINE VALLEY DEVELOPMENTS LTD. [5] ЄСПЛ визнав допустимим подання єдиним учасником юридичної особи скарги від її імені, а у справі Gubiyev [6, п. 53, 54], скарга в якій зумовлена пошкодженням та знищенням власності юридичної особи, ЄСПЛ визнав допустимим подання скарги єдиним учасником юридичної особи, який одночасно був її директором, від його (учасника) імені та присудив компенсацію за знищену та пошкоджену власність юридичної особи безпосередньо такому учаснику. При цьому у цих справах ЄСПЛ не було встановлено виключних обставин, які б свідчили про те, що юридична особа вже не існує або існує, але при цьому не може звернутися до суду через свій виконавчий орган.

У цих справах ЄСПЛ мотивував допустимість проникнення учасником за корпоративну завісу тим, що учасник був єдиним (одноосібним) учасником юридичної особи, що, на думку ЄСПЛ, виключало можливість розбіжностей в думках між учасниками юридичної особи та між учасниками юридичної особи і її органами управління щодо реальності порушення конвенційних прав юридичної особи та найбільш прийнятних способів реагування на такі порушення. Проте, з таким мотивуванням не можна погодитися: по-перше, не було встановлено виключних обставин, які б виправдовували необхідність проникнення за корпоративну завісу та які були визначені у рамках загального підходу до цього питання, сформованого ЄСПЛ у справі Agrotexim; по-друге, одноосібність учасника в юридичній особі хоч за певних умов і виключає можливість розбіжностей в думках між учасниками юридичної особи та між учасниками юридичної особи і її органами управління, проте не виключає того, що все рівно відбувається втручання у третю групу правовідносин, про які зазначалося вище, - правовідносини між юридичною особою та її кредиторами.

Оскільки таке втручання створює ризики невизначеності та можливості уникнення виконання майнових зобов'язань юридичної особи перед кредиторами, тому що компенсацію отримує не юридична особа, а її одноосібний учасник, то такого втручання потрібно максимально уникати. Воно має бути допустимим лише за виключних обставин, коли без нього об'єктивно неможливо обійтися, за правилами загального підходу, запровадженого у справі Agrotexim.

В цілому викладене привело автора до наступних висновків:

1. У правозастосовній практиці в Україні в питаннях проникнення учасником за корпоративну завісу варто послідовно притримуватися саме загального підходу, запровадженого ЄСПЛ у справі Agrotexim, та уникати застосування відступів, сформованих ЄСПЛ у справах Hubert ANKARCRONA [4], PINE VALLEY DEVELOPMENTS LTD. [5], Gubiyev [6].

2. Щоб проникнення учасником за корпоративну завісу, при якому компенсація присуджується учаснику, а не юридичній особі, не перетворилося у спосіб «обходу закону» та уникнення задоволення майнових вимог кредиторів юридичної особи, в законодавстві України доцільно передбачити можливість поновлення закритого провадження у справі про банкрутство юридичної особи (якщо юридична особа припинена шляхом визнання її банкрутом) для забезпечення можливості задоволення вимог кредиторів такої юридичної особи у встановленій законодавством про банкрутство черговості за рахунок сум компенсації, присуджених учаснику такої юридичної особи.

Література:

1. CASE CONCERNING THE BARCELONA TRACTION, LIGHT AND POWER COMPANY, LIMITED. – Режим доступу: https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/50/050-19700205-JUD-01-00-EN.pdf. – Заголовок з екрану.

2. Case of Agrotexim and Others v. Greece. – Режим доступу: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57951%22]}. – Заголовок з екрану.

3. Case of Feldman and Slovyanskyy Bank v. Ukraine. – Режим доступу: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-179557%22]}. – Заголовок з екрану.

4. Hubert ANKARCRONA against Sweden. – Режим доступу: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-5357%22]}. – Заголовок з екрану.

5. PINE VALLEY DEVELOPMENTS LTD. and Others against Ireland. – Режим доступу: https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docx/pdf?library =ECHR&id=001-1036&filename=PINE%20VALLEY%20DEVELOPMENTS% 20 LTD%20%3B%20and%20OTHERS%20v.%20IRELAND.pdf&logEvent=False. – Заголовок з екрану.

6. Case of Gubiyev v. Russia. – Режим доступу: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-105677%22]}. – Заголовок з екрану.

Дараган О.В.,
аспірант кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права, Академія праці, соціальних відносин і туризму

Науковий керівник:
Діордіца І.В., доктор юридичних наук, професор, професор кафедри приватного та публічного права, Київський національний університет технологій та дизайну)

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У СПОРТІ У КОНТЕКСТІ ПРИЙНЯТТЯ ЄВРОПАРЛАМЕНТОМ ЗАКОНУ «ПРО ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ»

Інтеграція штучного інтелекту у сферу спорту являє собою трансформаційний зсув з далекосяжними наслідками. ШІ вже зробив значний вплив, революціонізувавши аналіз ефективності гравців, запобігання травмам, ігрову стратегію, залучення вболівальників і різні інші аспекти спортивної індустрії. З розвитком технології штучного інтелекту його вплив на спорт лише зростатиме, пропонуючи як можливості, так і створюючи нові виклики. Баланс між перевагами штучного інтелекту та цими викликами вимагає від спортивних організацій, розробників технологій, правників і політиків вдумливого і відповідального підходу.

Водночас інтеграція штучного інтелекту у спорт не позбавлена певних проблем. Можу виокремити деякі з ключових викликів, пов'язаних із використанням ШІ у спорті. Зокрема, збір та аналіз чутливих біометричних даних спортсменів викликає занепокоєння щодо конфіденційності та безпеки цих даних. Забезпечення захисту та їх відповідального використання має важливе значення для збереження довіри до систем ШІ.

Також алгоритми ШІ можуть успадковувати упередженість, наявну в історичних даних, що потенційно може призвести до несправедливих рішень при відборі гравців, суддівстві та в інших сферах. Вирішення та пом'якшення алгоритмічної упередженості є значним викликом.

До того ж, системи ШІ можуть страждати від технічних проблем і збоїв, таких як несправності датчиків або помилки програмного забезпечення. Забезпечення надійності та стійкості технологій ШІ має вирішальне значення, особливо в таких важливих сферах, як суддівство.

Актуальності набувають і етичні міркування щодо використання ШІ в спорті, зокрема, щодо потенціалу для підвищення продуктивності за межами природних можливостей, меж чесної гри та впливу на дух гри.

У свою чергу тренери та гравці можуть надмірно покладатися на ШІ у прийнятті рішень, що потенційно може зменшити роль людської інтуїції та креативності у спорті. Або ж навпаки, гравці, тренери та традиціоналісти в спорті можуть чинити опір впровадженню технологій штучного інтелекту, вбачаючи в них загрозу автентичності та традиціям гри.

Автоматизація певних завдань у спорті, таких як аналіз даних і суддівство, для деяких фахівців у спортивній індустрії може призвести до витіснення низки робочих місць. Тренери та спортивні фахівці повинні бути освіченими та навченими ефективному використанню технологій штучного інтелекту. Подолання розриву в знаннях має важливе значення для успішного впровадження ШІ в спорті [1, с. 11].

Окремим напрямом виступає застосування можливостей ШІ при укладення смарт-контрактів між спортсменами та клубами. Проте без нормативної чіткості такі контракти не можуть запропонувати жодних законодавчо підтверджених гарантій [2, с. 64].

У цілому, на моє переконання, спортивна індустрія повинна вирішувати складні регуляторні та правові питання, пов'язані з використанням ШІ, в тому числі питання відповідальності, інтелектуальної власності та дотримання чинних нормативних вимог. Беручи до уваги зазначене вище, вважаю за необхідне проаналізувати правове підґрунтя формування можливостей регулювання використання ШІ в спорті.

Так, у «Білій книзі про штучний інтелект» від 19.02.2020 р. не міститься жодної згадки про суспільні відносини у сфері спорту чи безпосередньо спорт [3]. У проєкті Закону «Про штучний інтелект», вперше опублікованому Єврокомісією 21 квітня 2021 року також не пропонувалися шляхи вирішення досліджуваного питання [4].

Однак, деякою мірою ситуація змінилася із прийняттям Європейським Парламентом остаточної редакції Закону «Про штучний інтелект» від 13 березня 2024 року [5]. Саме у нинішній редакції застосовуються юридико-лінгвістичні концепти, що корелюють із відносинами у сфері спорту.

Констатую, що поняття «спорт» двічі застосовується законодавцем у Преамбулі цього нормативно-правового акта, саме як об’єкта правового регулювання, а саме:

А) У ст. 4 Преамбули Закону «Про штучний інтелект» зазначено, що «штучний інтелект» – це сімейство технологій, що швидко розвивається і сприяє досягненню широкого спектру економічних, екологічних та соціальних переваг у всьому спектрі галузей промисловості та соціальної діяльності. Покращуючи прогнозування, оптимізуючи операції та розподіл ресурсів, а також персоналізації

цифрових рішень, доступних для приватних осіб і організацій, використання ШІ може надавати ключові конкурентні переваги підприємствам і підтримувати соціально та екологічно корисні результати, наприклад, в охороні здоров'я, сільському господарстві, безпеці харчових продуктів, освіті та навчанні, медіа, спорті, культурі, управлінні інфраструктурою, енергетиці, транспорту і логістиці, державних послугах, безпеці, правосудді, ресурсо- та енергоефективності, екологічному моніторинзі, збереженні та відновленні біорізноманіття та екосистем, пом'якшенні наслідків зміни клімату та адаптації до них;

Б) У ст. 19 Преамбули Закону «Про штучний інтелект» зазначено, що для його цілей поняття «публічно доступний простір» необхідно розуміти такий простір, який стосується будь-якого фізичного місця, доступного для невизначеного кола фізичних осіб, незалежно від того, чи перебуває це місце у приватній або державній власності, а також незалежно від того, для якої діяльності це місце може використовуватися, таких як торгівля (наприклад, магазини, ресторани, кафе), послуги (наприклад, банки, професійна діяльність, готельний бізнес), спорт (наприклад, басейни, спортзали, стадіони), транспорт (наприклад, автобусні станції, станції метро та залізниці, аеропорти, транспортні засоби), розваги (наприклад, кінотеатри, театри, музеї, концертні та конференц-зали), дозвілля або інше (наприклад, громадські дороги та площі, парки, ліси, ігрові майданчики).

Отже, вперше на території країн ЄС у правовій площині нормативно віднесено сферу спорту до такої, підприємства якої завдяки ШІ можуть мати ключові конкурентні переваги у своїй діяльності. Більше того, визначаючи систему координат правозастосування штучного інтелекту в публічно доступному просторі, законодавець недвозначно відніс до такого простору і публічні місця для спорту (басейни, спортзали, стадіони і т. ін.).

Література:

1. The Impact of Artificial Intelligence on Sports. (2022). International Journal of Sports, Yoga and Physical Activity, ISSN: 3005-5083, 1(1), 8-14. https://internationalsportsjournal.com/index.php/sports/article/view/2

2. Діордіца, І.В., Бегма, А.П., & Соловйов, А.С. (2023). Інтеграція смарт-контрактів на основі блокчейну в спортивне право та нова юридична практика. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка, 1(101), с. 61-71. https://doi.org/10.33766/2524-0323.101.61-71

3. European Commission, 'On Artificial Intelligence – A European approach to excellence and trust', White Paper, COM(2020) 65 final. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0065

4. Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council Laying Down Harmonised Rules on Artificial Intelligence (Artificial Intelligence Act), COM/2021/206 final. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52021PC0206

5. Artificial Intelligence Act, 13 March 2024, № P9_TA(2024)0138. European Parliament. URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2024-0138_EN.pdf

Демчук А.М.,
кандидат юридичних наук, доцент, декан юридичного факультету, Волинський національний університет імені Лесі Українки

Ленгер Я.І.,
докторка юридичних наук, професорка, професорка кафедри конституційного, адміністративного та міжнародного права, Волинський національний університет імені Лесі Українки

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ВАЖЛИВІСТЬ УСВІДОМЛЕННЯ

Принцип верховенства права є одним з найважливіших принципів права, і цей принцип залишається в силі навіть у військових конфліктах. Згідно з ним, всі дії, що здійснюються в рамках війни, повинні відповідати праву. Навіть умови війни не дають підстав для порушення прав людини.

Незважаючи на те, що війна створює складні умови, право повинне залишатися основою для прийняття рішень у всіх військових конфліктах.

Принцип верховенства права в умовах війни має велике теоретичне значення. Він підкреслює важливість гарантування прав людини в будь-який час, навіть у найскладніших обставинах. Водночас, визнає, що війна може створювати складні ситуації, і надає можливість встановлювати певні обмеження для захисту національної безпеки та інших національних інтересів.

Позаяк верховенство права є одним з фундаментальних принципів міжнародного права, який має значення як у мирний, так і військовий час, однак, умови війни можуть представляти додаткові виклики для його забезпечення.

Взаємозв'язок між демократичним середовищем і правами людини є складним, симбіотичним і взаємно конститутивним. Правозахисний підхід до демократії, заснований на верховенстві права, все частіше вважається найбільш послідовним запобіжником від порушень прав людини. У контексті війни, цей принцип має на меті забезпечити захист прав та гідності всіх осіб..

Теоретично, верховенство права повинно застосовуватись в будь-якому контексті, в тому числі й умовах війни. Однак, умови війни можуть внести деякі виклики у забезпечення верховенства права. Наприклад, військові оперативи можуть вимагати швидкого та ефективного реагування з боку військових командирів, що може ставити під загрозу дотримання прав людей. Також можуть виникати ситуації, коли дії військових можуть не збігатися зі стандартними нормами міжнародного права. Отже, виклики, пов'язані з верховенством права в умовах війни, можуть бути складними для розв'язання.

Шляхи до демократії та верховенства права, до миру, до сталого розвитку, до рівності та припинення дискримінації – все це вказує шлях до подолання найбільших нинішніх загроз демократії та реалізації принципу верховенства права. Жодні постанови, розпорядження чи рішення органів державної влади не можуть суперечити законам, а в разі конфлікту закон має переважати. Непоодинокими є випадки порушення верховенства права, коли органи держави діють поза межами своєї влади та компетенції. Це може мати наслідком серйозне порушення прав людини, що може призвести до зменшення довіри до держави.

Важко не погодитися, що зв'язок між принципом верховенства права та правами людини є взаємозалежним, складним, взаємодоповнюючим та симбіотичним, для повноти більш прийнятним терміном може бути застосування «взаємно конститутивний» незалежно від того, чи перебуває країна у війні, державні органи та особи повинні діяти відповідно до закону та міжнародного права.

Дотримання принципу верховенства права в умовах війни може бути затьмарено наступними загрозами:

1. відсутність або порушення законів: у війні можуть бути введені тимчасові закони або норми, які не існують у час миру. Проте, ці закони повинні бути прийняті в рамках міжнародного права та повинні дотримуватися принципу верховенства права;
2. неспроможність забезпечити дотримання законів: у війні можуть бути порушені норми міжнародного гуманітарного права, такі як правила про захист цивільних осіб від наслідків війни, через труднощі з дотриманням цих правил у військових операціях. Тим не менш, державні органи та військові повинні зробити все можливе для забезпечення дотримання законів у війні та уникнення непотрібних жертв серед цивільного населення;
3. необхідність прийняття екстрених заходів: у війні можуть виникнути ситуації, коли державні органи та військові змушені приймати екстрені заходи, щоб захистити свою країну та народ. Проте, ці заходи повинні бути обґрунтовані

та обмежені лише необхідним мінімумом, щоб запобігти порушенню принципу верховенства права;

4. неповага до міжнародного права: умови війни можуть призвести до того, що країни починають діяти за принципом "право сильнішого", а не відповідно до міжнародного права. Це може призвести до порушення прав людини, зокрема прав цивільного населення;

5. невідповідність військових дій міжнародним стандартам: умови війни можуть призвести до порушення міжнародних гуманітарних стандартів, зокрема стосовно захисту цивільних осіб, медичного персоналу та гуманітарних працівників;

6. невідповідність національних законів: умови війни можуть призвести до того, що країни приймають закони, які не відповідають національним законам та міжнародним стандартам. Це може призвести до порушення прав людини та зниження довіри до правової системи;

7. використання незаконних методів воєнних дій: умови війни можуть призвести до використання незаконних методів воєнних дій, таких як тортури, насильство, сексуальне насильство та інші методи, які порушують міжнародне право;

8. нездатність забезпечити виконання закону: умови війни можуть створити складнощі для державних органів та військових у забезпеченні дотримання закону та міжнародного права, особливо у віддалених районах ведення бойових дій.

Ось деякі причини, чому правильне розуміння і проживання принципу верховенства права є важливим під час війни:

1. захист прав людини: війна може призвести до порушення прав людини, таких як право на життя, право на свободу та безпеку, право на медичну допомогу та інші. Дотримання верховенства права може забезпечити захист цих прав, особливо прав цивільного населення, дітей та жінок;

2. забезпечення міжнародного миру та безпеки: дотримання міжнародного права та стандартів може забезпечити стабільність та прогнозованість у відносинах між державами, зменшити ризик виникнення конфліктів та забезпечити міжнародний мир та безпеку.

3. забезпечення правової держави: дотримання верховенства права в умовах війни може забезпечити дотримання принципу правової держави та збереження довіри до правової системи. Це може забезпечити стабільність та зменшити ризик виникнення нових конфліктів після закінчення війни.

4. зменшення ризику гуманітарних криз: дотримання міжнародних гуманітарних стандартів може зменшити ризик гуманітарної кризи під час війни, забезпечити безпеку та захист для гуманітарних працівників та допомогти у забезпеченні доступу до гуманітарної допомоги для тих, хто її потребує.

Дотримання принципу верховенства права є важливою умовою для забезпечення захисту прав людини та забезпечення міжнародного миру і безпеки під час війни. Ефективно захистити права людини можна лише в демократичній державі, де активно діє, реалізується, гарантується принцип верховенства права.

Діордіца І.В.,
доктор юридичних наук, професор, професор кафедри приватного та публічного права, Київський національний університет технологій та дизайну

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

Серед проблем законодавства України про діджиталізацію місцевого самоврядування можна виділити узагальненість правового регулювання. Відсутність профільного закону про використання штучного інтелекту в публічному управлінні породжує розпорошеність норм, предмет правового регулювання яких так чи інакше стосується діджиталізації. Наявні закони часто не враховують особливостей цифрової ери, що призводить до юридичних колізій та невизначеності у тлумаченні норм, залишаючи при цьому проблему прогалин права.

З урахуванням особливостей аналізованого нами питання, в першу чергу, заслуговує на увагу стаття 54 Конституції України, в якій зазначається, що «громадянам гарантується свобода … технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності». Окрім цього, в Основному Законі додається, що «кожний громадянин має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності; ніхто не може використовувати або поширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом» [1, ст. 54]. Звідси випливає конституційний принцип захищеності права кожного громадянина на захист інтелектуальної власності (в тому числі і використовуваних в процесі діджиталізації місцевого самоврядування новітніх технологій як результату інтелектуальної діяльності). На жаль, в розділі XI «Місцеве самоврядування» не вжито жодного слова, яке можна було б асоціювати з використанням технологій діджиталізації на місцевому рівні.

Лише в статті 146 міститься відсильна норма, відповідно до якої інші питання організації місцевого самоврядування, формування, діяльності та відповідальності органів місцевого самоврядування визначаються законом [1, ст. 146].

Одним з профільних законів щодо здійснення місцевого самоврядування є Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні». Аналіз його норм дозволяє констатувати, що прийнятий ще в далекому 1997 році Закон не відображає сучасних тенденцій до застосування новітніх технологій в

муніципальному управлінні і дещо поверхнево регулює це питання. Зокрема, відповідно до статті 33 цього Закону «до відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад належить створення та забезпечення функціонування місцевих екологічних автоматизованих інформаційно-аналітичних систем, які є складовою мережі загальнодержавної екологічної автоматизованої інформаційно-аналітичної системи забезпечення доступу до екологічної інформації» [2, ст. 33]. Окрім самого положення про наявність такого повноваження в Законі не зазначається нічого про особливості та порядок його реалізації. З цього прикладу видно, що законодавець передбачає використання органами місцевого самоврядування сучасних технологій, однак не закріплює деталізацію питань організації та порядку їх використання. Це припускає необхідність для органу місцевого самоврядування приймати підзаконний акт у вигляді інструкції чи порядку створення та забезпечення функціонування місцевих екологічних автоматизованих інформаційно-аналітичних систем, де і мають врегулюватися відповідні процедурні питання.

Відповідно до статті 46 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» «сесія ради скликається для розгляду електронної петиції, що набрала необхідну кількість підписів, протягом строку, встановленого для її розгляду» [2, ст. 46]. Ні в цій статті, ні в жодній іншій статті цього Закону більше не згадується про електронну петицію до органів місцевого самоврядування. Однак порядок подання та розгляду електронної петиції і до органів державної влади, і до органів місцевого самоврядування можна знайти в іншому законі – Законі України «Про внесення змін до Закону України «Про звернення громадян» щодо електронного звернення та електронної петиції» [3, ст. 23-1]. Прикро, але в Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» не міститься посилання на цей Закон і членам територіальної громади, не обізнаним в законах України, задля належної реалізації свого законного права на подачу електронної петиції необхідно шукати ці норми серед численних нормативно-правових актів.

Окрім проаналізованих вище законів існує ряд інших правових актів, які регулюють підняті нами питання. До них варто віднести Закони України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні», «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах», «Про захист персональних даних», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обліку трудової діяльності працівника в електронній формі», «Про електронні комунікації», Розпорядження КМУ від 17.01.2018 р. № 67-р «Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації», Розпорядження КМУ від 17.02.2021 р. № 365-р. «Деякі питання цифрової трансформації», Розпорядження КМУ від 03.03.2021 р. № 167-р. «Про схвалення Концепції розвитку цифрових компетентностей та затвердження плану заходів з її реалізації», Розпорядження

КМУ від 28.10.2020 р. № 1353-р. «Про схвалення Стратегії цифрової трансформації соціальної сфери» та ін.

Попри наявність численних актів законодавства в сфері діджиталізації в своїй сукупності правове регулювання організації та порядку застосування сучасних технологій в місцевому самоврядуванні, як і в публічному управлінні в цілому, залишається розпорошеним і безсистемним. Такий підхід не є прийнятним для нас в контексті євроінтеграції законодавства України і в прагненні українців стати «державою в смартфоні».

Отже, успішна цифрова трансформація місцевого самоврядування вимагає змін не тільки на технологічному та законодавчому рівнях, але й у менталітеті місцевого населення та відносинах між державою, органами місцевого самоврядування та громадами. Втілення цих змін забезпечить Україні потужний розвиток цифрового муніципального управління, відкриваючи нові горизонти для прогресу та добробуту територіальних громад.

Література:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. Законодавство України. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

2. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 року. Законодавство України. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text

3. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про звернення громадян» щодо електронного звернення та електронної петиції» від 2 липня 2015 року. Законодавство України. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/577-19#Text

Єросова А.А.,
аспірантка кафедри адміністративного та фінансового права, Національний університет біоресурсів і природокористування України

ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНІ

Ідея електронного судочинства хоча й не є новою для українського правового поля, втім необхідного застосування та розповсюдження ще не отримала. Втім, варто згадати, що процес реального запровадження електронного судочинства розпочався із Рішення Вищої ради правосуддя, яким затверджено «Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи» від 17 серпня 2021 року [1]. Того ж року, розпочали своє функціонування три підсистеми (модулі) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (далі – ЄСІТС): «Електронний кабінет», «Електронний суд» та підсистема відеоконференцзв'язку. Кожен з цих модулів передбачає певні можливості для учасників судочинства.

Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обов'язкової реєстрації та використання електронних кабінетів в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі або її окремій підсистемі (модулі), що забезпечує обмін документами» від 29 червня 2023 року передбачив поетапну обов'язкову реєстрацію електронних кабінетів для юридичних осіб та певних фізичних осіб [2]. Для учасників господарського процесу, а саме для адвокатів, нотаріусів, державних та приватних виконавців, арбітражних керуючих, судових експертів, органів державної влади та інших державних органів, органів місцевого самоврядування, інших юридичних осіб, такий обов'язок виник з 18 жовтня 2023 року. З 21 лютого 2024 року обов'язок реєстрації електронного кабінету впроваджено в цивільному та адміністративному судочинстві й для юридичних осіб приватної форми власності [2].

Попри за все, підсистеми «Електронний суд» та «Електронний кабінет», які забезпечують комунікацію учасників процесів та їх представників із судом через електронний кабінет, все ще є недосконалими та не орієнтованими на споживача. Так, користувачі програми скаржаться на незручний дизайн, численні «баги» (постійні проблеми з входом у кабінет, «зникнення» справ із кабінету, відсутність важливої інформації щодо відправлених документів чи статусу справи з незрозумілих причин). Численні технічні проблеми та збої виникають і під час проведення відеоконференцій.

Перспективи для подальшого впровадження електронного судочинства можливо відобразити за допомогою позитивних сторін такого судочинства, а саме: 1) швидкість та ефективність, оскільки справи можуть розглядатися швидше завдяки електронній системі документообігу; 2) економія часу та коштів завдяки можливості електронної подачі документів і крім цього, економія витрат на проїзд до суду, проживання і т.д.; 3) зручність для учасників, яка проявляється у можливості брати участь у засіданнях онлайн, що зменшує необхідність особисто відвідувати суд; 4) доступність для людей з обмеженими можливостями; 5) прозорість інформації, так як всі документи і матеріали можуть бути доступні онлайн для учасників справи, а також для громадськості; 6) електронні документи і процеси зменшують використання паперу та інших матеріалів, допомагаючи зберегти природні ресурси [3, с. 210].

Також варто зазначити, що в умовах військової агресії та постійної загрози безпеці громадянам, електронне судочинство є корисним для забезпечення конфіденційності судових справ і зменшення ризиків корупції в судових процедурах. Це важливий крок у напрямку відновлення законності та стабільності в умовах великої загрози національній безпеці.

Досвід застосування чинних норм процесуального права україни свідчить про те, що наразі надзвичайно актуальними є дослідження в напрямку наукової розробки таких елементів електронного судочинства:

1) визнання усього спектру існуючих сьогодні електронних інформаційних

ресурсів належними і повністю допустимими доказами в судовому процесі;

2) можливості повноцінної двосторонньої комунікації між судом, учасниками судового процесу та усіма іншими заінтересованими особами за допомогою засобів сучасних електронних інформаційно-комунікаційних технологій;

3) можливості вчинення в електронному форматі усіх процесуальних дій під час розгляду будь-яких судових справ.

Література:

1. Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи: Рішення Вищої ради правосуддя від 17 серпня 2021 року. URL: https: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1845910-21#Text .

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обов'язкової реєстрації та використання електронних кабінетів в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі або її окремій підсистемі (модулі), що забезпечує обмін документами: Закон України від 29 червня 2023 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3200-20#Text

3. Скочиляс-Павлів О. В. (2024). Сучасний стан електронного судочинства в Україні. *Київський часопис права*, (1), С.207-212. URL: https://doi.org/10.32782/klj/2024.1.29

Журавель Я.В.,
доктор юридичних наук, професор, декан юридичного факультету, Академія праці, соціальних відносин і туризму

Патюта О.О.,
аспірант кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права, Академія праці, соціальних відносин і туризму

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ГРОМАД В КОНТЕКСТІ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ІНФРАСТРУКТУРИ МІСТ УКРАЇНИ

Повномасштабне вторгнення російського агресора на територію України принесло багато шкоди місцевим територіальним громадам в усіх регіонах нашої держави. На карті країни важко знайти місто, яке б не піддавалося ракетному обстрілу. Як зазначається у звіті аналітичної команди Київської школи економіки (KSE), станом на січень 2024 року загальна сума прямої шкоди, завданої інфраструктурі України за два роки війни, наближається до $155 мільярдів (ця оцінка включає також збитки, спричинені руйнуванням Каховської гідроелектростанції у червні 2023 року) [1].

Під приціл військово-політичної машини агресора потрапили житлові будинки, школи, лікарні, дороги, мости, залізничні вокзали, підприємства, об’єкти енергетики, агарного сектору, портової інфраструктури тощо. Усі ці об’єкти необхідно відновлювати, а для цього потрібно шукати кошти, будматеріали, відповідних фахівців та ін.

Окремі питання правового регулювання співробітництва територіальних громад з громадами інших країн стали предметом наукового пошуку таких українських праників як О.Батанов, М.Баймуратов, В.Кравченко, О.Азархіна, В.Безгін, О.Бойко, В.Козіна та ін.

Відновлення громад є складним процесом через те, що органи місцевого самоврядування обмежені нормами Конституції України, відповідно до яких вони «зобов’язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України» [2, ст.19]. Звідси випливає, що у пошуку шляхів відновлення своїх міст органи місцевого самоврядування як представники своїх територіальних громад повинні діяти у чітко визначених законом межах та порядку.

Профільним Законом для органів місцевого самоврядування є Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні», в якому міститься окрема стаття 31, присвячена повноваженням виконавчих органів місцевого самоврядування в сфері будівництва [3, с.31]. Аналіз змісту цих повноважень дозволяє констатувати, що вони не передбачають права органів місцевого самоврядування залучати транснаціональні кошти на відбудову своїх громад.

З прийняттям Закону України «Про співробітництво територіальних громад» втрачено можливість створення належного правового забезпечення транснаціонального співробітництва громад, тобто співробітництва українських громад з громадами різних країн світу. В зазначеному Законі немає жодного слова про можливість співпрацювати та залучати інвестиції та допомогу партнерських міст у відбудову наших громад [4]. На нашу думку, суттєва частка важливих суспільних відносин не увійшла до предмету правового регулювання цього Закону і залишилася на відкуп іншим актам законодавства.

Частково виправляє ситуацію Закон України «Про транскордонне співробітництво», норми якого врегульовують спільні дії, спрямовані на встановлення і поглиблення економічних, соціальних, наукових, технологічних, екологічних, культурних і інших відносин між суб'єктами і учасниками таких відносин в Україні і відповідними суб'єктами і учасниками таких відносин із сусідніх держав у межах компетенції, визначеної їх національним законодавством [5]. Цей Закон без перебільшення є надзвичайно важливим в контексті правового забезпечення відносин українських громад з сусідніми іноземними громадами, проте він не охоплює транснаціональні відносини наших громад з громадами країн, які не мають спільного кордону з Україною.

Попри це маємо сподівання, що найближчим часом Верховна Рада таки ухвалить окремий Закон України «Про міжнародне територіальне співробітництво», норми якого таки передбачатимуть співробітництво: міжтериторіальне (між регіонами і громадами України та їх закордонними партнерами), транскордонне (є державний кордон між країнами), транснаціональне (макрорегіони, або інші «глобальні» співробітництва, де державний кордон - не обов'язковий). На думку В.Безгіна, такий законопроєкт детально розписує алгоритм погодження проєкту договору про співробітництво Міністерством інфраструктури, в т.ч. чіткі дедлайни, обмеження щодо свавільного не погодження проєктів, а також обов'язок пояснити громаді / регіону причину відмови від Міністерства [6]. Одним із нововведень в цьому проєкті Закону є те, що окрім органів місцевого самоврядування він дозволятиме здійснювати співробітництво і начальникам військової адміністрації населеного пункту, якщо такій військовій адміністрації передані самоврядні повноваження Парламентом. На нашу думку, така новація не зовсім узгоджується з принципами місцевого самоврядування і має бути виключена з такого законопроєкту.

В цілому такий Закон цілком ймовірно створить належне юридичне підґрунтя для залучення органами місцевого самоврядування коштів партнерських громад не лише з України та транскордонних територій, але й з далекого кордону.

З урахуванням зазначеного, вважаємо за необхідне констатувати відсутність належного законодавчого забезпечення для співробітництва українських громад з іноземними громадами. Такий стан є недопустимим в умовах воєнного стану і має бути виправленим через прийняття Закону України «Про міжнародне територіальне співробітництво» або ж внесення змін до Закону України «Про співробітництво територіальних громад», який необхідно доповнити розділом щодо міжнародного співробітництва. Таким чином можна усунути проблему даної законодавчої прогалини.

Література:

1. Дубровенко А. Два роки війни – які збитки України від вторгнення РФ та рейтинг найбільш постраждалих областей. Режим доступу: https://fin.novyny.live/dva-roki-viini-iaki-zbitki-ukrayini-vid-vtorgnennia-rf-ta-reiting-naibilsh-postrazhdalikh-oblastei-154222.html
2. Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – с. 141.
3. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1997, № 24, ст.170.
4. Про співробітництво територіальних громад: Закон України від 17 червня 2014 року № 1508-VII. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 34, ст.1167.
5. Про транскордонне співробітництво: Закон України від 24 червня 2004 року № 1861-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 45, ст.499.
6. Безгін В. Міжнародне співробітництво громад: законопроект №9450 готовий до другого читання. Режим доступу: https://decentralization.ua/news/17356?page=4

Завидняк І.О.,
кандидатка юридичних наук, доцентка, завідувачка кафедри кримінального права, процесу та криміналістики, Академія праці, соціальних відносин і туризму

ФАКТОРИ, ЯКІ ВКАЗУЮТЬ НА КОРУМПОВАНОГО ПРАЦІВНИКА ПРАВООХОРОННОГО ОРГАНУ

Аналіз юридичної літератури [1, с. 81-83] та кримінальних проваджень щодо кримінальних правопорушень, вчинених працівниками правоохоронних органів у сфері службової діяльності, дозволив нам сформувати систему пошукових та специфічних ознак, притаманних саме таким правопорушенням, які безпосередньо вказують на правопорушника – корумпованого правоохоронця, та на які має звернути увагу слідчий при виявленні або на самому початку розслідування протиправних діянь даної категорії.

Першу групу таких ознак (факторів) становлять особливості особистісних характеристик працівника правоохоронного органу – суб'єкта протиправних діянь. До них можна віднести: а) рівень життя, який не відповідає доходам правоохоронця (придбання нерухомості; будівництво; купівля автомобілів «Преміум» класу; постійні поїздки працівника та членів його сім'ї за кордон; навчання дітей у престижних навчальних закладах, у тому числі за кордоном); б) необґрунтовано різка зміна матеріального добробуту правоохоронця; в) стійкі позаслужбові контакти працівника з особами, які займаються підприємницькою діяльністю (особливо на території підслідній правоохоронному органу, в якому служить підозрюваний); г) зв'язки з представниками злочинних угрупувань; ґ) характеристика працівника правоохоронного органу з боку колег, підлеглих та інших осіб, як людини схильної до вирішення службових питань в обхід встановленому законодавству.

Друга група ознак кримінальних правопорушень, вчинених працівниками правоохоронних органів у сфері службової діяльності, на які обов'язково має звернути увагу слідчий, характеризує поведінку підозрюваного - працівника правоохоронного органу, а саме: різка втрата інтересу до розслідування певного кримінального провадження; закриття кримінального провадження з необґрунтованих підстав; вилучення (без необхідного документального оформлення), зберігання (у службових кабінетах, сейфах) особистих та інших документів громадян (паспорти, посвідчення), ділової документації юридичних або фізичних осіб (ліцензії, контракти, фінансові документи), комп'ютерних баз даних; неправомірне вилучення товарів (продукції), які транспортуються та інших цінностей; відмова у реалізації наявного у громадянина права на отримання

довідок, оформлення певних документів; уявна «зайнятість» працівника правоохоронного органу, яка перешкоджає або унеможливлює прийом громадян; необґрунтовані погрози щодо притягнення до кримінальної відповідальності на адресу осіб, які насправді не вчиняли кримінальне правопорушення або вчинили адміністративне правопорушення; демонстрація потерпілій особі небажання розслідувати кримінальне правопорушення через «складність» або навпаки «не важливість», або у зв'язку із «завантаженістю»; організація безкоштовних банкетів у ресторанах, кафе з нагоди ювілеїв, присвоєння спеціальних звань, державних нагород, професійних свят; вступ з учасниками досудового розслідування кримінального провадження в особисті та неофіційні відносини.

Третю групу ознак кримінальних правопорушень, вчинених працівниками правоохоронних органів у сфері службової діяльності, які слідчий має вивчити та перевірити, складають відомості з різних документів, які становлять оперативний інтерес. До них можна віднести: особові банківські рахунки працівника (банківські рахунки членів сім'ї), поштові перекази, квитанції – як ознака незаконного отримання коштів або цінностей; рахунки з ресторанів, готелів, путівки – як ознаки перебування у певному місці, наданні пільг тощо; факти фальсифікацій (виправлення дат, підчищення, дописи, передрук з подальшим підробленням підписів) у облікових, звітних або процесуальних документах; процесуальні документи, складені на користь зацікавлених осіб [2, с. 116].

Особливого значення набуває процес виявлення тих працівників правоохоронних органів, яких умовно можна віднести до «групи ризику». До цієї категорії осіб можна віднести працівників правоохоронних органів, які: а) допускають порушення дисципліни, у тому числі допускають застосування силових методів впливу до підозрюваних у вчиненні протиправних дій або не винних осіб; прагнуть отримати інформацію «розколоти» від підозрюваних або свідків незаконними методами впливу; б) помічені у фальсифікації службових або процесуальних документів; в) лобіюють інтереси комерційних структур, засновниками яких є їх родичі або особи з-поміж близького оточення; г) здійснюють збір службової інформації на користь юридичних або фізичних осіб за для отримання неправомірної вигоди; ґ) помічені у неправомірному втручанні у фінансово-господарську діяльність підприємств та установ; д) втручаються у хід розслідування протиправних діянь, які не знаходяться у їх провадженні.

Слід наголосити, що це далеко не повний перелік ознак, які вказують на корумпованих працівників правоохоронних органів та на вчинення ними кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності, а враховуючи високий рівень латентності та специфіку таких протиправних діянь, встановлення таких ознак є доволі складним процесом порівняно зі встановленням ознак притаманних іншим кримінальним правопорушенням.

Література:

1. Методика розслідування окремих видів злочинів: навч. посібник / О. І. Гарасимів, О. М. Дуфенюк, О. В. Захарова та ін.; за заг. ред. Є. В. Пряхіна. 2-ге вид., перероб. та допов. Львів: ЛьвДУВС, 2019. 312 с.

2. Яцун М.М. Початковий етап розслідування злочинів у сфері службової діяльності, що вчиняють працівники національної поліції України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Вип. 2. Т. 2-2. С. 114-120.

Зінорук М.М.,
аспірант кафедри приватного та публічного права, Київський національний університет технологій та дизайну

Науковий керівник:
Діордіца І.В., доктор юридичних наук, професор, професор кафедри приватного та публічного права, Київський національний університет технологій та дизайну

ЕВОЛЮЦІЯ ЗМІСТУ ДЕРЖАВНОСТІ ЧЕРЕЗ ДВА РОКИ ВІЙНИ

Розвиток лібертаріанських ідей, упровадження та тиражування ідей людиноцентризму в контексті розвитку антропології права стали рушійною силою для визнання людини визначальною та найвищою соціальною цінністю. Подальший вектор наукових досліджень та взагалі масив наукових досліджень було зміщено саме в цей бік. За таких умов було порушено органічний баланс, в якому держава, суспільство і людина становлять триєдиний організм, так би мовити тринітарну єдність, на кшталт ідеї трійці в релігії.

Початок агресивної війни має чимало причин, які розглядаються як в рамках різних наук, так і в рамках різних галузей права. Однак в контексті нашого дослідження виділимо *інституційний аспект* — становлення державності, її реалізація, і напрями трансформації державності через два роки війни.

Узвичаєно під **державністю** розуміють специфічну ознаку державно-політичної організації суспільства. Термін в право- і державознавстві характеризується багатозначністю і вживається: а) як синонім держави в цілому чи держави відповідного історичного типу (феодальна держава, буржуазна держава тощо); б) для характеристики системи (механізму) політичної організації суспільства; в) з метою визначення ступеня розвитку системи органів держави (державного апарату). На думку Ю. С. Шемшученка характер *державності* обумовлений обсягом суверенітету тієї або іншої держави. У незалежній Україні головними факторами суверенної держави є:

1) специфічні форми державної політичної організації суспільства (форми правління, державного устрою, організації державної влади і т. ін.);

2) державницька ідеологія і традиції;

3) державна мова;

4) державна символіка (герб, гімн, прапор) тощо. Ці фактори визначають політико-правовий зміст державності як засобу забезпечення суверенного розвитку України [1].

Відзначимо, що визначення поняття „державність" відсутнє у деяких фахових довідкових джерелах [2, 3], що актуалізує потребу в його інституціоналізації, подолання, врешті-решт, за В. Липинським, „хвороби бездержавності".

Здійснений нами аналіз історіографічних джерел дозволяє виділити ключові декілька підходів до формування причин утворення державності.

Одна група авторів стверджує щодо необхідності початкового утворення держави як системи, в якій нація реалізовуватиме ідею державності, плекатиме власні традиції, розвиватиме державну мову тощо [4, 5]. Одним із яскравих представників даного підходу був В. Липинський.

Інша група дослідників здійснюють акцент на формуванні нації, націоналізму, плеканні національної ідеї, яка має трансформуватися на державницьку ідею і бути реалізованою у вигляді державності, тобто формуванні національної держави. Яскравим представником такої ідеї виступав Д. Донцов [6, 7], котрий розвивав громадівські ідеї М. Драгоманова [8].

Існують й інтегральні концепції, які пов'язують розвиток державності саме із одночасним і паралельним синхронізованим процесом розвитку державної нації, національної ідеї та ідеї державності [9].

Дані теоретичні питання мають велике значення сьогодні, коли вирішується доля не лише майбутньої держави, а й доля державності взагалі:

1) з одного боку йдеться про збереження держави, тобто такої політико-територіальної організації громадянського суспільства як характеризується формою правління, формою територіального устрою і політико-правовим режимом. Відтак в рамках даної концепції ключовою виступає ідея відновлення територіальної цілісності в межах офіційно визнаних державних кордонів, тобто не передбачається територіальних поступок;

2) доля державності передбачає збереження нації, збереження національної ідентичності та української мови і державницької ідеології серед української нації і на тих територіях, які контролює українська влада. В рамках даного підходу не йдеться про відмову від тимчасово окупованих територій, утім наголос робиться на збереженні української нації як носія державності, який здатен у стратегічній перспективі до вирішення стратегічних завдань.

Таким чином формуємо **екзистенційний парадокс**, який має вирішити українська влада або українські еліти: відновлення територіальної цілісності тобто збереження єдності території будь-якою ціною і будь-якими засобами або збереження української нації.

На думку В. Ліпкана питання збереження української національної ідентичності і національної державності є нині не лише стратегічним

національним інтересом нашої країни, а й становить інтегральний показник розвитку республіканської форми правління, потенціалу демократичного режиму, стратегічних можливостей та дієвості реальних механізмів захисту прав і свобод в усьому цивілізованому суспільстві, адже зараз вирішується не лише доля Української Держави [10], а й усього цивілізованого людства, міжнародних відносин, заснованих на правилах.

У науковій літературі, особливо правничій, питання *колабораціонізму* розглядаються недостатньо. Можемо твердити про значні зсуви в національній ідентифікації довкола ідеї української державності, української мови, української історії, культури, традицій та самобутності. Однак втрати території через свідому і заздалегідь спланованої співпрацю із окупаційними адміністраціями, свідоме залишення значної кількості населення на окупованих територій, свідчить про формування нового явища в контексті еволюції української державності — ***колабораціонізм***.

Справжня державність передбачає не лише єдність і неподільність території, а й духовну та ментальну єдність українців (українства у більш широкому аспекті), які проживають як на території України, так і на історично населених українцями територіях інших країн. Про це дуже влучно писав М. Грушевський у своїй відомій праці „Хто такі українці і чого вони хочуть” [11].

Визначальною ознакою виступає *ідея державності*, адже, прикладом, більшість колаборантів заперечували державність України. Вони жили на території України, пили, їли і дихали повітрям на українській землі, але вони ментально і духовно себе не асоціювали із українством та Українською державою. Через це співвідношення критерію „землі та нації” дедалі більше буде увиразнюватися особливо, якщо війна набуде триваючого характеру. У рамках ідеї державності локальні та регіональні цивілізації вибудовуються не стільки за територіальною ознакою, скільки за ментальною та духовною. Мислення категоріями „територій” тяжіє до імперськості, людиноцентричний світогляд — мислення інтересами людини, нації — відбиває зміст та вектори розвитку сучасної держави в глобалізованому світі.

І саме ідея державності чинить прямий вплив на правову систему, процеси правозастосування в різних областях України.

Маємо власну історичну спадщину щодо вирішення цього питання, яке є актуальним і зараз в XXI столітті під час війни РФ проти нашої держави. Йдеться про формування національної еліти, провідної верстви населення, яка має виробити і організувати реалізацію ідеї державності, причому, зважаючи на сучасний формат міжнародних відносин і стратегічну конфігурацію світової безпекової архітектури.

Так, свого часу один із фундаторів першої Української Держави — гетьман П. Скоропадський — приділив чимало уваги питанням формування національної еліти, розглядаючи їх необхідною складовою частиною при творенні української

державності. Причому основним завданням еліти була будова держави, а інші питання, зокрема і на думку В. Липинського, в ієрархії та пріоритеті постають на іншому місці.

Консолідація українства навколо ідеї державності, організація ефективного функціонування соціально-політичної та економічної системи, ідеологія — це пріоритетні питання в контексті трансформації державності. Згідно з даним підходом можемо припустити, що пріоритет на поверненні територій без реалізації означених вище заходів в стратегічній перспективі не створить умови для збалансованого співіснування українства та поступового розвитку Української держави.

Перевага концепції державності, в якій акцент робитиметься на збереженні української нації як носіїв ідеї державності не применшує однак ідейної цінності консервативного інституціоналізму, згідно з яким першочерговим завданням для держави виступає відновлення територіальної цілісності.

Адже свого часу ще колись М. Драгоманов наголошував на тому, що після того, як розвалилась держава римська, в різних країнах Європи складались окремі держави майже завше через військову перевагу певної національності над іншими. Тож, якщо сили немає, то слід помірковано ставитись до реалізації тактичних завдань, пам’ятаючи про стратегічні.

Сучасний стан суспільних відносин в Україні свідчить про невирішене стратегічне питання: зміст української державності на сучасному етапі із сучасним ресурсним потенціалом. Популізм, демагогія, мрії, сподівання на міжнародних партнерів, абсолютизація ролі права, применшення ролі сили, монархізм, м’яка українізація, русофонство — все це вже було в Українській історії, і на жаль поки так і не призвело до повномасштабної і незворотної реалізації ідеології української державності.

Нинішня війна — це передусім виклик для української еліти до усвідомлення та формування векторів реалізації української державності. Яким шляхом піде влада: чи буде реалізовувати фрагментарну концепцію соборності як неподільності території, чи здійснить акцент на збереженні української нації як носіїв ідеї державності, української культури, цінностей — покаже час.

Література:

1. Державність // Юридична енциклопедія : [у 6 т.] / ред. кол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. Київ : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1998. Т. 2 : Д — Й. 744 с.
2. Політологічний словник : навч. посібник для студентів вищ.навч. закл. : за ред. М.Ф. Головатого та О. В. Антонюка. Київ : МАУП, 2005. 792 с.
3. Політологія: навчальний енциклопедичний словник довідник для студентів ВНЗ І-ІV рівнів акредитації / За наук. ред. д-ра політ. н. Хоми Н. М. [В. М. Денисенко, О. М. Сорба, Л. Я. Угрин та ін.]. Львів : «Новий Світ – 2000», 2014. 779 с.

4. Ліпкан В. Політичні засади геостратегії сучасної Української Держави : монографія / В. А. Ліпкан. Одеса : Гельветика, 2024. 830 с.;

5. Стецько Я. Без національної революції немає соціальної. *Варта* : [сайт]. URL: http://www.vatra.cc/nashi-klasyky/yaroslav-stetsko-bez-natsionalnoyi-revolyutsiyi-nemaye-sotsiyalnoyi.html.

6. Донцов Д. Історія розвитку української державної ідеї. Київ : Тов-во „Знання" України, 1991. 48 с.

7. Смолій В. А., Степанков В. С. Українська державна ідея: проблеми формування, еволюції, реалізації. Київ : Альтернативи, 1997. 368 с.

8. Драгоманов М. П. Чудацькі думки про українську національну справу / [передм. І. Я. Франка ; післямова М. К. Залізняка]. [Відень] : Наклад і друк партійної друкарні, 1915. 121 с.

9. Салтовський О. І. Концепції української державності в історії вітчизняної політичної думки (від витоків до початку XX сторіччя). Київ : ПАРАПАН, 2002. 396 с.

10. Ліпкан В. Визначається не лише майбутня доля Української Держави. *Незалежний Медіа Форум* : [сайт]. URL:https://uacenter.media/poland-and-ukraine-realities-and-prospects/131912-viznacha-t-sya-ne-lishe-maybutnya-dolya-ukra-ns-ko-derzhavi.html.

11. Грушевський М. Хто такі українці і чого вони хочуть. Київ : Т-во „Знання" України, 1991. 240 с.

Іванишин І.Б.,
аспірант, Київський університет інтелектуальної власності та права Національного університету «Одеська юридична академія»

МІЖНАРОДНІ СОЦІАЛЬНІ СТАНДАРТИ ТА ЇХ РОЛЬ В УДОСКОНАЛЕННІ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ В УКРАЇНІ В ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

Утвердження в Україні сучасної моделі соціального захисту в умовах воєнного стану, передбачає за необхідне дослідження та оптимальне врахування міжнародно-правового регулювання відносин з відповідних питань, напрацювання конструктивних пропозицій щодо розвитку національного законодавства. Україна, як суб'єкт міжнародного права відстоює активну позицію щодо формування ефективної системи міжнародних правовідносин із іншими державами, між народними інституціями з широкого кола соціальних питань, які відображають сучасні тенденції міжнародного співіснування. Теоретико-правовий аналіз положень доктрини права соціального забезпечення дозволяє констатувати неоднозначність підходів до оцінки сучасного стану міжнародно-правового регулювання соціального захисту, а також напрямків імплементації його найважливіших положень у національне законодавство. Проблеми соціального захисту, в тому числі особливості надання соціальних послуг не втрачають своєї гостроти і потребують ретельних досліджень, зокрема з огляду на виклики, які стоять перед Україною в умовах воєнного стану у зв'язку з соціальним захистом та гарантуванням прав нашим захисникам, які отримали інвалідність внаслідок поранення, захищаючи нашу державу від зовнішніх загроз. Доречно вказати, що міжнародні соціальні стандарти є концептуальні, фундаментальні положення з питань соціального захисту, які визначають основні вектори його розвитку. У правовій доктрині відсутні єдині науково обґрунтовані підходи до розуміння міжнародних соціальних стандартів. Одні науковці у юридичній літературі наголошують, що міжнародний соціальний стандарт – це закріплений у міжнародному нормативному акті (договорі) загальновизнаний рівень реалізації прав у сфері праці, соціального забезпечення та освіти. Інші дослідники акцентують увагу на тому, що міжнародний соціальний стандарт – це упорядкована система універсальних міжнародних норм та принципів, розроблених на основі взаємних угод між державами, щодо питань пов'язаних із створенням економічного, політичного, соціального, культурного і правового середовища, яке дозволяє людям досягти соціального розвитку. Окремі вчені розглядають його через соціальний мінімум, встановлений міжнародно-

правовими актами та обов'язковий для країн-підписантів, наявність якого надає можливість непрацездатним реалізувати свої права та свободи у повному обсязі нарівні з працездатним [1, с.76]. Принагідно зауважити, що найбільш фундаментальні міжнародні соціальні стандарти закріплені в ухваленій Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 р. Загальній декларації прав людини, яка означила основоположні напрями розвитку міжнародного співтовариства наперспективу. За змістом положень Декларації (ст. 2) кожна людина повинна мати всі права і всі свободи, проголошені цією Декларацією, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, майнового, станового або іншого становища. [2]. Процес адаптації законодавства України до європейських стандартів в сфері соціального захисту розпочався з моменту укладення Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими співтовариствами та їх державами-членами від 14 червня 1994 року, за умовами якої Україна взяла на себе зобов'язання щодо забезпечення поступового приведення національного законодавства у відповідність до законодавства Співтовариства. Адже для України прикладом побудови якісної системи соціального захисту й забезпечення громадян є соціальна модель Європейського Союзу, яка характеризується високим рівнем соціального забезпечення, ґрунтується на принципах поваги людської гідності, соціальної справедливості і безпеки, заборони дискримінації у сфері соціального захисту

Серед найбільш важливих джерел європейських соціальних стандартів справедливо називають Європейську соціальну хартію (переглянуту) від 03.05.1996 року, Європейський кодекс соціального забезпечення (переглянутий) від 06.11.1990, Хартію Європейського співтовариства про основні соціальні права працівників від 09.12.1989 року. Ці акти покладають на державу обов'язок щодо створення та підтримки стабільної та економічно розумної системи соціального забезпечення, що гарантує гідний рівень життя для осіб, позбавлених джерела засобів для існування внаслідок хвороби, безробіття, старості та інших передбачених підстав. Як зазначає Л. Малюга, Європейська соціальна хартія (переглянута) є складовою національного соціального законодавства України, адже даний договір було ратифіковано у встановленому законом порядку, тож норми національного соціального законодавства України не можуть суперечити змісту даного договору та мають бути адаптованими до європейських соціальних стандартів, закріплених у ньому. Проте не всі норми національного соціального законодавства України на сьогодні є адаптованими до європейських соціальних стандартів, визначених у Європейській соціальній хартії [3, с. 105].

Висновок. Отже, міжнародні стандарти соціального забезпечення сприяють справедливому розвитку суспільних відносин в сфері соціального захисту, рівному доступу до основних соціальних послуг та гідного рівня життя.

Національне соціальне законодавство має вдосконалюватися, що можливо шляхом встановлення і фіксації місця й ролі міжнародних соціальних стандартів у праві соціального забезпечення, їх застосуванні при впорядкуванні правовідносин із надання людині того чи іншого виду такого забезпечення.

Література:

1. Клименко А. Л. Стандарти і гарантії соціального забезпечення: міжнародно-правовий і вітчизняний контекст : монографія. Харків: Юрайт, 2019. 176 с.
2. Загальна декларація прав людини: Декларація ООН від 10.12.1948 р. Урядовий кур'єр від 10.12.2008 р., № 232.
3. Малюга Л.Ю. Адаптація соціального законодавства України до законодавства Європейського Союзу: дис. … д-ра юрид. наук. 12.00.05. Київський нац.. університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2020 . 414 с.

Ландіна А.В.,
кандидатка юридичних наук, доцентка, старша наукова співробітниця відділу проблем кримінального права, кримінології та судоустрою, Інститут держави і права імені В.М. Корецького НАН України

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВІЙСЬКОВІ НАСИЛЬНИЦЬКІ КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Аналізуючи насильницькі кримінальні правопорушення з 2014 р. (особливо після початку повномасштабної війни у 2022 р.), відзначимо значне зростання кількості спеціальних суб'єктів насильницьких кримінальних правопорушень, а саме військовослужбовців ЗСУ та окупантів, а також спеціальних потерпілих у випадку вчинення кримінальних правопорушень насильницького характеру щодо військовослужбовців ЗСУ. До насильницьких кримінально караних діянь, згідно із статтями розділу XIX «Кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення)» КК України відносяться: погроза або насильство щодо начальника (ст. 405 КК), опір начальникові або примушування його до порушення службових обов'язків із застосуванням зброї (ч. 2 ст. 404), порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглості (ст. 406), ухилення від військової служби шляхом самокалічення або іншим способом (ст. 409 КК), насильство над населенням у районі воєнних дій (ст. 433 КК), погане поводження з військовополоненими (ст. 434 КК), образа честі і гідності військовослужбовця, погроза військовослужбовцю (435-1 КК).

Тут постає низка питань. Зазначається, що слідство щодо злочинів за участю військовослужбовців часто є необ'єктивним і упередженим, особливо в районі ведення бойових дій, не рідко відчувається неправомірний тиск командування, що призводить до порушення прав військовослужбовців і, як наслідок, прийняття несправедливого помилкового рішення у провадженні [1]. У зв'язку з цим звертається увага на відсутність єдиного органу, який би був укомплектований фахівцями військової юстиції для забезпечення виявлення і розслідування правопорушень у ЗСУ. А тому висловлюється пропозиція щодо створення спеціалізованого органу – Військової поліції і приведення у відповідність до сучасних вимог існуючого законопроекту «Про Військову поліцію України», оскільки військова служба правопорядку не може бути уповноважена виконувати вказані функції [1].

Також постає питання, чи охоплюються усі насильницькі кримінальні правопорушення, які вчинюються військовослужбовцями чи щодо них (проти життя і здоров'я, проти волі честі і гідності людини, проти статевої свободи і статевої недоторканості, проти власності (розбій, вимагання), проти громадської безпеки, проти громадського порядку та моральності тощо) вказаними вище нормами КК, які віднесені законодавцем до Розділу XIX? Низка таких кримінальних правопорушень можуть кваліфікуватися за ст. 433 та ст. 435-1 КК України, але це потребує певного законодавчого уточнення.

Звертаємо вашу увагу на зміст ст. 433 «Насильство над населенням у районі воєнних дій»: насильство, протизаконне знищення майна, а також протизаконне відібрання майна під приводом воєнної необхідності (ч. 1), а також розбій, вчинювані щодо населення в районі воєнних дій. Але до насильства над населенням належать і дії, пов'язані із фізичним насильством (тілесні ушкодження, умисне вбивство, побої та мордування, зґвалтування тощо). Враховуючи специфіку суб'єкта таких кримінальних правопорушень, варто було б передбачити відповідальність за вказані кримінальні правопорушення, пов'язані із фізичним насильством і заподіянням шкоди здоров'ю та життю населення у цій же нормі. Тому вважаємо за доцільне включити у ст. 433 КК України частини, у яких би передбачалася відповідальність за тілесні ушкодження, вбивство, зґвалтування, побої та мордування, катування, вчинені щодо населення в районі воєнних дій.

Також виникає питання, за якими нормами кваліфікувати вчинення кримінальних правопорушень насильницького характеру проти військовослужбовців з боку цивільних, невійськовозобов'язаних осіб? У ст. 401 вказано, що «військовими кримінальними правопорушеннями визнаються передбачені цим (XIX) розділом кримінальні правопорушення проти встановленого законодавством порядку несення або проходження військової служби, вчинені *військовослужбовцями*, а також *військовозобов'язаними та резервістами* під час проходження зборів». Таким чином, якщо насильницьке кримінальне правопорушення щодо військовослужбовця вчинюється цивільною особою, то це діяння не підпадає під ознаки ст. 435-1, оскільки передбачений у ній склад є військовим кримінальним правопорушенням, щодо яких чітко окреслене у ст. 401 коло можливих суб'єктів. З нашої токи зору, за вчинення вказаних кримінально караних діянь щодо військовослужбовців цивільні особи мають притягуватися до кримінальної відповідальності також за ст. 435-1. Для цього у ст. 401 має бути включена частина, у якій буде вказано, що *вчинення образи честі і гідності, насильницького кримінального правопорушення щодо військовослужбовця, цивільною особою, яка не є військовозобов'язаною, кваліфікується за ст. ст. 435-1 КК України.*

Отже, ми вважаємо, що кримінальні правопорушення військовослужбовців ЗСУ та щодо них мають охоплюватися положеннями Розділу XIX «Кримінальні

правопорушення проти порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення)», у тому числі якщо вони вчинюються проти цивільного населення. Тому чинне кримінальне законодавство України в цій сфері потребує удосконалення.

Література:

1. Аналітична доповідь щодо проблемних питань відповідальності військовослужбовців. 2023. URL: https://defence.org.ua/wp-content/uploads/doslidzhennya/CDS-problemni-pytannya-vidpovidalnosti-vijskovosluzhbovcziv.pdf

Лигін О.В., аспірант, Київський університет інтелектуальної власності та права Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник:
Француз-Яковець Т.А., докторка юридичних наук, професорка, завідувачка кафедри конституційного, міжнародного права та публічно-правових дисциплін, Київський університет інтелектуальної власності та права Національного університету «Одеська юридична академія»

ПОЛІТИЧНА БАГАТОМАНІТНІСТЬ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Право на політичну, економічну та ідеологічну багатоманітність є невід'ємною частиною конституційно-правових основ нашої держави. Це право зафіксоване в Конституції України та багатьох інших конституціях світу, а також в міжнародних документах з прав людини. Воно має різні аспекти які втілюються у практиці, однак воєнний стан може обмежувати це право.

До конституційних цінностей традиційно прийнято зараховувати побудову суспільного життя в Україні на засадах політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності. Такі гарантії створюють середовище для активного формування політичних партій, які в умовах політичної багатоманітності повинні сприяти формуванню і вираженню політичної волі громадян та брати участь у виборах.

Хоч межі свободи політичної діяльності в сучасних державах конституційної демократії є широкими, плюралізм поглядів на загальнонаціональний вектор розвитку навіть в таких суспільствах підлягає певним обмеженням. Так, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. разом із свободою об'єднання з іншими особами передбачає допустимість встановлення законом обмежень цього права, які є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної або громадської безпеки,

для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб [1].

Після початку війни, ні українське законодавство, ні інституційна система не були готові оперативно реагувати на виклики, що виникли у сфері політичної свободи громадян. Для підтвердження цієї тези пропоную розглянути законодавчі та інституційні зміни, які відбулися у сфері свободи політичної діяльності після 24 лютого 2022 року. Передісторією таких змін можна вважати Указ Президента України (далі – Президент) від 19 березня 2022 року № 153/2022, яким введено в дію рішення Ради національної безпеки і оборони України (далі – РНБО) від 18 березня 2022 року «Щодо призупинення діяльності окремих політичних партій» [2].

Цим рішенням Президент та РНБО на період дії воєнного стану призупинили будь-яку діяльність в Україні окремих політичних партій «проросійського» спрямування. Хоч таке рішення отримало позитивну оцінку більшості співвітчизників, запроваджені заходи потребують фахової юридичної оцінки. Так, у наукових виданнях уже висловлена думка про те, що очевидним недоліком рішення РНБО є відсутність у ньому як чітких аргументів щодо призупинення діяльності кожної окремо з політичних партій, так і обґрунтування, які саме дії конкретної політичної сили дають підстави для застосування до неї обмежувального впливу держави.

Неодноразово звертаючи увагу на цей Указ у справах про заборону політичних партій, Восьмий апеляційний адміністративний суд наголошував, що це рішення Президента прийняте «в умовах прямої військової агресії з боку Російської Федерації, з урахуванням антиукраїнської політичної та організаційної діяльності, пропаганди війни, публічної заяви та закликів до зміни конституційного ладу насильницьким шляхом, реальної загрози порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підриву її безпеки, а також дій, спрямованих на незаконне захоплення державної влади, демонстрації проявів колабораціонізму, насильства, зважаючи на програмні та статутні цілі, що містять антиукраїнську позицію, поширення відомостей про виправдування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України окремими політичними партіями» [3].

Проте ні Конституція, ні Закон України «Про політичні партії в Україні» не передбачають такого механізму захисту конституційних цінностей від окреслених загроз як призупинення діяльності політичної партії. Розглядаючи «призупинення» відповідних об'єднань автономно, не можна виключати, що із

врахуванням фактичних обставин (наприклад, тривалості) таке призупинення може бути визнано способом приховання припинення об'єднання. Своєю чергою, стаття 19 Основоположного Закону вимагає, щоб органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи діяли лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами.

З одного боку, винятків з цього правила навіть в умовах воєнного чи надзвичайного стану не передбачено. З іншого – стаття 64 Конституції допускає встановлення окремих обмежень прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень в умовах воєнного або надзвичайного стану. Слід врахувати, що пункт 5 частини першої статті 6 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» передбачає, що в Указі Президента про запровадження воєнного стану зазначається вичерпний перелік конституційних прав і свобод людини і громадянина, які тимчасово обмежуються у зв'язку із введенням воєнного стану із зазначенням строку дії цих обмежень, а також тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [4].

Тому хоча стаття 64 Основоположного Закону передбачає можливість встановлювати додаткові обмеження прав і свобод в умовах воєнного або надзвичайного стану, сам лише факт запровадження одного з таких правових режимів не є достатньою правовою підставою для їх застосування.

Війна переформатувала політичне та інформаційне поле України. З одного боку, принципової зміни у системі управління державою не відбулося. В Україні продовжують функціонувати основні гілки влади з розподілом повноважень відповідно до демократичних стандартів. Навіть повсюдне запровадження Військових адміністрацій, по факту у короткостроковій перспективі суттєво ситуацію на місцях не змінило.

З початку війни більшість партій так і не знайшли свого місця в умовах дії нових викликів і зникли з інформаційного поля країни. Проте, говорячи про наслідки цієї партійної кризи, експерти розійшлися у своїх прогнозах майбутніх змін.

Війна спонукала до поляризації політичного простору, що може призвести у перспективі до того, що в Україні з'являться дві основні групи партій, або умовно дві «партії» - «військових» та «цивільних». Вже сьогодні, за соціологічними опитуваннями, виділяється блок довіри у складі ЗСУ, ДСНС, Національної гвардії та волонтерів, і другий блок – це громадські організації, які зокрема працюють на дипломатичному фронті, мають уже доволі серйозні інституційні структури і стовідсотково матимуть своє представництво у

парламенті, у тому числі - внаслідок зміни партійного фінансування, його деолігархізації.

З іншого боку, можна розглянути перспективу виникнення фактичної двопартійності в Україні після війни, щоправда на іншій основі – діючих двох основних партій: влади та опозиції. Сьогодні не є очевидною поява принципово нових політичних партій всеукраїнського масштабу, спроможних подолати 5-відсотковий бар'єр та організувати і фінансувати свою виборчу кампанію в масштабах всієї країни. Якщо громадянське суспільство (наприклад, волонтери) і створять в обмежених часових умовах успішний партійний проєкт, який зможе подолати прохідний бар'єр у 5% і потрапити до ВР України, це буде саме виборчий проєкт, а не політична партія в інституційному розумінні цього слова. Як наслідок, така партія матиме притаманні багатьом попереднім аналогічним партійним проєктам недоліки. У першу чергу ідеться про відсутність партійного активу, з якого складатиметься парламентське представництво такої партії-проєкту (як відомо, політичні партії до своїх виборчих списків можуть включати безпартійних кандидатів). Такі нові суб'єкти політичного процесу очікувано не будуть довготривалими, а їх члени виявляться розподіленими між двома основними центрами впливу.

Крім того, справедливо зазначити, що послаблення позицій олігархів, окрім нових можливостей на медіаринку України, створює ще одне поле можливостей – політичного представництва. Тобто, актуалізується перспектива організації та фінансування нових партійних проєктів поза інтересами великих фінансово-промислових груп. Ідея залучення коштів громадян, неолігархічного бізнесу – може бути реалізована, але у що це виллється у майбутньому сьогодні ще важко спрогнозувати. Цілком імовірно, що політичне поле України виявиться ще більше фрагментованим, і нові, у тому числі – регіональні партії не наберуть достатньої потуги щоби перетворитися на загальнонаціональні проєкти.

Організація і проведення перших повоєнних виборів (після скасування воєнного стану) буде значно утруднена низкою об'єктивних обставин і потребуватиме наявності своєрідного підготовчого періоду. Метою останнього, насамперед, буде відновлення режиму демократичного правління в країні, вирішення безпекових питань для всіх без виключення учасників виборчого процесу, а також «оновлення» реєстру виборців. Пропозиції щодо можливої організації та проведення т.з. «електронного голосування» або «голосування поштою» громадянами України, які

перебувають закордоном на перших повоєнних виборах видаються передчасними. Адже, саме такі організаційні форми голосування не можуть бути гарантовані від втручання в них сторонніх осіб, а також від масових фальсифікацій [5].

Отже, підсумовуючи, можна зазначити, що розпочата росією війна проти України має наслідком зміни у соціальній, економічній, культурній та політичній сферах нашої держави, які неминуче торкаються конституційно-правового інструментарію та змісту конституційно-правових норм. Тому вкрай важливо за цих обставин чітко визначити місце і роль Конституції України в житті українського суспільства і держави, виробити правильні механізми реалізації закріплених в ній приписів в умовах війни, організаційно-правові інструменти та нормативно-правові запобіжники охорони та захисту визначених на рівні Основного Закону цінностей, зрозуміти в чому суть та чинники їх забезпечення. При цьому слід звернути увагу, що онтологічні аспекти конституційних цінностей розкриваються у цілій системі детермінант та аксіологічних орієнтирів. В правовій літературі під ними розуміють втілені в Основному Законі загальнонаціональні інтереси – життєво важливі матеріальні, інтелектуальні та духовні цінності народу, визначальні потреби суспільства і держави [6].

Література:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.97. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004/ed20210801#Text.
2. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 18 березня 2022 року «Щодо призупинення діяльності окремих політичних партій» від 19 березня 2022 року № 153/2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/153/2022#Text.
3. Рішення Восьмого апеляційного адміністративного суду від 23.06.2022 року у справі №П/857/5/22, від 16.06.2022 року у справі № П/857/1/22.
4. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» 12 травня 2015 року № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#n36.
5. Парламентські вибори 2023: бути чи не бути?"(дискусія в Центрі Разумкова). URL: https://razumkov.org.ua/novyny/parlamentski-vybory-2023-buty-chy-ne-buty-dyskusiiav-tsentri-razumkova.
6. Притика Д., Потьомкін А. Ювілей конституційного контролю. Закон і бізнес. № 42 (1029) 15.10–21.10.2011 [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://zib.com.ua/ ua/5666-yuviley_ konstituciynogo_kontrolyu.html.

Максакова Р.М.,
докторка юридичних наук, професорка, завідувачка кафедри конституційного, адміністративного та трудового права, Національний університет «Запорізька політехніка»

КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ: ВИПРОБУВАННЯ ПРАВОВИМ РЕЖИМОМ ВОЄННОГО СТАНУ

Війна є важким випробуванням для будь-якої людини, сім'ї, держави, суспільства та їх інституцій. Не стало виключенням і введення правового режиму воєнного стану в Україні 24 лютого 2022 року, який триває й донині. Ми всі продовжуємо проходити ці випробування й, звісно наряду з нашою силою і міццю, відкриваються й наші слабкі сторони. Основний Закон України — наша Конституція на фундаменті якої базуються всі державні і суспільні інституції України також проходить випробування воєнним станом і основним наслідком такого випробування є констатація факту про надзвичайну силу і міць її положень, свідченням чого є існування нашої держави, незважаючі на виснажливу нерівну боротьбу за захист територіальної цілосності та суверенітету України. Та, разом з тим, дія правового режиму воєнного стану оголила проблеми, колізії та недоопрацювання щодо фундаментальних засад конституційно-правових інститутів, які були закладені в текст Основного Закону в результаті його поспішного прийняття. Окрім того, зміни в державному курсі, швидкоплинний світовий розвиток та поява нових (навіть непрогнозованих раніше) викликів для нашої держави — виявили частковий правовий вакуум в регулюванні існуючих та ряду нових суспільних відносин, які виникли спочатку у зв'язку з перебуванням України у фактичному режимі воєнного стану (події кінця 2013 — початку 2022 років), тобто в умовах вєнного стану та де-юре його підтвердження введенням в дію правового режиму воєнного стану 24 лютого 2022 року.

Почну з питання щодо необхідності з'ясування змісту понять щодо війни та чіткого їх законодавчого визначення, зокрема понять: війна, стан війни, воєнний стан, умови воєнного стану, введення воєнного стану, дія воєнного стану, припинення та скасування воєнного стану.

Так, наприклад, із зазначених мною, в тексті Конституції застосовується 4 термінологічні визначення понять: умови воєнного стану (ч.2 ст. 64; ч. 2 ст. 157); дія воєнного стану (ч. 4 ст. 83); введення воєнного стану (п. 31 ч. 1 ст.85; п. 20 ч. 1 ст. 106); стан війни (п. 9 ч. 1 ст. 85; п. 19 ч. 1 ст. 106).

Виходячи з того, що в тексті Основного Закону застосовано різні термінологічні визначення - можна стверджувати, що вони мають різне змістовне

навантаження. Зокрема зараз я хочу привернути увагу до співвідношення понять умови воєнного стану та дія правового режиму воєнного стану. Так, фактично умови воєнного стану можуть мати місце навіть тоді, коли правовий режим воєнного стану не введено Указом Президента, та не затверджено Законом й, відповідно, дії правового режиму воєнного стану не відбувається при фактично триваючій збройній агресії чи загрозі нападу на Україну або загрозі небезпеці державній незалежності України, її територіальній цілісності (як це відбувалось в нашій державі з 2014 року і до початку офіційного введення воєнного стану 22 лютого 2024 року). Також, наприклад, і станом на сьогодні, в разі, якщо повномасштабне вторгнення РФ на територію України буде продовжуватися й після 11 серпня 2024 року , але за певних умов не буде продовжено воєнний стан - це не буде означати, що й умови воєнного стану зникли, хоча дію правового режиму воєнного стану буде припинено. Такими умовами, наприклад, може бути внесення нового Указу Президента України про необхідність введення воєнного стану, але може виникнути ситуація, коли Верховна Рада України буде не в змозі з яких-небудь причин виконати свій конституційний обов'язок і зібратися у визначені Конституцією строки для затвердження чи не затвердження Указу Президента України.

У зв'язку з чим виникає питання щодо застосування цих понять в Конституції України. Так, в Конституції України передбачено, що під час дії воєнного стану продовжується дія повноважень ВРУ, навіть у разі закінчення строку повноважень парламенту. І продовжуються повноваження ВРУ до дня першого засідання першої сесії ВРУ, обраної після скасування воєнного стану (ч. 4 ст. 83 КУ). Тобто конституційна зоборона щодо парламентських виборів встановлена лише під час дії правового режиму воєнного стану. А от положеннями п. 1 ст. 19 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» встановлено заборону проведення всіх видів виборів, і до ВРУ в тому числі, в умовах воєнного стану, що як я вже зазначала напевно означає не одне й те саме.

Тоді виникає питання: може поняття умови і дія правового режиму воєнного стану тотожні? Якщо ні, то виникає питання щодо відповідності (конституційності) зазначених положень Закону «Про правовий режим воєнного стану» Конституції України.

Говорячи про цю ж проблематику слід звернути увагу й на таке питання: нормами ч. 2 ст. 157 КУ встановлено заборону зміни Конституції в умовах воєнного або надзвичайного стану. Якщо виходити з позиції, що все ж таки поняття умови і дія правового режиму воєнного стану мають різне змістовне навантаження, то постає питання щодо відповідності Конституції внесених в період з 2014 року змін до Конституції України (21.02.2014, 02.06.2016, 07.02.2019, 03.09.2019), бо як вже зазначалося, Україна в той період перебувала і в умовах воєнного стану і в умовах надзвичайного стану — маю на увазі Covid-19

(хоча при цьому, як пам'ятаємо, що такі стани не було офіційно проголошено і введено).

Також, якщо виходити з позицій різного значення понять умови і дія правового режиму воєнного стану та виходити з існування законодавчо встановленої заборони проводити будь-які вибори в умовах воєнного стану (п. 1 ст. 19 Закону України «Про правовий режим воєнного стану»), то також постає питання законності виборів, проведених на території України в період з 2014 року.

Якщо ж стояти на позиціях, що ці поняття мають однакове змістовне навантаження — то, напевне, слід провести перегляд Конституції України на предмет уніфікації і однакового термінологічного визначення тотожних понять. В КУ має бути застосовано підхід чіткості та зрозумілості, чіткого формулювання і застосування однакових термінів для означення однакових явищ.

Отже, резюмуючи відзначу, що звісно слід констатувати, що Конституція України пройшла випробування воєнним станом, свідченням чого є функціонування нашої держави та всіх її інститутів, та це випробування КУ пройшла з позначкою «але», що передбачає необхідність її доопрацювання з урахуванням тих викликів, які постали перед українським суспільством та Основним Законом України в умовах та під час дії правового режиму воєнного стану.

Маложон О.І.,
кандидатка історичних наук, доцентка, доцентка кафедри конституційного, міжнародного права та публічно-правових дисциплін, Київський університет інтелектуальної власності та права, Національний університет «Одеська юридична академія»

СУДОВИЙ ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ В ПЕРІОД ВІЙНИ

Право на життя закріплене і статтею 3 Загальної декларації прав людини: «Кожна людина має право на життя, на свободу і на особисту недоторканність». Ширше поняття права на життя визначене у Міжнародному пакті про громадянські та політичні права 1966 р. У статті 6 вказано, що право на життя є невід'ємним правом кожної людини. Це право охороняється законом. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. В Україні право на життя закріплене статтею 27 Конституції України: «Кожна людина має невід'ємне право на життя. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави – захищати життя людини. Кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань» [1].

Говорячи про міжнародні нормативні акти, які захищають право людини на життя, варто зазначити, що міжнародне право не містить обов'язкової норми щодо паралельного застосування під час збройних конфліктів норм міжнародного гуманітарного права та міжнародного права прав людини. Однак, як було вже неодноразово вказано в рішеннях Міжнародного Суду ООН, Генеральної Асамблеї, Комісії з прав людини ООН, міжнародна практика все ж визнає обов'язковість їх одночасного застосування, причому МГП виступає як lex specialis по відношенню до МППЛ. Саме тому відносини щодо захисту права на життя, які виникають під час збройних конфліктів в зоні ведення бойових дій, регулюються в першу чергу нормами МГП, поширюючи його охорону тільки на підзахисних осіб: поранених, хворих, військовополонених, цивільне населення та осіб, які не беруть або припинили брати безпосередню участь у бойових діях. Зокрема, найбільш важливими нормативними актами цієї галузі є: Женевські конвенції 1949 р. та два Додаткових протоколи до них, Гаазькі конвенції 1907 р., звичаєві норми та ін.

Зауважимо, що **право на життя в умовах війни майже беззахисне**. Рішення міжнародних і національних судів щодо дотримання права на життя під час збройних конфліктів не завжди вносять ясність, оскільки часто вони стають підставою погроз для урядів припинити участь у міжнародних механізмах захисту

прав людини. **Механізми захисту права на життя потребують удосконалення.** 30 жовтня 2018 р. Комітет з прав людини ООН ухвалив Загальний коментар №36 до ст. 6 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, де намагався розв'язати головні проблеми, пов'язані із захистом права людини на життя. Але, незважаючи на прийняття такого важливого акта, багато питань все одно залишаються відкритими [2].

На цей час три постійних суди є органами, які здійснюють контроль над дотриманням прав людини: Європейський суд з прав людини, Міжамериканський суд з прав людини та Африканський суд справедливості і прав людини. Міжамериканський суд з прав людини був заснований Організацією американських штатів у 1979 році з метою інтерпретації та забезпечення роботи Американської конвенції з прав людини. Африканський суд є найостаннішим з обласних судів, який було сформовано у січні 2004 року. Він вирішує справи відповідно до Африканської хартії прав людини і народів стосовно держав – членів Африканського союзу. Суд знаходиться у м. Аруша, Танзанія. Його судді були обрані у 2006 році, а своє перше рішення він виніс у грудні 2009 року, заявивши, що не має юрисдикції розглядати справу Йогогомбаї проти Сенегалу.

Після ратифікації Римського статуту 60 країнами перший постійний міжнародний кримінальний суд набув чинності у 2002 році для розгляду справ, пов'язаних з військовими злочинами, злочинами проти людяності і геноцидом. Це Міжнародний кримінальний суд (МКС), він займається особами, яких звинувачують у злочинах проти людяності, геноциді і військових злочинах, але лише за умови, що національні суди не хочуть або не можуть розслідувати ці злочини у судовому порядку. На сьогодні МКС дослідив п'ять ситуацій у Північній Уганді, Демократичній Республіці Конго, Центральноафриканській Республіці, Судані (Дарфур) і Кенії. Його новаторське прецедентне право допомогло просуванню домовленостей в області захисту прав людини, наприклад, у зв'язку з підбурюванням геноциду і правом на вільні та справедливі вибори.

Міжнародний суд (МС) являє собою головний судовий орган ООН. Він відіграє подвійну роль: врегулювання відповідно до міжнародного права юридичних суперечок, представлених йому державами, і надання консультативних висновків з юридичних питань. Розуміння прав людини питань. Лише держави можуть порушити справу проти іншої держави, і зазвичай ці справи стосуються договорів між державами. Ці договори можуть стосуватися основних відносин між державами (наприклад, комерційних або територіальних) або можуть бути пов'язані з питаннями прав людини. МС не дозволяє окремим особам направляти до нього заяви стосовно прав людини або інші претензії. Він, однак, сприяв розширенню прав людини шляхом тлумачення та розвитку положень і принципів в області захисту прав людини у справах, наданих йому державами або міжнародними організаціями. Він стосується таких прав, як самовизначення, недискримінація, свобода пересування, заборона катувань тощо.

Європейський суд є органом Європейського Союзу, основним завданням якого є забезпечення того, що законодавство Співтовариства не інтерпретується і не застосовується по-різному у кожній державі-члені. Він заснований на законодавстві Співтовариства, а не на законах про права людини, але іноді законодавство Співтовариства може включати питання прав людини [3].

Література:

1. Конституція України. Відомості Верховної Ради України, 1996, № 30. Із змінами № 27-IX від 03.09.2019, ВВР, 2019, № 38.
2. https://law.chnu.edu.ua/pravo-na-zhyttia-v-umovakh-viiny/

Мартиненко А.В.,
адвокат, аспірант, Національний університет «Запорізька політехніка»

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА ПРОФЕСІЙНУ ПРАВНИЧУ ДОПОМОГУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ

Повномасштабне вторгнення російської федерації на територію України 24 лютого 2022 року, внесло зміни в соціальні, економічні, політичні сфери життя кожного українця, в інститути держави. Від моменту вторгнення Україну залишило понад 4,4 млн осіб, ще від 6 до 7 млн стали внутрішньо переміщеними особами. За понад два з половиною років війни, виникли актуальні питання щодо реалізації права на професійну правничу допомогу.

Серед актуальних питань надання юридичної допомоги ВПО, з початку війни залишаються такі як отримання соціальної допомоги, отримання компенсації за втрачене житло, поновлення втрачених документів, трудові відносини та багато інших.

Окрім цього Указом Президента України № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні», затвердженого Законом України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» в Україні введено воєнний стан із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року строком на 30 діб, з подальшими продовженнями, у зв`язку із вторгненням російської федерації на територію України,

Указом Президента України від 24.02.2022 року №65/2022 «Про загальну мобілізацію», який затверджено Законом України «Про затвердження Указу Президента України «Про загальну мобілізацію», у зв`язку з військовою агресією російської федерації проти України та з метою забезпечення оборони держави, підтримання бойової і мобілізаційної готовності Збройних Сил України та інших військових формувань, оголошено та провести загальну мобілізацію.

Мобілізація проводиться протягом 90 діб із дня набрання чинності цим Указом. Строк проведення загальної мобілізації також продовжується одночасно з продовженням дії воєнного стану в Україні.

Оголошення загальної мобілізації суттєво вплинуло на реалізацію прав на професійну правничу допомогу, це і переміщення адвокатів, які надають правничу допомогу за кордоном, а також в західні області нашої країни, а також і актуальність питань щодо самої мобілізації. Актуальні питання які виникають найчастіше, такі як бронювання працівників, хто є військовозобов'язаними, з якого віку йде призив на військову службу, хто має право на відстрочку від мобілізації, порядок проходження ВЛК, які бувають повістки, де мають право

працівники ТЦК та СП вручати повістки, адміністративне затримання громадян та багато інших питань на які потрібно надавати обґрунтовані відповіді.

Але, окремо хочу зупинитися у вказаній доповіді, щодо права особи гарантоване ч. 4 ст. 35 Конституції України, ніхто не може бути увільнений від своїх обов`язків перед державою або відмовитися від виконання законів за мотивами релігійних переконань. У разі якщо виконання військового обов`язку суперечить релігійним переконанням громадянина, виконання цього обов`язку має бути замінене альтернативною (невійськовою) службою.

На жаль, за два роки війни, держава не надала законодавчих механізмів щодо реалізації особами внаслідок своїх релігійних переконань можливості для альтернативної служби, що в свою чергу негативно впливає на імідж України серед вірян як і в середині країни так і за кордоном. Також прохання військовозобов'язаного щодо проходження альтернативної служби введе притягнення такого військовозобов'язаного до кримінальної відповідальності яка передбачена ст. 336 КК України.

Згідно ст. 65 Конституції України, захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, шанування її державних символів є обов`язком громадян України.

За змістом ч. 4 ст. 35 Конституції України, ніхто не може бути увільнений від своїх обов`язків перед державою або відмовитися від виконання законів за мотивами релігійних переконань. У разі якщо виконання військового обов`язку суперечить релігійним переконанням громадянина, виконання цього обов`язку має бути замінене альтернативною (невійськовою) службою.

Стаття 64 Конституції України забороняє обмежувати конституційні права та свободи людини і громадянина, крім випадків, передбачених Конституцією України та в умовах воєнного або надзвичайного стану, можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку цих обмежень. Відповідно до ст. 2 Закону України «Про альтернативну (невійськову) службу» право на таку службу мають громадяни України, якщо виконання військового обов`язку суперечить їхнім релігійним переконанням і ці громадяни належать до діючих згідно з законодавством України релігійних організацій, віровчення яких не допускає користування зброєю.

Так, у відповідності з ч. 1 ст. 1 Закону України «Про військовий обов`язок і військову службу», захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України є конституційним обов`язком громадян України.

Відповідно до ч. 3 ст. 1 Закону України «Про військовий обов`язок та військову службу», військовий обов`язок включає проходження військової служби.

Згідно ч. 4 ст. 1 Закону України «Про військовий обов`язок та військову службу», громадяни України мають право на заміну виконання військового

обов`язку альтернативною (невійськовою) службою згідно з Конституцією України та Законом України "Про альтернативну (невійськову) службу".

Статтею 3 Закону України «Про військовий обов`язок та військову службу», передбачено, що правовою основою військового обов`язку і військової служби є Конституція України, цей Закон, Закон України "Про оборону України", Закон України «Про Збройні Сили України", Закон України «Про мобілізаційну підготовку і мобілізацію", інші закони України, а також прийняті відповідно до них Укази Президента України та інші нормативно-правові акти щодо забезпечення обороноздатності держави, виконання військового обов`язку, проходження військової служби, служби у військовому резерві та статусу військовослужбовців, а також міжнародні договори України, згода на обов`язковість яких надана Верховною Радою України.

Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» № 64/2022 від 24 лютого 2022 року на всій території України введено воєнний стан.

Указом Президента України «Про загальну мобілізацію» № 69/2022 від 24 лютого 2022 року, у зв`язку з військовою агресією російської федерації проти України та з метою забезпечення оборони держави, підтримання бойової і мобілізаційної готовності Збройних Сил України та інших військових формувань, на підставі пропозиції Ради національної безпеки і оборони України, оголошено про проведення загальної мобілізації.

Згідно ст.2 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», правовою основою мобілізаційної підготовки та мобілізації є Конституція України, Закон України "Про оборону України", цей та інші закони України, а також видані відповідно до них нормативно-правові акти.

Частиною 1 статті 22 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», передбачено, що громадяни зобов`язані з`являтися за викликом до територіального центру комплектування та соціальної підтримки (військовозобов`язані, резервісти Служби безпеки України - за викликом Центрального управління або регіонального органу Служби безпеки України, військовозобов`язані, резервісти Служби зовнішньої розвідки України - за викликом Служби зовнішньої розвідки України) для взяття на військовий облік військовозобов`язаних чи резервістів, визначення їх призначення на особливий період.

Відповідно до Положення про порядок проходження альтернативної (невійськової) служби, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України №2066 від 10.11.1999 року, та додатку у вигляді Переліку релігійних організацій, віровчення яких не допускає користування зброєю.

Відповідності з ч. 2 ст. 1 Закону України «Про військовий обов`язок та військову службу», в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження права громадян на проходження альтернативної служби із зазначенням строку дії цих обмежень». Зазначене

положення міститься також і в пункті 2 Розділу І зазначеного Положення про порядок проходження альтернативної (невійськової) служби.

Згідно пункту 3 Указу Президента України від 26 листопада 2018 року №393/2018 «Про введення воєнного стану в Україні», у зв`язку із введенням в Україні воєнного стану тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30-34, 38, 39, 41-44, 53 Конституції України, а також вводитися тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, які передбачені частиною першою статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану».

Отже, право вірян на свободу світогляду і віросповідання, яке передбачене ст. 35 Конституції України, та включає в себе право на заміну виконання військового обов`язку альтернативною невійськовою службою, вищевказаним Указом Президента України необмежене. Наявність інших нормативно-правових актів, які б обмежували такі права навіть на теперішній час - в умовах воєнного стану, не існує.

Відтак враховуючи, наведене, особи, які належать до релігійної організації, віровчення якої не допускає користування зброєю, підпадають під дію ч. 4 ст. 35 Конституції України, ч. 4 ст. 1 Закону України «Про військовий обов`язок і військову службу» а тому, мають право на заміну альтернативною невійськовою службою відповідного військового обов`язку, в тому числі, військової служби за призовом під час мобілізації.

Марцеляк О.В.,
доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України, професор кафедри конституційного права, Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ВИКЛИКИ ПЕРЕД ВІТЧИЗНЯНОЮ ПРАВОВОЮ НАУКОЮ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ

Розпочата росією війна в Україні висуває на передній план цілий ряд проблем економічного, соціального, воєнного, політичного характеру. Україна зіткнулася із безпрецедентною небезпекою, яка безпосередньо загрожує її існуванню як незалежної та суверенної держави. Це ставить на порядок денний широке коло праксіологічних викликів проведення комплексних наукових досліджень виконаних в межах юридичної науки, в тому числі науки конституційного права, які на високому науково-метологічному рівні дозволять виділити та охарактеризувати завдання й пріоритетні напрями таких досліджень, що мають бути спрямовані на визначення нових напрямів діяльності всього вітчизняного механізму публічної влади, на досягнення перемоги Українського народу в цій війні, а також прогнозування проведення в нашій країні післявоєнних реформ, що повинні охоплювати шляхи відновлення пошкодженої в результаті військової агресії економіки, інфраструктури, деяку модернізацію існуючої системи управління, удосконалення механізму публічної влади, і спрямовуватися на досягнення в подальшому європейського рівня соціально-економічного розвитку країни.

Вітчизняна післявоєнна реформа має стати правовою основою зміни і модернізації форми та змісту існуючих суспільних відносин, визначити нову модель територіально-політичної організації країни, виступити необхідною передумовою для здійснення ефективної державної регіональної політики, проведення економічних і управлінських реформ.

Утім, першочерговим завданням сьогодні все таки стоїть вирішення питання функціонування національного механізму публічної влади і українського суспільства в умовах війни, вироблення чіткої стратегії, визначення конкретної мети і завдань їх організації і роботи з метою розгрому агресора, з зазначенням усього можливого і необхідного інструментарію, правової та інституційної складової для цього.

Зарубіжний та й набутий за роки незалежності національний досвід державного будівництва переконливо свідчить про неможливість модернізації

будь-яких суспільних відносин без належного наукового обґрунтування, прогностичних передбачень, розробки новітніх суспільних методологій та теорій.

При цьому йдеться не про абстрактну потребу з боку юридичної науки досліджувати негативні явища війни, а про необхідність давати правову оцінку конкретним численним воєнним злочинам росії, здійсненими цією країною злочинам проти людяності, геноциду, порушення агресором конституційних прав та свобод людини на території України тощо. Повинні відбутися узагальнення практики реалізації Конституції та іншого законодавства України в умовах війни, реального стану забезпечення прав людини, функціонування національного механізму публічної влади з урахуванням військового стану і виходячи з цього узагальнення, спираючись на нього юридична наука має науково обґрунтувати і сформулювати конкретну необхідність удосконалення вітчизняного законодавства і визначити характер змісту таких змін.

Провідну роль у цьому має зайняти наука конституційного права, як юридична наука, головна особливість якої полягає в тому, що вона розкриває закономірності й тенденції конституційного регулювання суспільних відносин у державі, особливості розвитку вітчизняного конституціоналізму, конституційної законності, аналізує сутність народного, державного і національного суверенітету та форми і механізми їх реалізації на практиці, дає оцінку розвитку вітчизняного конституційного процесу, його проблемам і труднощам, займається розробкою комплексних теоретичних проблем становлення народовладдя в Україні і його конституційного регулювання, аналізує основи правового статусу особи, конституційні основи організації громадянського суспільства, конституційні принципи взаємовідносин держави, суспільства і громадянина, характеризує статус органів державної влади та місцевого самоврядування, визначає параметри їх функціонування та необхідність удосконалення їх роботи, формулює основний понятійний апарат, наукові категорії, що їх застосовує національна юридична наука, розкриває вітчизняне законодавство, роль, функції та призначення конституційно-правових інститутів.

В той же час зазначимо, що в умовах війни з росією перед вітчизняною наукою конституційного права лежить важливе завдання не тільки щодо аналізу і розробки рекомендацій відносно удосконалення національного законодавства з метою гарантування державного суверенітету, територіальної цілісності України, належного забезпечення прав людини і функціонування механізму державної влади та місцевого самоврядування в період військової агресії північного сусіда, а й створення основ, фундаменту для трансформації правової системи України відповідно до європейських стандартів та цінностей у післявоєнній країні.

Виходячи з цього, умови війни викристалізовують нові напрями та першочергові завдання для вітчизняної науки конституційного права, які спрямовані, перш за все, на посилення уваги до проблематики, з одного боку, сталості вітчизняної докрини конституціоналізму, дотримання та реалізації

Конституції України, конституційних цінностей в умовах воєнного стану, з іншого – розробки і реалізації удосконаленої моделі національної держави, механізму публічної влади України та ідеологічної складової змісту конституціоналізму – конституційної правосвідомості, спрямованої на вироблення патріотичної складової у наших громадян, в основі якої лежить любов до Батьківщини, шанування своєї дійсної історії, піднесення національної ідеї тощо.

Конституціоналізм під час війни набуває деяких модифікацій, що зводяться насамперед до раціоналізації влади, вжиття невідкладних і ефективних заходів щодо захисту державного суверенітету і територіальної цілісності України, оборони конституційної демократії, ефективне забезпечення прав і свобод людини в умовах військової агресії.

Тому важливо з урахуванням цього фактору сьогодні говорити про такі нові форми, особливості реалізації конституціоналізму в Україні. Деякі науковці схиляються до думки про те, що в умовах війни варто вести мову про так званий «мілітарний конституціоналізм» (Баймуратов М., Кофман Б.) чи «воєнний конституціоналізм» (Водянніков О.) як особливий механізм реалізації державної влади в період війни, який допускає відступи від конституційних принципів функціонування влади передбачених Конституцією в мирний час. Тобто, мова йде про те, що війна стає підставою для переосмислення тих цінностей, непорушність яких в мирний час є очевидною та не підлягає сумнівам, цінностей, які власне є якісною особливістю ліберального людиноцентриського підходу до реалізації публічної влади в державі.

Певною мірою ці концепції перекликаються з так званою доктриною «войовничої демократії», яка вперше була запропонована відомим німецьким конституціоналістом К. Левенштайном в опублікованій ним у 1937 році статті «Войовнича (militant) демократія та фундаментальні права».

В той же час відзначимо, що потрібно доволі насторожено відноситися щодо надання пріоритетності сучасним процесам національного державотворення на основі доктрин «воєнного конституціоналізму» чи «мілітаристського конституціоналізму» як домінуючої системи цінностей на період війни. Це не зовсім вдалий вибір форми державного будівництва, оскільки створює умови для розвитку негативних тенденцій здатних призвести до узурпації влади та до загрози нехтування непорушних прав людини в Україні.

Якщо і говорити про ці концепції розвитку вітчизняного конституціоналізму в умовах військової агресії, то тільки в тому аспекті, що вони мають бути проявом особливостей чи складовою частиною класичного конституціоналізму який базується на класичних ідеях лібералізму і являє собою фундаментальну основу демократичних принципів, сталу систему інститутів, відносин, принципів та цінностей, що забезпечують демократичний характер розвитку України, від якого не можна здійснювати антиліберальних відступів.

Назріла сьогодні і необхідність скорегувати парадигму вітчизняного конституціоналізму і перейти від практики безсистемних досліджень у сфері оборони та захисту суверенітету і територіальної цілісності України до комплексного аналізу, прогнозувать у цій сфері і вироблення на основі національних цінностей, національної ідеї, історичного досвіду України довгострокової і науково обґрунтованої концепції державного будівництва в сфері національної безпеки, яка має стає домінантою національного державотворення.

Напрямком сучасної парадигми національного конституціоналізму має також стати і проблема його функціонального механізму. В умовах війни відбувається трансформація вітчизняного механізму державної влади та місцевого самоврядування через запровадження військових адміністрацій, посилення повноважень окремих органів державної влади, тому важливо чітко визначити завдання та функції інституцій механізму публічної влади, особливо у сфері оборони України, захисту населення від зовнішнього агресора; необхідно напрацювати концепцію створення умов для функціонування/перенесення та належного виконання своїх обов'язків тими органами влади, що базуються на тимчасово окупованій території та щодо безперебійної роботи тих владних інституцій, які з різних причин, залишаючись на території контрольованій українською суверенною владою, стикнулися з труднощами у своїй роботі, котрі викликані фактичним перебуванням України в стані війни; оптимально обґрунтувати зміну алгоритму реалізації функцій, штатну чисельність служб і підрозділів кожного органу державної влади.

На рівні конституційної доктрини має відбутися і перегляд ролі та місця міжнародних організацій у системі гарантування миру у світі загалом та забезпечення національної безпеки окремих країн. Події останнього часу свідчать, що, на жаль, окремі визнані міжнародні інституції, наприклад, ООН, ОБСЄ, які за своїм призначенням мають працювати у напрямку забезпечення безпеки та миру у світі, на практиці виявилися малоефективними і такими, що нездатні належним чином реалізувати цю функцію.

Вкрай необхідно сьогодні проводити дослідження щодо удосконалення національної законодавчої бази у сфері міжнародної співпраці України із союзниками у питаннях забезпечення нашої державної безпеки, міграції наших співгромадян та охорони кордонів України, отримання нашою країною міжнародної гуманітарної допомоги від зарубіжних партнерів та її ефективного розподілу.

Варто вітчизняним вченим конституціоналістам запропонувати механізм притягнення до конституційної відповідальності тих владних суб'єктів, що стали на шлях зради України, Українського народу, поставили під загрозу обороноздатність держави та збереження стабільності в роботі органів державного апарату (проросійські високопосадовці органів публічної влади, народні депутати України та депутати органів місцевого самоврядування,

чиновників, які втекли за кордон тощо); розробити теоретичну основу для засудження «рашизму», «руського миру» і будь-яких проявів російського шовінізму як прояву тоталітарно-терористичного режиму, який вчиняє воєнні злочини проти України та геноцид щодо українців, створює загрозу існування нашої держави.

Пріоритетним питанням для науки конституційного права України в умовах війни має бути і пошук відповідей на питання належного забезпечення прав людини, які виступають серцевиною конституціоналізму. Сьогодні, коли ми говоримо про конституційно-правовий механізм забезпечення прав людини в Україні, науковці мають вирішувати цю дилему, а також повинні першочергово акцентувати увагу на особливостях захисту прав таких категорій осіб: а) які перебувають на окупованій території; б) які перебували на окупованій території та сьогодні потребують відновлення порушених під час окупації їх прав і свобод; в) які перебувають на території, де ведуться військові дії; г) які перебувають на території, де не відбуваються безпосередньо військові дії, однак громадяни знаходяться в зоні ризиків обстрілів ракетами та військовою авіацією; д) які внаслідок війни змушені були покинути свої домівки і сьогодні перебувають за межами України в статусі біженців.

Окрім того вітчизняний конституційно-правовий механізм забезпечення прав людини потребує своєї модернізації виходячи з обставин війни з росією і необхідності удосконалення його правової складової щодо особливостей захисту: а) прав дітей; б) прав жінок; в) прав людей похилого віку; г) прав військовослужбовців тощо.

Стержнем цих та інших законодавчих змін мають бути засади вітчизняного конституціоналізму, конституційна догматика і закріплені в Основному Законі України конституційні цінності.

Мельник В.П.,
доктор юридичних наук, доцент,
Київський університет інтелектуальної власності та права Національного університету «Одеська юридична академія»

ЩОДО ПРОБЛЕМ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ПРАЦЮ ОСОБАМИ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА В ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

Для України, як соціальної держави проблема соціального захисту та державної підтримки осіб з інвалідністю в умовах воєнного стану та в післявоєнний період була, є і буде особливо актуальною, а тому на сьогодні потребує реформування та вдосконалення. Однією із основних складових соціального захисту осіб з інвалідністю, яка потребує кардинального реформування є система соціальних державних гарантій щодо реалізації ними права на працю [1, с. 156]. Державі та громадянським інститутам українського суспільства необхідно в найкоротший термін провести комплексну роботу над аналізом діючого механізму щодо реалізації особами з інвалідністю свого права на працю та розробленням дієвої системи правового регулювання і забезпечення розвитку інклюзивного ринку праці. Варто зауважити, що трудове законодавство України на поточний момент не забезпечує достатніх умов для реалізації особами з інвалідністю права на працю, оскільки є застарілим та містить правові норми, які за своїм змістом не є практико орієнтованими, а відтак по суті не сприяють реалізації гарантованих прав осіб з інвалідністю на працю. На думку деяких науковців вітчизняне законодавство у цій сфері має серйозні прогалини щодо соціальних гарантій осіб з інвалідністю права на працю, які не тільки не захищають їх повною мірою, а навпаки надають можливості для маніпуляцій та зловживань з боку роботодавців в процесі реалізації такого права [2, с.254]. До основних прогалин потрібно віднести використання дозвільного принципу, який на сьогодні є обов’язковим у висновку МСЕК і саме тому, що в ньому зазначаються лише дозволені види діяльності за станом здоров’я особи з інвалідністю. Так, стаття 8 Закону України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» містить положення про обов'язковість такого висновку: «Висновок медико-соціальної експертної комісії з професійної придатності включається в індивідуальну програму реабілітації особи з інвалідністю. Як відомо рішення медико-соціальних експертних комісій є обов'язковими для виконання органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями, реабілітаційними закладами незалежно від типу і

форми власності» [3]. Безперечно, якщо особа з інвалідністю має чіткі і очевидні протипоказання до роботи, то роботодавець має відмовити цій особі, що повністю буде відповідати інтересам такої особи. Однак, не поодинокими є випадки, коли заключення МСЕК містить досить широкі поняття, якими роботодавець може зловживати і трактувати на користь того, аби відмовити тій чи іншій людині з інвалідністю в працевлаштуванні. Наступною прогалиною в правовому механізмі реалізації особою з інвалідністю свого права на працю є вибірковість підходу законодавця щодо сплати адміністративно-господарських санкцій за невиконання нормативу працевлаштованих осіб з інвалідністю. Так, стаття 20 Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» прямо передбачає, що накладення санкцій не розповсюджується на підприємства, установи і організації, що повністю утримуються за рахунок коштів державного або місцевих бюджетів [4]. Тобто, підприємства публічного сектору мають прямо встановлений законодавством дозвіл на ігнорування обов'язку працевлаштування осіб з інвалідністю, що безперечно є дискримінаційним. Тож, виходить, що весь тягар несе приватний сектор, який дуже часто номінально виконує вимоги законодавства шляхом створення фіктивних вакансій, але натомість, позбавляє осіб з інвалідністю можливості реалізуватись в професійній сфері, які можуть і хочуть це робити.

Закордонний досвід показує, що влада прагне підтримувати осіб з інвалідністю в трудовій сфері, через надання можливості розвивати свій потенціал шляхом забезпечення розумного пристосування. На практиці окремих країн роботодавці співпрацюють з державними органами, громадськими організаціями, волонтерськими рухами, аби максимально ефективно забезпечити особі з інвалідністю комфортні та гідні умови праці. Влада в свою чергу всіляко заохочує роботодавців: від компенсації витрат на забезпечення розумного пристосування до пільг або гарантованих виплат від держави за працевлаштування осіб з інвалідністю у кількості більшій, ніж обов'язково має забезпечити роботодавець за законом. Вважаємо за необхідне Україні варто вивчати такий досвід та реалізовувати його шляхом прийняття нових законів в сфері соціального захисту осіб з інвалідністю. Також однією з найгостріших прогалин законодавства України у трудовій сфері щодо реалізації гарантій права на працю осіб з інвалідністю є відсутність механізмів забезпечення розумного пристосування. Конвенція про права осіб з інвалідністю в статті 2 закріплює визначення цього поняття. Так розумне пристосування означає внесення, коли це потрібно в конкретному випадку, необхідних і підхожих модифікацій і коректив, що не становлять непропорційного чи невиправданого тягаря, для цілей забезпечення реалізації або здійснення особами з інвалідністю нарівні з іншими всіх прав людини й основоположних свобод [5]. Це означає, що роботодавці повинні вжити належних заходів, якщо це необхідно в конкретному випадку, для уможливлення доступу особи з інвалідністю до зайнятості. Висновок: Україна, як

соціальна держава має забезпечувати особам з інвалідністю повне й рівноправне здійснення ними всіх прав та свобод людини в усіх сферах суспільного життя. Будь-яка дискримінація осіб з інвалідністю відповідно до законодавства забороняється, у тому числі і під час реалізації ними права на працю. Тому вищеперераховані прогалини вітчизняного законодавства потребують якнайшвидшого правового врегулювання. Варто підкреслити, що група народних депутатів у 2022 році розробила проєкт Закону «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення прав осіб з інвалідністю на працю» (реєстр. № 5344-д від 18.11.2022 р.) І на сьогодні вищезгаданий законопроєкт Верховною Радою України розглянутий у другому читанні та суспільство в очікуванні остаточного його прийняття, тому що за своїм змістом він має створити нові умови для реалізації особами з інвалідністю права на працю.

Література:

1. Мельник В.П. Правове регулювання соціального захисту осіб з інвалідністю: національний та міжнародний досвід: монографія. Київ: Вид-во «ПВГОІ «Видавництво «Людмила», 2018. 292 с.
2. Костюк В.Л. Конституційне право на соціальний захист в умовах сьогодення: науково-правовий аспект. Публічне право. 2015. №2 (18). С.252-259
3. Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 06.10.2005, №2961-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2961-15
4. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 21.03.1991, No 875-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text
5. Конвенція про права осіб з інвалідністю : Конвенція ООН від 13.12.2006.URL:http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_g71

Мельник О.Я.,
кандидатка юридичних наук, доцентка кафедри цивільного, господарського та трудового права, Академія праці, соціальних відносин і туризму

ДОСЛІДЖЕННЯ ЗМІСТУ ДЕЯКИХ ЗМІН ДО ЗАКОНУ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА «ПРО ДОПОМОГУ ГРОМАДЯНАМ УКРАЇНИ У ЗВ'ЯЗКУ ЗІ ЗБРОЙНИМ КОНФЛІКТОМ НА ТЕРИТОРІЇ ЦІЄЇ ДЕРЖАВИ»

Збройні конфлікти залишаються головною причиною техногенних і гуманітарних катастроф. В зв'язку агресією РФ на Україну, в лютому 2022 року, цивільне населення нашої країни зазнало насильства, страждань та відібрання головного особистого права – права на життя. Більшість країн ООН засудили цю військову агресію, оскільки злочинні дії Росії дестабілізували, як Україну, так і глобальну та європейську безпеки. Ця війна спричинила трагедії для окремих осіб, сімей, місцевих громад, держави Україна. Величезна кількість людей покинули своє місце проживання, покинули територію України і опинились за її межами. За даними Управління Верховного комісара ООН з питань біженців (УВКБ ООН), на середину лютого 2024 року за кордоном України перебувало 6, 479 млн. біженців. Левова частка з них – понад 6 млн – перебувають у Європі, при цьому тимчасовий захист там отримали 5,809 млн. українців [1]. Варто відзначити, що наші громадяни, шукаючи допомогу за межами України, отримали всебічну і монолітну підтримку держав-членів Європейського Союзу. Солідарність, яку продемонстрував Європейський Союз і держави-члени, віддзеркалюють європейські цінності, які закладено у Договорі про Європейський Союз, де у статті 2 зазначено, що Союз засновано на цінностях поваги до людської гідності, свободи, демократії, рівності, верховенства права та поваги до прав людини, зокрема осіб, що належать до меншин. Ці цінності є спільними для всіх держав-членів у суспільстві, де панує плюралізм, недискримінація, толерантність, правосуддя, солідарність та рівність жінок і чоловіків [2]. Свою допомогу, на доповнення до політичної реакції з боку ЄС і держав-членів, продемонстрували і громадяни Європейського Союзу, приймаючи біженців з України, надаючи їм житло, їжу, медичну і психологічну допомогу.

Значну кількість біженців, які тікали від війни прийняла і надала їм захист Республіка Польща, продемонструвавши свою солідарність тим, хто потребував підтримки. Зустрівши такий виклик вимушеної зовнішньої міграції громадян України, законодавчий орган Республіки Польща у березні 2022 року прийняв Закон «Про допомогу громадянам України у зв'язку зі збройним конфліктом на

території цієї держави» (Ustawa o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa, далі – Закон 2022/583)[3].

У квітні 2024 року, черговий раз до вищевказаного закону урядом Польщі розроблено низку змін проєктом Закону Республіки Польща «Про зміну закону «Про допомогу громадянам України у зв'язку зі збройним конфліктом на території цієї держави» та деяких інших законів» (O zmianie ustawy o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa oraz niektórych innych ustaw) [4]. Цей законопроєкт очікує на затвердження польським парламентом та підписання Президентом Республіки Польща. Нові норми мають набути чинності 1 липня 2024 року.

Найважливіші заплановані зміни включають наступне: продовження законності перебування громадян України, яким присвоєно номер UKR PESEL, до 30 вересня 2025 року; запровадження з наступного року спрощеного порядку подачі документів на тимчасове проживання на термін до 3 років для осіб зі статусом UKR; продовження до 30 вересня 2025 року строку надання посвідки на тимчасове проживання громадянину України строком на 1 рік, якщо він не відповідає вимогам для отримання посвідки на тимчасове проживання; включення дітей з України в систему польської освіти; відновлення можливості надання психологічних послуг громадянам України громадянами України з відповідною психологічною освітою, здобутою в Україні, які проживають на території Польщі. Зміни в системі фінансового забезпечення, які мають наступити з 1 липня 2024 року: скасування грошової допомоги, пов'язаної з компенсацією витрат на перебування та харчування біженців війни, понесених власниками приватних приміщень (так звана допомога 40 злотих); припинення одноразової грошової допомоги громадянам України у розмірі 300 злотих на облаштування; припинення підтримки фінансування фотозйомки при видачі PESEL UKR; фінансова підтримка у вигляді розміщення та харчування біженців з України, які опинилися в особливо складних ситуаціях, можлива лише на підставі договору, укладеного з місцевим воєводою або органом місцевого самоврядування. Також визначено обсяг, в якому воєвода може надавати допомогу громадянам України. Водночас проект гарантує збереження підтримки людей, становище яких настільки важке, що його позбавлення призведе до соціального відторгнення. Деякі категорії вразливих осіб можуть скористатися безкоштовним проживанням без обмеження часу, відповідно до проєкту Закону, а саме, змін до статті 12 Закону 2022/583. Це особи: з інвалідністю, які мають висновок про групу інвалідності або ступінь інвалідності: помірний чи значний чи рішення про професійну і соціальну реабілітацію, та умови працевлаштування (зайнятості) такої особи; особи , старше 60 років (жінки) або 65 років (чоловіки); вагітні жінки або особи, які виховують дитину віком до 12 місяців, на підставі пред'явлених документів; самостійно здійснюють догляд на території Республіки Польща за трьома або більше дітьми, якщо хоча б один з дітей не досяг 14 років, на підставі наданих документів; є

малолітніми, які перебувають під опікою або малолітніми, на яких не виплачується щомісячна допомога на дитину; отримали згоду місцевого воєводи на звільнення від участі у витратах на допомогу через їх скрутне життєве становище.

Висновок. Військові дії, що тривають несуть загрозу життю мирного населення і завдають шкоди критичній інфраструктурі України, свідчать про гуманітарну катастрофу, що і надалі триває. Проаналізувавши деякі новели, вищевказаного проєкту закону, потрібно зауважити, що Республіка Польща окремі види допомог громадянам України скоротила, інші грошові програми на допомогу українським біженцям переглянуті та конкретизовані за видами підстав. В цілому, новий законопроєкт розроблений відповідно до європейських принципів та цінностей, спрямований на задоволення потреб, захисту прав і свобод та благополуччя тих, хто звертається за допомогою.

Література:

1. Війна у цифрах: як за останній рік змінилися Україна та українці: [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
https://www.bbc.com/ukrainian/articles/cv28871qdv8o

2. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу з протоколами та деклараціями: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text

3. Ustawa z dnia 12 marca 2022 r. O pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa (Dz.U. 2022 poz. 583): [Електоронний ресурс]. – Режим доступу: https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20220000583

4. O zmianie ustawy o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa oraz niektórych innych ustaw (projekt ustawy): [Електоронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.gov.pl/web/premier/projekt-ustawy-o-zmianie-ustawy-o-pomocy-obywatelom-ukrainy-w-zwiazku-z-konfliktem-zbrojnym-na-terytorium-tego-panstwa-oraz-niektorych-innych-ustaw11

Мілова Т.М.,
кандидатка юридичних наук, доцентка, завідувачка кафедри права та правоохоронної діяльності,
Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка

ЗМІНИ ДО ЗАГАЛЬНОЇ ЧАСТИНИ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

З початком повномасштабного вторгнення російських військ на територію України та введенням в країні режиму воєнного стану постала потреба у внесенні важливих змін та доповнень до кримінального законодавства України. Означені зміни були спрямовані на криміналізацію ряду суспільно небезпечних діянь, посилення відповідальності за окремі види кримінальних правопорушень, відсіч та протидію різного роду впливу країни-агресора або виконання рішень Європейського Суду з прав людини. Зміни до Кримінального кодексу України (далі – КК України) торкнулися як Загальної (розділи VIII-XIII, XIV-1 та XV), так і Особливої (розділи I, V-VII, IX, XVI, XIX, XX) частин, а також розділу II Прикінцевих та перехідних положень.

Протягом 2022 р. було внесено цілий ряд змін до Загальної частини КК України. Так, розширено перелік обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння. Поряд з необхідною обороною, крайньою необхідністю, діянням пов'язаним з ризиком та іншими обставинами, що виключають кримінальну протиправність діяння з'явилась ще одна, а саме: виконання обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, закріплена новою статтею 43-1 КК [4]. Вказана норма закріплює такі ознаки, як характер та спрямованість дій особи, допустимість нанесеної шкоди, перевищення меж, можливості застосування зброї, бойових припасів або вибухових речовин під час виконання обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України [1].

Зміни до ч. 5 ст. 49 КК передбачають розширення випадків, коли давність при звільненні особи від кримінальної відповідальності не застосовується, зокрема, за ст. 114-2 КК (несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння…) та ч. 3 ст. 127 КК (катування, вчинене представником держави, у тому числі іноземної).

Змін зазнала норма щодо призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом (ст. 69 КК) у частині розширення переліку складів кримінальних правопорушень, за вчинення яких це не допустимо. Зокрема, за

катування, вчинене представником держави, у тому числі іноземної та ряд військових кримінальних правопорушень, передбачених статтями 403, 405, 407,408,429 КК, вчинених в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці. Зауважимо, що за вчинення особою вказаних вище кримінальних правопорушень тепер стало неможливим звільнення від відбування покарання з випробуванням (зміни до ст. 75 КК) [1]. Звільнення від відбування покарання у зв'язку із закінченням строків давності виконання обвинувального вироку (ч. 6 ст. 80) не може застосовуватися у разі засудження особи за ч. 3 ст.127 КК.

Статтю 82 КК (заміна покарання або його невідбутою частини більш м'яким) доповнено ч. 5, яка передбачає можливість заміни покарання у виді довічного позбавлення волі на покарання у виді позбавлення волі строком від 15 до 20 років, за умови, якщо засуджений відбув не менше 15 років призначеного судом покарання. У зв'язку з чим внесені корективи у назву самої статті, передбачивши можливість заміни не лише невідбутою частини покарання більш м'яким, але й самого покарання [2].

КК доповнено новою нормою (ст. 84-1 КК), що передбачає звільнення від відбування покарання у зв'язку з прийняттям уповноваженим органом рішення про передачу засудженого для обміну як військовополоненого [1].

Амністія за ч. 4 ст. 86 КК тепер не поширюється також на осіб, винних у вчиненні державної зради та диверсії.

Вагомою новелою кримінального законодавства у 2023 році стало розширення основних видів покарань за рахунок введення нового покарання у виді пробаційного нагляду (ст. 59-1 КК) [3]. Новий вид покарання полягає в обмеженні прав і свобод засудженого, визначених законом і встановлених вироком суду, із застосуванням наглядових та соціально-виховних заходів без ізоляції від суспільства [1]. Вказана новела зумовила відповідні зміни у статтях 51, 72, 89, 91-1, 98, 101, 102 КК. Натомість арешт став виключно спеціальним видом основного покарання для військовослужбовців, що передбачає тримання засудженого в умовах ізоляції на гауптвахті (ч. 1 ст. 60 КК).

Ряд змін було внесено також до статей 96-3 та 96-9 КК у контексті заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб.

Таким чином, протягом 2022-2023 років в умовах повномасштабної війни було внесено цілий ряд важливих змін до Загальної частини КК України, які в своїй більшості спрямовані на посилення кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення вчинені в умовах воєнного стану.

Література:

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (дата звернення: 09.05.2024).

3. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо виконання рішень Європейського суду з

прав людини: Закон України від 18.10.2022 р. №2690-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2690-20#Text (дата звернення: 09.05.2024).

4. Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо удосконалення видів кримінальних покарань: Закон України від 23.08.2023 р. №3342-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3342-20#Text (дата звернення: 09.05.2024).

5. Про внесення змін до Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо визначення обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння та забезпечують бойовий імунітет в умовах дії воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 р. №2124-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2124-20#Text (дата звернення: 09.05.2024).

Настюк А.А.,
кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права, Академія праці, соціальних відносин і туризму

ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРОТИДІЇ КНЯЗІВСЬКОЇ ВЛАДИ ПРИ ВТОРГНЕННІ МОНГОЛІВ В 1223 РОЦІ

Вторгнення монгол в Київську Русь призвело до майбутньої втрати правлячим домом Рюриків своїх позицій та приходу до влади Гедиміновичів. Поразка русів у війні з монголами пояснюється тим, що Русь була роз'єднана і не виступила єдиним фронтом. Фактично відповідальність покладалась на князівську владу правлячого дому Рюриковичів, які не об'єднались перед навалою і діяли роздільно.

Мета нашого дослідження проаналізувати весь комплекс княжих дій по протидії вторгненню монголів та чому це не спрацювало і до яких наслідків призвело, коли вони вперше прибули до кордонів Київської Русі.

У 1223 році Київська Русь зіткнулась з монголами. Літописи вказують на те, що князі ще до 1223 року знали, що монголи ведуть свою експансію, що вони підкорили ясов, обезов, касогів та прийшли до річки Дон, щоб підкорити половців [1, с. 189]. Руські князі знали, що на сході монголи ведуть свою експансію. Половці не змогли зупинити монголів своїми силами і їхній хан Котян скористався родинними зв'язками, звернувся до чоловіка своєї доньки Мстислава Удатного Галицького князя за військовою підтримкою. Хан не тільки звернувся до свого родича, але, даруючи багато подарунків, просив допомоги і в інших руських князів. Ймовірно, саме Мстислав Галицький переконав Київського Великого князя взяти участь в поході [2, с. 433-434]. Саме Мстислав Удатний допоміг Мстиславу Романовичу, своєму родичу зайняти Київський стіл [2, с. 381]. Половці вчинили доволі розумно. Не маючи змоги перемогти ворога своїми силами, вони, використовуючи родині зв'язки та подарунки, переманили на свою сторону руських князів. Великий князь Київський Мстислав Романович звернувся до всіх князів, щоб вони прибули на з'їзд, де мала сформуватись коаліція. Київський князь звернувся і до Юрія Всеволодовича, Великого князя Володимирського. Київський князь вказав, що якщо вони не об'єднаються і не допоможуть половцям, то їм тяжко буде пізніше протистояти одним проти монголів. Київський князь небезпідставно вважав, що як тільки монголи розправляться з половцями, то одразу нападуть на Київську Русь. Тому краще не чекати ворога, коли той прийде на їхню землю, а об'єднавши сили руських князів та половців, зустріти його в половецькій землі [2, с. 381]. Фактично Київський та

Галицький князь хотіли нанести удар на випередження тим самим, захопивши ініціативу в свої руки.

Київському князю вдалося зібрати суттєву коаліцію. Смоленський князь Володимир Рюрикович, Чернігівський князь Мстислав Всеволодович, Галицький князь Мстислав Мстиславович, Данило Романович князь Володимирський, Михайло Всволодович з новгородцями та інших багато князів. Юрій Всеволодович послав свого племінника Василька Костянтиновича Ростовського князя з малою дружиною. Сам він і його сини в похід не пішли, зі слів літописця із зневаги до монголів [2, с. 434-435].

Слід зазначити, що монголи діяли теж оперативно. Дізнавшись, що формується союз Русі з половцями, вони надіслали посольство, щоб переконати князів, що ця війна є виключно боротьбою з половцями і, що монголи не мають наміру воювати з Київською Руссю. Руси не повірили монголам і вбили їх послів. Чим керувались князі, коли вбили послів? Руські князі одразу зрозуміли, що монголи намагаються розвалити їх союз із половцями, щоб розбити їх окремо кожного. Недовір'я руських князів було повністю виправдне. У монголів дійсно була тактика розсварювати союзників. Вони вибирали одного із своїх супротивників та переконували вийти із союзу і запевняли, що їх вони чіпати не будуть і задаровували їх подарунками, а потім перемагали їхніх колишніх союзників і нападали на них. Саме так вони в свій час обманули половців, умовивши їх покинути своїх союзників, і коли розібрались із ними, то напали на самих половців [3, с. 540]. Для того, щоб запевнити половців в надійності їхнього союзу, руські князі санкціонували вбивство монгольських послів [4, с. 152].

Крім того, руські князі не хотіли, щоб посли розповіли своєму керівництву, що руси зібрали велике військо [2, с. 435-436]. Ймовірно, вони боялися, що в такому випадку монголи не дадуть генеральну битву, в якій руси хотіли їх розбити. Звісно вбивство монгольських послів було помилкою. Якби монголи дізнались, які руси зібрали війська, то можливо б в той час прийняли рішення покинути даний регіон без бою.

Те, що монголи стверджували, що не мають наміру нападати на Київську Русь, можливо, і правда. Вони розуміли, що у них недостатньо ресурсів. Крім того, питання вторгнення в Київську Русь мало б вирішуватись на більш вищому рівні чим темники. Але й думати про те, що монголи напали пізніше на Київську Русь із-за вбивства своїх послів та підтримки половців теж не є об'єктивним. Коли монголи прийшли в другий раз, то першою своєю ціллю вони вибрали північні землі Київської Русі, князі якої не брали участі в битві на Калці. Монголи знищували міста, князі яких не брали участь в поході, а Смоленськ, війська якого брали участь в битві на Калці, монголи не знищили. Монголи, воюючи керувались доцільністю, а не помстою, хоча заради іміджу могли проводити акції помсти, щоб їхніх купців та послів не чіпали.

Не дочекавшись новгородців та рязанців військо рушило, маючи в своєму складі, за версією Василя Татищева, 89950 воїнів [2, с. 441, 436]. Можливо, дана кількість перебільшена. Вчені вважають, що кількість війська була від 35-45 тисяч. Монголів булло два тумени (20000) [4, с. 151-152, 146].

В битві на річці Калці війська руських князів та половців були розбиті. Причиною була не координованість руських князів та половців[5, с. 164]. Ми вважаємо, що причиною поразки було те, що монголи, на відміну від русів, мали кращу дисципліну, яка забезпечувалась жорстокими законами згідно яких, якщо з десятка дезертирував один, то карався весь підрозділ. Більшість русів загинуло не в бою, а при спробі втечі та здачі в полон. Тактика монголів не просто розбити супротивника, а знищити його повністю. Тому війська, які втікали з поля бою переслідувались до Дніпра і багатьох побили.

Доволі грамотно себе проявив Київський князь. Бачучи перевагу монголів і те, як професійно вони ведуть маневрову війну, князь наказав створити військовий табір, де піхота краще могла б захиститись. У цей табір змогла відступити частина вояк, яка втекла. Його монголи не могли взяти три дні, але хитрощами обманули князя і умовили здатись та перебили всіх [2, с. 439].

Князь Мстислав Мстиславич разом із Данилом Романовичем допустили помилки. Вони не координували свої дії з Великим князем, коли розпочали атаку на монголів, а потім піддались паніці та утекли з поля бою, тим самим остаточно підірвавши бойовий дух війська [6, с. 74]. Добравшись до Дніпра, де стояли кораблі, яким транспортувалось військо, наказали своїм людям знищити всі кораблі, щоб монголи не могли ними скористатись [4, с.157]. Знищення кораблів не дало іншим військам, які відступали за князями, переправитись на інший беріг і багато з них загинуло. Що цікаво так це те, що союзники половці при відступі вбивали русів із-за їх одежі та зброї [4, с.156]. Втрати русів були катастрофічні. Із війська вижило тільки 10 відсотків. Багато князів загинуло. Серед них Великий князь київський та князь чернігівський [2, с.440].

Причиною поразки було те, що князі в неповній мірі зрозуміли з чим вони зіткнулись і невірно виробили методи протидії ворогу. Замість того, щоб ускладнити для ворога ситуацію, вони дали можливість монголам в одному вирішальному бою знищити основу військового потенціалу всієї південної Русі. В цей час під час Столітньої війни французи зіткнулись із схожою проблемою, коли зазнали цілої серії поразок від англійської армії. Французький король Карл V Мудрий змінив стратегію ведення війни і його полководець Дюгеклен зміг нав’язати новий тип війни, до якого англійці були не готові. Руські князі навпаки діяли так, як монголам було вигідно.

Висновок. Аналізуючи ефективність князів, слід виділити досвідченість князів в дипломатичних інтригах. Монголам не вдалося досягнути нейтралітету русів, як це їм вдалося провернути з половцями. Руси одразу зрозуміли, що краще мати в сусідах ослаблених половців, чим могутніх монголів. Разом із тим вбивство

монгольських послів була помилкою. Також було помилкою Київському князеві повірити гарантіям монголів, коли він склав зброю. Хоча рішення князя було, ймовірно, продиктовано відчаєм. Адже рано чи пізно у них би закінчилась їжа і вони б повмирали з голоду. Прорватися до Дніпра було неможливо, а навіть коли б вони це зробили, то із-за знищених кораблів перебратися на правий берег вони не змогли б.

Організаторські здібності в збиранні військової коаліції вказують на те, що перед небезпечним ворогом Русь здатна об'єднатись і виставити велике військо. Родині зв'язки та дипломатія змогли залучити до походу багато південних князів Київської Русі. Навіть північні регіони надали війська. Те, що новгородці та ростовці не встигли до поля бою є виною великих просторів. Те, що Великий князь Володимирський не взяв особисто участь в поході, а послав свого племінника, пояснюється його презирством до монголів. Тобто він вважав, що з ними справляться і без нього.

На полі бою князі показали себе не ефективно і не змогли координувати свою діяльність. Найбільше шкоди війську завдав Мстислав Мстиславович, дії якого призвели до паніки та втечі частини війська, а рішення знищити кораблі і цим самим не дати перебратись, відступаючим на правий беріг Дніпра, взагалі призвело ще до більших втрат. Дії Київського князя під час бою були самими правильними, а саме створити укріплений табір і вести бій від оборони. Це дало можливість протриматись три дні. Самою великою помилкою було те, що князі не знали, що в монгольських вояків чудова дисципліна та виучка, а полководці мають неймовірний досвід та майстерність управління військами, який є недосяжним для руських князів. Кількісний фактор проти монголів не завжди спрацьовував. Також руси не зрозуміли, що тактика ведення війни монголів включала в себе не тільки розбиття ворожої армії, а і її переслідування з ціллю нанесення якомога більших людських втрат. Втеча або капітуляція монгол - це просто одна із форм самогубства. Поразка на Калці підірвала військовий потенціал Київської Русі.

Література:

1.Полное Собрание Русскихъ Летописей. Лаврентьевская и Троицкая летописи. Санкт-Петербург: Типография Эдуарда Праца, 1846.Т.1 .267 с.

2.Татищев В.Н. Исторія Российская с самыхъ древнихъ временъ. Москва: Напечатано при Императорскомъ Московскомъ Уневеситете, 1774. Т.3.530 с.

3. Грушевський М.Ю. Історія України-Руси. Нью Йорк: «Книгоспілка». 1954. Т.2. 633 с.

4.Князь Мстислав Мстиславич «Удатний» і його доба / О. Б. Головко. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2017. – 272 с.

5.Полное Собрание Русскихъ Летописей. Ипатиевская летопись. Санкт-Петербург: Типография Леонида Демиса Эдуарда Праца, 1843. Т. 2. 377 с.

6. Микола Аркас. Історія України-Руси. Краків: «Накладом Ольги Аркасової». 1912. Друге видання. 424 с.

Новікова М.М.,
кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри публічного управління, права та гуманітарних наук, Херсонський державний аграрно-економічний університет

Сімонцева Л.О.,
кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри публічного управління, права та гуманітарних наук, Херсонський державний аграрно-економічний університет

ПРАВОВІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗОВНІШНЬОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

У сучасних умовах, коли Україна перебуває у стані війні з Російською Федерацією, вона потребує активної підтримки та військової допомоги з боку держав-союзників. Відповідно, формування дієвих правових та організаційних засад реалізації зовнішньої військової політики набуває надзвичайної актуальності.

Важливість нормативного закріплення процесів зовнішньої військової взаємодії визначається не лише необхідністю зміцнення національної безпеки та обороноздатності країни, але й потребою в міжнародній підтримці та співпраці. Це пояснюється тим, що розвиток правових засад дозволяє ефективно взаємодіяти з міжнародними союзниками, забезпечуючи відповідність дій та рішень міжнародним правовим стандартам, що, у свою чергу, сприяє зміцненню довіри до України та підтримці союзників. Такий підхід не лише забезпечить національну безпеку, а й сприятиме захисту прав людини та реалізації норм міжнародного гуманітарного права в умовах військового конфлікту.

Важливим елементами розвитку правового регулювання зовнішньої військової політики України виступають міжнародні договори, спрямовані на закріплення важливих для нашої держави питань у військовій сфері, зокрема: забезпечення національної безпеки в умовах воєнного конфлікту та підтримка світової безпеки, підтримка та розвиток міжнародного співробітництва у сфері міжнародної безпеки та оборони з державами-союзниками; захист прав людини, гарантування норм міжнародного гуманітарного права; зміцнення довіри до України з боку держав-союзників. Вказані нами напрямки показують, що чіткі та

ефективні правові засади створюють підґрунтя для співпраці та взаємодії з іншими країнами у сфері оборони та безпеки.

Так, вагомим елементом формування міжнародного безпекового співробітництва слід вважати Спільну декларацію про підтримку України, яка була оприлюднена лідерами G7 (Канада, Франція, Німеччина, Італія, Японія, Велика Британія, Сполучені Штати Америки) та президентами Європейської ради та Європейської комісії [1]. Цей документ-звернення до інших країн з проханням підтримки демократичної та суверенної України виступає гарантом цілісності та суверенності української держави, визнання її кордонів та недоторканості міжнародним співтовариством, закликає до світової єдності у боротьбі з агресією, яка була розпочата Російською Федерацією проти України

Україна забезпечує міжнародну та національну безпеку ґрунтуючись на імперативному міжнародному принципі, закріпленому у ст. 2 Статуту ООН [2], згідно якого держави мають розв'язувати свої суперечки так, щоб не наражати на загрозу міжнародний мир та безпеку. Важливу роль у забезпеченні цього питання відіграють двосторонні міжурядові договори України з країнами-союзниками у сфері оборони та безпеки. Так, з лютого 2022 року про співробітництво в оборонній сфері були укладені міжурядові двосторонні угоди з Естонською Республікою, Французькою республікою, Республікою Молдова [3].

Беззаперечно важливою для України у сфері захисту прав людини, забезпечення національної безпеки, оборони та міжнародного миру, є Угода між Кабінетом Міністрів України та Міжнародним кримінальним судом про створення Офісу Міжнародного кримінального суду в Україні [4]. Ця угода спрямована на забезпечення міжнародного співробітництва для розслідування та кримінального переслідування злочинів, які входять до юрисдикції Міжнародного кримінального суду на території України.

Отже, нормативно-правові засади формування зовнішньої військової політики України спрямовані на розвиток взаємодії, співробітництва у сфері як національної, так і міжнародної безпеки з країнами-союзниками. Вони вказують на невіддільність української нації від світового співтовариства та спрямованість української зовнішньої військової політики на розбудову у світі безпечного та мирного середовища для розвитку людства. Водночас, зауважимо, що розвиток правового регулювання зовнішньої військової політики України є важливим напрямком розвитку національної правової системи та потребує ретельного наукового обґрунтування та подальших наукових розробок.

Література:

1. Спільна декларація про підтримку України від 17.07.2023 року. URL: https://mfa.gov.ua/pitannya-mizhnarodnoyi-bezpeki/spilna-deklaraciya-pro-pidtrimku-ukrayini (дата звернення 09.05.2024 року)

2. Статут Організації Об'єднаних Націй. Київ: Департамент громадської інформації ООН. 2014. С. 2.

3. Меморандум про взаєморозуміння між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Естонської Республіки про двостороннє оборонне співробітництво від 21.04.2023 року. *Офіційний вісник України*, 18.07.2023, № 62, ст. 3579; Угода між Урядом України та Урядом Французької Республіки щодо гранту Франції у сфері оборони та безпеки. *Офіційний вісник України*, 17.02.2023, № 16, ст. 1040; Протокол між Адміністрацією Державної прикордонної служби України, Державною митною службою України і Генеральним інспекторатом Прикордонної поліції Міністерства внутрішніх справ Республіки Молдова, Митною службою при Міністерстві фінансів Республіки Молдова щодо організації спільного контролю у спільному пункті пропуску для залізничного сполучення «Серпневе 1 – Басараб'яска» на території Республіки Молдова. *Офіційний вісник України*, 07.06.2023, № 53, ст. 2998.

4. Угода між Кабінетом Міністрів України та Міжнародним кримінальним судом про створення Офісу Міжнародного кримінального суду в Україні від 23.03.2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_001-23#Text (дата звернення 09.05.2024 року).

Очкольда М.Г.,
аспірант, Київський університет інтелектуальної власності та права, Національний університет «Одеська юридична академія»

ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ КОРПОРАТИВНОГО СПОРУ

Визначення поняття корпоративного спору можна знайти як у науковців, так і у законодавчих актах та судових рішеннях.

Наприклад, О.В. Бринцев, до ознак, які характерні правовому спору відносить: існування або припущення про існування матеріальних правовідносин між учасниками спору; характер взаємного становища сторін спору; наявність суб'єктивного інтересу учасників; ознака практичної цінності поняття [1, с. 34-45].

Господарський процесуальний кодекс під корпоративними спорами розуміє спори, що виникають з корпоративних відносин, в тому числі у спорах між учасниками (засновниками, акціонерами, членами) юридичної особи або між юридичною особою та її учасником (засновником, акціонером, членом), у тому числі учасником, який вибув, пов'язані зі створенням, діяльністю, управлінням або припиненням діяльності такої юридичної особи, крім трудових спорів. (п.3. ч.1. ст.20) [2].

Постанова Великої Палати Верховного Суду від 03.07.2018 р. у справі № 917/1345/17 зазначає, що справи, що виникають з корпоративних відносин у спорах між юридичною особою та її учасниками (засновниками, акціонерами, членами), у тому числі учасником, який вибув, а також між учасниками (засновниками, акціонерами, членами) юридичної особи, пов'язаними зі створенням, діяльністю, управлінням та припиненням діяльності такої особи, крім трудових спорів. (п. 5.6.) [3].

Схоже визначення корпоративного спору можна знайти і у колег, які практикують у системі англо-американського права. Наприклад, Джесон Арміджер (Jason Armiger) у своїй статті «Спори між акціонерами: причини та рішення» (Shareholder Disputes: Causes and Solutions) від 13.09.2021 року визначає корпоративний спір як юридичну суперечку між акціонерами або між акціонерами та керівництвом компанії, часто щодо фінансових чи операційних рішень. «Юридичний» означає, що «права» акціонера були порушені [4].

Таким чином, ми приходимо до висновку, що предметом корпоративного спору є правовідносини, що виникають щодо створення, діяльності, управління або припиненням діяльності юридичної особи, а його сторонами, є учасники (засновники, акціонери, члени) юридичної особи, у тому числі учасник, який вибув, а також сама юридична особа.

Говорячи про корпоративні спори, важливим аспектом є дослідження причин їх виникнення. Практичний досвід показує, що потенційний корпоративний конфлікт починається ще з того моменту, коли сторони вирішили створити бізнес (партнерство).

На нашу думку, одними із основних причин виникнення корпоративного спору є:

- Недосконаліть діючого законодавства, що регулює корпоративні правовідносини;
- Не врегулювання між партнерами по бізнесу питань по прийняттю рішень по ключовим моментам щодо управління бізнесом, розподіленню прибутку та збитків, а також методів вирішення спорів, які можуть виникнути.

Далі ми проведемо більш детальний аналіз зазначених вище причин виникнення корпоративного спору.

Нажаль, велика кількість правових норм в діючому законодавстві, що регулюють корпоративні правовідносини, є імперативними і не дозволяє їх учасникам врегулювати свої взаємовідносини так, як вони вважають за потрібно. Це в свою чергу спонукає учасників шукати варіанти обходу таких обмежень, що призводить до вибору ним механізмів, які у випадку виникнення спору, не дозволяють їм ефективно його розв'язати.

Говорячи про таку причину, як не врегулювання між партнерами по бізнесу на самому початку механізмів, щодо прийняття рішень по ключовим питанням з управлінню бізнесом, а саме: розподіленню прибутку, збитків та способів вирішення спорів, призводить до того, що при виникненні між ними суперечки, кожна сторона буде мати своє бачення того, як вона має вирішуватися. Це означає, що при створенні спільного бізнесу, сторони відійшли від одного із основних принципів, в саме, передбачуваність.

Одним із таких прикладів є: коли один партнер вважає, що прибуток треба реінвестувати на розвиток бізнесу, а інший з цим не погоджується, і вважає, що прибуток повинен бути розподілений між партнерами у вигляді дивідендів.

Виходячи з вищенаведеного можна дійти висновку, що задля мінімізації ризиків виникнення корпоративного спору, необхідно удосконалити діючі норми, які регулюють корпоративні правовідносини та надати більшу свободу їх учасникам та надати більш читки механізми вирішення тих чи інших питань.

Крім того, як можна побачити, не завжди недосконаліть діючого законодавства є причиною виникнення корпоративного спору, а це відсутність між партнерами домовленості по ключовим питанням. І тут ми радимо не ігнорувати це питання, а проговорити механізми прийняття рішень та вирішення спорів до того, як в бізнес будуть вкладатися кошти. Краще подискутувати та знайти порозуміння, до того, як точка неповернення буде пройдена. Одним із інструментів, який стане на нагоді, є корпоративний договір в якому сторони можуть передбачити необхідні положення.

Література:

1. Бринцев О.В. сутність правових спорів у сфері підприємництва та способи їх вирішення: Дисертація кандидата юридичних наук: 12.00.03 / Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого – 2001. С. 34-35.

2. Господарський процесуальний кодекс України 06.11.1991 року № 1798-XII URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text (дата звернення: 10.05.2024).

3. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 03.07.2018 р. у справі № 917/1345/17 URL:https://protocol.ua/ru/postanova_vp_vs_vid_30_10_2018_roku_u_spravi_905_2445_17_1/ (дата звернення: 10.05.2024).

4. Джесон Арміджер (Jason Armiger) «Спори між акціонерами: причини та рішення» (Shareholder Disputes: Causes and Solutions) від 13.09.2021 року **URL:https://www.gesmer.com/publications/shareholder-disputes-causes-and-solutions/**

Павликівський В.І.,
аспірант кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права, Академія праці, соціальних відносин і туризму

Науковий керівник:
Ліпкан В.А., доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінального права, процесу та криміналістики, Академія праці, соціальних відносин і туризму

ПЕРСПЕКТИВИ ІПОТЕЧНОГО КРЕДИТУВАННЯ ВІЙСЬКОВИХ

Війна проти Української держави поставила низку екзистенційних питань, причому у різних сферах життєдіяльності:

- у сфері державної політики — руйнування інституційної системи, ліквідація державності [1];
- у сфері культури — знецінення української культури [2, с. 382], української мови, українського телебачення і кіновиробництва [3];
- в інформаційній та кібернетичній сферах — знищення об'єктів стратегічної інформаційної інфраструктури, маніпулювання суспільної свідомістю спотворення та системна масована дезінформацію тощо [4];
- у сфері ментальній — розмиття імперативу національної ідентичності [5] тощо.

Так само можемо говорити і про те, що: з одного боку стоїть потреба в корегуванні державної воєнної політики, в тому числі через науково обґрунтоване посилення мобілізаційних заходів, а з іншого — їх повномасштабна реалізація повністю формує умови для унеможливлення створення та реалізації самостійної власної економічної стратегеми [6], через те, що будуть утворені суттєві прогалини в економічній сфері і низка секторів економіки можуть залишитися без фахових спеціалістів, відповідних продуктивних сил.

Однією із таких сфер виступає сфера кредитування, зокрема — іпотечного кредитування. У поствоєнний час певний період можемо прогнозувати економічну нестабільність, яка потребуватиме як жорсткої монетарної політики, так і зниження облікової ставки з метою залучення грошової маси до банківського сектору, зокрема і через іпотечне кредитування.

Стандартні описові моделі оптимізації ресурсних ризиків наразі матимуть низьку верифікативність, оскільки кількість грошової маси переважатиме

кількість продуктивних сил, залучених до будови безпосередніх активів, яким у сфері кредитування, виступають об'єкти нерухомості. Специфіка ринку іпотеки полягає у тому, що на його формування потрібен певний час, який може не співпадати із потребами потенційних займощиків.

На зараз: через реалізацію активних мобілізаційних заходів у сфері будівництва спостерігається суттєвий спад через стратегічну недостачу робочої сили, особливо компетентної та фахової. У перспективі: значні фінансові стимули, які будуть у військових, допомога іноземних банківських установ, пільгове кредитування, грантові програми та інші банківські механізми стимулювання іпотечного кредитування насправді формують умови для розвитку лише однієї сторони суспільних відносин — банківської, однак на враховують неможливість синхронізації розвитку ринку будівництва разом зі значними фінансовими надходженнями, а також фінансовими заощадженнями військових.

Таким чином попит в іпотечному кредитуванні набагато перевищить пропозицію і основними клієнтами даного сегмента виступатимуть саме військові або члени їхніх родин. Через що розгляд питань іпотечного кредитування військових потребує завчасного моделювання і прогнозування, формування альтернативних механізмів для забезпечення можливості та реалізацію державної політики у сфері іпотеки. Адже неможливість реалізації іпотечного кредитування в перспективі за певних умов може призвести до відновлення і формування протестних настроїв серед військових, які будуть звинувачувати владу у порушенні власних зобов'язань щодо надання як пільгового нового житла, так і пільгового іпотечного кредитування для військових. Прогнозовано, що акцент робитиметься на первинний ринок — придбання житла в новобудовах.

Багато дослідників аксіоматично визначають, що кредитування виступає ключовим важелем нарощування банківських активів і формує умови для забезпечення стабільної прибутковості їхньої діяльності. Однак на сучасному етапі доцільно також окреслити і ті чинники, які чинитимуть вплив на іпотечне кредитування.

Передусім йдеться про існування неадекватної системи бронювання від мобілізації. Очевидним є обмеженість ресурсів у ЗСУ, в тому числі і в живій силі. Але використання наприклад 100 відсоткової броні для виконавців грантових програм від міжнародних партнерів [7] і відсутність використання броні для працівників будівельної сфери, особливо приватних компаній та холдингів неминуче позначиться на стані будівництва, і відповідно кардинально зменшить пропускну спроможність ринку. А відтак, за наявності розвинених механізмів іпотечного кредитування, будуть відсутні безпосередні активи, в які можна вкладати кошти, а також ринок іпотеки буде невідповідним фінансовим спроможностями та попиту.

За таких умов дисбаланс в іпотечному кредитуванні обов'язково негативно позначиться на функціонуванні усієї банківської системи України.

Під час війни, замість спрощення бюрократичних процедур, уменшення кількості дозвільних документів, формування умов для швидкого поствоєнного розвитку іпотечного кредитування та реальних можливостей його реалізації саме з позицій будівництва та наявності відповідних об'єктів для іпотеки, уряд створює незрозумілі заборони та перешкоди, нові вимоги та правила, не погоджує документацію на будівництво. Це, своєю чергою, спричинює невчасну оплату праці підрядників, підриває довіру до держави, а затримка із фінансуванням будівельних об'єктів, в тому числі і фортифікаційних споруд, стає причиною повної зупинки будівельних робіт.

Непродумана фінансова політика та незрозумілі підходи до формування критеріїв щодо бронювання працівників у різних сферах, неефективна комунікаційна компанія і сформована негативна думка щодо будівництва цивільних об'єктів під час війни стали причиною катастрофічного відтоку фахових та вмотивованих людей, через що будівельна галузь може опинитись на грані колапсу. А відтак іпотечне кредитування просто стане неможливим для реалізації у найближчій перспективі.

За таких умов дуже сумнівними є пропозиції окремих авторів, які висувають гіпотезу про інвестиційну привабливість ринку житла в Україні, порівняно із депозитними вкладеннями [8, с. 43]. Особливо це стосується відсутності на даний момент чітких правил страхування предмета іпотеки від воєнних ризиків, на відміну від депозиту, на який дані ризики не чинять жодного впливу.

Ключовими чинниками, які впливатимуть на іпотечне кредитування військових у поствоєнній Україні стануть:

- динаміка курсу національної валюти;
- поява на ринку нових іноземних банківських установ, через які проходитимуть гроші на відновлення України;
- падіння рівня капіталізації національних банків через некоректну роботу ризик-менеджменту, який, мінімізуючи ризики для банку, унеможливлює залучення капіталу, знижуючи спроможності до набуття банком нових ліквідних активів, а також суттєво звужуючи грошовий потік;
- збільшення клієнтських коштів та загальне збільшення обсягів кредитування в національній економіці;
- не адаптивне застосування підходів до визначення відсоткових ставок за іпотечним кредитуванням, а також не включення в розрахунки витрат для клієнтів прибутку на розкіш у разі купівлі житла, що перевищує встановлені норми (критерії такого нормування є предметом для окремих наукових дискусій і практичних рішень);
- курсова стабільність сприятиме збільшенню частки кредитування в національній валюті, що в довгостроковій перспективі чинитиме позитивний вплив на ріст економіки України.

Іпотечне кредитування може стати рушійною силою розвитку економіки, але для цього фундамент потрібно закладати вже зараз під час війни, адже рівень розвитку іпотеки стане наслідком ефективності не лише у банківський, а й будівельній сферах.

Література:

1. Возьний В. І. Внесок С. С. Дністрянського в розбудову української державності. Історія освіти, науки і культури в етапах, напрямках, школах, іменах : матеріали VII наук. конф. молодих вчених (Київ, 20–21 трав. 1996 р.). Київ, 1996. С. 24–26.
2. Рафальський О. О. Консолідація українського суспільства: етнополітичний вимір. Київ : Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2018. 400 с.
3. Пересунько Т. Культурна дипломатія Симона Петлюри: „Щедрик” проти „русского мира”. Місія Капели Олександра Кошиця (1919—1924). Київ : АртЕк, 2019. 312 с.
4. Діордіца І. В. Кібербезпекова політика України: стан та пріоритетні напрями реалізації: монографія. Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2018. 548 с.
5. Рябчук М. Долання амбівалентності. Дихотомія української національної ідентичності – Історичні причини та політичні наслідки. Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2019. 252 с.
6. Ліпкан В. А. Стратегема: політичний зміст поняття. Актуальні проблеми національного законодавства: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції, м. Кропивницький, 25 квітня 2024 року. Частина 1. Кропивницький, 2024. С. 41—45.
7. Виконавці грантових проектів міжнародних партнерів підлягають бронюванню на 100% // https://sud.ua/uk/news/publication/302770-ispolniteli-grantovykh-proektov-mezhdunarodnykh-partnerov-podlezhat-bronirovaniyu-na-100.
8. Журавльова Т. О. Іпотечне кредитування в Україні: реалії сьогодення. Агросвіт. № 22. 2019. С. 42-47.

Петришин Н.А.,
бакалавр права, студент 1-го курсу ОС «Магістр», юридичний факультет, спеціальність 8.081 «Право», ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Науковий керівник:
Реплюк Н.М., старший викладач, юридичний факультет, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ КРАДІЖКИ «В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ»

Указом Президента України від 24.02.2022 №64/2022 [1], у зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України, на підставі пропозиції Ради національної безпеки і оборони України, відповідно до пункту 20 частини першої статті 106 Конституції України, Закону України «Про правовий режим воєнного стану» введено воєнний стан на всій території України, який неодноразово продовжувався та діє по теперішній час.

Відповідно до даного Указу Верховною Радою України було ухвалено Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство» [2], за яким було доповнено статті 185-187, 189, та 191 Кримінального кодексу України (далі – КК України) кваліфікуючою (особливо кваліфікуючою) ознакою – в умовах воєнного чи надзвичайного стану. Тобто за діяння, незалежно від тяжкості, наступає відповідальність за частиною 4 статей 185-187, 189, та 191 КК України, а для кваліфікації береться до уваги лише сам факт існування режиму воєнного чи надзвичайного стану.

Науковцями одразу було підкреслено, що судовій практиці належатиме визначити, чи є ідентичними поняття «з використанням умов воєнного стану» та «в умовах воєнного стану». При цьому вияснити чи будь-яке вчинення злочину в період дії режиму воєнного стану буде утворювати кваліфікуючу ознаку конкретного злочину чи обтяжуючу обставину за ст. 67 КК [3].

Здійснюючи аналіз судової практики, варто відзначити, що судами не конкретизуються певні умови воєнного чи надзвичайного стану, та їх значення при вчиненні злочину, а відбувається посилання на такий стан загалом.

Об'єднана палата Касаційного кримінального суду Верховного Суду у справі №722/594/22 зазначає, що суд шляхом здійснення правосуддя лише

застосовує норми закону, однак не може перебирати на себе функції законодавчого органу та своїми рішеннями відступати від правових норм чи змінювати їх. Виходячи з наданих законом Верховному Суду повноважень, він повинен лише застосовувати норми закону, але аж ніяк не може підміняти законодавчий орган влади та своїми рішеннями відступати від норм закону, змінювати їх зміст, тим самим спотворювати закріплену в них законодавчу мету [4].

Проте, суддею Верховного Суду було складено Окрему думку щодо постанови Об'єднаної палати Касаційного Кримінального суду Верховного Суду, в якій суддя зазначає, що він «не може погодитися з колегами у тому, що тлумачення ознаки «в умовах воєнного стану» в контексті і системному зв'язку з іншими положеннями закону про кримінальну відповідальність, його основоположними засадами, цілями закону та законодавчою історією виходить за межі повноважень Верховного Суду. Це становить невід'ємну, - і чи не найбільш важливу, - частину діяльності цього Суду», - та звертає увагу на той факт, що «законодавець чітко зазначив, що хоча використання умов воєнного стану є обтяжуючою обставиною, однак через встановлені законом межі покарання її врахування не дає достатнього стримуючого ефекту, а тому необхідно збільшити розмір покарання за використання таких обставин. Об'єднана палата ж стверджує, що законодавець врахував суттєво підвищену суспільну небезпеку будь-якої крадіжки, вчиненої в період дії режиму воєнного стану.» [5].

Підсумовуючи, із дослідження судової практики, необхідно констатувати, що здебільшого складається ситуація, коли судом лише зазначається, що злочин було вчинено «в умовах воєнного стану» [6], проте, не деталізуються, які саме умови воєнного стану були використані, як вони сприяли вчиненню злочину, до уваги береться сам факт існування режиму воєнного стану. Натомість далі суд встановлює, що відсутні обставини, які обтяжують покарання (зокрема, і п. 11 ч. 1 ст. 67 КК України - вчинення злочину з використанням умов воєнного або надзвичайного стану, інших надзвичайних подій), а тому зважаючи на принцип індивідуалізації покарання, на підставі ст. 75 КК України звільняє від відбування покарання з випробуванням. Таким чином, суддями реалізується принцип економії кримінальної репресії, а також спроба виправити загальний підхід законодавця до цього виду кримінальних правопорушень.

У Пояснювальній записці Верховної Ради України відзначається, що суспільна небезпечність деяких кримінальних правопорушень істотно підвищується в умовах воєнного або надзвичайного стану [7]. Натомість судова практика показала різний підхід до застосування положення «в умовах воєнного стану», зокрема, наголошуючи на його відмінності із положенням «з використанням умов воєнного стану».

Проте, Верховний Суд підкреслив на необхідності дотримання статті 6 Конституції України, а саме поділу державної влади на законодавчу, виконавчу та

судову. А також недопустимості перебирання судами на себе функції законодавчого органу та відступати від правових норм чи змінювати їх.

Література:

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022. №64/2022. URL:https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397 (дата звернення: 06.03.2024 р.)
2. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство: Закон України від 03.03.2022 №2117-IX. *Голос України*. 06.03.2022. №47. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2117-20#n2 (дата звернення: 06.03.2024 р.)
3. Кравчук О., Михайленко Д. Воєнний стан як обставина, яка впливає на кваліфікацію злочину та призначення покарання. С.3. URL:https://ela.kpi.ua/server/api/core/bitstreams/d8859514-95c7-42e4-982e-414208d61158/content (дата звернення: 06.03.2024 р.)
4. Об'єднана палата Касаційного Кримінального суду Верховного Суду. 15.01.2024. 722/594/22. (Україна) URL:https://reyestr.court.gov.ua/Review/116446106 (дата звернення: 06.03.2024 р.)
5. Окрема думка судді до постанови Об'єднаної палати Касаційного Кримінального суду Верховного Суду. 15.01.24. 722/594/22. URL:https://reyestr.court.gov.ua/Review/116446119 (дата звернення: 06.03.2024 р.)
6. Мар'їнський районний суд Донецької області. 23.02.24. 237/5734/23. (Україна) URL:https://reyestr.court.gov.ua/Review/117255322 (дата звернення: 06.03.2024 р.)
7. Пояснювальна записка до проєкту Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство» URL:https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1243626 (дата звернення: 06.03.2024 р.)

Петришин Н.А.,
бакалавр права, студент 1-го курсу ОС «Магістр», юридичний факультет, спеціальність 8.081 «Право», ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Грига Н.В.,
студентка 3-го курсу ОС «Бакалавр», юридичний факультет, спеціальність 081 «Право», ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Науковий керівник:
Петрецька Н.І., кандидатка юридичних наук, доцентка кафедри конституційного права та порівняльного правознавства юридичного факультету, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

ЕКОЦИД В КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКОГО ВТОРГНЕННЯ В УКРАЇНУ

В умовах повномасштабного вторгнення російської федерації (далі – рф) в Україну в лютому 2022 року неабияк актуалізувалася проблема захисту екологічного біорозмаїття. Війна, яка триває з 2014 року, вплинула на стан навколишнього середовища значної території України та порушила екологічну рівновагу. Масштабні обстріли, руйнування і забруднення, призвели до серйозних, а, подекуди, й незворотніх змін в екосистемах.

Термін екоцид, як дефініція кримінально караного діяння, не є новим, та бере свій початок з 1970-х років, коли на тлі війни у В'єтнамі природне середовище зазнало негативного впливу – знищення лісового масиву американськими військовими за допомогою гербіцидів. Хоча, злочини проти довкілля зустрічалися в історії воєнних конфліктів неодноразово навіть у Античності, наприклад, Солон при взятті міста Кірра отруїв річку і залишив ворогів без води [1]. Проте, досі в міжнародно-правих документах, що визначають кримінальну відповідальність за злочини міжнародного характеру, наприклад, у Римському статуті від 2002 року, злочин екоциду виступає в контексті злочинів проти людяності та військових злочинів і збройних конфліктів та передбачає

знищення природних екосистем шляхом ведення активних бойових дій, а не як окремий за своїм складом злочин.

Як зазначає професор Андрушко А.В., під час розробки проєкту Кодексу про злочини проти миру та безпеки людства обговорювались різні варіанти включення до нього екоциду як окремого злочину. Однак через відсутність у міжнародному кримінальному праві чіткого й однозначного визначення цього діяння, термін «екоцид» у вказаному документі так і не був закріплений. З тих же причин не був він включений і до Римського статуту Міжнародного кримінального суду [2].

Законодавство України про кримінальну відповідальність встановлює розмежування між злочинами, які посягають на навколишнє природне середовище чи його окремі сфери (повітря, землю, надра, води тощо), та злочинами проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, де у статті 441 Кримінального кодексу України (далі – КК України) закріплено відповідальність за злочин екоциду, який передбачає вчинення дій щодо знищення рослинного або тваринного світу, отруєння атмосфери або водних ресурсів.

Відмежування від злочинів проти довкілля полягає в тому, що в результаті навмисних дії (суб'єктивна сторона цього злочину – умисел) передбачені в статті 441 КК України дії становлять загрозу виникнення екологічної катастрофи, що в свою чергу, вказує на серйозний та негативний вплив на довкілля, що може мати значні наслідки для природи, тварин, рослин і людей в довготривалій перспективі.

Відповідно до Наказу Офісу Генерального прокурора «Про затвердження Положення про Спеціалізовану екологічну прокуратуру (на правах Департаменту)» створено Спеціалізовану екологічну прокуратуру, орган, до повноважень якого віднесено процесуальне керівництво щодо розслідування злочинів проти екологічної безпеки, зокрема екоциду, захисту інтересів держави у сфері охорони навколишнього природного середовища.

Аналізуючи факти вчинення рф злочинів, які мають ознаки складу кримінального правопорушення кваліфікованого за ст. 441 КК України «Екоцид» можна умовно виокремити їх в такі групи:

а) Знищення екосистеми внаслідок воєнних дій; б) Знищення лісового покриву; в) Паливно-мастильне забруднення території; г) Ядерний шантаж. (*Відповідно до науково-практичного коментаря склад кримінального правопорушення кваліфікованого за ст. 441 КК України «Екоцид» характеризується «необов'язковістю настання наслідків для визнання злочину закінченим», саме тому дії із захоплення об'єктів ядерної інфраструктури необхідно кваліфікувати як екоцид*. [3]); ґ) Підрив Каховської ГЕС.

Злочин екоциду, що вчиняється окупаційними військами рф щодня, набуває актуальності в контексті серйозного пошкодження природних екосистем. Як будь

– який міжнародний злочин, він порушує інтереси всієї світової спільноти як єдиного цілого, загрожує миру і безпеці людства.

Засудження та визнання екоциду може стати ключовим кроком у встановленні відповідальності за такий злочин як «Екоцид». Знищення екосистем, лісового покриву, забруднення водних ресурсів, зокрема паливно-мастильними відходами та екологічні катастрофи, загроза глобальних екологічних катастроф: захоплення Чорнобильської та Запорізької АЕС, підрив Каховської ГЕС стають проблемами наднаціонального характеру.

Література:

1. Коваленко О. Раєвський Д. **Підрив Каховської ГЕС — це екоцид. Але в міжнародному кримінальному праві такого злочину немає. Як тоді змусити росіян заплатити?** — Є кілька варіантів, але всі вони непрості. URL: https://babel.ua/texts/95932-pidriv-kahovskoji-ges-ce-ekocid-ale-v-mizhnarodnomu-kriminalnomu-pravi-takogo-zlochinu-nemaye-yak-todi-zmusiti-rosiyan-zaplatiti-ye-kilka-variantiv-ale-vsi-voni-neprosti (дата звернення: 19.04.2024)

2. Андрушко А.В. Екоцид як потенційно окремий злочин у міжнародному кримінальному праві. Наступність у кримінальному праві: до 70-річчя проф. Ю. В. Бауліна : матеріали наук. конф. (м. Харків, 8 верес. 2023 р.) / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, каф. кримін. права редкол.: Ю. А. Пономаренко (голова), О. В. Харитонова, Н. В. Маслак та ін. Харків : Право, 2023. С. 320

3. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України Том 2. Стаття 441 Екоцид. URL: http://mego.info/%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%B0%D0%BB/%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F-441-%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D1%86%D0%B8%D0%B4 (дата звернення: 19.04.2024)

Потапенко С.А.,
доктор філософії зі спеціальності 081 «Право», доцент кафедри цивільного, господарського та трудового права, Академія праці, соціальних відносин і туризму, адвокат

МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОМПЛЕКСНОГО ВІДНОВЛЕННЯ ПОСТРАЖДАЛИХ В НАСЛІДОК БОЙОВИХ ДІЙ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ

Повномасштабне вторгнення країни-агресора на територію суверенної та незалежної України призвело до великої кількості загиблих та поранених серед військових та цивільного населення, під тимчасовою окупацією опинилися Автономна Республіка Крим, частини Донецької, Луганської, Херсонської та Запорізької областей України, а прифронтові населені пункти знаходяться під постійним шквальним вогнем ворога. Масовані ракетні атаки та артилерійські обстріли за понад два роки війни вже завдали дуже значних втрат, вони призвели до руйнування населених пунктів, майна та критичної інфраструктури територій.

Найбільша кількість зруйнованих на 80-90% населених пунктів знаходяться на Донбасі. У Луганській області під час боїв майже повністю зруйновано Сєвєродонецьк, Попасну, Рубіжне, Щастя, Кремінну, Лисичанськ та інші населені пункти. В Донецькій області практично одні руїни залишилися від Вугледара, Волновахи, Мар'їнки, Лимана, Бахмута, Соледару та інших населених пунктів. Сильно постраждали вже деокуповані населені пункти Харківської, Херсонської та Запорізької областей [1]. Також є постраждалі території і в інших областях нашої держави. Реалії сьогодення обумовлюють потребу не лише у відбудові окремих будинків, а й у комплексній забудові нових населених пунктів та відновленні постраждалих територій.

Комплексне відновлення територій в Україні запроваджено Законом України «Про внесення змін до деяких Законів України щодо першочергових заходів реформування сфери містобудівної діяльності» від 14.05.2022 р. №2254-IX [2], яким передбачено програми комплексного відновлення області, території територіальної громади (її частини) (далі - програма комплексного відновлення території), яка визначає основні просторові, містобудівні та соціально-економічні пріоритети політики відновлення і включає комплекс заходів для забезпечення відновлення території відповідної області, території територіальної громади (далі – територія ТГ), яка постраждала внаслідок збройної агресії проти України або в якій сконцентровані соціально-економічні, інфраструктурні, екологічні чи інші кризові явища [3, ст.ст. 15^1, 15^2].

Програма комплексного відновлення території розробляється (області - за рішенням голови обласної державної адміністрації; території ТГ - за рішенням виконавчого органу сільської, селищної, міської ради) у формі електронного документа, який обов'язково вноситься до Реєстру будівельної діяльності у форматі визначеному урядом. Структурно дана програма включає такі основні елементи: 1) причини розроблення програми; 2) загальний опис області, території територіальної ТГ (населених пунктів), для якої (яких) вона розробляється; 3) відомості про наявність чинної містобудівної документації на дану територію; 4) інформація про шкоду, заподіяну бойовими діями, терористичними актами, диверсіями; 5) інформація про технічну можливість та економічну доцільність відновлення пошкоджених об'єктів шляхом нового будівництва, їх перенесення, або виконання робіт з реконструкції, реставрації, капітального чи поточного ремонту; 6) пропозиції щодо внесення змін або розроблення містобудівної документації на місцевому рівні; 7) план заходів для забезпечення комплексного відновлення відповідної території (її частини) з визначенням їх пріоритетності; 8) попередній фінансово-економічний розрахунок для забезпечення заходів комплексного відновлення відповідної (її частини) та пропозиції щодо джерел їх фінансування.

Для ефективного розроблення плану заходів з післявоєнного відновлення та розвитку нашої країни за Указом Президента України від 21.04.2022 року №266/2022 при його офісі утворено консультативно-дорадчий орган - Національну раду з відновлення України від наслідків війни [4], яка розглядає пропозиції державних органів, органів місцевого самоврядування, представників інститутів громадянського суспільства, а також міжнародних організацій щодо відновлення України від наслідків війни та бере участь у розробленні відповідних проектів нормативно-правових актів.

18.07.2023 року постановою Кабінету Міністрів України № 731 затверджені Порядок визначення територій відновлення та Порядок розроблення, реалізації та моніторингу плану відновлення та розвитку регіонів і планів відновлення та розвитку ТГ [5], якими встановлені вимоги та критерії при умові наявності яких територія ТГ або мікрорегіон можуть розраховувати на відновлення, а також механізм розроблення, реалізації та моніторингу плану відновлення та розвитку регіонів та територій ТГ.

Механізм забезпечення комплексного відновлення постраждалих внаслідок бойових дій територій України включає: 1) формування плану заходів з відновлення та розвитку України в умовах війни та у повоєнний період; 2) розроблення програм комплексного відновлення територій; 3) пошук джерел фінансування реалізації плану заходів.

У цьому контексті також варто зазначити, що для забезпечення реальної безпеки жителів Харківської, Чернігівської, Сумської, Запорізької, Луганської та Донецької областей і захисту їх від обстрілів у повоєнний період планується

запровадження демілітаризованої зони в 100-120 км на території Бєлгородської, Брянської, Курської, Ростовської республік [6].

Література:

1. Туди прийшов «руський мир»: які міста України були повністю або частково зруйновані під час війни. Слово і діло. Аналітичний портал. URL: *https://www.slovoidilo.ua/2023/02/03/infografika/suspilstvo/tudy-pryjshov-ruskyj-myr-yaki-mista-ukrayiny-buly-povnistyu-abo-chastkovo-zrujnovani-vijny* (дата звернення: 08.05.2024).

2. Про внесення змін до деяких Законів України щодо першочергових заходів реформування сфери містобудівної діяльності: Закон України від 14.05.2022 р. №2254-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2254-20#n27 (дата звернення: 08.05.2024).

3. Про регулювання містобудівної діяльності: Закон України 17.02.2011р. №3038-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17#Text (дата звернення: 08.05.2024).

4. Питання Національної ради з відновлення України від наслідків війни : Указ Президента України від 21.04.2022 р. № 266/2022. URL: *https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266/2022#Text* (дата звернення: 08.05.2024).

5. Про затвердження Порядків з питань відновлення та розвитку регіонів і територіальних громад: постанова Кабінету Міністрів України від 18.07.2023 року № 731. URL: *https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/731-2023-%D0%BF#Text* (дата звернення: 08.05.2024).

6. Україні після війни буде потрібна демілітаризована зона на 120 км вглиб Росії, - Подоляк. LB.ua дорослий погляд на світ. URL: *https://lb.ua/society/2023/05/29/557726_ukraini_pislya_viyni_bude_potribna.html* (дата звернення: 08.05.2024).

Присяжнюк І.І.,
кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права, процесу та криміналістики, Київський університет інтелектуальної власності та права Національного університету «Одеська юридична академія»

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ ДІЄЮ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Впровадження воєнного стану завжди викликає суттєві зміни в житті суспільства та державному правопорядку. Цей період призводить до підвищення напруги, інтенсифікації контролю, та, нерідко, порушень громадського спокою. Крім того, багато правопорушень, які за умов відсутності війни не призводили до серйозних наслідків, під час дії воєнного стану можуть нести пряму загрозу для національної безпеки, суверенітету держави та життя громадян. Саме тому, введення воєнного стану тягне за собою низку актуальних змін, які виникають у сфері кримінального права та процесу.

З початку повномасштабного вторгнення очевидною стала проблема того, що багато норм кримінального та кримінально-процесуального права не можуть ефективно діяти за таких умов. Тому, законодавець мав відреагувати на нагальну потребу і було внесено низку відповідних змін для ефективного функціонування державної влади та забезпечення обороноздатності. Зокрема, змін зазнали питання правопорушень проти державної власності, національної безпеки, щодо виконання обов'язку захисту Батьківщини тощо [2, с. 412]. Кількість внесених змін та викликів є досить суттєвою, але у цій роботі ми розглянемо три основні аспекти: дотримання норм міжнародного права та покарання відповідних злочинів; діяльність військових судів та покарання за корупційні злочини.

Згідно зі ст. 8 Кримінального кодексу України (далі – КК України) закріплено принцип універсальної юрисдикції для злочинів, таких як агресія, геноцид, злочини проти людяності та воєнні злочини. Крім того, до КК України було додано розділ VII під назвою «Особливості кримінальної відповідальності військових командирів, інших осіб, які фактично діють як військові командири, та інших начальників за окремі злочини підлеглих їм осіб», а також нову ст. 311, якою передбачено особливості кримінальної відповідальності військових командирів, інших осіб, що фактично діють як військові командири, та інших начальників за відповідні міжнародні злочини. Ці законодавчі зміни вносять особливості в розслідування цих злочинів [3].

Перш за все наголосимо, що будь-які питання, пов’язані із воєнними діями регламентуються нормами міжнародного гуманітарного права. Розгляд кримінальних справ, пов’язаних зі злочинами проти миру, безпеки, людяності та міжнародного правопорядку, неможливий без аналізу міжнародного права.

Укладаючи міжнародні договори, держави беруть на себе ряд обов’язків, які стосуються кримінального права та міжнародного правопорядку. Ці зобов’язання включають уніфікацію визначень та кваліфікацій кримінальних діянь, які можуть бути підлягають кримінальному переслідуванню на міжнародному рівні. Держави також зобов’язуються робити все можливе, щоб запобігти майбутнім міжнародним злочинам і припиняти їх. Крім того, договори містять правила, що регулюють, як країни визначають свою юрисдикцію для розгляду кримінальних справ, пов'язаних із міжнародними злочинами.

Важливо також ураховувати, що такі договори встановлюють механізми правової допомоги між державами в кримінальних справах та співпрацю між національними правоохоронними структурами та міжнародними організаціями в сфері правопорядку. Важливий аспект – це невідворотність відповідальності за міжнародні злочини, що визначається цими договорами [4, с. 84].

В Україні дотримання таких зобов’язань загалом передбачено кримінальним законодавством, що підкреслює важливість дотримання міжнародних норм для забезпечення міжнародного миру та безпеки. Міжнародні документи явно визначають, що збереження міжнародного миру та безпеки є важливим завданням і вимагає комплексних колективних заходів для запобігання загрозам цим цілям, особливо у контексті повномасштабної російської агресії.

Для досягнення ефективної діяльності у цьому контексті та належного виявлення усіх фактів таких злочинів разом із покаранням за них, слідчим та суддям кримінальних судів доцільно використовувати у своїй діяльності рішення міжнародних трибуналів та положення відповідних актів міжнародного права. Такий підхід необхідний для покарання за названі злочини відповідно до міжнародно-правовим вимог.

Також, беручи до уваги глобальний характер злочинів проти миру та людяності, необхідна глибинна співпраця між Україною та її уповноваженими представниками із іншими акторами міжнародного права задля неможливості уникнути покарання винними особами та належного розслідування усіх злочинів.

Нещодавно голова Верховного суду С. Кравченко зауважив, що «специфіка військових злочинів обумовлює необхідність відновлення системи військових судів» [1]. З початку повномасштабного вторгнення кількість військових значно збільшилася, і компетентний розгляд судових справ, в яких беруть участь військові, вимагає від суддів конкретних глибинних знання у цій галузі. Варто відзначити, що і самі військові цю ініціативу підтримують. У той же час, питання

про необхідність створення повної системи військової юстиції є предметом дискусії і вимагає подальшого обговорення [1].

Ми вважаємо таку пропозицію досить слушною та такою, що заслуговує окремої уваги через низку причин. По-перше, військове право має свою власну систему норм та принципів, які відрізняються від інших галузей права. Крім того, діяльність військових за умов воєнного стану несе особливе значення для безпеки держави. Суди, спеціалізовані на військовому правосудді, мають глибше розуміння цих норм та можуть більш компетентно їх застосовувати. Справедливе розглядання справ військових важливе для всіх сторін, включаючи військових, цивільних та суспільство загалом.

По-друге, військові мають особливий статус та права. Більше того, в деяких випадках розгляд справ військових в кримінальних судах може призвести до конфлікту інтересів або появи перешкод, пов'язаних з розумінням військового контексту. Спеціалізовані суди можуть забезпечити більший рівень захисту їхніх прав та інтересів, враховуючи їх специфіку.

При цьому слід відзначити, що створення спеціалізованих військових судів має свої переваги, але також супроводжується певними недоліками. Зокрема, існує ризик упередженості, адже військові суди можуть піддаватися тиску чи впливу військових владних структур чи визначених політичних груп. Крім того, такі суди є досить закритими, а ізоляція військових судів може сприяти недостатньому відкриттю і гласності в розгляді справ, що порушує принципи судової відкритості. З урахуванням цих недоліків, необхідно забезпечувати незалежність та об'єктивність спеціалізованих військових судів і збалансовувати їх функції з іншими судовими органами для забезпечення справедливості та дотримання принципів правової держави.

Врешті, багато спорів точиться щодо корупційних правопорушень під час воєнного стану. Відзначимо, що Корупція, яка поширюється в цій сфері, може серйозно підірвати національну безпеку, призвести до фінансових втрат, підривати довіру суспільства та зруйнувати військову дисципліну. Це може призвести до зниження бойової готовності та має негативний вплив на моральний дух військових, що може мати серйозні наслідки. Крім того, корупція в сфері оборони може негативно вплинути на міжнародні відносини та викликати негативний резонанс. Запобігання корупції в цій сфері передбачає не лише покарання винних осіб, але і впровадження системних заходів, спрямованих на забезпечення ефективності та запобігання порушень в цій критично важливій галузі. Ця проблема завжди була нагальною в українських реаліях, але за сучасних умов набула нового значення, адже тепер безпосередньо впливає на обороноздатність держави.

Законодавство України в сфері боротьби з корупцією є ключовою частиною національної антикорупційної стратегії. Воно спрямоване на створення ефективної системи норм та механізмів для запобігання, виявлення та припинення

корупції в різних сферах суспільства, зокрема в сфері оборони. Загалом, система антикорупційного законодавства України спрямована на створення ефективної системи контролю та запобігання корупції, зміцнення прозорості та відкритості в діяльності державних структур і забезпечення відповідальності за порушення закону.

Україна розпочала впровадження повноцінної антикорупційної інфраструктури та створення спеціалізованих антикорупційних органів у 2014 році. Це логічно випливає з національних зусиль у напрямку інтеграції до ЄС та НАТО, а також вдосконалення нормативно-правового базису. Розвинена інституційна система антикорупційних органів. На практичному рівні наразі активно вживаються практичні заходи з виявлення та накладання покарань на корумповані схеми в галузі оборони.

Загалом, ефективна боротьба з корупцією в сфері оборони передбачає впровадження реформ у законодавстві, посилення контролю та підвищення рівня прозорості в сфері закупівель, сприяння підвищенню культури правопорядку серед військових та службовців, а також сприяння міжнародному співробітництву та обміну досвідом для ефективного запобігання та припинення корупційних порушень у цій важливій галузі.

Література:

1. Актуальні питання кримінального права та процесу: законодавчі зміни до КК та КПК України, воєнні та військові злочини, справи «White-Collar Crime». *Судова влада України.* 2023. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1497055.

2. Затенацький Д. В., Лисенко Д. А. Особливості актуалізації ідеальних слідів при розслідуванні воєнних злочинів та злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. 6. С. 412–415.

3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квітня 2001 року № 2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14

4. Резнік Ю. С. Злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку в міжнародному кримінальному праві. *Альманах міжнародного права*. 2018. Вип. 19. С. 83–90.

Пріхніч Д.Г.,
аспірант, Київський університет інтелектуальної власності та права Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник:
Француз-Яковець Т.А., докторка юридичних наук, професорка, завідувачка кафедри конституційного, міжнародного права та публічно-правових дисциплін, Київський університет інтелектуальної власності та права Національного університету «Одеська юридична академія»

ПОДОЛАННЯ НАСЛІДКІВ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Оскільки російські збройні сили розпочали повномасштабний збройний напад на Україну два роки тому, дуже важливо висвітлити загальний вплив війни на Україну та її народ. Починаючи з 24 лютого 2022 року, війна спричинила глибокі наслідки в різних секторах, формуючи траєкторію нації та майбутні перспективи.

На сьогоднішній день, основними наслідками війни являються: людські втрати, економічна шкода, гуманітарна криза та політична нестабільність.

З 24 лютого 2022 року внаслідок пов'язаного зі збройним нападом насильства в Україні щонайменше 10582 цивільні особи загинули, а 19875 було поранено (загальні втрати серед цивільних осіб – 30457 осіб). Це число включає 587 загиблих і 1298 поранених дітей (загальна кількість втрат серед дітей становить 1885). Серед дорослих непропорційно сильно постраждали чоловіки, на яких припадає 60 відсотків вищезгаданих втрат. Цифри втрат серед цивільних осіб були особливо великими у перші кілька місяців після збройного нападу: щомісяця гинули та отримували поранення тисячі цивільних осіб. Хоча впродовж 2022-2023 років ці цифри поступово зменшилися, вони залишилися високими — зокрема у 2023 році в середньому за місяць загинули 163 цивільні особи, 547 були поранені. Що стосується причини смерті чи поранення, переважна більшість втрат серед цивільних осіб (91 відсоток) була спричинена зброєю вибухової дії з широкою зоною ураження. На міни та вибухонебезпечні залишки війни припало 3,7 відсотка, а решту втрат спричинили інші типи зброї та інцидентів [1].

Війна також завдала серйозної економічної шкоди Україні. Життєво важливі галузі промисловості були зруйновані, інфраструктура зруйнована, а довіра інвесторів різко впала. За оцінками Світового банку, ВВП України значно скоротився з початку російського вторгнення, що загострило існуючі економічні проблеми та може вплинути на довгострокові перспективи розвитку. Темпи відновлення економіки сповільняться до 3,2% цього року з 4,8% у 2023 році, що відображає менший врожай та постійний дефіцит робочої сили. Економічні перспективи України залишаються обумовленими донорською підтримкою та тривалістю російського вторгнення. За останніми оцінками Світового банку та організацій-партнерів, вартість відбудови та відновлення в Україні зросла до 486 мільярдів доларів США, що більш ніж удвічі перевищує розмір довоєнної економіки України у 2021 році [2].

Війна в Україні продовжує призводити до переміщення людей, руйнування інфраструктури, порушення ланцюгів постачання та стримування розвитку економіки країни. За оцінками ООН [3], кожна п'ята сім'я відчуває брак продуктів харчування, а в деяких районах сходу і півдня - кожна друга. Майже 5 мільйонів українців є внутрішньо переміщеними особами і майже 6 мільйонів живуть як біженці в Європі. Багато людей, які залишилися в Україні, втратили кошти для існування, особливо в районах, близьких до лінії фронту. Ті, хто повернувся, щосили намагаються відновити своє життя, у них також закінчилися кошти або їхні будинки перетворилися на руїни. Війна та енергетична криза, що виникла внаслідок атак на об'єкти інфраструктури, порушують виробництво продовольства та комерційні ланцюги постачання всередині країни, залишаючи багато сімей на сході та півдні без надійного доступу до продовольства.

Війна підживлює політичну нестабільність в Україні, ускладнюючи зусилля з досягнення миру та примирення. Розбіжності в суспільстві поглибилися, політична поляризація перешкоджає просуванню до врегулювання шляхом переговорів. Війна також виявила вразливі місця в демократичних інститутах України, викликаючи занепокоєння щодо управління та стабільності.

Говорячи про перспективи України у майбутньому, можливо виокремити наступні потенційні можливості:

1. Незважаючи на виклики, залишається надія на мирні домовленості та, як результат, закінчення війни. Дипломатичні зусилля, включаючи переговори за сприяння міжнародних посередників, пропонують шлях до деескалації та примирення. Розбудова довіри між ворогуючими сторонами та усунення глибинних образ стане ключовим кроком до досягнення міцного миру.

2. Відновлення України після війни вимагатиме узгоджених зусиль для відновлення інфраструктури, відновлення ключових галузей промисловості та залучення інвестицій. Структурні реформи, спрямовані на покращення управління, боротьбу з корупцією та сприяння диверсифікації економіки, будуть важливими для сталого економічного відновлення та довгострокового зростання.

3. Задоволення гуманітарних потреб тих, хто постраждав від конфлікту, має залишатися пріоритетом. Міжнародна допомога, включаючи гуманітарну допомогу та підтримку розвитку, матиме вирішальне значення для надання основних послуг переміщеному населенню та сприяння їх поверненню та реінтеграції в суспільство.

4. Зміцнення політичних інститутів і сприяння інклюзивному врядуванню будуть життєво важливими для подолання розбіжностей і відновлення стабільності в Україні. Ініціативи національного діалогу, підтримані громадянським суспільством і міжнародними партнерами, можуть допомогти подолати розбіжності в суспільстві та сприяти примиренню між конфліктуючими групами.

Подолання наслідків війни в Україні вимагатиме комплексного підходу та спільних зусиль з боку уряду, громадськості та міжнародних партнерів. Нижче наведені ключові шляхи, які можуть допомогти Україні у цьому:

1. Першочерговим завданням є досягнення мирного врегулювання конфлікту на сході країни. Це може бути досягнуто за допомогою міжнародних медіаторів та переговорів між сторонами конфлікту. Вирішення ключових питань, таких як відведення військ та встановлення миротворчих сил, є важливими кроками на шляху до миру.

2. Уряд повинен приділити особливу увагу економічному відновленню після війни. Це включає відновлення зруйнованих інфраструктурних об'єктів, підтримку малих та середніх підприємств, стимулювання інвестицій та розвиток нових економічних галузей.

3. Важливою складовою подолання наслідків війни є соціальна реабілітація постраждалих громадян. Це включає надання психологічної підтримки та реінтеграцію в суспільство для внутрішньо переміщених осіб та ветеранів війни.

4. Уряд повинен працювати над зміцненням політичних інститутів та встановленням стабільності в країні. Це включає в себе реформи для підвищення прозорості, боротьби з корупцією та забезпечення ефективного управління.

5. Україна може скористатися підтримкою міжнародних партнерів у подоланні наслідків війни. Це включає надання гуманітарної допомоги, фінансову підтримку, а також консультації та експертну допомогу з проведення реформ.

6. Національна просвіта, пропаганда миру та примирення між різними етнічними та соціальними групами також можуть допомогти у подоланні наслідків війни та створенні основ для майбутнього розвитку країни на основі взаєморозуміння та співпраці.

Подолання наслідків війни в Україні буде довгим і складним процесом, але з відповідними зусиллями та підтримкою країна може вийти з цієї кризи сильнішою та більш об'єднаною.

Література:

1. Публікація від 21 лютого 2024 року Організації Об'єднаних Націй. URL: https://ukraine.un.org/en/261245-two-year-update-protection-civilians-impact-hostilities-civilians-24-february-2024. [1].

2. Прес-реліз №: 2024/ECA/085 від 11 квітня 2024 року Світового банку. URL: https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2024/04/11/sluggish-growth-delaying-economic-recovery-in-emerging-europe-and-central-asia. [2].

3. Публікація Всесвітньої продовольчої програми Організації Об'єднаних Націй. URL: https://www.wfp.org/emergencies/ukraine-emergency?_ga=2.91032915.816321160.1715293218-1573407877.1715293218. [3].

Раєцька Л.В.,
кандидатка юридичних наук, доцентка, професорка кафедри кримінального права, процесу та криміналістики юридичного факультету, Академія праці, соціальних відносин і туризму

ІНСТРУМЕНТИ ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ У ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ ПІД ЧАС ВІЙНИ

З початком повномасштабного наступу на територію нашої країни питання **протидії корупції** перестало бути таким актуальним, як попередні роки. Україва щодня бореться за існування державності, життя мільйонів українців та звільнення територій. Кожен українець усвідомлює, що завдяки героїчному захисту кожного сантиметру нашої землі життя продовжується і ми маємо дбати про відбудову та відновлення країни заради нашого майбутнього та інтеграції в європейський простір.

Корупція - негативне суспільне явище, яке проявляється в злочинному використанні службовими особами, громадськими і політичними діячами їхніх прав та посадових можливостей з метою особистого збагачення. Головна ознака корупції - це вчинення активних дій або бездіяльність із корисливими цілями, а саме отримання неправомірної вигоди як майнового так і немайнового характеру, тобто обов'язкова наявність корисливої мети, що спрямована на досягнення матеріальної або іншої вигоди.

Transparency International Ukraine проаналізувала, що відбувається з нашими державними інституціями і які успіхи/неуспіхи ми маємо.

У сфері публічного майна ми втратили і внутрішнього, і зовнішнього інвестора. Внутрішній збіднів, долучився до оборони або виїхав, зовнішній — не ризикує вкладатися, адже обстріли України тривають. Значну частину майна країна втратила разом із територіями або її було зруйновано під час бомбардувань та обстрілів. І, попри те, що мета конкурентно продати неліквідне та непрофільне залишилася, реалізовувати її дедалі важче.

Водночас моніторити статки державних службовців після 24 лютого стало практично неможливо. Реєстр електронних декларацій також зупинив свою публічну роботу, а посадовцям і чиновникам більше не треба було звітувати НАЗК про свої доходи. Це дозволено до кінця воєнного стану [1].

Але громадським організаціям та міжнародним інституціям вдалося досягти мети з поновлення декларування і 10 грудня 2023 року Національне агентство з питань запобігання корупції виконало вимоги прийнятого Верховною Радою України Закону № 3384-IX «Про внесення змін до деяких законів України

про визначення порядку подання декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, в умовах воєнного стану» [2] та забезпечило відкритий доступ до Єдиного державного реєстру декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Обов'язкове декларування посадовців запрацювало і є важливим інструментом для протидії корупції.

Нагальним уже зараз і стане ще нагальнішим після перемоги питання відбудови нашої країни.

Досвід Transparency International Ukraine доводить: результати можливі, якщо об'єднати зусилля держави, суспільства, бізнесу та міжнародних партнерів. Такий підхід демонструє ефективність і в умовах воєнного часу.

Щоб упроваджувати зміни, необхідні мотивація і політична воля, глибока експертиза й профільні знання, фінансові та кадрові ресурси, а також конкретний план дій. Тож Transparency International Ukraine пропонує державній і місцевій владі такі кроки на найближчий рік:

відкрити дані, де це можливо і не шкодить інтересам безпеки та оборони;

захистити правила публічних закупівель, аби відновлення України відбувалося ефективно, прозоро і конкурентно;

центральній владі варто активно співпрацювати із місцевою у питаннях відбудови, щоб процеси відбувалися синхронно та комплексно;

продовжувати курс на приватизацію та ліквідацію збиткових підприємств;

вкладати ресурс у розвиток державних ІТ-систем, як-от Prozorro, «Prozorro.Продажі», «Дія» тощо;

створити умови для кваліфікованого високотехнологічного бізнесу, який долучиться до відбудови та розвитку;

налагодити ефективне управління конфіскованими активами. Для цього Кабміну необхідно розробити та затвердити Стратегію повернення та управління активами й відповідний План дій до неї, який регламентуватиме всі процеси після прийняття рішення про конфіскацію;

демонструвати готовність і почати вирішувати всі ці питання вже зараз, адже саме такі дії не лише допоможуть подолати наявні проблеми, а й закладуть основи для швидкого вступу України в Європейський Союз [1].

Війна і, крім війни, Україна незалежна майже 33 роки, а ми всі ці роки намагаємося побудувати правову, демократичну державу, як це задекларовано в статті 1 Конституції України «Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава» [3]. Ми все ще мріємо, щоб в нашій країні запрацювало верховенство права.

Активні результати діяльності громадськості приносить плоди і саме це нам дійсно додасть сили протидіяти корупції та боротися за краще майбутнє нашої держави. Громадський контроль є запорукою якісного виконання державними органами та органами місцевого самоврядування своїх функцій.

Отже, ми маємо усвідомити, що під час дії воєнного стану протидія корупції є особливо важливим інструментом і саме це повинно стати фундаментом для ефективного забезпечення нашої перемоги, відбудови України та інтеграції в європейський простір.

Література:

1. https://ti-ukraine.org/blogs/dovira-i-koruptsiya-pid-chas-povnomasshtabnoyi-vijny/
2. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2023, № 94, ст.372
3. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141

Рибачек В.К.,
кандидат юридичних наук, старший викладач, Київський університет інтелектуальної власності та права Національного університету «Одеська юридична академія»

ЩОДО ВИЗНАННЯ ЕКОЦИДУ МІЖНАРОДНИМ ЗЛОЧИНОМ

Актуальність даної теми обумовлена порушенням і значним погіршенням екологічної безпеки на міжнародному і національних рівнях, а також у зв'язку зі здійсненням певної діяльності деяких держав, зростанням кількості правопорушень проти людства і проти екології. Свого поширення термін «екоцид» набув після Конференції ООН з проблем середовища, оточуючого людину 1972 р., у зв'язку з розглядом на останній питань щодо руйнування навколишнього природнього середовища внаслідок бомбардувань, застосування гербіцидів, масштабного будівництва у природних зонах тощо. Саме там уперше і був застосований цей термін. Що стосується України, то внаслідок військових дій РФ (з лютого 2022 р.) зафіксовано понад 2,4 тис випадків завдання шкоди довкіллю(у тому числі понад 300 випадків екоциду), а завдана шкода оцінюється в 1912 млрд. грн.[6]. Офіс генпрокурора та Спеціалізована екологічна прокуратура повідомили, що сформували правову кваліфікацію за фактом руйнування дамби Каховської ГЕС – екоцид та порушення законів та звичаїв війни [3].

Статус самостійного злочину екоцид має в кримінальних кодексах лише декількох держав світу (країни СНД, В'єтнам, Колумбія, Монголія). Однак і тут повної уніфікації з даного питання не спостерігається. Зокрема, в КК РФ і більшості країн СНД (Білорусь, Казахстан, Киргизстан, Таджикистан) під екоцидом розуміється «масове знищення рослинного і тваринного світу, отруєння атмосфери або водних ресурсів, а також вчинення інших дій, здатних викликати екологічну катастрофу », тоді як в КК Вірменії і Монголії в якості обов'язкової ознаки цього злочину виступає не можливість, а сам факт настання екологічної катастрофи, а у КК Грузії закріплено поняття екоциду у трактовці даного поняття Женевською Конвенцією[4].

Знайшовши законодавче закріплення у національних кримінальних законах, в тому числі і в ст. 441 КК України, як «масове знищення рослинного або тваринного світу, отруєння атмосфери або водних ресурсів, а також вчинення інших дій, що можуть спричинити екологічну катастрофу» [1], екоцид не отримав свого закріплення у міжнародному кримінальному праві. Проте воєнні дії на території України демонструють неприпустимість декриміналізації екоциду. Він

не визнаний злочином ні у Римському статуті МКС, ні у будь-якому іншому міжнародному нормативно-правовому акті. Слід зазначити, що певні напрацювання у цій сфері міжнародна спільнота здійснює. 5 січня 2023 р. було прийнято довгоочікувану Резолюцію Парламентської асамблеї Ради Європи (ПАРЄ) «Вплив збройних конфліктів на довкілля». У Резолюції, зокрема, наголошено на необхідності кодифікації поняття "екоцид", як на національному, так і на міжнародному рівні. ПАРЄ висловила рішучу підтримку зусиль щодо внесення змін до Римського статуту МКС шляхом доповнення його новим злочином – екоцидом. Відповідно до прийнятого тексту Резолюції, необхідно внести зміни до Римського статуту МКС і включити у його текст екоцид, що виступатиме окремим видом злочину. У Резолюції проголошено, що держави-члени зобов'язані здійснити усі необхідні заходи із заборони використання забороненої зброї під час збройних конфліктів. Варто наголосити, що така зброя непропорційно впливає на довкілля, завдаючи йому значної шкоди, а також, робить неможливим життя людей в зоні ведення бойових дій [2].

У сучасних умовах існують два паралельні напрями роботи з притягнення агресора до відповідальності за злочини, зокрема і проти довкілля. Перший – безпосереднє притягнення до відповідальності росії як держави за неспровоковану агресію і порушення статуту ООН. Другий – притягнення до індивідуальної кримінальної відповідальності окремих військових та посадовців рф за воєнні злочини та злочини екоциду. У першому випадку мова йде саме про репарації, у другому ж – про безпосередню відповідальність винних перед судом. Слід зазначити, що вже існують прецеденти відшкодування країною збитків від шкоди довкіллю внаслідок війни. У січні 2022 р. закінчила роботу Компенсаційна комісія ООН, яка була створена для розгляду справи Кувейту проти Іраку – збройна агресія Іраку у 1991 р. супроводжувалася значними збитками для довкілля не тільки Кувейту, але й сусідніх держав. Комісія здійснила реєстрацію, оцінку та присудила компенсацію за очищення та відновлення від шкоди, що була завдана ґрунтам, водам, прибережним екосистемам, та обрахувала інші збитки. Втім, належними до розгляду Комісія визнала трохи більш як 6% випадків шкоди довкіллю з-поміж поданих і на це слід звернути увагу Україні.

Література:

1.Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 р. № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25. Ст. 131.

2.Вплив збройних конфліктів на довкілля. Нова довгоочікувана резолюція ПАРЄ. URL: http:// epl.org.ua/announces/pryjnyattya-parye-rezolyutsiyi-vplyv-zbrojnyh-konfliktiv-na-dovkillya/.

3.Екоцид та порушення законів війни: прокуратура кваліфікувала підрив Каховської ГЕС. URL: https://news.liga.net/ua/politics/news/ekotsid-i-narushenie-zakonov-voyny-prokuraturakvalifitsirovala-podryv-kahovskoy-ges.

4.Проблеми врегулювання складу злочину про екоцид: вітчизняне та зарубіжне законодавство. URL: http://libnet.com/content/9455_Problemivregyluvannya_sklady_zlochiny_pro_ekocid_vitchiznyane_ta_zarybijne_zakonodavstvo.htm.

6.Росія та воєнні злочини проти довкілля https://epl.org.ua/announces/united-for-justice-prytyagnennya-do-vidpovidalnosti-za-voyenni-zlochyny-proty-dovkillya/ufj0803/

7.Рибачек В. К. Міжнародні та національні аспекти регулювання злочину екоциду/ Law in the postmodern epoch: general characteristics and

manifestation particularities in separate law branches : Scientific monograph. Riga, Latvia : “Baltija Publishing”, 2023. - p.503 – 518.

Романчук В.І.,
аспірант, Київський університет інтелектуальної власності та права Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник:
Панчишин Р.І., доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри конституційного, міжнародного права та публічно-правових дисциплін, Київський університет інтелектуальної власності та права Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМА ОБМЕЖЕННЯ ДЕРЖАВНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ В ПРАВОТВОРЧОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Відповідно до ст. 1 Конституції України Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава. Суверенітет України поширюється на всю її територію (ч. 1 ст. 2 Основного Закону України) [1]. Між тим, разом із становленням конвенції європейського конституціоналізму відбулася еволюція розуміння природи суверенітету, адже договір про Європейський Союз 1992 р. передбачив політичну інтеграцію європейських держав із переданням частини суверенітету у сферах зовнішньої політики, безпеки та оборони на наднаціональний рівень [2, с. 150].

З цього приводу справедливо зазначити, що саме поняття обмеженого державного суверенітету виникло значно раніше за концепцію Європейського Союзу, зокрема у науковій літературі звертається увага, що це поняття пов'язують з доктриною допустимості втручання наддержавних утворень у внутрішні справи інших країн-учасниць, яка винила за часів правління Л. Брежнєва у СРСР [3].

У сучасному світі передача частини суверенітету держав до наднаціональних утворень таких, як Організація Об'єднаних Націй, Європейський Союз, Північноатлантичний альянс (НАТО) та ін., а також глобальний розвиток міжнародних правовідносин між державами, посилення ролі міжнародного права не тільки у зовнішній, але й у внутрішній політиці держав, зумовлює необхідність раціонального обмеження державного суверенітету на користь досягнення глобальних міжнародних цілей.

Деякі науковці висловлюють занепокоєння тим, що властивості державного суверенітету, де б вони не були закріплені – у національних чи в міжнародних

документах – вже давно не мають відповідної ваги, оскільки всеосяжна глобалізація та розвиток регіональної інтеграції, насамперед європейської, що охопили усі сфери життя, призвели до зміни усталеного світового економічного порядку та міжнародних відносин, утворення наддержавних органів, що певною мірою вплинуло на межі суверенітету окремих держав. Поряд з цим, вчені вважають, що такі інтеграційні процеси передбачають лише добровільне об'єднання та визнання країнами-членами міжнародних наддержавних організацій їх верховенства з окремих питань внутрішнього життя та міжнародних відносин цих країн [4, с. 132].

З огляду на зазначене, обираючи шлях євроінтеграції, Україна свідомо поступається частиною свого суверенітету на підставі Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [5], інших міжнародних зобов'язань, прийнятих Україною у зв'язку з набуттям статусу кандидата у члени Європейського Союзу.

У свою чергу, оскільки основним інструментом реалізації зовнішньої та внутрішньої політики держави є ухвалення відповідних законів та інших нормативно-правових актів, які втілюють волю законодавця, як представницького органу Українського Народу, відповідно, найбільш відчутним обмеження суверенітету є саме у правотворчому процесі.

На скільки конституційними є такі обмеження, може свідчити аналіз окремих положень Конституції України, зокрема ст. 9, яка вказує на те, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України [1]. До того ж у системі нормативно-правових актів саме міжнародні договори мають вищу юридичну силу у порівнянні із іншими законами. Єдиним актом, якому не може суперечити міжнародний договір, є Конституція України у силу свого установчого характеру та похідної від безпосередньої волі народу природи.

Що ж стосується інших законів, то які свідчать положення Закону України «Про Регламент Верховної Ради України» [6], всі законопроєкти проходять обов'язкову експертизу на предмет узгодженості їх змісту з міжнародними зобов'язаннями України та відповідності вимогам ратифікованим у встановленому порядку міжнародним актам.

У цьому, головним чином, виявляється обмеження державного суверенітету у правотворчому процесі. У цьому контексті постає питання про те, на скільки небезпечним для України може виявитися надмірне втручання міжнародних організацій у правотворчий процес.

Як зазначають з цього приводу деякі науковці, безпека народу полягає у виявленні та недопущені, попередженні, усуненні і відверненні загроз для державного суверенітету, територіальної цілісності, політичної системи, стабільності в суспільстві, суспільно-політичного устрою, культурологічної

складової суспільного буття, національної ідентичності тощо. У той же час, поведінка держави у зовнішньому середовищі зумовлена самим станом цього середовища, характером існуючого світового порядку [7, с. 4, с. 5].

Таким чином, можна констатувати, що завданням сучасних держав, включаючи Україну, є досягнення оптимального балансу між збереженням власного державного суверенітету, як у внутрішній, так і зовнішній політиці, та формуванням стабільних міжнародних відносин, зміцненням міжнародних зав'язків, що передбачає необхідність у деяких випадках поступатися частиною внутрішнього суверенітету. При цьому, однаково негативними є ситуації, за яких держава допускає надмірне втручання у формування власної політики, оскільки це загрожує незалежності, територіальній цілісності, безпеці громадян тощо, так і ситуації нехтування міжнародними домовленостями, прийнятими на себе міжнародними зобов'язаннями, що ослаблює міжнародні зв'язки держави, її становище на міжнародній арені.

Література:

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text.

2. Бориславська О. М. Європейська модель конституціоналізму: системно-аксіологічний аналіз : монографія. Харків : Право, 2018. 384 с.

3. Яворська Г. Проблема обмеження державного суверенітету в умовах інтеграції України до ЄС. Аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень. 2011. URL : https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosini/problema-obmezhennya-derzhavnogo-suverenitetu-v-umovakh.

4. Костюшко У. В., Макарова О. В. Проблеми державного суверенітету в сучасному світі. Education and science of today: intersectoral issues and development of sciences. 2021. № 1. С. 131-133.

5. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами: міжнародний документ від 27.06.2014. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.

6. Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10.02.2010 № 1861-VI. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-17#Text.

7. Костицький М. В. Захист державного суверенітету, територіальної цілісності і безпеки народу в епоху глобалізації (на прикладі сучасних проблем в Україні). Захист суверенітету, територіальної цілісності і національної безпеки як спільна справа держави та Українського народу: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 24 березня 2023 р.). 115 с.

Савченко В.С.,
аспірант кафедри адміністративного та фінансового права, Національний університет біоресурсів і природокористування України

ОБМЕЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ В УКРАЇНІ

Запровадження в Україні правового режиму воєнного стало стало підтвердження наявності суттєвих та дійсних загроз життю та здоров'ю українському населенню та державі, а також відповідної зміни балансу приватних і публічних інтересів. Це у свою чергу зумовлює необхідність вжиття законних заходів, пов'язаних з обмеженнями прав людини та відступом держави від своїх зобов'язань щодо них.

Варто зауважити, що мета обмежень деяких прав людини в умовах воєнного стану, залежно від складності ситуації, певною мірою може бути досягнута і засобами розрахованими на звичайний час. У такому разі, кожне запровадження додаткових обмежень прав людини, зумовлених вже надзвичайними умовами, вимагатиме оцінки з позицій співмірності їх з метою, юридичної визначеності та інших вимог верховенства права. Ведення Україною захисту своїх територій від масштабної збройної агресії рф продемонструвало, що в цих складних умовах ефективна реалізація низки інформаційних прав, (зокрема доступу цивільного населення та Сил оборони до Інтернету і цифрових технологій, надійної комунікації), здатна істотно впливати на хід бойових дій, не тільки згуртовуючи і мотивуючи, а й сприяти виявленню та знищенню окупаційних військ, а також фіксації військових злочинів [1, с.6].

Інформаційні права людини є результатом органічного розвитку системи прав людини та можуть розглядатися і як її інструментальні компоненти, що забезпечують реалізацію визнаних прав людини в інформаційному суспільстві, і як самостійні права. Наразі щодо проявів інформаційних прав людини на новому етапі інформатизації (цифровізації) в європейському правовому просторі відбувається дискусія, яка вочевидь сприяє їх поступовому просуванню, про що свідчить Лісабонська декларація принципів цифрової демократії та проект Європейської декларації про цифрові права та принципи цифрового десятиліття [2].

Статтею 8 «Заходи правового режиму воєнного стану» Закону України «Про правовий режим воєнного стану» передбачаено надання військовому командуванню та військовим адміністраціям (у разі їх утворення) повноваженнь запроваджувати низку заходів в межах допустимих тимчасових обмежень прав

людини, зокрема інформаційних прав, закріплених ст. 31, 32, 34 Конституції України [3].

Серед цих заходів є такі, що можуть обмежувати право людини на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань (позитивне право, яке ґрунтується на свободі дій) шляхом звуження можливостей і здійснення додаткового контролю інформаційної діяльності, а саме: 1) заборона проведення мирних зборів, мітингів, походів і демонстрацій, інших масових заходів (п. 8 ч. 1 ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану»); 2) упорядкування інформаційної діяльності різних суб'єктів відповідно до умов воєнного часу, зокрема щодо використання їх матеріально-технічних можливостей (місцевих радіостанцій, телевізійних центрів, друкарень) для військових потреб і проведення роз'яснювальної роботи, а також можливість заборони передавання інформації через комп'ютерні мережі та використання приймально-передавальних радіостанцій особистого і колективного користування (п. 11, 12 ч. 1 ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану») [3].

Підсумовуючи варто зауважити, що встановлення меж обмежень цих традиційних, але інформаційних за своєю природою, прав людини має обов'язково здійснюватися у відповідності з демократичними засадами та принципами: – відповідність закону, що зокрема включає його доступність, зрозумілість і передбачуваність щодо встановлених обмежень; – обґрунтованість і легітимність мети обмежень; – баланс публічних і приватних інтересів; – пропорційність (домірність) обмежень; – спрямованість на забезпечення основоположних цінностей суспільства; – повага до свободи й гідності людини; – відповідність іншим засадам верховенства права, зокрема принципам недискримі- нації (за ознакою раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії чи соціального походження), справедливості, захищеності тощо.

Література:

1. Тихомиров О.О. Проблеми обмеження інформаційних прав людини в умовах воєнного стану в Україні
2. European Declaration on Digital Rights and Principles for the Digital Decade. European Commission. Brussels, 26.1.2022. COM(2022) 28 final. URL: https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/declaration-european-digital-rights-and-principles#Declaration
3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text

Скороход О.В.,
аспірантка кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права юридичного факультету, Академія праці, соціальних відносин і туризму

Науковий керівник:
Домбровська О.В., кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права юридичного факультету, Академія праці, соціальних відносин і туризму

ЦИФРОВІЗАЦІЯ В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ ТА ПОДОЛАННЯ НАСЛІДКІВ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ

На сучасному етапі розвитку України важливим напрямком є здійснення виваженої і ефективної політики цифровізації та відновлення постраждалих від російського вторгнення населених пунктів, реінтеграція тимчасово окупованих регіонів сходу України та Криму.

Впровадження сучасних технологій дозволяє ефективно використовувати ресурси для виконання функцій органів держави та місцевого самоврядування, задоволення потреб громадян, сприяє зменшенню бюрократії, спрощенню процедур та зниженню ризиків корупції.

Законом України від 1 грудня 2022 року затверджена Національна програма інформатизації, яка визначає основні напрями державної політики щодо впровадження інформаційних технологій та розвитку базової цифрової інфраструктури визначаються [1].

Відповідно до Закону, основними завданнями Національної програми інформатизації є розвиток, впровадження та застосування інформаційно-комунікаційних технологій в органах державної влади, органах місцевого самоврядування та суспільному житті; впровадження та розгортання заходів з електронного урядування та електронної демократії; забезпечення рівного доступу до інформаційно-комунікаційних технологій та підвищення рівня освіти громадян у сфері інформаційно-комунікаційних технологій.

Зважаючи на ситуацію, в якій опинилася Україна з 2022 року у зв'язку із загостренням агресії росії та початком повномасштабного вторгнення, політику цифровізації в державі прийшлося коригувати із врахуванням викликів війни. Актуальними стали питання інформаційної безпеки, збереження документів та баз даних, забезпечення віддаленого доступу до них, верифікація осіб та захист персональних даних тощо.

Важливо відмітити, що в сучасному світі цифрові технології можуть бути важливим інструментом у подоланні наслідків війни. Зокрема, технологія блокчейн може бути інструментом для цифровізації державного управління під час війни, оскільки забезпечує безпеку, прозорість та надійність обміну даними. Блокчейн може використовуватися для створення цифрових систем моніторингу та аналізу ефективного використання ресурсів у відновленні інфраструктури та наданні послуг населенню.

Так, постановою від 15 листопада 2022 року № 1286 «Про реалізацію експериментального проекту із створення, впровадження та забезпечення функціонування Єдиної цифрової інтегрованої інформаційно-аналітичної системи управління процесом відбудови об'єктів нерухомого майна, будівництва та інфраструктури» Уряд запровадив цифрову платформу для опрацювання даних пов'язаних із відновленням нерухомого майна та інфраструктури, пошкоджених в результаті російської агресії.

Єдина цифрова система призначена для автоматизації планування фінансування робіт з відновлення та/або відбудови об'єктів нерухомого майна, будівництва та інфраструктури, а також моніторингу процесу відновлення та/або відбудови та використання фінансових ресурсів.

Для реалізації проєкту Міністерство цифрової трансформації України запущено цифрову онлайн платформу DREAM – Digital Restoration Ecosystem for Accountable Management. Ця система забезпечує єдиний цифровий менеджмент для всіх проектів відновлення. Учасники на її базі можуть створювати проєкти, презентувати їх міжнародним донорам для залучення коштів та забезпечувати і контролювати процес будівництва.

З огляду на зазначене, ключовим інструментом процесу відбудови є залучення громадян до контролю за формуванням, фінансуванням та реалізацією проєктів.

Таким чином, на прикладі Єдиної цифрової інтегрованої інформаційно-аналітичної системи управління процесом відбудови об'єктів нерухомого майна, будівництва та інфраструктури можна відслідковувати ефективність інформатизації управління у подоланні наслідків російської агресії.

Також варто розглянути інші можливі напрямки використання блокчейну в публічному управління в умовах подолання російської агресії та її наслідків.

Наприклад, за допомогою блокчейну можна створити систему електронного голосування для військових або цивільних осіб, які знаходяться поза межами своїх

територіальних громад (місць постійного проживання). Це дасть можливість безпечно використати свій голос у голосуванні та, як наслідок, реалізувати громадянські права.

Використання блокчейну для голосування під час війни може мати декілька переваг: блокчейн може гарантувати безпеку та недоторканість голосів, оскільки інформація зберігається в криптографічно захищеному вигляді, а також може забезпечити прозорість та перевірку результатів голосування, оскільки інформація про голоси доступна для перевірки всіма зацікавленими сторонами.

Отже, блокчейн дозволяє віддаленим або переміщеним громадянам голосувати, що особливо важливо в умовах війни, коли доступ до традиційних методів голосування обмежений, натомість технологія блокчейну дозволяє створити децентралізовану систему, в якій кожен виборець може перевірити свій голос та переконатися в його правильності.

Звісно, важливо враховувати потенційні виклики та обмеження, такі як забезпечення конфіденційності голосування та відповідність правовим нормам та інші. Однак з відповідним правовим забезпеченням та технологічним впровадженням блокчейн може стати важливим інструментом для голосування під час війни.

Загалом, варто погодитись із висновком Н. Шаповал, М. Федосеєнка, О. Грибановського, та О. Терещенко, що нова система для управління та обліку процесами відновлення має забезпечити найширше охоплення всіх аспектів відновлення – від надходження фінансування від партнерів та донорів до кінцевого використання коштів. Вона повинна будуватися не “з чистого аркушу”, а з використанням існуючих в Україні цифрових рішень (реєстрів, систем, аукціонів тощо) з високими стандартами якості, відкритості, підзвітності та ефективності [2, с. 24].

Отже, інформатизація в публічному управлінні та використання нових цифрових технологій є дієвими інструментами для подолання наслідків війни, вони сприяють запобіганню корупційних проявів, забезпечують дієвий прозорий менеджмент проєктів, заходів, гарантують збереженість даних та контроль за їх використанням, зокрема, персональних даних, фінансів тощо.

Література:

1. Про реалізацію експериментального проекту із створення, впровадження та забезпечення функціонування Єдиної цифрової інтегрованої інформаційно-аналітичної системи управління процесом відбудови об’єктів нерухомого майна, будівництва та інфраструктури: постанова Кабінету Міністрів України від 15.11.2022 № 1286. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1286-2022 (дата звернення 01.05.2024).

2. Н. Шаповал, М. Федосеєнко, О. Грибановський, О. Терещенко «Повоєнне відновлення України. Нові ринки та цифрові рішення.» / Дослідження сприяння проєкту "Ефективне управління державними фінансами в Україні III" URL:

https://kse.ua/wp-content/uploads/2022/09/Digital-instruments-in-Ukrainian-recovery.pdf (дата звернення 08.05.2024).

Соловей Є.Р.,
студентка за ОР «Магістр права», Навчально-науковий інститут права Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник:
Теремцова Н.В., кандидатка юридичних наук, доцентка, Навчально-науковий інститут права Київського національного університету імені Тараса Шевченка

РОЛЬ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ПО ВІДНОВЛЕННЮ ТА РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ ПІСЛЯ ДВОХ РОКІВ ВІЙНИ

Актуальним постає питання щодо ролі місцевого самоврядування по відновленню та розвитку регіонів після двох років війни є надзвичайно важливою та комплексною. Завдання по відновленню руйнації вимагають скоординованого та стратегічного підходу. Дане завдання мають взяти на себе органи місцевої влади та місцевого самоврядування, щодо відновлення життєдіяльності населення і взяти на себе відповідальність перед територіальними громадами їх органів та посадових осіб. [1]

Відновлення інфраструктури є одним із основних завдань місцевого самоврядування. Пошкоджені дороги, мости, електромережі, водопостачання та інші життєво важливі системи потребують негайного відновлення. Економічне відновлення полягає в підтримці малого та середнього бізнесу, залучення інвестицій, створення нових робочих місць та сприяння економічній диверсифікації сприяють стабілізації регіону та його розвитку.

Соціальна підтримка населення, є важливою місією місцевого самоврядування. Наприклад, медична допомога, психосоціальна реабілітація, забезпечення житлом, а також підтримка біженців та внутрішньо переміщених осіб вимагають уваги і ресурсів. [2].

Екологічне відновлення потребує уваги місцевого самоврядування. Місцеві органи влади мають ретельно відпрацювати програми з очищення забруднених територій, відновлення природних ресурсів та запобігання екологічним ризикам.

Місцеве самоврядування відіграє ключову роль у сприянні діалогу між різними групами, залученні громадськості до процесів прийняття рішень та

зміцненні довіри між різними сторонами. Це сприяє мирному врегулюванню конфліктів та забезпеченню довгострокової політичної стабільності.

Місцеві органи влади можуть залучати на допомогу фахівців та інвесторів із інших країн та міжнародних організацій для відновлення та забезпечення більш ефективної реалізації програм.

Місцеві органи влади мають сприяти активному залученню громадян до процесів планування та реалізації відновлення, щоб забезпечити відповідність їхнім потребам і досягнути успіху у відновленні та розвитку регіонів.

Органи місцевого самоврядування в Україні продемонстрували свою ефективність. Територіальні громади стали основною опорою під час війни. Вони не тільки зміцнюють свої власні можливості завдяки спільній роботі, а й відіграють важливу роль у зміцненні економічної стабільності країни. Головним завданням громад є підтримання стабільності в суспільстві.

Важливість участі громадян у місцевому управлінні прямо закріплена в Конституції України (розділ XI (статті 140–146) [3].

На сьогодні, під час військового вторгнення рф, громади вдосконалювати свої процеси, покращують комунікацію з мешканцями та підвищують ефективність надання послуг. Завдяки новій програмі з цифрування, громади зможуть розвивати навички з аналізу даних, розробляти інклюзивні послуги для громадян, а також зміцнювати партнерства і зв'язки з зацікавленими сторонами як в Україні, так і за її межами. [4].

Роль місцевого самоврядування у відновленні та розвитку регіонів після війни є надзвичайно важливою. Завдяки ефективному плануванню та реалізації програм відновлення, місцеві органи влади можуть сприяти поверненню до нормального життя, забезпеченню миру, стабільності та процвітання в регіонах, що постраждалих від наслідків військової агресії збоку рф.

Література:

1. Теремцова Н.В. Загальні принципи організації місцевого самоврядування. КНУ ім.Т.Шевченка. Вид. "Київський університет". Випуск 4 (123) (61-66) . 103 с.

2. Повідомлення News. Актуальні питання місцевого самоврядування в умовах воєнного стану та подальші завдання децентралізації. URL: https://decentralization.gov.ua.

3. Конституція України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141) . URL: https://zakon.rada.gov.ua.

4. Бастіан Файгель. Диджиталізація українських громад: лідери цифрової трансформації обговорили можливості та перспективи. URL: https://decentralization.gov.ua.

5. Про засади державної регіональної політики: Закон України №5323. URL: https://www.rada.gov.ua.

6. Teremtsova, N., Madryha, T., Bilousov, Y., Zubrytska, L., & Druchek, O. (2023). The role of the volunteer movement in the security policy of the state in the context of military operations. Amazonia Investiga, 12(66), 326-334. https://doi.org/10.34069/AI/2023.66.06.30

Соловйов А.С.,
аспірант кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права, Академія праці, соціальних відносин і туризму

Науковий керівник:
Телестакова А.А., кандидатка юридичних наук, доцентка

ГЕНЕЗИС ВПЛИВУ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ НА СФЕРУ СПОРТУ У КОНТЕКСТІ ПРИЙНЯТТЯ ЄВРОПАРЛАМЕНТОМ ЗАКОНУ «ПРО ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ»

Сфера спорту тривалий період була бастіоном людської фізичної доблесті та стратегічної кмітливості. Основну складову успіху спортсменів і тренерів у прагненні до перемоги становили інстинкт, досвід і практика. Однак віднедавна на арену, в тому числі й спортивну, вийшов новий гравець – штучний інтелект (далі – ШІ). Ця технологічна революція швидко і суттєво змінила спортивний ландшафт, трансформувавши як методику підготовки спортсменів до тренувань, так і способи у взаємодії вболівальників зі своїми улюбленими командами, гравцями чи індивідуальними спортсменами. Поєднання ШІ та спорту є чудовим симбіозом традицій та інновацій, оскільки позачасові спортивні досягнення переосмислюються через призму передових технологій.

Дане явище безсумнівно є одним із найбільших викликів сьогодення, як в економічному, так і в праворегуляторному сегментах. Зокрема, на території континентальної Європи значною мірою активізувалася діяльність щодо розробки та запровадження нормативних обмежень використання ШІ у різних галузях суспільного життя.

Так, Комісія ЄС ще у 2020 році опублікувала «Білу книгу про штучний інтелект», яка до середини березня 2024 року була фундаментальним підґрунтям для конкретного регулювання методики використання ШІ на рівні ЄС [1].

У квітні 2021 року Комісія ЄС вперше опублікувала свої пропозиції щодо Закону про штучний інтелект [2], який регулював би важливі обмеження для застосування ШІ в ЄС. Останнім акордом у вирішенні цього питання стало прийняття Європарламентом Закону «Про штучний інтелект» від 13 березня 2024 року [3]. Зазначимо, що серед іншого, вперше на території Європи і саме у даному Законі міститься низка положень щодо правової регламентації застосування ШІ у сфері спорту.

Щодо процедури набуття чинності цим Законом, то він повинен бути схвалений Радою ЄС. Очікується, що він набуде чинності через двадцять днів після офіційного опублікування, а низка його норм буде повністю імплементована через 24 місяці після набрання чинності.

На моє переконання, генезис впливу ШІ на сферу спорту можна відобразити за такими етапами:

1. Ранні дослідження (1990-ті рр.).

Початкові спроби застосування ШІ у спорті були переважно експериментальними. Дослідники та науковці у сфері спорту почали використовувати базові алгоритми для аналізу даних про спортивні результати та збору інформації. Однак технологія перебувала в зародковому стані, а її застосування було обмеженим.

2. Аналіз даних і моделювання (2000-ні рр.).

На початку 2000-х спортивні організації почали впроваджувати ШІ для більш комплексного аналізу даних. У цей період з'явилися передові аналітичні платформи, які вже могли обробляти величезні обсяги даних про гравців та ігри. Також з'явилися симулятори та тренувальні інструменти на основі ШІ, які надавали спортсменам віртуальне середовище для вдосконалення їхніх навичок.

3. Носимі технології (тобто ті, що спортсмен може носити/зафіксувати на собі) та біометрія (2010-ті рр.).

2010-ті роки ознаменувалися значним зрушенням у напрямку носимих технологій та біометрії у спорті. Спортсмени почали використовувати такі пристрої, як GPS-трекери, пульсометри та акселерометри, щоб збирати дані про свої результати в режимі реального часу. Алгоритми штучного інтелекту обробляють ці дані, щоб отримати уявлення про фізичну форму спортсмена, його втому/виснаженість та ризик травм.

4. Ігрова стратегія та прийняття рішень (2010-ті рр.).

Команди та тренери почали використовувати штучний інтелект для розробки ігрових стратегій та прийняття рішень на основі даних. Моделі машинного навчання аналізували архівні ігрові дані, допомагаючи командам виявляти слабкі місця суперників і розробляти переможні стратегії. У таких видах спорту, як баскетбол і футбол, інструменти аналізу відео на основі ШІ стали безцінними для перегляду відеозаписів ігор і вдосконалення тактики.

5. Запобігання травмам і відновлення (2010-ті рр.).

ШІ відіграв вирішальну роль у запобіганні травмам і відновленні спортсменів. Відстежуючи їх фізичний стан і навантаження, тренери могли приймати рішення на основі даних, щоб зменшити ризик травм і оптимізувати протоколи відновлення. Це допомогло продовжити кар'єру спортсменів і підвищити загальну ефективність окремого суб’єкта чи команди в цілому.

6. Залучення вболівальників (2010-ті рр.).

Залучення вболівальників за допомогою штучного інтелекту стало пріоритетним завданням для спортивних організацій. Чат-боти та віртуальні асистенти взаємодіяли з уболівальниками, відповідаючи на запитання та надаючи персоналізований контент. Камери та датчики зі штучним інтелектом використовувалися для створення динамічних, захопливих трансляцій, що покращувало враження глядачів.

7. Допомога арбітрам (2010-ті рр.).

Технології штучного інтелекту, зокрема такі як визначення лінії воріт і відеоасистенти арбітрів (англ. – Video assistant referee, VAR), були впроваджені для допомоги суддям у прийнятті точних рішень безпосередньо під час проведення матчів. Ці технології зменшили кількість людських помилок і суперечок у таких видах спорту, наприклад, як футбол і крикет.

8. Маркетинг та отримання прибутку (2010-ті рр.).

Маркетингові інструменти на основі штучного інтелекту допомогли спортивним організаціям аналізувати поведінку та вподобання вболівальників, що дало змогу таргетувати рекламу та проводити персоналізовані промо-акції. Це призвело до збільшення продажів квитків, доходів від сувенірної продукції та спонсорських можливостей.

9. Подальший розвиток (2020-ті рр. і понині).

Роль штучного інтелекту в спорті продовжує розвиватися. Очікується, що з розвитком технологій ШІ відіграватиме ще більш важливу роль у підборі, тренуванні та розвитку можливостей спортсменів. Інтеграція доповненої реальності (англ. – augmented reality, AR) і віртуальної реальності (англ. virtual reality, VR) у тренувальне середовище, ймовірно, стане більш звичним явищем [4, с. 8-9].

Тобто фактично застосування можливостей ШІ у сфері спорту масштабувалося до максимально високого рівня, і без його участі складно уявити досягнення значних економічних і спортивних результатів професійними учасниками цих відносин.

Література:

1. European Commission, ‘On Artificial Intelligence – A European approach to excellence and trust’, White Paper, COM(2020) 65 final. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0065

2. Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council Laying Down Harmonised Rules on Artificial Intelligence (Artificial Intelligence Act), COM/2021/206 final. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52021PC0206

3. Artificial Intelligence Act, 13 March 2024, № P9_TA(2024)0138. *European Parliament*. URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2024-0138_EN.pdf

4. The Impact of Artificial Intelligence on Sports. (2022). *International Journal of Sports, Yoga and Physical Activity*, ISSN: 3005-5083, 1(1), 8-14. https://internationalsportsjournal.com/index.php/sports/article/view/2

Стратонов В.М.,
доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України, кавалер ордена «За заслуги 3-го ступеня», Академік Національної академії вищої освіти України, керівник південно-регіонального центру «Конгрес криміналістів», професор кафедри національного, міжнародного права та правоохоронної діяльності полковник, Херсонський державний університет

ЗАХИСТ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Основні напрями та визначення проблем щодо реалізації Конституційних прав людини розглядаються науковцями різних галузей права. Необхідно зазначити, що вже стало традицією проведення кафедрою теорії права та конституціалізму Національного університету «Львівська політехніка» щорічних конференцій за темою «Сучасний конституціалізм та євроінтеграційні процеси в Україні [1; 2]. Особливої уваги заслуговують матеріали четвертої та п'ятої конференції, оскільки вони проводились вже після повномасштабного вторгнення та введенням воєнного стану в Україні. Так, 22 вересня 2022 року четверта міжнародна конференція проходила під гаслом «лінія фронту по нашому життю», така тема виступу була озвучена Михайлом Кельманом [3, с.14], ідейним організатором та знаним фахівцем в галузі Конституційного права. Науковці після 200 доби національного спротиву українського народу, прийшли до висновку, що йде вітчизняна визвольна війна, де українці в боротьбі відстоюють свою незалежність та свободу. Дуже запам'ятались слова Віталія Ковальчука: «Формування ідентичності без почуття національного патріотизму та гідності втрачає свій зміст» [4, с.12]. Тому в основу реалізації прав і обов'язків передбачених Конституцією України, на думку автора, повинно покладатись: «….дієве сприяння органам державної влади та органам місцевого самоврядування в захисті і охороні національної державності Українського народу, готовність до захисту державної незалежності і територіальної цілісності України, усвідомлення громадянського обов'язку із розвитку успішної країни та забезпечення власного благополуччя в ній [4, с.11]. Дана теза підтверджена і нормативно правовими документами, оскільки ще до початку повномасштабного вторгнення в Україні піднімалось питання національно-патріотичного виховання

[5]. Як показав час, проблема цінностей загострилась після 22 лютого 2022 року, ми змогли оцінити готовність суспільства та окремих громадян захищати ті надбання, які ми маємо. Враховуючи думку Миколи Козюбри, констатуємо: «…..найприйнятнішим є визначення цінностей через категорію «благо», тобто те, що здатне задовольнити повсякденні потреби людей, приносити їм користь» [6, с.18]. Як на мене, автор правий у тому, що «…спектр цих благ доволі широкий. Вони можуть бути як матеріальні так і духовні, природні й створені людьми, політичні й економічні, культурні й моральні, інформаційні й сімейні тощо [6, с.18]. Але саме головне те, що реалізація, захист і охорона зазначених «благ» можливі лише в умовах правового, насамперед конституційного їх забезпечення. Тому будь яка європейська держава з розвиненою правовою системою основним законом визнає Конституцію, як юридичну форму організації та функціонування держави.

Необхідно звернути увагу на те, що в історії європейських народів такі суспільно політичні явища як «війна» і «конституція» пересікались неодноразово, про це досить детально розповідає Петро Стецюк [7]. Автор проводить аналіз і констатує існування: «….європейського конституціоналізму (перші американська 1789 р., польська 1791 р. та французька 1791 р. Конституції), так було і після Першої світової війни (Веймарська Конституція 1919 р., Конституція Австрійської Республіки 1920 р., Конституція Чехо-Словацької Республіки 1920 р.). З рештою, Конституція УНР 1918 р. появляється під час «попередньої» російсько-української війни (війни більшовицької росії проти УНР), тимчасова Конституція ЗУНР 1918 р. – в часи польсько-української війни, а Конституція Карпатської України 1939 р. – в дні її збройної боротьби з угорськими загарбниками. Конституції, як правило, приймалися у часи далеко не спокійні(війни, революції, народні повстання), однак ухвалювались вони для мирного життя. Натомість, Україна зіткнулася із ситуацією діаметрально протилежною: конституція прийнята у мирний час, ухвалена для утвердження прав людини, забезпечення демократії, парламентаризму, поділу влади, інших конституційних цінностей, - вимушена функціонувати в умовах війни» [7]. Ми також прийняли участь і може чи не вперше було актуалізовано питання щодо реалізації конституційних прав особи на тимчасово окупованих територіях [8], звичайно питання окресленні в тезах, лише фрагментарно озвучили проблеми з невеликим авторським баченням їх вирішення. Автором в подальшому було підготовлено ряд наукових робіт направлених саме для вирішення проблем пов’язаних з реалізацією забезпечення Конституційних прав особи. До таких робіт відносяться колективна монографія [9], де ми розкриваємо перспективи покарання осіб за вчинення воєнних злочинів, перспективи співпраці міжнародним кримінальним судом, у черговій публікації розкриваємо компаративістські основи кримінального та міжнародного права [10], та інші проблемні питання [11; 12].

Незважаючи на значну кількість наукових робіт, у яких вже запропоновано часткове вирішення проблем захисту осіб в умовах воєнного стану, все ж постає потреба детальніше розглянути дану проблематику, тому студентам та молодим науковцям внесено пропозиції дослідити окремі інституції та механізми захисту прав людини в Україні; з'ясувати наявні обмеження прав людини в умовах воєнного стану та внести пропозиції захисту прав людини особливо окремих категорій з огляду на дію воєнного стану; виявити наявні прогалини законодавства.

Спільна робота, принаймні на сьогоднішній день, дозволяє зробити ряд узагальнень та висновків, а саме: утримання балансу інтересів держави та дотримання прав і свобод людини є складною, але реальною потребою тож враховуючи унікальність ситуації яка склалась внаслідок введення воєнного стану, констатуємо, що сьогодні існує тимчасовий відступ від взятих на себе зобов'язань державою Україна щодо забезпечення прав людини і громадянина які на нашу думку не є порушенням, оскільки самі обмеження викликані об'єктивною реальністю, адже введення комендантської години з одного боку обмежують людину в правах пересування, а з іншого боку такі обмеження зберігають життя іншим людям, адже пересуватись в темний час доби можуть і диверсанти, а отже введення обмежень, з урахуванням регіонально-безпекового принципу під час їх застосування, є повністю виправданим та обґрунтованим. На жаль досить мало проводиться освітніх заходів щодо роз'яснення застосування певних обмежень, в тому числі порядку перетину кордону. Ще однією проблемою є доступність до правосуддя, особливо в місцях біля лінії зіткнення не говорячи вже про тимчасово окуповані частини території. Проте державою здійснено ряд заходів, завдяки яким судову діяльність вдалось зберегти інколи на мінімально допустимому рівні. Прикладом є Херсонська область де в повній мірі працює судова система, при цьому дана діяльність здійснюється як офлайн так і з використанням цифрового дистанційного формату, активно працює електронний суд.

Звичайно, в умовах війни вирішити всі питання щодо дотримання конституційних прав людини досить складно, в післявоєнний час необхідно буде проаналізувати і виявити всі прогалини як в законодавстві так і в інших нормативно-правових актах з метою приведення їх до тих викликів які можуть виникати в надзвичайних ситуаціях, суспільство повинно сприймати деякі обмеження не як порушення їх прав, а як об'єктивну реальність.

Література:

1. Сучасний конституціалізм та євроінтеграційні процеси в Україні. *Збірник матеріалів учасників четвертої міжнародної науково-практичної конференції. Національний університет «Львівська політехніка», Львів, 22 вересня 2022. 253 с.*

2. Сучасний конституціалізм та євроінтеграційні процеси в Україні. *Збірник матеріалів учасників П'ятої міжнародної науково-практичної*

конференції. Національний університет «Львівська політехніка», Львів, 22 вересня 2023. 273 с.

3. Кельман М.С. Лінія фронту по нашому життю. *Збірник матеріалів учасників четвертої міжнародної науково-практичної конференції. Національний університет «Львівська політехніка», Львів, 22 вересня 2022. С.14.*

4. Ковальчук Віталій Національна та громадянська ідентичність в умовах війни. *Збірник матеріалів учасників четвертої міжнародної науково-практичної конференції. Національний університет «Львівська політехніка», Львів, 22 вересня 2022. С.14.*

5. Про затвердження Державної цільової соціальної програми національно – патріотичного виховання на період до 2025 року та внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України. Постанова КМ України від 30 червня 2021 р. № 673. URL:https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnoyi-cilovoyi-socialnoyi-programi-nacionalno-patriotichnogo-vihovannya-na-period-do-2025-roku-ta-vnesennya-zmin-do-deyakihi-i300621-673

6. Козюбра Микола Цінності Конституціалізму та межі їхньої трансформації в умовах війни. *Збірник матеріалів учасників четвертої міжнародної науково-практичної конференції. Національний університет «Львівська політехніка», Львів, 22 вересня 2022. С. 17-19.*

7. Петро Стецюк Конституція і конституціалізм в умовах війни: проблеми забезпечення прав людини, збереження конституційних цінностей та національної державності українського народу. *Збірник матеріалів учасників четвертої міжнародної науково-практичної конференції. Національний університет «Львівська політехніка», Львів, 22 вересня 2022. С.27-30.*

8. Василь Стратонов Реалізація Конституційних прав людини на тимчасово окупованих територіях України. *Збірник матеріалів учасників четвертої міжнародної науково-практичної конференції. Національний університет «Львівська політехніка», Львів, 22 вересня 2022. С. 84-87.*

9. Басиста І.В., Дрозд О.М., Стратонов В.М. Перспективи та невідворотність відповідальності за вчинення воєнних злочинів, геноциду, агресії та злочинів проти людяності (діяльність спільної слідчої групи з розслідування тяжких міжнародних злочинів в Україні (JIT); Співробітництво із міжнародним кримінальним судом; перспективи створення міжнародного трибуналу AD HOC тощо) (Продовження огляду)». Military offences and war crimes: background, theory and practice: collective monograph. Ed. by V.M. Stratonov. Riga, Latvia: «Baltija Publilhing», 2023. 876 p.

10. Стратонов В.М., Сотула О.С., Дзюрбель А.Д. Актуалізація норм в міжнародному та кримінальному праві в умовах війни. Науковий Вісник Херсонського державного університету Серія юридичні науки Випуск 3 Гельветика, 2023. С.43-54 URL https://doi.org/10.32999/ksu2307-8049/2023-3-7

11. Стратонов В.М., Рибалко В.О. Дисциплінарна відповідальність суддів за порушення засад рівності та змагальності. Юридична психологія. Науковий журнал 1 (32) 2023 С. 16–23. URL https://doi.org/10.33270/03233201.16

12. Стратонов В.М. Характеристика державної зради в системі національної безпеки України. Вісник Національної академії правових наук України Том 31, № 1, 2024 URL http://visnyk.kh.ua/en/article/kharakteristika-derzhavnoyi-zradi-v-sistemi-natsionalnoyi-bezpeki-ukrayini

Таран С.М.,
аспірант першого року навчання юридичного факультету, Академія праці, соціальних відносин і туризму

Науковий керівник:
Завидняк В.І., доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри кримінальної юстиції, Університет державної фіскальної служби України

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

4 квітня 2024 року Україна подала заявку до Ради Європи про часткове призупинення дії в країні деяких пунктів Європейської конвенції з прав і свобод людини у зв'язку з воєнним станом.

Звісно, вказана заявка спричинила багато дискусій в суспільстві, але все ж таки варто наголосити, що частина 2 статті 64 Конституції України якраз і передбачає, що в умовах воєнного чи надзвичайного стану можуть запроваджуватися деякі обмеження прав і свобод людини [1]. Крім того, такі обмеження діяли від дати запровадження воєнного стану, тобто з 24.02.2022 року, а також, такі обмеження існують не лише в Україні.

У контексті розгляду справ про порушення статті 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод Європейський суд з прав людини постійно наголошує на необхідності врахування справедливого балансу інтересів, який має бути досягнутий між конкуруючими інтересами особи та громадськості в цілому (Hämäläinen проти Фінляндії [2]; Gaskin проти Сполученого Королівства [3]; Roche проти Сполученого Королівства [4]).

В українській науковій літературі можна знайти наукове визначення обмеженню прав і свобод людини і громадянина, так, на думку, О.Ю. Фігеля,– це певні заборони, які покликані змінити поведінку особи через обмеження суб'єктивного права [7].

Запровадження особливого правового режиму, у тому числі, воєнного стану, завжди виступає підставою обмеження основних прав і свобод людини і громадянина, що може зумовлювати загрозу непропорційності такого обмеження та відвернутої шкоди.

Взагалі, якщо аналізувати правову основу функціонування воєнного стану, як особливого правового стану, в частині обмеження прав і свобод людини і

громадянина, то можна виокремити три характерні риси такого режиму: по-перше, обмеження повинні мати тимчасовий характер та бути мінімально необхідними за характером; по-друге, зберігається перелік прав, які не можуть порушуватися в жодному разі; по-третє, остаточне рішення про оголошення воєнного стану ухвалюється вищим представницьким органом – парламентом.

Виходячи з цих трьох характерних рис, можна сформулювати тезу про те, що раціональні межі застосування правомірних обмежень знаходяться там, де закінчується мінімально необхідний ступінь втручання в нормальне повсякденне функціонування механізму гарантування прав і свобод людини і громадянина.

Варто також зазначити, що одним із головних елементів юридичного механізму обмеження прав людини слід вважати різноманітні юридичні інституції (суб'єкти), які фактично втілюють у життя процедуру певних обмежень правового характеру. До таких інституцій в Україні належать: по-перше, вищі органи влади, які фактично створюють правила та принципи, за якими функціонує юридичний механізм обмеження прав людини (Верховна Рада України); по-друге: більшість державних органів виконавчої гілки влади, на яких безпосередньо покладено обов'язок забезпечити функціонування цього механізму у вигляді дій по обмеженню прав людини в умовах воєнного стану (звісно, що яскравіше в цій системі виражені силові структури); по-третє, окремо слід зазначити органи судової гілки влади як вітчизняного, так і міжнародного рівня, які покликані втручатися в діяльність юридичного механізму обмеження прав людини на рівні не тільки фактичного обмеження, а й, головне, у випадках коли йдеться про законність такого обмеження, точніше її порушення та відновлення.

Стосовно принципів діяльності юридичного механізму обмеження прав людини в умовах воєнного стану, то їх можна сформулювати так: законність, доцільність (чи необхідність), збалансованість, пропорційність та тривалість (або обмеженість у часі) [5, с. 76-79].

Важливим елементом механізму обмеження прав людини в умовах воєнного стану є юридичні гарантії, які забезпечують дотримання принципів легального обмеження людини в Україні в умовах воєнного стану. Зрозуміло, що передусім йдеться про захист незаконно порушених прав на всіх рівнях, починаючи від локального й аж до рівня ЄСПЛ. Окремо слід зазначити, що в сучасних реаліях при обмеженні прав людини можна розраховувати й на різноманітні правозахисні організації, яких в Україні велика кількість; на свободу слова і преси.

Важливою гарантією дотримання прав людини у разі дії воєнного стану є абсолютна категорична заборона на застосування тортур, жорстокого чи принижуючого людську гідність поводження або покарання. [6, с. 382].

Отже, обмеження прав і свобод людини і громадянина , особливо в період дії воєнного стану, виступає необхідним елементом правової системи України, однак вказані обмеження повинні мати виключно правовий характер і

накладатися лише відповідно до загального інтересу з урахуванням приватних інтересів шляхом встановлення справедливого балансу інтересів.

Література:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996, № 30, С. 141.
2. Рішення Європейського суду з прав людини щодо доступу до інформації / І.Є. Розкладай та ін. ; за ред. Т.С. Шевченко. Київ : Інститут Медіа Права, 2014. С. 45-67.
3. Рішення Європейського суду з прав людини щодо доступу до інформації / І.Є. Розкладай та ін. ; за ред. Т.С. Шевченко. Київ : Інститут Медіа Права, 2014. С. 103-106.
4. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Hämäläinen проти Фінляндії». Заява № 37359/09. 16 липня 2014 р. URL: https://rd.ua/storage/attachments/CASE%20OF%20HAMALAINEN%20v.%20FINLAND%20-%20%5BUkrainian%20Translation%5D%20by%20the%20COE%20Human%20Rights%20Trust%20Fund.pdf (дата звернення 05.11.2022).
5. Матвєєв С. В., Романова О. М. Юридичний механізм обмеження прав людини в умовах воєнного стану в Україні / Часопис Київського університету права. 2023. № 2. С. 76-79;
6. Проць І. М. Окремі організаційно-правові механізми обмеження основних прав і свобод людини і громадянина за законодавством України. Порівняльно-аналітичне право. 2020. № 1. С. 381-384.
7. Фігель О. Ю. Обмеження прав людини в умовах воєнного стану. Науковий вісник Львівської комерційної академії. Серія «Юридична». 2015. № 2. С. 222-230.

Тарканій В.П.,
аспірант кафедри конституційного адміністративного та фінансового права юридичного факультету, Академія праці, соціальних відносин і туризму

ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЯ АДМІНІСТРАТИВНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У СФЕРІ ДЕРЖАВНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ

Запобігання вчиненню адміністративних правопорушень - це соціально спрямована діяльність держави, її органів та їх посадових осіб, громадських організацій та окремих громадян з виявлення причин та умов вчинення адміністративних правопорушень, ліквідації факторів, які сприяють формуванню антигромадських установок громадян, та забезпечення під час здійснення такої діяльності прав та свобод громадян. [1].

Теорія та практика протидії вчиненню адміністративних правопорушень у сфері державних закупівель в Україні за роки незалежності не досягла так званого консенсусу. Головні завдання в частині боротьби з правопорушеннями, залишаються поки що нереалізованими, хоча на початку 90-х років минулого століття передбачали створити вітчизняну систему запобігання вчиненню правопорушень. Цього вимагали нові умови розвитку українського суспільства й держави. Сьогодні ці завдання залишаються актуальними.

Певною мірою наближеними до розв'язання частини цієї проблеми є нормативні акти, що спрямовані на боротьбу з корупцією і передбачають обмеження та засоби контролю суб'єктів корупційних правопорушень. Конституція України зобов'язує органи державної влади й управління, а також громадян протидіяти правопорушенням, які можуть бути вчинені або вчиняються [2, с. 153].

Стаття 60 Конституції України закріпила положення про те, що «ніхто не зобов'язаний виконувати явно злочинні розпорядження чи накази». Інструментом протидії вчиненню правопорушень є обов'язок громадян сплачувати податки і збори в порядку та в розмірах, встановлених законом (ст. 67).

Вище зазначений перелік статей Конституції України характеризує лише незначну кількість правоохоронних органів, які зобов'язані запобігати та протидіяти вчиненню правопорушень. Правові засади протидії правопорушенням закріплено в Законі України «Про запобігання корупції» [3].

Протидія правопорушенням в умовах їх постійного зростання та посилення суспільної небезпеки свідчить про наявність як об'єктивних, так і суб'єктивних закономірностей, що негативно впливають на суспільну мораль і поведінку людей.

Злочинність як сукупність учинених правопорушень можна призупинити, локалізувати, нейтралізувати, попередити, тобто їй необхідно протидіяти.

Розуміння протидії вчиненню адміністративних правопорушень значною мірою спирається на застосування обмежень запобіжних заходів та адміністративних покарань, передбачених чинним законодавством.

Так, вітчизняне чинне законодавство України в боротьбі з корупцією у сфері державних закупівель передбачає низку заходів, що визначені Законом України «Про запобігання корупції».

Корупція у сфері державних закупівель в основному полягає в шахрайстві осіб, які мають відношення до закупівельного процесу. Відповідно це призводить до економічних збитків, які завдають державі учасники процесу. Зазвичай існує таємна змова між покупцем (замовником) і продавцем. Відповідальні особи замовника вимагають або змушені «користуватися послугами» учасників торгів для прийняття рішень про присудження контрактів на їх користь. Це – один з засобів протизаконного впливу на прийняття рішень і виконавчі процеси. Ці процеси за характером можуть бути як правові так управлінські та економічні. В Україні необхідно забезпечити дотримання законодавства та державних інтересів усіма учасниками під час виконання повноважень і надання державних послуг, включаючи державні закупівлі. Адже корупція, крім деморалізуючих наслідків у сфері державних закупівель, призводить до надмірно високих витрат, неефективності й ускладнення конкурентного середовища, значно впливаючи на основні функції держави і суспільства, зокрема суттєво на економічний розвиток.

До основних видів порушень можна віднести:

– створення складу учасників, який дає змогу уникати застосування процедур торгів поза певними обмеженнями і, натомість, використовувати більш спрощені процедури, включаючи пряме укладання договорів або закупівлю в одного виконавця;

– розроблення технічних технічних завдань з метою сприяння продажу певного продукту чи послуги або недопущення до участі в торгах потенційних учасників;

– висунення таких критеріїв оцінки тендерних (цінових) пропозицій, що абсолютно не відповідають вимогам фактичної закупівлі та, безперечно, є дискримінаційними щодо певних постачальників;

– зловживання процедурами «закритих» тендерів, зокрема такими, як торги з обмеженою участю, запит цінових пропозицій або закупівлею в одного виконавця;

– розробка заходів щодо укладення контрактів з очевидним наміром сприяння певному постачальнику та ін. [4].

Перелік заходів, спрямованих на протидію правопорушенням, традиційно розглядають на загальнодержавному, регіональному рівнях з використанням за потреби спеціального попередження. Загальнодержавний рівень протидії

адміністративним правопорушенням має бути комплексним, об'єднувати можливості органів державної влади й управління в частині застосування запобіжних заходів, спрямованих на протидію адміністративним правопорушенням. Кожен з проведених на загальнодержавному рівні заходів протидії правопорушенням має впливати і, безперечно, позитивно впливає на нейтралізацію, блокування протиправної поведінки громадян. Регіональний рівень протидії адміністративним правопорушенням певною мірою поєднаний зі спеціальними профілактичними заходами, спрямованими на усунення умов і причин, що впливають на вчинення протиправних дій.

Отже правові засади протидії адміністративним правопорушенням свідчать про:

1) необхідність виявлення причин та умов, як загальних, так і конкретних, що впливають на вчинення адміністративних правопорушень;

2) доцільність збирання інформації щодо громадян, які схильні до вчинення протиправних дій чи бездіяльності, а також про вчинені, але не виявлені адміністративні правопорушення, з метою проведення із суб'єктами, що їх вчинили, заходів профілактичного та адміністративно-запобіжного впливу;

3) потребу у внесенні пропозицій щодо вдосконалення, заміни змісту статей чи нормативних актів, застосування яких у частині протидії адміністративним правопорушенням є малоефективним.

Література:

1.https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/Запобігання_адміністративним_правопорушенням;

2. Шаркова В. В. Правові засади попередження та протидії адміністративних правопорушень в Україні. Юридична наука. 2019. № 10. С. 151–157.

3. Про внесення змін до Закону України «Про публічні закупівлі» та деяких інших законодавчих актів України щодо вдосконалення публічних закупівель : Закон України від 19 верес. 2019 р. № 114-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/114-20.;

4. Храмкін А., Воробйова О. Теоретичні й методологічні основи сучасної системи державних закупівель. Державні закупівлі України. 2008. № 2. С. 12–16.;

Ткачук В.Є.,
кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри спеціальних юридичних дисциплін, Рівненський інститут Київського університету права НАН України

ПРАВО В КОНТЕКСТІ ПАРАДИГМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ НАУКИ: ПОВОЄННИЙ ШЛЯХ РОЗВИТКУ

Актуальність дослідження. Проблема регулювання суспільних відносин у повоєнній Україні в значній мірі буде пов'язана не тільки із наслідками військової агресії ворога, але і з кризою системи влади, для вирішення якої знадобляться нові концептуальні підходи у розвитку національної правової науки. Більше того, війна в Україні викрила і другу, не менш значиму проблему для нашого суспільства, а саме – деградацію політичних еліт, для яких є характерним зневажливе ставлення до всього національного, масове явище низької правової культури та свідоме ігнорування цими елітами вимог закону.

Метою публікації є спроба наукового обґрунтування необхідності зміни національної правової парадигми як змісту та форми організації нашого суспільства у повоєнний час.

Виклад основного матеріалу. Загальновідомо, що у багатьох наукових публікаціях науковці обговорюють одні й ті самі явища називаючи їх парадигмами, концепціями, думками, світосприйняттям тощо [1, с. 697]. У даному дослідженні автор не ставить за мету дослідження етимології цих слів та термінів, а робить лише спробу дослідити можливий консенсус між нині діючою вітчизняною правовою системою та вимогами повоєнного українського суспільства в контексті побудови національної концепції правової науки.

У свій час вітчизняні науковці В.А.Ященко та О.М.Балинська слушно наголошували на тому, що сучасна правова наука потребує нових методологічних підходів щодо розуміння ролі й місця права в сучасному суспільстві, а особливо щодо вдосконалення співвідношення його природного та позитивного аспектів в контексті реалізації індивідуально-особистісного та соціально-колективного інтересу [2, с. 13]. На проблемі співвідношення права та закону, максимальному забезпеченні індивідуального та соціального інтересу у праві наголошує О. В. Петришин [3, с. 16-17].

Немає сумніву, що вищеозначені погляди науковців займуть провідне місце при побудові вітчизняної повоєнної правової науки. Проте, враховуючи події війни та її наслідки в Україні, які спонукають до зміни ментальності українського народу, вітчизняна юридична наука буде змушена орієнтуватися на потреби

повоєнного суспільства. Післявоєнний кризовий стан вимагатиме і революційних ідей щодо наукових бачень розвитку вітчизняної правової концепції, які кардинально змінюватимуть і юридичну практику через зміну способів та напрямків формування законодавства.

У свою чергу, повоєнна практика творення закону та його застосування буде формувати і нові запити щодо передових ідей вітчизняної правової науки. Тобто, повоєнне суспільство буде вимагати зміни поглядів на співвідношення правових категорій «право» і «закон» у контексті зміни національної свідомості та необхідності забезпечення безпеки.

З огляду цього, саме вимога українського суспільства сприятиме зміні національної правової парадигми у тісному взаємозв'язку зближення позитивного права з концепцією природного права. Проте, в основі розбудови концепції національного права буде все більше відігравати свою роль народ як джерело влади, який через референдуми та зміну принципів формування органів влади буде вимагати зміни характеру співвідношення «права» та «закону», де закон буде спрямованим на реалізацію принципів природного права, а не політичної доцільності. З цього приводу, досліджуючи особливості співвідношення позитивного та природного права, революційними є наукові бачення В.А.Ященка та О.М.Балинської щодо того, що джерелом права є не «державна воля», а передусім народ, але держава виступає лише як спосіб та засіб політичної організації суспільства, як організаційний суб'єкт забезпечення реалізації права, як інституція, яка сама стає підпорядкованою праву, без регулювання яким не може існувати [2, с. 16]. Беззаперечно, такий підхід до розуміння співвідношення права та закону і місця держави в політичній організації суспільства має усі підстави формувати концептуальну основу майбутньої парадигми вітчизняної правової науки.

Вже сьогодні ми бачимо, що суть цих змін буде формуватися зміненою національною ментальністю українців, тобто, буде зароджуватися національне бачення на право та закон і форму їхнього застосування. У цьому контексті, перед вітчизняними юристами-науковцями та перед національною правовою наукою постане серйозний виклик щодо їхньої готовності до цих змін, враховуючи кризу міжнародного права у забезпеченні світової безпеки.

З іншої сторони, простежується й інша проблема повоєнної України, а саме – це не готовність нинішніх політичних еліт до радикальних змін, що не виключає політичної кризи та соціального напруження у майбутньому. Вже сьогодні ми спостерігаємо конфлікт між правовим та законотворчим підходами політичних еліт та змінами у національній правовій свідомості українців щодо взаємозв'язку і практики взаємодії права і закону, їх змісту та форми.

Враховуючи сучасні події та зміни ментальності українського суспільства, ми можемо передбачити, що у повоєнний час юристам-науковцям прийдеться переосмислювати цілий ряд уявлень про правові явища і поняття, що

потребуватиме напрацювань новітніх методологічних підходів до їхнього визначення та практики застосування. Варто зауважити, що повоєнне українське суспільство буде вимагати еволюційних змін не лише простого перетворення змісту норм й інституцій права, але й і зміни самої правової форми, що явно піде у розріз із баченнями, так званих, політичних еліт, і неминуче приведе до соціальної напруги в суспільстві.

Результати спостереження за сьогоднішніми політичними та соціальними процесами в нашому суспільстві вказують на те, що проблемою номер один, для нашого повоєнного суспільства, будуть не тільки наслідки військової агресії, але й і деформація правосвідомості політичних еліт та значної частини нашого суспільства, яка вже проявляється у свідомому ігноруванні принципів верховенства права та відповідності цим принципам букви закону, що проявляється у зневазі політичними елітами власного народу і навпаки. Саме зневага політичними елітами правових принципів і традицій буде спонукати суспільство до радикальних дій, які можуть перейти кримінально-правову заборону.

З огляду вище сказаного, науковцям в галузі права у повоєнній відбудові України варто буде брати до уваги зміни в національному мисленні, переконаннях, ціннісних настановах, нові схеми вирішення типових правових завдань на законодавчому рівні та забезпеченні безперервного наукового супроводження змін нормативної вітчизняної бази, що впливатиме на зміну національної правової традиції. Такі стандарти спонукатимуть, у першу чергу науковців, до напрацювання національних концептуальних підходів у сфері правової науки та практики. На жаль, на сьогодні Україна немає єдиної концепції розвитку національної науки не тільки у праві, а й в інших галузевих наукових напрямках. Поки що ми спромоглися розробити лише Концепції розвитку Національної академії наук України на 2014-2023 [4] та 2021-2025 [5] роки.

Проблема побудови національної наукової концепції не тільки в галузі права, а й в інших галузях науки, може бути вирішена лише вирішенням проблеми української національної ідеї. У цьому контексті варто погодитися із думкою О.Гриніва у тому, що перспектива вітчизняного державотворення та правотворення криється у поєднанні національного і соціального чинників [6, с.4]. Однак, відокремлене позиціонування значної частини політичних та і наукових еліт від української національної ідентичності слугувало перепоною у побудові української національної ідеї, держави і науки. Погоджуючись із науковим баченням українського філософа Федора Канака у тому, що „національна ідея постає підсумковим зображенням, синтезом особливостей культури, історії, самосвідомості етносу", „як погляд нації на себе" [6, с.4] ми повинні формувати національну правову концепцію не тільки з врахуванням вимог міжнародного права, сліпо його копіюючи, але і з врахуванням національної історії

правотворення та державотворення, національної філософської думки, правової культури та національного менталітету українського народу.

Отже, повоєнні реалії розвитку нашого суспільства ставитимуть перед науковим правовим середовищем завдання побудови національної концепції формування системи уявлень, провідних концептуальних настанов реформування, зміни вітчизняної нормативної бази в контексті національних цінностей і принципів верховенства права та спрямування закону на реалізацію природного права, а не політичного інтересу окремих політичних груп.

Література:

1. Биков О.М. Правова парадигма у теорії права. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». 2023. №5. 696-699 с. URL: http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/291027/284661 (дата звернення: 08.06.2024 р.).

2. Ященко В.А., Балинська О.М. Методологічна парадигма сучасної правової науки в України Соціально-правові студії : науково-аналітичний журнал / гол. ред. О.Балинська. Львів : ЛьвДУВС, 2020. Випуск 4 (10). 164 с.

3. Петришин О. В. Право як соціально-юридичне явище: до постановки проблеми. Вісник Академії правових наук України. Харків : Право. 2007. № 4 (51). С. 3–18.

4. Концепція розвитку Національної академії наук України на 2014-2023 роки / Постанова Президії Національної академії наук України від 25.12.2013 за № 187. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0187550-13#Text (дата звернення – 08.06.2024 р.).

5. Проєкт Концепції розвитку Національної академії наук України на 2021-2025 роки / Постанова Президії Національної академії наук України від 23.06.2021 за № 218. URL: https://www.casre.kiev.ua/images/files/documents/4-kontseptsiia-rozvytku-nan-ukrainy-2021-2025.pdf (дата звернення – 08.06.2024 р.).

6. Олег Гринів. Українська національна ідея як проблема науки. Етнічна історія народів Європи. Видавець Київський національний університет імені Тараса Шевченка. 2001. Вип. 9. С. 4 – 8.

Француз-Яковець Т.А.,
докторка юридичних наук, професорка, завідувачка кафедри конституційного, міжнародного права та публічно-правових дисциплін, Київський університет інтелектуальної власності та права Національного університету «Одеська юридична академія»

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА ДЕРОГАЦІЮ ЗА ЄКПЛ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Право на дерогацію або право держави на відступ від зобов'язань під час особливих ситуацій передбачена ст. 15 Конвенції, «під час війни або іншої суспільної небезпеки, яка загрожує життю нації, будь-яка Висока Договірна Сторона може вживати заходів, що відступають від її зобов'язань за цією Конвенцією, виключно в тих межах, яких вимагає гострота становища, і за умови, що такі заходи не суперечать іншим її зобов'язанням згідно з міжнародним правом» [1].

У сфері дотримання прав людини Україна зобов'язана не лише Конституцією, але й низкою міжнародних договорів, тому про будь-яке відступлення від норми держава має звітувати за певною формою. В умовах військової агресії РФ проти України держава не змозі виконати певні зобов'язання стосовно дотримання нею міжнародних стандартів у галузі прав людини у повному обсязі через об'єктивні причини.

Нещодавнє **повідомлення, що Україна «частково відступила від Конвенції з прав людини» сколихнуло значну частину суспільства та отримало багато коментарів у соціальних мережах. Варто зауважити, що** застосування механізмів відступу (дерогації) держав від власних зобов'язань за ст. 15 ЄКПЛ є достатньо поширеним, адже за півстоліття існування ЄКПЛ ними скористувалося доволі багато країн Ради Європи, а деякі з них скористалися даним неодноразово (Великобританія, Туреччина та ін.).

З початком військової агресії РФ Україна ще у 2015 році відступила від зобов'язань за ст. 15 ЄКПЛ [2] через подання Вербальної ноти № 31011/32-119/1-678 від 5 червня 2015 р. до ГА РЄ, яка була зареєстрована Секретаріатом Ради Європи 9 червня 2015 р. [3].

Регулярне інформування РЄ щодо стану справ у сфері гарантування та реалізації прав людини продовжилася і з лютого 2022 року в зв'язку з початком повномасштабного вторгнення і введенням у нашій державі воєнного стану. У

квітні 2024 Україна вчергове уточнила перелік існуючих обмежень. Це інформування стало вже двадцятим з 2015 року.

Звісно, що право країни на дерогацію є обмеженим, як в матеріальному, так і процесуальному сенсі. Відступ від статей Конвенції, що передбачають основоположні, природні права людини не може бути реалізовано (ст. 2 «Право на життя», крім випадків смерті внаслідок правомірних воєнних дій, 3 «Заборона катування», 4 «Заборона рабства» (пункт 1) та 7 «Ніякого покарання без закону» КЗПЛ та ін) [1]. Проте, відповідальність держави за порушення прав людини на території, яку вона не контролює, та суб'єктами, яких вона не контролює, скажімо коли мова йде про окуповані території, в цілому є обмеженою. Адже за умови, коли держава не може гарантувати на окупованій території дотримання основоположних прав людини, що не підлягають дерогації, її відступ від інших зобов'язань на такій території не має сенсу.

Аналіз рішень ЄСПЛ за індивідуальними заявами свідчить, що порушення державою зобов'язань за ст. 15 ЄКПЛ можливо за умови, якщо у цій країні було здійснено відступ від зобов'язань, та під час такого відступу з провини держави відбулося порушення конвенційних прав заявника. Відсутність процедури відступу за ЄКПЛ навіть за оголошення надзвичайного стану в умовах, коли права заявника були порушені, може привести до констатації ЄСПЛ порушень інших норм ЄКПЛ, але не її ст. 15.

Окрім того, визначними чинниками, які запобігають зловживанням державою правом на дерогацію є відповідність жорстким міжнародним стандартам та суворий моніторинговий механізм. У квітні 2017 р. в Україні була утворена Міжвідомча комісія, яка забезпечує регулярний періодичний перегляд необхідності і пропорційності заходів щодо відступу [4]. До основних функцій комісії було віднесено розгляд питань, пов'язаних із територіальним застосуванням дерогації та актуалізованої інформації про стан безпекової ситуації, а також ситуації у галузі прав людини. Разом з тим, у відкритих джерелах важко знайти відомості про результати діяльності даної комісії у нормотворчій і правозастосовній роботі та у сфері взаємодії України з органами Ради Європи.

Вартим уваги є те, що згідно з роз'ясненням до ст. 15 Конвенції відступ від зобов'язань не обов'язково є визнанням того, що Держава не зможе гарантувати права, закріплені в Конвенції. Насправді, на практиці, заявляючи про відступ від зобов'язань, договірна держава зазвичай зазначала, що заходи, яких вона вживає, «можуть» передбачати відступ від її зобов'язань за Конвенцією.

Вжиті Україною заходи в цілому відповідають передбаченим ЄКПЛ процедурам але поставили питання щодо часових, предметних, територіальних форм та меж відступу від зобов'язань. Адже, скажімо нормами міжнародного гуманітарного права та міжнародного права прав людини визначено, що держава несе відповідальність за порушення прав людини за умов наявності її юрисдикції щодо суб'єкту такого порушення або території, де воно сталося. За умов іноземної

окупації відповідальність держави за порушення прав людини на території, яку вона не контролює, та суб'єктами, яких вона не контролює є обмеженою. Водночас у практиці застосування норм МПГПП та ЄКПЛ щодо дерогації такі ситуації практично не розглядалися, проте розглядались у інших справах.

Також проблемним питанням вбачається деталізація меж відступу від статей Конвенції у національному законодавстві. Актуальним для України є і сам механізм дерогації, тобто процедури відступу від зобов'язань та їх втілення на практиці, зважаючи на специфіку реалізації окремих норм та важливість практичного значення даного інституту.

Література:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 9.05.2024р.)
2. Про Заяву Верховної Ради України «Про відступ України від окремих зобов'язань, визначених Міжнародним пактом про громадянські і політичні права та Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод» : Постанова Верховної Ради України від 21.05.2015 р. № 462-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/462-19#Text
3. Declaration contained in a Note verbale from the Permanent Representation of Ukraine, dated 3 November 2015, registered at the Secretariat General on 4 November 2015. URL: https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/005
4. Про утворення Міжвідомчої комісії з питань відступу України від зобов'язань за Міжнародним пактом про громадянські і політичні права та Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод» : Постанова Кабінету Міністрів України від від 19.04.2017 р. № 281. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/en/281-2017-%D0%BF

Хлистік М.А.,
аспірантка кафедри кримінального права і процесу, Волинський національний університет імені Лесі Українки

Науковий керівник:
Карпінська Н.В.,
докторка юридичних наук, професорка, професорка кафедри кримінального права і процесу, Волинський національний університет імені Лесі Українки

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ранок 24 лютого 2022 року розділив життя українських громадян на «до» та «після». У зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України, Указом Президента України № 64/2022 в Україні було введено воєнний стан [1]. Особливість воєнного стану полягає у тому, що на період його дії зазнають суттєвих змін усі сфери суспільного життя в країні, вводяться певні обмеження, відносини регулюються нормами права та за правилами, які відрізняються від тих, які були встановлені у мирний час. Зокрема, воєнний стан передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [2].

Від початку активних військових дій на території нашої країни та у зв’язку з потребою забезпечити безпеку та функціонування усіх ланок державної життєдіяльності в умовах нової реальності законодавцем практично відразу було прийнято ряд суттєвих змін у сфері правового регулювання суспільних відносин, у тому числі чимало змін зазнало й земельне законодавство.

Так, 09 червня 2022 року набув чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану» (далі – Закон-2022) [3]. Оскільки активні бойові дії країни-агресора спричиняють для України як однієї з країн-світових лідерів аграрного експорту значні негативні наслідки, цим законом

передбачено спрощення обігу сільськогосподарських земель та їх раціональне використання в умовах воєнного стану. Так, автоматично було поновлено на один рік дії договорів на використання землі сільськогосподарського призначення усіх форм власності, значно спрощено процедуру передачі в оренду земель для ведення товарного сільськогосподарського виробництва (зокрема, скасовано земельні торги (аукціони), встановлено нові умови оренди землі, надано можливість орендарям тимчасово передавати права на земельну ділянку. Законом-2022 також було спрощено порядок встановлення та зміни цільового призначення земельної ділянки, встановлено особливий порядок проведення робіт із землеустрою, заборонено під час воєнного стану безоплатну передачу земель державної, комунальної власності у приватну власність, надання дозволів на розроблення документації із землеустрою з метою такої безоплатної передачі та розроблення такої документації та ін. До речі, за даними фахівців, загальні втрати сільського господарства України оцінюються в $69,8 млрд., що значно перевищує весь сільськогосподарський ВВП України за 2021 рік [4].

Варто згадати, що призупинене з лютого 2022 року функціонування автоматизованої системи Державного земельного кадастру (далі – ДЗК) відновило свою роботу для забезпечення надання в умовах воєнного стану нагальних адміністративних послуг з урахуванням особливостей, передбачених постановою Кабінету Міністрів України від 07.05.2022 № 564 «Деякі питання ведення та функціонування Державного земельного кадастру в умовах воєнного стану» [5]. Вказаною постановою було обмежено доступ до ДЗК користувачам, які його мали до 24 лютого 2022 року, а внесення, зміна відомостей, надання інформації, що є у ДЗК, здійснюються виключно визначеними у переліку державними кадастровими реєстраторами і лише у межах визначених адміністративно-територіальних одиниць (тих, що не належать до територій активних бойових дій або тимчасово окупованих територій). Крім того, на період воєнного стану на веб-сайті Держгеокадастру оприлюднення відомостей ДЗК не здійснюється, Публічна кадастрова карта не функціонує.

Таким чином, після лютого 2022 року земельні відносини в нашій державі та дотичні до них питання регулюються із врахуванням змін у законодавстві, зумовлених особливим режимом воєнного стану.

Література:

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022. URL: https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397 (дата звернення: 08.05.2024).

2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року № **389-VIII.** URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19 (дата звернення: 08.05.2024).

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 12 травня 2022 року № **2247-IX.** URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2247-20 (дата звернення: 08.05.2024).

4. Наслідки війни: збитки агросектору перевищили $ 10 млрд. *Департамент аграрної політики, продовольства та земельних відносин Одеської ОДА:* веб-сайт. URL: https://agro.od.gov.ua/2024/04/15/naslidky-vijny-zbytky-agrosektoru-perevyshhyly-10-mlrd/ (дата звернення: 08.05.2024).

5. Деякі питання ведення та функціонування Державного земельного кадастру в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 07 травня 2022 року № 564. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/564-2022-%D0%BF (дата звернення: 08.05.2024).

Циганин Я.М.,
аспірант кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права, Академія праці, соціальних відносин і туризму

Науковий керівник:
Діордіца І.В., доктор юридичних наук, професор, професор кафедри приватного та публічного права, Київський національний університет технологій та дизайну)

СУЧАСНИЙ СТАН ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНОГО АГЕНТСТВА ВІДНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ

Збройна агресія російської федерації проти України зумовила необхідність відновлювати зруйновану інфраструктуру нашої держави, фактично не чекаючи моменту настання миру. Однак процес формування стратегії розвитку державної інфраструктурної політики в умовах воєнного стану потребує прийняття низки рішень щодо її правового регулювання.

Одним із визначальних векторів у формуванні підвалин інфраструктурної політики стало рішення Кабінету Міністрів України (січень 2023 року) про створення Державного агентства відновлення та розвитку інфраструктури України (далі – Агентство або Агентство відновлення) на базі Державного агентства автомобільних доріг (Укравтодору) та Державного агентства інфраструктурних проектів (Укрінфрапроекту).

Основною метою діяльності новоствореної організації є реалізація проєктів із відбудови України. Агентство відновлення має організаційно-правову форму Центрального органу виконавчої влади та підпорядковується Міністерству розвитку громад, територій та інфраструктури України (Міністерство відновлення або Міністерство).

Тобто, фактично Агентство відповідає за відновлення зруйнованої або пошкодженої критичної інфраструктури та житла по всій Україні, а також є головним виконавцем державних стратегій та пріоритетів. У цій ролі Агентство також є технічним адміністратором Цифрової екосистеми для підзвітного управління відновлення (Digital Restoration Ecosystem for Accountable Management – DREAM), яка охоплює проєкти, пов'язані з відновленням фізичних активів та інфраструктури, незалежно від джерел фінансування або відповідальних осіб [1].

Щодо *законодавчого забезпечення* діяльності Агентства першочергово відмічаю Конституцію України та Закон України «Про центральні органи виконавчої влади». Додаткові положення про Агентство та Служби визначають основні принципи діяльності Агентства

У свою чергу, Закон України «Про публічні закупівлі» та Закон України «Про управління об'єктами державної власності» регулюють закупівлю послуг і товарів у державному секторі.

Бюджетний кодекс України встановлює рамки для фінансування відновлення, а Закон України «Про державний бюджет на 2023 рік» вперше відкрив шлях до наповнення Фонду ліквідації наслідків збройної агресії російської федерації з визначеними правилами розподілу.

З-поміж підзаконних актів щодо реалізації програми фінансування відбудови центральне місце займає Постанова КМУ «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для розвитку та відновлення інфраструктури», № 619 від 13.06.2023 р.

Звертаю увагу й на додаткові положення щодо розрахунку вартості будівництва та визначення початкової ціни публічних закупівель, а саме: Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України «Про затвердження примірної методики визначення очікуваної вартості предмета закупівлі», № 275 від 18.02.2020 р.; Наказ Міністерства розвитку громад та територій України «Настанова з визначення вартості проектних, науково-проектних, вишукувальних робіт та експертизи проектної документації на будівництво» та «Про затвердження кошторисних норм України у будівництві» № 281 від 01.11.2021 р.

Серед масиву внутрішніх положень Агентства виокремлюю Постанову КМУ «Про затвердження Положення про Державне агентство відновлення та розвитку інфраструктури України», № 439 від 10.09.2014 р.; Положення про Регіональні Служби (Київську та Одеську), Положення про структурні підрозділи, Інструкції для комітетів (Аудиторський комітет, Тендерний комітет для проектів, що підтримуються МФО, Положення про ІТ-системи (E-road) та ін.

Не можу оминути увагою й Державну антикорупційну програму на 2023-2025 роки, яка визначає обов'язкові дії, необхідні для виконання державними органами, органами місцевого самоврядування та іншими уповноваженими суб'єктами щодо запобігання та протидії корупції.

Антикорупційна програма Агентства від 19.07.2023 р. описує встановлення політики, оцінку ризиків, впровадження заходів зниження ризиків, забезпечення освіти та поточний моніторинг для запобігання корупції та пов’язаних з нею правопорушень [2].

Також на початку 2024 року Рішеннями Європейського Парламенту та Ради було створено Український Фонд (Ukraine Facility) – універсальний інструмент, призначений для допомоги Україні в її короткострокових зусиллях щодо

відбудови та середньострокових – щодо модернізації [3]. У даному аспекті звертаю увагу, що функціонування даного Фонду ґрунтується на прозорості та підзвітності, особливо в контексті підтримки нації під час тривалого конфлікту. Український Фонд складається з трьох основних компонентів: фінансова підтримка, залучення інвестицій і технічна допомога.

Література:

1. Iaroslav Gregirchak, Sofie Arjon Schütte. Розвиток антикорупційної практики практики у відбудові відбудові України: Роль державного агентства відновлення відновлення та розвитку інфраструктури. *U4 Anti-Corruption Resource Centre.* 2024. URL: https://www.cmi.no/publications/file/9133-evolving-anti-corruption-practice-in-rebuilding-ukraine-ukraininan.pdf

2. Наказ Агентства відновлення «Про затвердження Антикорупційної програми Державного агентства відновлення та розвитку інфраструктури України на 2023-2025 роки», № 307 від 19 липня 2023 року. *Державне агентство відновлення та розвитку інфраструктури України*. URL: https://restoration.gov.ua/4489/normatyvno-pravova_baza/56118.html

3. Європейський Парламент підтримав надання 50 млрд євро в межах Ukraine Facility (Український Фонд). 27.02.2024. *КОМУНІКАЦІЙНА КОМАНДА ОФІСУ ВІЦЕПРЕМ'ЄРКИ З ПИТАНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ТА ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ.* URL: https://eu-ua.kmu.gov.ua/news/yevropejskyj-parlament-pidtrymav-nadannya-50-mlrd-yevro-v-mezhah-ukraine-facikity-ukrayinskyj-fond/

Циганчук Н.,
кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри цивільного, господарського та трудового права, Академія праці, соціальних відносин і туризму

ЗБЕРЕЖЕННЯ МІСЦЯ РОБОТИ ЗА ПРАЦІВНИКАМИ ПРИЗВАНИМИ НА ВІЙСЬКОВУ СЛУЖБУ – ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ

Війна російського агрессора проти України триває понад десять років. На захист Батьківщини встали її найкращі сини і доньки. Вони залишили сім'ї, навчання, роботу і в запеклих боях відстоювали і відстоюють незалежність нашої держави. Багато із них загинули, пропали безвісти, визнані померлими. Законами України «Про Збройні Сили України», «Про військовий обов'язок і військову службу», «Про альтернативну (невійськову) службу», «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» та «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» для таких працівників та членів їх сімей встановлені певні гарантії та пільги, зокрема і у сфері трудових відносин.

Відповідно до ст.119 Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП), на час виконання державних або громадських обов'язків, якщо за чинним законодавством України ці обов'язки можуть здійснюватись у робочий час, працівникам гарантується збереження місця роботи (посади) і середнього заробітку [1].

На підставі даної правової норми, з 2014 року при призові на військову службу працівників підприємств, установ, організацій різних форм власності та господарювання, а також працюючих за трудовим договором у фізичних осіб-підприємців, що використовують найману працю, фермерських господарствах та сільськогосподарських виробничих кооперативах роботодавцями зберігалася попередня робота (посада) та середній заробіток. Згідно Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» таким працівникам здійснювалася виплата грошового забезпечення за рахунок коштів Державного бюджету України [2]. Якщо до призову на військову службу особа була безробітною та перебувала на обліку у центрі зайнятості, на період проходження військової служби виплата допомоги по безробіттю припинялася.

Як слідує із постанови Верховного Суду від 13.06.2018 року у справі № 813/782/17, законодавством не встановлено жодних відмінностей між правовим становищем працівників, які уклали строкові трудові договори, та працівників, що працюють за безстроковими трудовими договорами [3]. Таке право мали і працівники, що працювали за сумісництвом. Гарантії та пільги не поширювалися

лише на осіб, які займали виборні посади в органах місцевого самоврядування, якщо у них закінчився строк повноважень.

На підставі повістки з військового комісаріату про призов працівника на військову службу роботодавець увільняв його з роботи. Звільнення призваного працівника за будь-яких підстав визнавалося незаконним, про це свідчить чисельна судова практика: постанови Верховного Суду від 14.02.2018 року у справі № 131/1449/16-ц [4], від 10.10.2018 року у справі №369/14205/17-ц [5], від 17.03.2021 року у справі № 201/11430/19 [6], від 06.07.2022 року у справі № 148/201/21[7], від 03.08.2023 року у справі № 683/1256/22 [8], рішення Шевченківського районного суду м. Чернівці від 22.07.2019 у справі 727/1212/19 [9], рішення Івано-Франківського міського суду від 26.08.2021 у справі №99355213[10]тощо.

Правовий аналіз ст.119 КЗпП України вказує на те, що для вирішення питання про наявність права на пільги і гарантії встановлені вищезазначеними законодавчими нормами правове значення мають види військової служби, її підстави, термін дії особливого стану, початку та завершення мобілізації, демобілізації та наявності кризової ситуації, що загрожує національній безпеці.

В постанові Вищого адміністративного суду України від 16.02.2015 року у справі № 800/582/14 зроблено висновок про те, що закінчення періоду мобілізації, відповідно до норм Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», не є підставою для припинення особливого періоду [11]. Як слідує із положень ст.1 Закону України «Про оборону України», особливий період - це період що настає з моменту оголошення рішення про мобілізацію (крім цільової) або доведення його до виконавців стосовно прихованої мобілізації чи з моменту введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях та охоплює час мобілізації, воєнний час і частково відбудовний період після закінчення воєнних дій [12].

Особливий період закінчується з прийняттям Президентом України відповідного рішення про переведення усіх інституцій України на функціонування в умовах мирного часу. Особливий період діє в Україні з 17.03.2014 року після того, як був оприлюднений Указ Президента України № 303/2014 «Про часткову мобілізацію» [13]. Рішення про скасування особливого періоду з того часу не приймалося.

Проте, 01.07.2022 року Законом України №2352-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин» до ст. 119 КЗпП України було внесено зміни які стосувалися лише збереження місця роботи (посади) за працівниками призваними на військову службу. З 19 липня 2022 року такі працівники втратили право на збереження за ними середньої заробітної плати (крім педагогічних та науково-педагогічних працівників, які ще мали таке право до 12 грудня 2023 року) [14].

Місце роботи та середній заробіток зберігалися за працівниками, які під час проходження військової служби отримали поранення або інші ушкодження здоров'я та перебувають на лікуванні у медичних закладах, а також за працівниками, які визнані безвісно відсутніми, на строк до дня, наступного за днем їх взяття на військовий облік незалежно від строку появи їх після визнання безвісно відсутніми або до дня оголошення їх померлими у судовому порядку.

Право на збереження місця роботи зберігається за працівником, призваним на військову службу до дня його фактичної демобілізації. Згідно з частиною другою ст. 24 Закону України №2232-XII «Про військовий обов'язок та військову службу» від 25.03.1992 року [15], пп. 3 і 4 Положення про військовий квиток рядового, сержантського і старшинського складу[16] і п.3 Положення про військовий квиток офіцера запасу[17], затверджених Указом Президента України від 25.05.1994 року № 263/94, днем фактичної демобілізації вважають день виключення із списків особового складу військової частини, у зв'язку із звільненням із військової служби, що оформляється наказом військової частини, про що робиться відповідний запис до військового квитка. Але гарантії, що передбачені у ст. 119 КЗпП України, поширюються на період військової служби, який обраховується з дати початку та закінчення військової служби, що зазначені у військовому квитку. Отже, фактично уже на наступний день після внесення військовою частиною відомостей про звільнення зі служби до військового квитка працівник має вийти на роботу і приступити до виконання своїх трудових обов'язків. Якщо працівник не приступив до роботи він підлягає звільненню за п.4 ст. 40 КЗпП України (за прогул без поважної причини.)

Відповідно до Закону України «Про військовий обов'язок та військову службу», особи звільнені з військової служби, зобов'язані у п'ятиденний строк прибути до ТЦК та СП для взяття їх на військовий облік. У такому випадку демобілізований зі служби працівник повинен стати до роботи не пізніше ніж на 6-й день після своєї демобілізації. На підставі вищевказаного Закону за ці 5 днів роботодавець повинен виплатити працівникові середній заробіток.

Враховуючи вищевикладене вважаємо, що ст. 119 КЗпП України слід доповнити нормою, якою передбачено, що місце роботи і посада на підприємстві, в установі, організації, фермерському господарстві, сільськогосподарському виробничому кооперативі незалежно від підпорядкування та форми власності і у фізичних осіб – підприємців зберігається за працівниками протягом 3-х денного строку з дня взяття їх на військовий облік в ТЦК та СП після звільнення з військової служби.

Внесення таких змін приведе норми чинного КЗпП України у відповідність з нормами інших законодавчих актів, що регулюють питання надання гарантій військовим, які були звільненні з військової служби та унеможливить порушення їхніх прав при поверненні на роботу.

Література:

1. Кодекс законів про працю Української РСР від 10 грудня 1971 року //Відомості Верховної Ради Української РСР . – 1971. - № 50. – Ст. 375

2. Закон України №2011-XII «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» від 20.12.1991 року //zakon.rada.gov.ua

3. Постанова Верховного Суду від 13.06.2018 року у справі № 813/782/17 // zakononline.com.ua

4. Постанова Верховного Суду від 14.02.2018 року у справі № 131/1449/16-ц // https://verdiktum.ligazakon.net

5. Постанова Верховного Суду від 10.10.2018 року у справі №369/14205/17-ц //https://verdiktum.ligazakon.net

6. Постанова Верховного Суду від 17.03.2021 року у справі № 201/11430/19 // https://verdiktum.ligazakon.net

7. Постанова Верховного Суду від 06.07.2022 року у справі № 148/201/21 //https://verdiktum.ligazakon.net

8. Постанова Верховного Суду від 03.08.2023 року у справі № 683/1256/22 //https://verdiktum.ligazakon.net

9. Рішення Шевченківського районного суду м. Чернівці від 22.07.2019 у справі 727/1212/19 // https: // ifm.if.court.gov.ua

10. Рішення Івано-Франківського міського суду від 26.08.2021 року у справі №99355213 // https: // youcontrol. com.ua

11.Постанова Вищого адміністративного суду України від 16.02.2015 року у справі № 800/582/14 // https: //protokol.ua

12. Закон України № 1932-XII «Про оборону України» від 06.12.1991 року //zakon.rada.gov.ua

13. Указ Президента України № 303/2014 «Про часткову мобілізацію» від 14.01.2015 року //zakon.rada.gov.ua

14. Закон України №2352-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин» від 01.07.2022 року //zakon.rada.gov.ua

15. Закону України №2232-XII «Про військовий обов'язок та військову службу» від 25.03.1992 року //zakon.rada.gov.ua

16. Положення про військовий квиток рядового, сержантського і старшинського складу від 30.12.2016 року //zakon.rada.gov.ua

17. Положення про військовий квиток офіцера запасу від 30.12.2016 року //zakon.rada.gov.ua

Черевко Н.О.,
кандидатка наук з державного управління, доцентка кафедри публічного управління, права та гуманітарних наук, Херсонський державний аграрно-економічний університет

ВІЙНА В УКРАЇНІ І ПРАВА ЛЮДИНИ

Україна приєдналась до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 11 вересня 1997 року [13]. За офіційною інформацією, доступною на веб-сайті Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ), станом на січень 2024 року, Україна в лідерах по кількості справ, що розглядаються ЄСПЛ серед усіх держав-членів Ради Європи. З 1997 по 2024 рік українські громадяни звернулися до Європейського суду з прав людини близько 13000 разів [6]. У 2022 та 2023 роках було подано відповідно 2075 та 2387 заяв [8], що приблизно відповідає попереднім рокам, але статті порушень зазнали змін. Об'єктивно, повномасштабне вторгнення Російської Федерації та оголошення воєнного стану не тільки вплинуло на економічний стан країни, але й обмежило можливості держави забезпечувати права людини, що закріплено у статті 3 Конституції України [13].

Звіти та дослідження ЮНІСЕФ [9] та Верховного комісара ООН з прав людини [10] про стан дітей та права людини в зонах конфліктів, доповіді Amnesty International [1] та Human Rights Watch [5] щодо порушень прав людини в зоні війни, звіти Міжнародного Комітету Червоного Хреста [4] та інших гуманітарних організацій свідчать про серйозний вплив війни на права людини в Україні: тортури, незаконні тримання під вартою, вбивства цивільних осіб та інші злочини проти людяності. Звіти Міжнародного Комітету з прав людини ООН [7] про порушення прав людини у зонах конфліктів, зокрема щодо права на життя, свободу вираження думки, права на освіту та медичну допомогу, а також судові рішення та резолюції Міжнародного Кримінального Суду та інших міжнародних трибуналів щодо військових злочинів та порушень прав людини в районах конфліктів доводять руйнівний вплив війни.

Порушення прав людини внаслідок війни в Україні включають серйозні загрози для життя та безпеки, що постійно зазнають цивільне населення через напади, бомбардування та мінування. Незаконне утримання осіб, викрадення та примусове переміщення призводять до порушення прав на свободу та безпеку. Недоступність основних життєвих потреб, таких як медична допомога, освіта та житло, також створює серйозні проблеми. Діти стають особливо вразливими, бо стають жертвами насильства, втрачають доступ до освіти та медичної допомоги,

а також можуть бути залучені як дитячі солдати. За даними Уповноваженого Президента України з прав дитини та дитячої реабілітації офіційно зафіксовано понад 19 546 випадків незаконної депортації українських дітей до Російської Федерації [11]. Жінки також стикаються з порушенням прав під час війни, зазнаючи сексуального насильства та інших форм утиску.

Загалом, війна в Україні має серйозний вплив на права людини, і для їх захисту потрібна системна реакція на місцевому та міжнародному рівнях.

У лютому 2022 року Україна, скориставшись правом, наданим статтею 15 Конвенції, подала заяву до Генерального секретаря Ради Європи про відступ від ряду її статей [3]. 4 квітня 2024 року за результатами перегляду подано уточнюючу заяву [2]. Так, поновлено дію норм щодо заборони примусової чи обов'язкової праці (стаття 4.3), свободи думки, совісті і релігії (стаття 9), права на ефективний засіб правового захисту (стаття 13), заборону дискримінації (стаття 14) та обмеження політичної діяльності іноземців (стаття 16). Проте захист власності (стаття 1 Додаткового протоколу № 1), право на освіту (стаття 2 Додаткового протоколу № 1) та право на вільні вибори (стаття 3 Додаткового протоколу № 1) залишаються під загрозою. Розв'язання цих питань потребує спільних зусиль українського уряду, міжнародних організацій та громадськості для забезпечення найвищих стандартів прав людини в умовах конфлікту.

Для забезпечення ефективного захисту прав громадян України, необхідно вжити комплексу стратегічних заходів: удосконалення законодавства та механізмів захисту; забезпечення доступу громадян до справедливого судочинства та правосуддя, зокрема підтримку безоплатної правової допомоги; широка інформаційна кампанія для свідомого розуміння прав людини; надання необхідної гуманітарної допомоги для підтримки тих, хто постраждав від війни, включаючи медичну та матеріальну допомогу і психологічну підтримку; проведення незалежного моніторингу ситуації щодо дотримання прав людини і публікація регулярних звітів про її стан; залучення міжнародних організацій та співпраця з іншими державами для спільного реагування на порушення прав людини в умовах війни.

Література:

1. Amnesty International. (2024). Через війну Росії українці похилого віку потерпають від ускладнених хвороб і браку доступного житла: нова доповідь Amnesty International. Отримано з https://www.amnesty.org.ua/cherez-vijnu-rosiyi-ukrayinczi-pohylogo-viku-poterpayut-vid-uskladnenyh-hvorob-i-braku-dostupnogo-zhytla-nova-dopovid-amnesty-international/

2. Council of Europe. (б.р.). Country reports: Ukraine. Отримано з https://rm.coe.int/1680af84ff

3. Council of Europe. Ukraine: Disregard false information concerning derogations from the European Convention on Human Rights. Portal. URL: https://www.coe.int/en/web/portal/-/ukraine-disregard-false-information-concerning-

derogations-from-the-european-convention-on-human-rights (date of access: 09.05.2024).

4. International Committee of the Red Cross. (Без дати). Блог Міжнародного Комітету Червоного Хреста. Отримано з https://blogs.icrc.org/ua/

5. Human Rights Watch. (Б.д.). Звіти. Отримано з https://www.hrw.org/publications?keyword=&created=&country%5B%5D=9630

6. Ministry of Foreign Affairs of Ukraine. (н.д.). Ukraine and the European Court of Human Rights. Отримано з https://coe.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/ukrayina-ta-yevropejskij-sud-z-prav-lyudini

7. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. (2022). Звіт України за період з 1 лютого по 31 липня 2022 року [PDF]. Отримано з https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/countries/ua/2022-09-23/ReportUkraine-1Feb

8. Ukraine - Department for the Execution of Judgmentsof the European Court of Human Rights - www.coe.int. Department for the Execution of Judgmentsof the European Court of Human Rights. URL: https://www.coe.int/en/web/execution/ukraine (дата звернення: 09.05.2024).

9. UNICEF Ukraine. (2023). Child poverty report (April 2023). Отримано з https://www.unicef.org/ukraine/reports/child-poverty-report-april-2023.

10. United Nations Ukraine. (2022). Звіт Україна: 1 лютого - 31 липня 2022 року. Отримано з https://ukraine.un.org/sites/default/files/2022-09/ReportUkraine-1Feb-31Jul2022-ua.pdf

11. Діти війни. Діти війни. URL: https://childrenofwar.gov.ua/ (дата звернення: 09.05.2024)

12. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 р. : станом на 1 серп. 2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 09.05.2024).

13. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text (дата звернення: 09.05.2024).

Черепанов В.В.,
аспірант (здобувач ступеня доктора філософії) кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права, Академія праці, соціальних відносин і туризму

ПРАВО НА ЗВЕРНЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В складних умовах сьогодення, зумовлених введенням в Україні воєнного стану, особливо гостро повстає питання забезпечення основоположних принципів європейської інтеграції української держави, таких як: демократія, верховенство права, та захист прав людини. Інститут звернень громадян є одним із найважливіших інструментів для реалізації цих принципів. Право на звернення дозволяє громадянам захищати свої права, висловлювати думки та висувати вимоги до органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Право кожного на звернення закріплене у статті 40 Конституції України, а саме: “Усі мають право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, що зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк” [1].

Важливо зазначити, що відповідно до статті 64 Основного Закону України право на звернення не може бути обмежене навіть в умовах воєнного або надзвичайного стану.

Закон України “Про звернення громадян” (далі - Закон) регулює питання практичної реалізації громадянами України наданого їм Конституцією України права звернутися до органів державної влади, місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, медіа, посадових осіб відповідно до їх функціональних обов'язків із зауваженнями, скаргами та пропозиціями, що стосуються їх статутної діяльності, заявою або клопотанням щодо реалізації своїх соціально-економічних, політичних та особистих прав і законних інтересів та скаргою про їх порушення [2].

Закон надає право громадянам України та особам, які не є громадянами України і законно знаходяться на її території, подати звернення та отримати обґрунтовану відповідь на нього у встановлений Законом термін.

Водночас вищезазначеним Законом закріплені й інші додаткові права, пов’язані з розглядом звернення, зокрема: право на особистий прийом, право брати участь у перевірці поданої скарги чи заяви, право знайомитися з

матеріалами перевірки, право бути присутнім при розгляді заяви чи скарги, можливість особисто викласти аргументи особі, яка перевіряла заяву чи скаргу тощо.

Реалізація таких додаткових прав в умовах воєнного або надзвичайного стану може бути ускладнена з огляду на певні об'єктивні чинники та необхідність здійснення заходів правового режиму воєнного стану, визначених у статті 8 Закону України "Про правовий режим воєнного стану". Відповідно до цього Закону в умовах дії правового режиму воєнного стану можуть застосовуватись окремі заходи, які обумовлюють за своїм змістом ускладнення реалізації окремих прав громадян, визначених у Законі України "Про звернення громадян" [4].

Такими заходами можуть бути: встановлення (посилення) охорони об'єктів критичної інфраструктури та об'єктів, що забезпечують життєдіяльність населення, і введення особливого режиму їх роботи; запровадження комендантської години (заборони перебування у певний період доби на вулицях та в інших громадських місцях без спеціально виданих перепусток і посвідчень); встановлення особливого режиму в'їзду і виїзду, обмеження свободи пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також руху транспортних засобів; встановлення заборони або обмеження на вибір місця перебування чи місця проживання осіб на території, на якій діє воєнний стан тощо.

У випадку впровадження зазначених обмежень за певних обставин (наприклад, задля відсічі, знешкодження диверсійно-розвідувальних груп ворога), реалізація будь-яких прав, пов'язаних з особистою присутністю заявника та інших дотичних прав, визначених у Законі України "Про звернення громадян", може бути ускладненою або взагалі неможливою [4].

Згідно частини третьої статті 9 Закону України "Про правовий режим воєнного стану" в умовах воєнного стану особа, уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, не несе відповідальність, у тому числі кримінальну, за рішення, дії чи бездіяльність, негативні наслідки яких неможливо було передбачити або які охоплюються виправданим ризиком, за умови, що такі дії (бездіяльність) були необхідні для відсічі збройної агресії проти України або ліквідації (нейтралізації) збройного конфлікту [3].

Вказане дозволяє дійти висновку, що у випадку об'єктивної неможливості або ускладнення забезпечення права особи на звернення та отримання відповіді, відповідальна посадова особа суб'єкта владних повноважень не нестиме юридичну відповідальність. При цьому зазначене не позбавляє таку посадову особу обов'язку розглянути звернення та надати обґрунтовану відповідь після завершення дії вказаних обставин, що унеможливлюють надання вчасної відповіді [4].

Таким чином, відповідно до норм Основного Закону України, право на звернення не може бути обмежене в умовах воєнного стану. Зазначене право також не може бути обмежено шляхом внесення змін до відповідних нормативно-

правових актів, оскільки частина третя статті 22 Конституції України встановлює, що при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод. Але водночас треба зауважити, що в складних умовах забезпечення правового режиму воєнного стану існує вірогідність виникнення окремих випадків об'єктивної неможливості забезпечення права людини на звернення.

Література:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 10.05.2024).

2. Про звернення громадян: Закон України від 02.10.1996 № 393/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 10.05.2024).

3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text (дата звернення: 10.05.2024).

4. Особливості реалізації конституційного права направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини : веб-сайт. URL: https://ombudsman.gov.ua/uk/voyennij-stan/pravo-na-zvernennya-ta-informaciyu/pravo-na-zvernennya (дата звернення: 10.05.2024).

Шевченко О.О.,
аспірант, Академія праці, соціальних відносин і туризму

СПІВВІДНОШЕННЯ ТЕРМІНІВ РАЦІОНАЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЛІ ТА ПОНЯТТЯ ЦІЛЬОВОГО ПРИЗНАЧЕННЯ ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ НА ТЕРИТОРІЮ УКРАЇНИ

Повномасштабна війна, розпочата рф проти Української держави, внесла свої негативні корективи в розуміння використання земель за цільовим призначенням. Законодавча база, що регулює питання земельних відносин, вже понад два роки функціонує в умовах закритості та пристосованості до нових умов. Раціональність та ефективність у використанні землі землекористувачами є першочерговим завданням держави в цій сфері. Дослідження цих термінів становить велике практичне та наукове значення, мета якого полягає у спрощенні процедур контролю використання таких земель та зміни їх цільового призначення, а також у дослідженні дотримання норм, що стосуються загальнонаціонального регулювання у сфері природоохоронного законодавства.

У площині відносин, що створилися у сфері використання землі за цільовим призначенням, діє принцип «прямої дії», визначений у пункті «г» статті 5 Земельного кодексу України (далі - «ЗКУ»), який полягає в «забезпеченні раціонального використання та охорони земель». Крім того, ЗКУ встановлює обов'язок для власника та/або землекористувача земельної ділянки використовувати її за цільовим призначенням (пункт «а» частини 1 статті 91 та пункт «а» частини 1 статті 96 ЗКУ). [1]

Думки багатьох науковців з приводу терміну «раціонального використання земель» відрізняються за свою суттю. Проте, як зазначають науковці Пархоменко М. М. та Кандала Н. О., раціональність, ефективність та корисність у землекористуванні зводиться до максимального задоволення потреб суб’єкта використання земель у разі нанесення цій земельній території мінімальної шкоди. Вони стверджують, що головний акцент слід робити не на управлінні державою земельними правовідносинами, а на розвиток такого формування правової поведінки учасників земельних правовідносин, за якою у зазначених суб’єктів не виникає намір учиняти земельне правопорушення. [2, с. 57-58]

До повномасштабного вторгнення рф на територію України, законодавці ввели процедуру, що спрощувала зміну цільового призначення земельних ділянок у межах функціонального призначення території для їх власників та землекористувачів. Так, на підставі нової процедури були внесені зміни в «Класифікатор видів цільового призначення земельних ділянок, видів функціонального призначення територій та співвідношення між ними, а також

правила їх застосування», де було встановлено, що зміна виду цільового призначення земельної ділянки у відомостях Державного земельного кадастру в разі наявності відомостей про функціональні зони здійснюється на підставі заяви власника (розпорядника, у визначених законом випадках - користувача) земельної ділянки, яка розташовується в межах відповідної функціональної зони. [3]

Впровадження функціональних зон та цієї спрощеної процедури суттєво спростило власникам та землекористувачам можливість змінити цільове призначення окремої земельної ділянки з урахуванням існуючих обмежень на частині території, де вона знаходиться. Це особливо актуально для територіальних громад, де встановлені ці функціональні зони на підставі раніше прийнятих містобудівних планів та актів. Також, варто відзначити, що застосування цього підходу підтверджується статтею 26 Закону України «Про охорону земель» де визначено, що районування (зонування) земель включають наступні види:

- поділ земель за цільовим призначенням з урахуванням природних умов, агробіологічних вимог сільськогосподарських культур, розвитку господарської діяльності та пріоритету вимог екологічної безпеки;
- установлення вимог щодо раціонального використання земель відповідно до району (зони);
- визначення територій, що потребують особливого захисту від антропогенного впливу тощо. [4]

Отже, всі раніше прийняті зміни є основою визначення терміну «функціональна зона території», який закріплений у пункті 17 частини 1 статті 1 Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності». Цей термін визначається як певна частина території територіальної громади, щодо якої встановлено певний набір дозволених (переважних (основних) та супутніх) видів цільового призначення земельних ділянок, де встановлені певні обмеження у використанні земель у сфері забудови. Дозволені види цільового призначення базуються на наявних комплексних планах просторового розвитку території територіальної громади, генеральному плану населеного пункту та плану зонування території. [5]

Таким чином, контроль за раціональністю та ефективністю використання землі є першочерговим завданням державних органів та органів місцевого самоврядування. Головним чинником, що повинен утримувати власників та землекористувачів земельних ділянок від нецільового використання, є метод попередження від настання негативних наслідків, а також мінімально легка та доступна процедура її зміни, що супроводжуватиметься контролем з боку органів влади. Розроблення та впровадження механізмів, які полегшать зміну цільового призначення землі із дотриманням усіх норм та правил, встановлених законом, є першочерговим завданням науковців та державних органів, які мають сприяти покращенню економічного та екологічного стану використання землі за цільовим призначенням з урахуванням її ефективного та раціонального використання.

Література:

1. Земельний кодекс Української РСР від 08.07.1970. Офіційний сайт Верховної ради України.URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2874%D0%B0-07#Text.

2. Науково-практичний журнал «Екологічне право». Видавничий дім «Гельветика» 2021. Випуск № 1-4. Текст. Гетьман А.П., Горбань А.В., Костицький В.В., Фоменко А.Є., Шемшученко Ю.С. С. 56-61.

3. Постанова Кабінету Міністрів України від 17.10.2012 № 1051 «Про затвердження Порядку ведення Державного земельного кадастру. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1051%D0%B1-2012-%D0%BF#top.

4. Закон України «Про охорону земель» від 19.06.2003 № 962-IV. Офіційний сайт Верховної ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-15#Text.

5. Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності» від 17.02.2011 № 3038-VI. Офіційний сайт Верховної ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17#Text.

Шевчук В.Л.,
викладач юридичних дисциплін, Київський професійно-педагогічний коледж ім. А. Макаренка

Бурлака М., студент

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОГО СУДОЧИНСТВА ПІД ЧАС ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. В умовах воєнного стану правова система будь-якої країни стикається з низкою унікальних викликів, які потребують оперативних та ефективних рішень. В Україні, де війна вже кілька років залишається актуальною проблемою, питання правового регулювання господарського судочинства набуває особливої важливості. Воєнний стан вимагає адаптації правових норм до реалій, що змінюються, зокрема, до умов обмежених ресурсів, переміщення населення та зміни пріоритетів державної політики.

Однією з ключових проблем є забезпечення безперервності господарського судочинства в умовах воєнного стану. Це включає вирішення питань доступу до судів, захисту прав суб'єктів господарської діяльності, а також ефективного функціонування судових органів в умовах воєнних дій. У той же час, необхідно враховувати вимоги до національної безпеки та збереження правопорядку.

Відсутність чітких та адаптованих до воєнного стану правових норм може призвести до хаосу та зловживань, що, у свою чергу, може поглибити кризу в економічній сфері. Також, важливою є проблема гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами у сфері правосуддя під час конфліктів.

Таким чином, дослідження правового регулювання господарського судочинства під час дії правового режиму воєнного стану в Україні є вкрай актуальним. Воно спрямоване на виявлення основних проблемних аспектів, розробку рекомендацій щодо вдосконалення законодавства та практики його застосування в умовах воєнних дій.

Мета даного дослідження: вивчення та аналіз правового регулювання господарського судочинства під час дії правового режиму воєнного стану в Україні.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні існують проблеми у сфері господарського судочинства. У регіонах з активними бойовими діями та на окупованих територіях судам надзвичайно складно виконувати свої обов'язки згідно з чинним законодавством. Однак, попри важкі умови роботи судів, потреба громадян у судовому захисті залишається, і кількість звернень щодня зростає.

Стаття 8 Конституції України закріплює гарантоване право людини та громадянина звертатися до суду для захисту своїх конституційних прав та свобод [1].

Таким чином, саме на суди покладається конституційний обов'язок захищати громадян від посягань на їхні права та свободи.

3 березня 2022 року Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про внесення зміни до частини сьомої статті 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо визначення територіальної підсудності судових справ». У цьому законі зазначено, що у випадку, коли суд не може здійснювати правосуддя через об'єктивні причини під час воєнного стану, такі як стихійне лихо, військові дії або заходи з боротьби з тероризмом, за рішенням Вищої ради правосуддя, прийнятим за поданням Голови Верховного Суду, територіальну підсудність судових справ може бути змінено. Такі справи передаються до найближчого суду, який може виконувати свої повноваження [2].

Варто зазначити, що наразі питання поновлення господарських процесуальних строків є проблемним, оскільки під час воєнного стану учасникам процесу важко вчасно виконувати певні процесуальні дії. Відповідно до ч. 1 ст. 119 Господарського процесуального кодексу України (надалі – ГПК України), суд може поновити пропущений процесуальний строк за певних умов: якщо учасник справи подасть відповідну заяву; якщо причини пропуску строку будуть визнані судом поважними; за винятком випадків, коли ГПК України встановлює неможливість поновлення такого строку [3].

Слід також звернути увагу на питання відкладення розгляду справи. Чинний ГПК України встановлює низку підстав, за яких суд відкладає розгляд справи. Відповідно до ч. 2 ст. 202 ГПК України, такими підставами є [3]:

1) Неявка в судове засідання учасника справи, щодо якого немає відомостей про направлення йому ухвали з повідомленням про дату, час і місце судового засідання.

2) Перша неявка в судове засідання учасника справи, якого повідомлено про дату, час і місце судового засідання, якщо він повідомив про причини неявки, які суд визнав поважними.

3) Виникнення технічних проблем, що унеможливлюють участь особи у судовому засіданні в режимі відеоконференції, крім випадків, коли відповідно до цього Кодексу судове засідання може відбутися без участі такої особи.

4) Необхідність витребування нових доказів, коли учасник справи обґрунтував неможливість заявлення відповідного клопотання в межах підготовчого провадження.

Сьогодні часто оголошуються сигнали «повітряної тривоги» на початку судових засідань, що змушує суд вирішувати питання про відкладення розгляду справи. Непередбачуваність оголошення сигналу «повітряна тривога» ускладнює своєчасне подання учасником справи клопотання про відкладення розгляду та

перешкоджає його прибуттю до суду. Тому під час розгляду питання про наявність підстав для відкладення справи суд повинен враховувати, що відповідно до ст. 3 Конституції України «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю» [1].

Оголошення сигналу «повітряна тривога» не потребує доведення, оскільки цей сигнал є загальновідомим: він лунає по всьому місту, а інформація про нього розміщується в медіа та соціальних мережах. Тому, під час вирішення питання про відкладення розгляду справи через сигнал «повітряна тривога», суд повинен застосовувати норми ст. 202 ГПК України, враховуючи загальні засади господарського судочинства та дотримуючись гарантій прав особи на участь у розгляді її справи. При цьому суд зобов'язаний сприяти учасникам судового процесу в реалізації їх процесуальних прав.

Підтримуємо думку науковців, що у Господарському процесуальному кодексі України має бути окремий розділ, що регулюватиме проведення судочинства в умовах воєнного стану. Це необхідно, оскільки якщо процедура не захищає суб'єктивні права та інтереси, визначені нормами матеріального права, закон не працюватиме [4].

Умови воєнного стану вплинули на господарське судочинство в Україні, але також підкреслили важливість забезпечення безпеки і захисту прав та інтересів учасників судового процесу. Відновлення ефективного господарського судочинства в умовах воєнного стану вимагає співпраці всіх відповідальних сторін, зокрема органів влади, судів і громадськості, для забезпечення правової стабільності та розвитку економіки країни.

Висновки. У результаті проведеного дослідження встановлено, що правове регулювання господарського судочинства під час дії правового режиму воєнного стану в Україні стикається з низкою специфічних викликів та проблем. Основними перешкодами є обмеження доступу до судових засідань через безпекові ризики, технічні проблеми, а також необхідність швидкого реагування на непередбачувані обставини, такі як сигнали «повітряної тривоги».

Аналіз чинного законодавства показав, що, хоча існують певні правові механізми для адаптації судових процесів у складних умовах, вони потребують удосконалення. Зокрема, необхідно розробити окремий розділ у Господарському процесуальному кодексі України, який регулюватиме судочинство під час воєнного стану. Це дозволить забезпечити більш ефективний захист прав та інтересів учасників судового процесу, зберігаючи при цьому правову стабільність та підтримуючи економічний розвиток країни.

Також підкреслюється важливість співпраці між органами влади, судами та громадськістю для подолання поточних викликів. Забезпечення безпеки та захисту прав учасників судового процесу повинно залишатися пріоритетом, навіть у складних умовах воєнного стану. Впровадження запропонованих змін

сприятиме більш ефективному функціонуванню господарського судочинства, що в свою чергу підвищить рівень довіри громадян до судової системи та сприятиме розвитку правової держави в Україні.

Література:

1. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text (дата звернення: 21.04.2024).

2. Про внесення зміни до частини сьомої статті 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо визначення територіальної підсудності судових справ: Закон України від 03.03.2022 No 2112-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2112-20 (дата звернення: 21.04.2024).

3. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 No 1798-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12 (дата звернення: 21.04.2024).

4. Дяченко С., Щербина А. Господарське судочинство під час воєнного стану – зупиняти не можна продовжувати. Ірпінський юридичний часопис. 2023. № 2. С. 66–75.

Яра О.С.,
докторка юридичних наук, професорка, професорка кафедри адміністративного та фінансового права, деканка юридичного факультету, Національний університет біоресурсів і природокористування України

ДВА РОКИ РОСІЙСЬКОЇ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ ДОВКІЛЛЯ УКРАЇНИ

З 2014 р. екологічна політика України значною мірою визначається Угодою про асоціацію між Україною та ЄС. Незважаючи на прогрес у деяких сферах, залишалися прогалини в реалізації екологічного сектору. Трьома головними екологічними проблемами довоєнного періоду в Україні були: забруднення та нестача води, недоліки у системі управління промисловими та побутовими відходами і погіршення якості повітря. При цьому, наша держава була оцінена як така, що успішно працює в частині реалізації взятих на себе зобов'язань за Європейською зеленою угодою.

Однак, починаючи з лютого 2022 р. екологічні проблеми беззаперечно збільшилися через повномасштабне російське вторгнення. Війна загострила екологічні проблеми, що існували раніше, і створила нові проблеми, включаючи виникнення надзвичайних екологічних ситуацій, погіршення якості усіх природних ресурсів та знищення цілих екосистем. Окрім екологічної шкоди, що завдають довкіллю безпосередньо самі бойові дії, природні ресурси виявилися стратегічно важливими для сторін конфлікту: ліси, річки, канали, водосховища, острови, захисні лісові смуги тощо. Використання природних ресурсів в цілях мілітаризації знов ж таки призводить до завдання шкоди довкіллю.

Станом на 9 травня 2024 р. 2,427 трлн грн. – це орієнтовна сума збитків завданих довкіллю. Зафіксовано 4822 фактів заподіяння шкоди довкіллю внаслідок збройної агресії російської федерації [1]. І ці цифри щодня зростають.

Довкілля стало однією із найбільших жертв війни, і подолання шкоди, завданої йому, є пріоритетним завданням. Основними напрямами вирішення цього завдання було визначено більш детальний моніторинг завданої шкоди задля правових і організаційно-відновлювальних цілей; розробка механізмів криміналізації та відшкодування; негайний початок «зеленого» відновлення.

З огляду на це, відбулися зміни у національному екологічному законодавстві та інституційних структурах. Були визначені два конкретні пріоритети: створення механізмів для оцінки шкоди, завданої довкіллю, спираючись на судові позови про відшкодування збитків, та вироблення

майбутньої стратегії «зеленого» відновлення; і звичайно продовження роботи з поглиблення інтеграції з екологічними рамками та політикою ЄС.

Не зважаючи на те, що війна продовжується, вже зараз виникла необхідність планувати відновлення країни. Відбудова складатиметься з багатьох кроків і має ґрунтуватися на загальних для усіх принципах «зеленого» післявоєнного відновлення, які б забезпечили сталий розвиток держави: сталі та системні рішення; прозорість, участь громад та громадськості у прийнятті рішень; використання найкращих доступних технологій та практик; стійкий та сталий розвиток міст та регіонів; декарбонізація і децентралізація енергетики; розвиток стійких та децентралізованих агропродовольчих систем; забезпечення збереження екосистем та природного багатства України [2]. Зелене відновлення України – це стале відновлення, що відбувається з використанням найкращих доступних технологій та практик.

При цьому, слід зазначити, що екологічні наслідки російського вторгнення відчутні не лише для України, але і для всього світу, і від того, як ми дбаємо про довкілля зараз, у часи війни, залежить доля майбутніх поколінь. А подолання шкоди, завданої довкіллю, має бути спільною роботою з міжнародними партнерами нашої держави.

Література:

1. ЕкоЗагроза. URL: https://ecozagroza.gov.ua/

2. Принципи зеленої післявоєнної відбудови України. URL: https://ecoaction.org.ua/zelena-vidbudova-ua.

Яценко В.Г.,
аспірантка кафедри адміністративного та фінансового права, Національний університет біоресурсів і природокористування України

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ МІСТОБУДІВНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ ОРГАНАМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Протягом останніх двох років Україна живе в умовах дії правового режиму воєнного стану, що був запроваджений Указом Президента України внаслідок військової агресії сусідньої держави [1]. Такі події внесли зміни частково й у діяльність органів місцевого самоврядування у сфері здійснення містобудівної діяльності.

Зокрема, відповідно до ч. 4 ст. 9 Закону України “Про правовий режим воєнного стану” визначено, що: “У період дії воєнного стану сільський, селищний, міський голова територіальної громади, на території якої не ведуться бойові дії та не прийнято рішення про утворення військової адміністрації населеного пункту (населених пунктів), виключно для здійснення заходів правового режиму воєнного стану може прийняти рішення, з обов’язковим інформуванням начальника відповідної обласної військової адміністрації протягом 24 годин, щодо:

1) звільнення земельних ділянок комунальної власності від незаконно розміщених тимчасових споруд, у тому числі тих, що були встановлені, але не введені в експлуатацію у встановленому законодавством порядку;

2) обстеження будівель і споруд, пошкоджених внаслідок бойових дій. Обстеження будівель і споруд, пошкоджених внаслідок бойових дій, здійснюється відповідно до Закону України "Про регулювання містобудівної діяльності";

3) демонтажу будівель і споруд, які за результатами обстеження, визначеного пунктом 2 цієї частини, визнані аварійно небезпечними і такими, що становлять загрозу життю людей (крім об’єктів оборонного і спеціального призначення, об’єктів культурної спадщини та об’єктів, на які поширюється дія Закону України "Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку"). Розпорядження про демонтаж таких будівель і споруд вносяться до Єдиної державної електронної системи у сфері будівництва у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України в Порядку ведення Єдиної державної електронної системи у сфері будівництва [2].

Інші важливі зміни були викладені у Постанові Кабінету Міністрів України “Деякі питання здійснення дозвільних та реєстраційних процедур у будівництві в

умовах воєнного стану" [3]. Зокрема, у пункті 7 цієї статті визначено, що необхідність (у тексті визначено як рекомендації, що важливо) внесення Органами місцевого самоврядування рекомендувати протягом 14 календарних днів з дня опублікування цієї постанови до Електронної системи відомості (в тому числі текстові та графічні матеріали) про чинну містобудівну документацію на відповідній території. В тому числі, з'явилася можливість будівництва індивідуальних житлових, садових, дачних будинків, а також інших будівель та споруд не вище 2 поверхів без будівельного паспорта, а також положення про можливість проектування об'єктів без містобудівних умов та обмежень (МУО/МБУ). Таким чином, відповідно до положень цієї Постанови проектування можна здійснювати без МУО відповідно до містобудівної документації на місцевому рівні та обмежень у використанні земель.

Хоча слід зауважити, що отримання будівельного паспорта все ж таки залишається можливим. Тобто, коли рішення приймає посадова особа, то оформити документи все ж можливо, а коли мова йде оформлення документів без участі компетентних посадових чи, службових осіб, то тут виникають перешкоди.

Крім того, на практиці зазначена Постанова так і не знайшла свого застосування, адже більшість органів місцевого самоврядування проігнорували пункт, яким передбачено необхідність внесення відомостей до Електронної системи відомостей про чинну містобудівну документацію. Так, враховуючи таку бездіяльність посадових осіб органів місцевого самоврядування, особи які мають у приватній власності земельні ділянки із відповідним цільовим призначенням є фактично обмеженими у своєму праві на можливість виконання будівельних робіт без будівельного паспорту на територіях історичних населених пунктів, тобто майже всіх обласних центрів та великих міст України (у тому числі на деокупованих територіях).

Втім беручи до уваги те, що у Постанові було визначено лише рекомендацію у вигляді диспозитивної норми, законодавцю слід внести відповідні зміни до цієї Постанови та визначити імперативну вказівку на необхідність внесення інформації до Електронної системи відомостей про чинну містобудівну документацію, в тому числі встановити адміністративні санкції за її невиконання.

Література:

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2024 р. № 64/2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text

2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text

3. Деякі питання здійснення дозвільних та реєстраційних процедур у будівництві в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від від 24 червня 2022 р. № 722. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722-2022-п#Text

СЕКЦІЯ:

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

Васюренко О.В.,
доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри кібербезпеки, інформаційних технологій та економіки, Київський університет інтелектуальної власності та права Національного університету «Одеська юридична академія»

Коваль А.,
здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня ОП «Менеджмент», Київський університет інтелектуальної власності та права Національного університету «Одеська юридична академія»

АКТУАЛЬНА ПРОБЛЕМАТИКА ФІНАНСОВОГО ОБЛІКУ ЦИФРОВИХ АКТИВІВ В УКРАЇНІ

В останні роки серйозних обертів набрали процеси цифровізації фінансовогосподарської діяльності економічних агентів - суб'єктів підприємництва. У бізнес-практику стійко увійшли такі дефініції як е-гроші, криптовалюта, токени, блокчейн, майнінг, смарт-контракти, цифрові товари та ін.

Багато країн світу активно адаптують власне законодавство до технологічних змін, пов'язаних з цифровізацією економічних потоків та економічних запасів в умовах значної ринкової волатильності. В цих умовах особливої актуальності набуває питання адекватного визначення і структурування категорії «цифровий актив» та коректного відображення операцій з цими активами у фінансовому обліку.

В загальноекономічному сенсі (в площині вітчизняного законодавчого поля) фінансовий (бухгалтерський) облік – це сукупність принципів, методів, правил та процедур, що забезпечують систематичне й суцільне відображення у відповідних облікових реєстрах операцій з активами, капіталом та зобов'язаннями компанії і своєчасне подання звітної інформації внутрішнім та зовнішнім стейкхолдерам.

Згідно Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», активи – це ресурси підприємства, що контролюються та використовуються ним з метою отримання економічних вигод в майбутньому [1].

Очевидно, що будь який цифровий актив повинен мати всі ознаки економічного ресурсу, що означає наявність передусім майнової цінності для його власника.

Категорія «цифровий актив» на сьогодні не має однозначного визначення, зокрема, в національному законодавстві. Так, Закон України «Про віртуальні активи» визначає поняття «віртуальний актив» як нематеріальне благо, що є об'єктом цивільних прав, має вартість та виражене сукупністю даних в електронній формі [2]. Якщо відштовхуватись від цього визначення, то проблем з фінансовим обліком цифрових активів не повинно виникати.

Так, згідно П(С)БО 8 «Нематеріальні активи», нематеріальний актив – це немонетарний актив, який не має матеріальної форми [3]. Цифрові активи однозначно не представлені в матеріальній формі, не можуть визнаватись грошима та/або їх еквівалентами. Отже, цілком очевидним було б обліковувати їх саме як нематеріальні активи, що і пропонується в [8]. Однак, згідно чинного Плану рахунків бухгалтерського обліку, нематеріальні активи обліковуються на субрахунках 121-127 рахунку12 Класу1 «Необоротні активи» [5]. П(С)БО 8 визначає термін використання нематеріальних активів у виробничій, адміністративній, торгівельній та іншій діяльності – більше одного року. Це означає необхідність поступового перенесення вартості активу на витрати через інструментарій амортизації.

Профільні фахівці, зокрема [7,10,11], виділяють два основних види цифрових активів – криптографічні валюти та токени.

Так, в загальному розумінні, криптовалюта – централізована віртуальна розрахункова одиниця, яка перебуває в обігу за допомогою технології блокчейн. Токени як віртуальні активи можуть фіксувати боргові зобов'язання та/або частку власності в компанії.

Очевидно, що на даному етапі а ні криптовалюти, а ні токени під категорію нематеріальних активів як необоротних ресурсів в сучасному нормативному визначенні не підпадають. Так, криптовалюти створюються (майнінг) або купуються з метою отримання позитивного фінансового результату від подальшого продажу. Тому представляється коректним відображати їх у складі оборотних активів (Клас 2 «Запаси» Плану рахунків бухгалтерського обліку), як це пропонується в [9]. Для акумулювання витрат на майнінг (електроенергія, амортизація та ін.) при створенні криптовалюти доцільно використовувати рахунок 23 «Виробництво» з подальшою кореспонденцією з відповідним субрахунком «Цифрова продукція» рахунку 26 «Готова продукція». У випадку ж купівлі криптовалюти для подальшого продажу пропонується застосовувати рахунок 28 «Товари» (з відкриттям субрахунку 287 «Цифрові товари»). Що стосується токенів, то їх можна обліковувати в якості фінансових вкладень на рахунку 35 «Поточні фінансові інвестиції» (з відкриттям субрахунку 353 «Цифрові фінансові інвестиції»). Так, дійсно, за правовою формою токени не

підпадають під категорію фінансового активу, як це визначено П(С)БО 13 «Фінансові інструменти»: «а) гроші та їх еквіваленти; б) контракт, що надає право отримати грошові кошти або інший фінансовий актив від іншого підприємства; в) контракт, що надає право обмінятись фінансовими інструментами з іншим підприємством на потенційно вигідних умовах; г) інструмент власного капіталу іншого підприємства» [4].

В той же час, за економічною сутністю токени мають суттєві ознаки фінансового інструменту, оскільки підприємства можуть їх розміщувати у формі фінансових зобов'язань та/або прав на участь в капіталі [6]. Підприємства можуть обліковувати придбані токени залежно від мети та терміну придбання на відповідних субрахунках рахунків 14 «Довгострокові фінансові інвестиції» або 35 «Поточні фінансові інвестиції». Тим більше, що згідно того ж П(С)БО 13, фінансовий інструмент – це контракт, який одночасно призводить до виникнення (збільшення) фінансового активу у одного підприємства і фінансового зобов'язання або інструмента власного капіталу в іншого; фінансові інвестиції – це активи, які утримуються підприємством з метою отримання прибутку (відсотки. дивіденди), зростання вартості капіталу або інших вигод для інвестора [4].

Слід також зазначити, що актуальна практика проведення операцій з цифровими активами свідчить про все більш широке розповсюдження на найбільш популярні криптовалюти (Bitcoin, Etherium) класичних функцій грошей (функції обігу, платежу, нагромадження). Це означає, що вже в найближчому майбутньому постане питання щодо включення криптовалют до грошової маси за агрегатним методом. Як результат, для фінансового обліку цифрових активів знадобиться Клас 3 «Гроші, розрахунки та інші активи» Плану рахунків бухгалтерського обліку (пропонуємо використовувати рахунок 33 «Інші кошти» з відкриттям субрахунку 336 «Цифрові гроші»).

Висновок. Цифрові активи є актуальним економічним ресурсом, що характеризується високою динамічністю, мінливістю та волатильністю. Чинна нормативна база в цілому забезпечує об'єктивне відображення та регулювання цифрових активів в нормативно - правовому полі. Зокрема, національні стандарти та методологія бухгалтерського обліку в цілому здатні забезпечити повне відображення операцій з цифровими активами за умови дотримання принципу превалювання економічної сутності над формою.

Таким чином, сформульовані в роботі пропозиції спрямовані на конкретизацію та чітке відображення економічних потоків та економічних запасів цифрових активів на відповідних рахунках (із введенням субрахунків) Плану рахунків бухгалтерського обліку, що дозволить врегулювати розглянуту проблему в межах чинної нормативної бази.

Література:

1. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України № 996-XIV від 16.07.1999 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text.
2. Про віртуальні активи: Закон України №2074-IX від 17.02.2022р. / Голос України від 16.03.2022р. - №57.
3. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 8 «Нематеріальні активи»: Наказ Міністерства фінансів України від 18.10.1999р. №242 / Офіційний вісник України – 1999. - №44. – с.229.
4. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 13 «Фінансові інструменти»: Наказ Міністерства фінансів України від 30.11.2001р. №559 / Офіційний вісник України – 2001. - №53. – с. 196.
5. Про затвердження Плану рахунків бухгалтерського обліку та Інструкції про його застосування: Наказ Міністерства фінансів України від 30.11.1999р. №291 / Офіційний вісник України – 1999. - №49. – с. 132.
6. Брухновський Р., Спільник І. Криптоактиви у системі бухгалтерського обліку та звітності // Проблеми економіки – 2019. - №2. – с. 145-156.
7. Макурін А. Криптовалютні активи у системі фінансового обліку // Проблеми економіки – 2020. - №3(45). – с.184-188.
8. Могил Л. Порядок обліку операцій з криптовалютою як різновидом віртуальних активів // ЕНВ «Аналітично-порівняльне правознавство» - 2023. – с.168-174.
9. Пилипенко О., Юрченко В. Цифрові фінансові активи: проблеми визнання, оцінки та нормативно-правового регулювання в бухгалтерському обліку // Науковий вісник НАСОА – 2020. - №4. – с.38-44.
10. Спільник І.. Полюх М. Бухгалтерський облік в умовах цифрової економіки
// Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації – 2019. - №1-2. – с.83-96.
11. Яцик Т. Поняття крипто-активів у системі фінансового обліку // Молодий вчений – 2019. - №2(66). – с.295-298.

Єдіханова В.К.,
здобувачка вищої освіти, Київський університет інтелектуальної власності та права Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник:
Дяченко В.С., кандидат економічних наук, доцент кафедри кібербезпеки, ІТ та економіки, Київський університет інтелектуальної власності та права Національного університету «Одеська юридична академія»

МЕХАНІЗМИ УДОСКОНАЛЕННЯ МАРКЕТИНГОВОЇ СТРАТЕГІЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

У сучасних динамічних ринкових умовах жорсткої конкуренції потреби споживачів постійно мінливі, успішним ключовим чинником успішного функціонування є розробка чіткої та ефективної маркетингової стратегії організації. Її вдосконалення – це безперервний процес, що потребує постійного аналізу, оцінки та адаптації до мінливих умов. Мета маркетингу – задовільнити потреби споживачів та отримати прибуток.

Існують три підходи до визначення сутності маркетингу:

- маркетинг, як самостійний вид підприємницької діяльності;
- маркетинг, як функція менеджменту;
- маркетинг, як філософія управління.

Основними поняттями маркетингу є:

– потреба;
– бажання;
– попит;
– товар чи послуга;
– обмін;
– угода;
– ринок.

Саме потреба є першопричиною для створення нових товарів чи послуг. Абрагам Маслоу (1908-1970 рр.), розробивши ієрархію потреб, виділив первинні потреби (фізіологічні, безпекові) та вторинні (потреби в спілкуванні, самоствердженні, самореалізації).

Бажання є багатозначним терміном, у нашому розумінні – це зовнішня форма вияву потреби, яка набула конкретної форми відповідної рівню сподівання споживача.

Попит, як потреба з урахуванням купівельної спроможності, водночас виступає показником кількості товару, яку потенційні споживачі бажають та можуть придбати за різними цінами протягом певного інтервалу часу.

Базовою функцією товару – продукту праці, що виготовляється для обміну методом купівлі-продажу, є задоволення потреб споживачів. Специфічним видом товару є послуги, яким притаманні певні особливості (табл.1):

Таблиця 1

ОСОБЛИВОСТІ ПОСЛУГ

№ за/п	Характеристика особливості	Сутність
1.	Нематеріальність	Послуга існує лише в процесі її надання та не може бути оглянутою до її придбання.
2.	Неможливість зберігання	Послуги є нематеріальними, тому ні постачальник послуги, ні її споживач не мають можливості створити запаси.
3.	Невіддільність від постачальника	Процес надання та споживання послуги відбуваються одночасно, причому у процесі споживання послуги клієнт особисто контактує з персоналом постачальника
4.	Неповторність	Кожна послуга є унікальною

Обмін, як акт отримання бажаного товару чи послуги, може реалізуватись у двох форматах:

– в обмін на гроші (товар=гроші);

– бартерний обмін (товар = товар).

Угода ж – це комерційний обмін цінностями, що передбачає погодження умов, терміну та місця його реалізації.

Ринок, як сукупність відносин/актів купівлі-продажу товарів і послуг та спосіб й місце взаємодії виробників і споживачів, що засновані на децентралізованому, безособовому механізмі цінових сигналів, є механізмом розподілу товарів і послуг між членами суспільства шляхом добровільного обміну. Ринок, як сукупність покупців та продавців, які схильні до обміну є місцем, де відбуваються відносини купівлі-продажу товарів і послуг у грошовій формі між людьми.

Серед механізмів удосконалення маркетингових стратегій доцільно виокремити:

– використання комплексного підходу – поєднання традиційних та онлайн інструментів маркетингу;

– проактивний розвиток он-лайн присутності: створення інформативного та зручного сайту, адже у сучасних умовах глобального інформаційного суспільства стрімко зростає кількість підприємств та організацій, які використовують соціальні мережі та мобільний інтернет як інструмент просування товарів на ринок та поширення послуг [1, с.70].

– створення унікальних пропозицій;

– використання нових маркетингових технологій**,** таких як штучний інтелект (для персоналізації пропозицій та автоматизації маркетингових процесів);

– врахування місцевої специфіки**:** адаптація маркетингових стратегій відповідно до потреб цільової аудиторії у конкретних регіонах;

– розвиток сервісної складової: забезпечення високого рівня обслуговування клієнтів;

– застосування інноваційних підходів, зокрема шляхом: використання інтерактивних технологій тощо.

Література:

1. Головчук Ю. О., Дибчук Л. В.,Середницька Л. П. Контент-маркетинг як стратегія просування на ринок та поширення послуг. Економіка та держава № 4/2022. С. 69-75. DOI: 10.32702/2306-6806.2022.4.69.

Забірко В.С.,
здобувачка вищої освіти, Київський університет інтелектуальної власності та права Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник:
Дяченко В.С., кандидат економічних наук, доцент кафедри кібербезпеки, ІТ та економіки, Київський університет інтелектуальної власності та права Національного університету «Одеська юридична академія»

НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ СТРУКТУРИ УПРАВЛІННЯ

У сучасних динамічних умовах господарювання ефективне управління організацією стає ключовим чинником її успішності. Важливу роль у цьому відіграє чітко структурована та злагоджена система адміністрування, яка здатна швидко адаптуватися до мінливих потреб ринку та забезпечувати досягнення поставлених цілей.

Базовою метою адміністративного управління – процесу управління персоналом організації, установи чи держави, є розробка дієвого плану досягнення стратегічних завдань, пов'язаних з місією організації та створення найсприятливіших умов для його впровадження. Адміністрування за А. Файолем (1841-1925 рр.), є фундаментом управління, що включає шість основних категорій адміністративних операцій (табл. 1):

Таблиця 1

ОСНОВНІ КАТЕГОРІЇ АДМІНІСТРАТИВНИХ ОПЕРАЦІЙ

№ за/п	Назва адміністративних операцій	Основні складові
1.	Техніко-технологічні	створення, виробництво, переробка
2.	Фінансові	купівля, продаж, обмін
3.	Економічні	залучення капіталу та ефективне управління ним
4.	Безпекові	захист інформації, майна та персоналу
5.	Бухгалтерський облік	інвентаризація, звіти про витрати, доходи та капітальні витрати, статистика

6.	Адміністративні	передбачення/прогнози, організація, адміністрування, координація та нагляд

Відповідно до теорії відомого німецького соціолога Макса Вебера (1864-1920 рр.), ідеальна організація – це організація з чітким розподілом ролей, чіткою ієрархією, конкретними правилами та нормами, що має певні характеристики (табл.2):

Таблиця 2

БАЗОВІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЕФЕКТИВНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

№ за/п	Критерій	Опис
1.	Розподіл праці	Здійснюється на основі ранжування завдань, що мають бути чітко визначені
2.	Ієрархія повноважень	Відділи та посади мають бути ієрархічно структурованими
3.	Кваліфікаційний відбір	Усі працівники повинні бути відібрані за результатами попередньої перевірки рівня їх кваліфікації
4.	Дотримання правил корпоративної культури	Забезпечення узгодженості правил поведінки та виконавської дисципліни працівників усіх рівнів
5.	Неупередженість	Методи управління мають бути уніфікованими та не залежати від власних уподобань чи антипатії
6.	Кар'єрна орієнтація	Формування передумов для кар’єрного зростання працівників

Важливим сучасним напрямком удосконалення адміністративної структури управління є використання інформаційних технологій для інтенсифікації процесів пошуку оперативної, достовірної інформації та її верифікації, систематизації, структуризації, науково обґрунтованого аналізу, результати якого є передумовою розробки передбачення (прогнозу) майбутнього перебігу подій чи стану економічного розвитку та формування ефективних управлінських рішень, адже, управлінські рішення, як процес підготовки, розробки, ухвалення та впровадження займають чільне місце посеред організаційно-правових засобів стратегічного та тактичного спрямування функціонування цілісної ієрархічної системи управління.

Теорія організації, як основоположна концепція, що сприяє розумінню ендогенної структури організації, пов’язана з ефективною взаємодією всіх структурних підрозділів та висококваліфікованою діяльністю персоналу,

відповідно до сучасних наукових підходів її формування, розподіляється на ряд типів, серед яких: функціональний, дивізіональний, матричний та лінійний [1].

Сучасний етап розвитку економіки України, що має ознаки транзитивності, з урахуванням правового режиму воєнного стану, висуває нові вимоги до організаційної структури управління, зокрема – необхідність відповідати світовим стандартам. З огляду на це, організаційна структура підприємства має стати базовою складовою стратегічного управління, що сприятиме досягненню стратегічних цілей організації шляхом чіткого розподілу функцій кожного організаційного підрозділу та узгодження механізмів їх злагодженої співпраці, зокрема шляхом використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій.

Література:

1. Леонов О., Леонова, Т. (2023). Теорія організації та організаційні структури сучасного корпоративного управління. *Економіка та суспільство*, (54). https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-54-4.

Кожемяко А.І.,
аспірант кафедри фінансів та обліку, Інститут економіки та менеджменту Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ У ГОТЕЛЬНОМУ БІЗНЕСІ

Готельна індустрія чинить все більший вплив на світову економіку, підтверджуючи, що готельний бізнес генерує значні економічні та фінансові ефекти. Цей спонукає компанії, що надають готельні послуги, дотримуватись політики соціальної відповідальності [1]. Готельна індустрія визнана у всьому світі як важливий учасник туристичної галузі [2]. Готельний бізнес є унікальним завдяки різноманітним можливостям забезпечувати дозвілля, розваги, конференції та зустрічі, що стимулює економіку. Ініціативи зі сталого розвитку в готельній індустрії можуть мати значний позитивний вплив на суспільство, соціальний, економічний та екологічний розвиток у регіональних та глобальних масштабах. Незважаючи на важливість цілей екологічної та соціальної ефективності, готельна індустрія неохоче впроваджує практики сталого розвитку та повністю орієнтована на економічні цілі задля забезпечення високого рівня фінансових показників.

Одним із найважливіших аспектів навколишнього середовища та його взаємодії з готельною індустрією є ресурси, що надаються бізнесу. Готельна індустрія використовує природні ресурси, такі як енергія та вода, але також може знищувати ресурси, від яких вона залежить. Управління відходами та енергозбереження завжди були ключовими питаннями в екологічному менеджменті готелів. У туристичній індустрії готелі є основними споживачами енергії, що спричиняє значні викиди вуглецю. Ефективна стратегія сталого розвитку зосереджується на скороченні споживання енергії та тепловтрат, а також на переході до використання відновлюваної енергії. Прісна вода також широко використовується у готельній індустрії. Після використання вона стає відходами. Повторне використання стічних вод могло б приносити значні економічні та екологічні вигоди. Готелі здатні зменшити свій вплив на навколишнє середовище шляхом скорочення відходів та потреби в ресурсах. Це може привабити екологічно свідомих туристів, тим самим зменшуючи витрати на управління відходами. Незважаючи на потенційні економічні вигоди від управління твердими відходами, цьому питанню приділяється мало уваги. Готелі впливають на різні види тварин і рослин та екосистеми, руйнуючи лісові масиви, спричиняючи забруднення навколишнього середовища та використовуючи природні ресурси. Готель повинен відповідати очікуванням клієнтів і проводити відповідальну

політику щодо захисту біорізноманіття. Екологічні знання працівників готелів сприяють їхній відповідальній екологічній поведінці через розвиток екологічної свідомості та бережливе ставлення до навколишнього середовища.

У соціальному бізнесі виділяють такі категорії: людський капітал (працівники), культурний капітал (місцева культура) та сила змін/участі (відносини з місцевими жителями, організаціями та спільнотами, які допомагають досягти консенсусу та партнерства для досягнення сталого розвитку) [3]. Людський капіталу є одним із ключових факторів забезпечення сталої конкурентоспроможності. У готельній індустрії він є особливим ресурсом через його пряму взаємодію між працівниками та клієнтами. Культура є економічним ресурсом, оскільки її можна класифікувати як туристичний продукт. Оскільки економічну цінність культури можна використовувати як джерело доходу, навіть якщо деякі її аспекти не є матеріальними, її можна розглядати як капітал.

Для забезпечення надання якісних послуг у готелі туристи та працівники повинні співпрацювати. Успішність цієї взаємодії значною мірою залежить від здібностей, знань і навичок працівників. Оскільки знання та навички працівників є нематеріальним активом будь-якої сервісної організації, задоволеність працівників є одним з найважливіших питань. Навчання та розвиток мають життєво важливе значення для готельного бізнесу через високу вартість, пов’язану з плинністю кадрів. Належне навчання має багато переваг, таких як послідовність в ефективності роботи, вища задоволеність роботою, покращення задоволеності гостей і зменшення витрат на ведення бізнесу.

Культура має потенціал для генерування доходу і може суттєво впливати на нинішній глобальний туристичний ринок. Тому культурні ресурси потрібно розглядати як капітал, який може бути використаний для отримання економічної вигоди. Цим типом капіталу необхідно належним чином управляти та підтримувати з огляду на його потенціал для сталого розвитку. Культурні заходи є однією з важливих складових привабливості гостинності. Їх мета – залучити велику кількість туристів, і тому готелі, які організовують такі заходи, отримують різноманітні вигоди, такі як впізнаваність іміджу, зміцнення позиціонування бренду та залучення клієнтів.

У готельній та туристичній індустрії автентичність є важливою рисою та основною мотивацією для туристів. Це надає можливість компаніям отримати конкурентну перевагу. Виробництво, споживання та продаж місцевих страв не лише сприяють просуванню безпеки харчових продуктів, здоров’я та харчування, а також розвитку місцевої економіки. Вплив місцевих страв на досвід та задоволеність туристів підкреслює необхідність для готелів переоцінити організаційну культуру та репозиціонувати місцеві страви як важливу частину їхньої маркетингової стратегії.

Ефективне планування та впровадження сталого туризму залежить від співпраці багатьох учасників. Спосіб, яким компанія керує своїми відносинами з

важливими учасниками своєї мережі, має вирішальне значення для розвитку її конкурентної переваги. Співпраця з місцевими неурядовими організаціями є необхідною для просування та підвищення оцінки культурної та історичної спадщини. Сталість туризму тісно пов'язана з прийняттям місцевих жителів і значною мірою залежить від підтримки ними туристичної галузі та їхньої співпраці з туристами. Колективні дії та поведінка місцевих жителів є ключовими факторами забезпечення успіху сталого розвитку в туристичній галузі.

У глобальній економіці та на ринку готельний бізнес має встановлювати і впроваджувати внутрішні системи управління на основі загальновизнаних міжнародних стандартів управління (таких як ISO). Наприклад, екологічний менеджмент у серії стандартів ISO 14x000 допомагає організаціям мінімізувати негативний вплив їх діяльності на навколишнє середовище, забезпечує дотримання фактичних норм та інших екологічних вимог. Враховуючи важливість сталого розвитку в поточному економічному контексті та потужний розвиток туристичної галузі, ISO можна використовувати як інструмент сталого розвитку в готельній індустрії.

Застосування ефективного соціального менеджменту та відповідних інноваційних практик управління готельним бізнесом можуть відіграти ключову роль у досягненні сталого розвитку та пошуку балансу між економічною життєздатністю, соціальною інклюзивністю та захистом навколишнього середовища в готельній індустрії.

Література:

1. dos Santos R.A., Méxas M.P., Meirino M.J., Sampaio M.C., Costa H.G. Criteria for assessing a sustainable hotel business. J. Clean. Prod. 2020. Vol. 262. Article 121347.

2. Franco S., Caroli M., Del Chiappa G. The impact of hotel sustainability practices on tourist intentions to book hotel rooms. Sinergie Italian J. Manag. 2021. Vol. 39. Pp. 21–35.

3. Wang T.-C., Huang C.-Y., Huang S.-L., Lee J.-Y. Priority Weights for Predicting the Success of Hotel Sustainable Business Models. Sustainability. 2021. Vol. 13. Article 14032.

Подпузько Д.В.,
здобувач вищої освіти, Київський університет інтелектуальної власності та права Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник:
Дяченко В.С., кандидат економічних наук, доцент кафедри кібербезпеки, ІТ та економіки, Київський університет інтелектуальної власності та права Національного університету «Одеська юридична академія»

УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЮ СИСТЕМОЮ ОРГАНІЗАЦІЇ

У сучасних умовах глобалізації та постійних змін у економічному середовищі управління фінансово-економічною системою організації набуває все більшої актуальності та важливості. Здійснення ефективного контролю та управління фінансовими ресурсами стає вирішальним завданням для забезпечення стабільності та успішного функціонування підприємства.

Економічна система організації — це універсальна категорія, що характеризує стабільність суб'єктів економічних відносин на всіх рівнях, включаючи державу та громадянина [1].

Функціональні компоненти економічної системи підприємства організації – це сукупність первинних векторів її економічної системи організації, які суттєво відрізняються один від одного за своїм призначенням. Нижче представлений функціональний склад економічної системи підприємства організації:

– фінансова складова;
– кадрова складова;
– екологічна складова;
– силовий компонент;
– соціальна складова:
– складова ринку;
– виробнича складова.

Кожному з перерахованих функціональних компонентів економічної системи організації приписується певний зміст, сукупність функціональних критеріїв і способів реалізації. Фінансова складова покликана максимізувати

ефективність використання корпоративних ресурсів. Це вважається важливим для ефективної роботи всієї компанії. Кадрова система організації – це процедура, яка запобігає шкоді економічній безпеці підприємства шляхом зменшення або усунення ризиків та інших загроз, пов’язаних з персоналом, його потенціалом інтелектуального розвитку та трудовими відносинами в цілому.

Кадрова система організації складається з багатьох компонентів, які з’єднані між собою складними зв’язками. Екологічна складова – дотримання чинних екологічних норм щодо вартості забруднення для мінімізації наслідків забруднення. Однією з найважливіших складових економічної системи організації є забезпечення фізичної системи об'єднання працівників і захист їх власності. Соціальна система організації характеризується таким станом економічного розвитку підприємства, який забезпечує працівникам відповідний рівень життя, доходів, прийнятні умови праці та відпочинку, незважаючи на вплив внутрішніх і зовнішніх небезпек. Компонент економічної системи організації, присвячений ринку, призначений для запобігання прийняттю компанією рішень, які є неефективними.

Компонент економічної системи, що включає виробництво, ядром якого є створення стану, що забезпечує зростання основних показників діяльності підприємства, пов’язаних з виробництвом і реалізацією виробленої продукції.

Методи вимірювання ступеня стабільності та успішності економічної системи організації мають вирішальне значення для забезпечення стабільності та успіху бізнесу в контексті постійних економічних змін. Вірний вибір методів оцінки сприяє якнайшвидшому виявленню економічних небезпек і раціональному підходу до розподілу ресурсів. У цій статті ми обговоримо основні методи вимірювання фінансової системи підприємства організації.

Одним із основних підходів є фінансовий аналіз. Він включає вивчення фінансової звітності компанії, включаючи баланс, звіт про фінансові результати та звіт про рух грошових коштів. За допомогою фінансового аналізу можна визначити фінанси організації, задокументувати її життєздатність і ліквідність, оцінити фінансову стабільність. Усе це важливі аспекти економічної системи організації.

Інший підхід – вивчення конкуренції та екзогенних чинників. Цей аналіз визначає небезпеки, пов'язані з ситуацією на ринку, змінами споживчих уподобань і конкуренцією. Цей аналіз свідчить про те, що компанія повинна приймати рішення щодо стратегії, яка гарантуватиме її виживання та конкурентоспроможність.

Також важливим є екзогенне опитування; цей метод використовується для аналізу внутрішнього середовища організації. Ця оцінка включає дослідження ефективності роботи менеджерів, потенціалу персоналу, технологічного рівня та виробничих процесів. Виявлення вразливих внутрішніх компонентів дозволяє

компанії вжити заходів для їх усунення та підвищення ефективності своєї економічної системи.

У зв'язку з цим важливі також комплексні методи, що поєднують фінансову, ринкову та екзогенну складові. Це полегшує отримання всебічного розуміння ступеня розвитку економічної системи організації та розробки стратегій щодо подальшого розширення підприємства.

Для оцінювання економічної системи організації підприємства потрібен відповідний інструмент. Критерій (інтегральний показник) економічної системи організації підприємства повинен задовольняти таким умовам:

– наявність чітких фіксованих меж;

– зіставність різночасових оцінок рівня економічної системи організації одного підприємства, а також підприємств різних галузей;

– простота і доступність методики розрахунку, яка ґрунтується на наявних облікових даних, її універсальність.

Література:

1. Андрушків Б.М. Економічна та майнова система організації підприємства та підприємництва: монографія / Б.М. Андрушків, Л.Я. Малюта, О.А. Сороківська та ін. – Тернопіль: Терно граф, 2018 – 424 с.

Червінська Т.М.,
кандидатка економічних наук, доцентка, доцентка кафедри кібербезпеки, інформаційних технологій та економіки, Київський університет інтелектуальної власності та права Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ МЕНЕДЖМЕНТУ ІННОВАТИВНОСТІ ТА КОМУНІКАЦІЙ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Актуальність проблематики формування комунікативної компетентності управлінців, менеджерів різних рівнів зумовлена швидким розвитком інформаційного суспільства (діджиталізацією управлінської діяльності, розвитком різноманітних комунікаційних мереж, зміною форм комунікацій, віртуалізацією спілкування тощо). Тому в сучасних умовах важливе значення має вміння менеджерів забезпечити ефективне спілкування з підлеглими особами, керівниками, колегами у віртуальному, і в реальному просторі.

За для кращого задоволення потреб населення та отримання більшої вигоди, сучасні підприємства змушені враховувати сучасні інноваційні тенденції й застосовувати у своїй діяльності новітні технології. Згідно досліджень експертів, основними чинниками, які перешкоджають впровадженню інновацій на вітчизняних підприємствах, є: нестача власних коштів (80,1% досліджених підприємств), значні витрати на нововведення (55,5%), незначна фінансова підтримка держави (53,7%), висока ризиковість (41,0%), недосконалість законодавства (40,4%), великий термін окупності нововведень (38,7%), відсутність достатніх коштів у замовників (33,3%), нестача кваліфікованих працівників (20,0%), відсутність можливостей для співпраці з іншими підприємствами і науковими установами (19,7%), нестача інформації про існуючі ринки збуту (17,4%), нестача інформації про нові технології (16,1%) [1].

Господарська діяльність вітчизняних підприємств має характерні особливості до яких належить суттєва територіальна розгалуженість та нерозвиненість інноваційної й виробничої інфраструктури [2]. Окрім того, для подальшого інноваційного розвитку та впровадження новітніх розробок потрібно застосовувати й використовувати інформаційно-комунікативні технології, що сприятимуть підвищенню ефективності виробництва, зберігання та переробки продукції.

Інформаційні технології надзвичайно швидко стали життєво важливим стимулом розвитку не лише світової економіки, але й інших видів людської

діяльності. Сьогодні майже неможливо знайти таку сферу, в якій би не використовувалися інформаційні технології. Рівень розвитку інформаційно-комунікаційних технологій характеризується сумарним показником, що враховує 11 критеріїв за такими групами: доступ до ІКТ (зокрема, кількість контрактів на рухомий зв'язок на 100 жителів, обсяг міжнародного трафіка Інтернет, що припадає на одного жителя), використання ІКТ (наприклад, частка осіб, що користуються Інтернет), навички роботи із ІКТ (зокрема, охоплення населення вищою освітою, %). В якості основи рейтингової оцінки застосовується Індекс мережевої готовності (Networked Readiness Index), який визначає ступінь розвитку ІКТ у країнах світу. Останній складається з чотирьох субіндексів – наявності відповідних умов для розвитку ІКТ; готовності; застосування і впливу, розподілених за складниками (індикаторами), які відображають роль уряду, бізнесу, суспільства у створенні середовища для розвитку ІКТ. Також індекс складається із субіндексів – наявності умов для розвитку ІКТ; готовності; субіндексу застовування ІКТ урядом, бізнесом та суспільством; та субіндексу впливу ІКТ на розвиток країни.

Дуже часто визначення інформаційно-комунікаційних технологій пов'язують із синонімом до інформаційних технологій (ІТ), однак ІКТ це більш загальний термін, який відображає роль уніфікованих технологій та інтеграцію телекомунікацій (телефонних ліній, бездротових з'єднань), комп'ютерів, підпрограмного та програмного забезпечення, накопичувальних і аудіовізуальних систем, що дають змогу певним користувачам утворювати, одержувати доступ, зберігати й передавати інформацію, а також вносити до неї зміни. Можна сказати, що ІКТ складається з ІТ, а також телекомунікацій, медіа-трансляцій, усіх видів аудіо, відеообробки, передачі, мережевих функцій управління й моніторингу.

Основою становлення інформаційного суспільства, перш за все, є інформація і знання, інформаційні технології, а також – виважена інформаційна політика країни (уряду). Без означених чинників розвиток держави в умовах глобалізації нинішнього світу взагалі неможливий. При посиленні ролі інформації з'явилося багато нових понять таких як: інформаційне суспільство, інформатизація, інформаційна індустрія, інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) та інші, які певним чином або відтворюють соціальні аспекти й проблеми, або пов'язані безпосередньо з технічними питаннями.

Складно переоцінити важливість використання інформаційних технологій в галузі освіти і науковій сфері. Зараз неможливо уявити собі шкільний заклад, в якому б не було комп'ютерного класу, є дуже багато електронних бібліотек, користуватися якими можна вдома, що значно полегшує навчальний процес, забезпечує можливості кращої самоосвіти. При цьому інформаційні технології також сприяють розвитку наукових знань, інновацій. Сучасні інформаційні

технології увібрали в себе новітні досягнення електроніки, математики, філософії, психології й економіки. Врешті решт, сучасне суспільство просто переповнене потоками інформації, які безумовно потребують відповідної обробки. Тому без інформаційних технологій, так як і без енергетичних, транспортних або хімічних технологій, сучасне суспільство нормально функціонувати не може.

В міру розвитку сучасних інформаційних технологій збільшується й прозорість світу, швидкість та обсяги передачі інформації між відповідними елементами світової системи, з'являється ще один інтегруючий фактор світового значення. Це означає, що роль окремих місцевих традицій, що сприяють самодостатньому інерційному розвитку відповідних елементів, слабшає. При цьому посилюється реакція елементів на відповідні сигнали з позитивним зворотним зв'язком. Інтеграцію, зокрема, можна було б сприймати дуже позитивно, якби її наслідком не було відповідне розмивання регіональних і культурно-історичних особливостей сусільного розвитку.

Таким чином, підсумовуючи означене, можна узагальнити: людство неодмінно вступає в інформаційну епоху. У світовій практиці, як вважають фахівці, розпочалося сторіччя інформатизації. Досвід впровадження та застосування інформаційних технологій та систем дає можливість стверджувати про великі потенційні можливості даної сфери при розв'язанні соціальних питань суспільства. Інформаційні технології все глибше проникають і в професійну діяльність і в приватне життя людей. Вони впливають на міжнародний торговий баланс, на систему зайнятості, політичне життя. В міру становлення інформаційного суспільства утворюється потужна індустрія інформаційних технологій, яка призначена для задоволення потреб цього суспільства. Безпосередньо ж інформація є глобальним, невичерпним потенціалом всього людства, який увійшов в нову епоху розвитку цивілізації, або в епоху становлення інформаційного суспільства.

Література:

1. Дзямулич М.І., Шматковська Т.О. Управління розвитком персоналу підприємства в умовах глобалізації економіки. Економічний форум, 2020. № 3. С.138-142.

2. Червінська Л.П., Базилюк Б.Г. Управління персоналом в контексті соціальної відповідальності бізнесу. Монографія. 2018. КНЕУ. 220 с.

СЕКЦІЯ:

ПОЛІТИЧНІ НАУКИ

Авраменко І.В.,
студентка 5 курсу, спеціальність «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії», Національний університет біоресурсів і природокористування України

Науковий керівник:
Кропивко О.М., кандидатка історичних наук, доцентка кафедри міжнародних відносин і суспільних наук, Національний університет біоресурсів і природокористування України

ТЕХНОЛОГІЧНІ ІННОВАЦІЇ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ПРОДОВОЛЬЧУ БЕЗПЕКУ ТА ПІСЛЯВОЄННЕ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

У дослідженні аналізується важливість технологічних інновацій у забезпеченні продовольчої безпеки та відновленні після війни. Розглядається, як новітні технології можуть сприяти підвищенню продуктивності сільського господарства, зменшенню втрат урожаю та покращенню якості продуктів харчування. Досліджується, як технологічні інновації можуть допомогти відновити інфраструктуру та економіку в регіонах, постраждалих від війни, зокрема через відновлювані джерела енергії, цифрові технології та інноваційні будівельні матеріали.

У результаті дослідження визначено, що глобальне співробітництво та інвестиції у наукові дослідження та розвиток – максимально раціональний варіант, аби використати потенціал технологічних інновацій для забезпечення продовольчої безпеки та відновлення після війни в Україні.

Ключові слова: технологічні інновації, економіка, інфраструктура, глобальне співробітництво.

Формулювання цілей статті

Метою статті є аналіз можливостей, які надають технологічні інновації для підвищення продуктивності господарства, зменшення втрат врожаю та підвищення якості продуктів харчування. Дослідження ролі новітніх технологій у відновленні інфраструктури та економіки в регіонах, постраждалих від війни.

Виклад основного матеріалу дослідження

«Жодна держава не досягне сталого розвитку без миру та відчуття безпеки», – наголосив Президент України Володимир Зеленський у ході участі у

Діалозі лідерів на Саміті ООН з питань Цілей сталого розвитку у рамках 74-ї сесії

Генеральної Асамблеї ООН у Нью Йорку (США). Саме тому питання післявоєнного відновлення тісно пов'язані із забезпеченням безпеки та сталого розвитку [1].

Україна, яка переживає важкі випробування і продовжує боротися з їх наслідками, просто не може дозволити собі зупинитися на довоєнному рівні соціально-економічного та продовольчого розвитку та безпеки, який є занадто скромним для її потенціалу. Вона має використовувати технологічні інновації як ключовий інструмент для прискорення свого розвитку, покращення якості життя свого народу і відновлення своєї економіки та інфраструктури після війни. Варто розглянути ряд новітніх технологій, які допоможуть Україні створити новий, післявоєнний безпековий напрям для швидкого та якісного відновлення продовольчої сфери.

Так, наприклад, супутникове землеробство та використання їх даних може застосовуватися для оцінки стану посівів, прогнозування врожаю та оптимізації використання ресурсів. Це може допомогти збільшити продуктивність та зменшити втрати врожаю. Використання сучасних технологій, таких як GPS, сенсори та дрони, що наразі є доволі популярним, варто застосовувати для точного визначення потреб рослин й оптимізації використання добрив та води. Крім того, варто використовувати біотехнології, де розробка генетично модифікованих організмів (ГМО), які можуть бути стійкими до шкідників, хвороб або екстремальних погодних умов, може допомогти збільшити врожайність та забезпечити продовольчу безпеку на майбутні роки.

Не менш важливим у нашій реальності є і відновлювані джерела енергії. Враховуючи сильні атаки з боку Російської Федерації по енергетичній інфраструктурі України, використання сонячної та вітрової енергії може допомогти забезпечити енергетичну незалежність та стійкість сільськогосподарських господарств. А використання цифрових технологій, таких як блокчейн, може допомогти забезпечити прозорість в ланцюгу постачання продуктів харчування.

У сьогоднішньому діджиталізованому світі робототехніка стає чудовим помічником людині для розвитку та відновлення продовольчої сфери. Використання роботів для автоматизації рутинних сільськогосподарських робіт, таких як посів, збір врожаю або обробка ґрунту, може збільшити ефективність та зменшити залежність від людського фактору, особливо в умовах післявоєнної відбудови.

Важливо уточнити, що погіршує ситуацію й внутрішня та зовнішня міграція населення України внаслідок бойових дій, яка наразі налічує мільйони людей. Проаналізувавши вищенаведене, можна передбачити, що після завершення війни нова інноваційна аграрно-індустріальна політика нашої держави полягатиме у

зміцненні високотехнологічності агропромислового сектору, який має максимально використати останні нововведення у хімічній промисловості, сільськогосподарському машинобудуванні, відповідну елеваторну та складську інфраструктуру, систему водопостачання та електрозабезпечення [2].

Висновки. У статті було проаналізовано, що технологічні інновації відіграють важливу роль у забезпеченні продовольчої безпеки та відновленні після війни. Вони сприяють підвищенню продуктивності, ефективності та стійкості аграрного сектора, що є ключовим для відновлення після війни. Інновації, такі як прецизійне землеробство, біотехнології та цифрові технології, можуть допомогти вирішити виклики, пов'язані з продовольчою безпекою, включаючи зміну клімату, втрату біорізноманіття та зростання населення. Однак, для успішного впровадження та використання цих інновацій необхідно створити сприятливе середовище, підґрунтям якого стануть адекватне фінансування, доступ до знань та технологій, а також регулятивна політика.

Тому важливо продовжувати дослідження та розробку моделей в цьому напрямку, а також забезпечити широкий доступ до інновацій для всіх зацікавлених сторін. Зрештою, технологічні інновації можуть бути потужним інструментом для досягнення продовольчої безпеки та відновлення після війни, але лише за умови, що вони будуть використані відповідально та інклюзивно. Нова стратегія вимагає координації з усіма зацікавленими сторонами, включаючи уряд, приватний сектор, наукові установи та місцеві громади. Крім того, вона також вимагає значних інвестицій у наукові дослідження, освіту та розвиток інфраструктури.

Література:

1. Офіційне інтернет-представництво Президента України. Участь у Діалозі лідерів на Саміті ООН з питань Цілей сталого розвитку в рамках 74-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН у Нью-Йорку (США). URL: https://www.president.gov.ua/news/stalij-rozvitok-nemozhlivij-u-sviti-depanuyut-geopolitichni-57469

2. Прокопенко О.В., Семенець-Орлова І.А., Колективна монографія. Інноваційні основи відновлення та розвитку країн після збройних конфліктів. URL: https://iidskt.org.ua/wp-content/uploads/Monografiya_Vidnovlennya_2022.pdf

Зінчук А.Р.,
студентка 2 курсу факультету історії, політології та національної безпеки, Волинський національний університет імені Лесі Українки

Науковий керівник:
Поторась О.В., магістр, вчитель географії КЗЗСО «Луцький ліцей №27 Луцької міської ради»

РОЗВИТОК ДЕМОКРАТІЇ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ: СОЦІОЛОГІЧНИЙ ВИМІР

Демократія визначається як форма соціальної автономії, що здійснюється рівноправними громадянами, які або безпосередньо беруть участь в обговоренні та прийнятті рішень з суспільних питань (пряма демократія), або делегують це право своїм представникам (представницька демократія). В обох випадках вирішальну роль відіграють вільні вибори та голосування.

Протягом своєї довгої історії (коріння демократії глибоко в історії) демократія розвивалася і продовжує розвиватися, залучаючи все більше і більше людей до суспільного життя. Сьогодні демократія перетворилася на форму політики, яка найкраще відповідає людській природі та нормальному стану суспільства. Демократія стала однією з головних ознак сучасної цивілізації, а її поширення - одним з основних векторів глобального розвитку [2, с. 684].

Незважаючи на очевидні переваги ліберальних цінностей і західної демократичної моделі, становлення демократії в державах, що утворилися на території колишнього Радянського Союзу та інших країнах, що входили до сфери його впливу (колишнього "соціалістичного табору"), зіткнулося з непередбачуваними труднощами. Перехід до демократії виявився не таким легким і безболісним, як передбачалося на ранніх етапах цього процесу. Науковці не виключають, що в майбутньому будуть відкриті нові форми політичної взаємодії та державного управління, які суттєво відрізнятимуться від тих, що вже існують або історично відомі в західних країнах.

Романтичний міф про "вічну демократію" українського народу, створений істориками XIX - початку XX століття, не дає змоги зрозуміти багатовимірність і суперечливість української політичної практики впродовж віків (від Київської Русі й козацтва, 1917 року до революційних змагань 1920 року, "радянської демократії" й досвіду посткомуністичної трансформації) не дає змоги зрозуміти багатовимірність і суперечливість. Однак якщо кожна держава має у своїй історії певні елементи демократичної автономії та підстави для їхньої реалізації в

сьогоденні, то й український народ зобов'язаний виокремити в історії те, що актуально для сьогодення і що допоможе йому не здатися при розв'язуванні найскладніших "вузлів" переходу до демократії Український народ зобов'язаний

Йдеться про позитивний досвід територіальної цілісності України, єдність української нації, демократичні традиції самоорганізації українського суспільства та побудову зрілої демократії в розвинених країнах. Утвердження демократичних цінностей спирається на український архетип, у складі якого є як консервативний, так і сучасний (евристичний) вимір. Основним зосередженням консервативного виміру є деякі обмеження демократичних прав і свобод громадян в умовах воєнного стану, а другий, сучасний вимір, - це творення українцями, а отже й державою загалом, нових форм гарантування національної безпеки, механізмів захисту незалежності й територіальної цілісності України та європейської демократії загалом та розкрити свої реальні й потенційні можливості.

Гарантією побудови інтегрованої демократії в Україні є колективна воля самого суспільства, що виявляється у визначенні національних інтересів країни, орієнтирів і пріоритетів її розвитку, способів інтеграції в міжнародне співтовариство та забезпечення прав і свобод громадян. Роль держави двояка: з одного боку, вона виступає ініціатором і донором, який активно сприяє демократичним перетворенням у країні, а з іншого - здійснює публічний контроль за діяльністю всіх гілок влади відповідно до конституційних принципів державного життя. Основним результатом інтеграційних зусиль уряду та громадянського суспільства є юридично підкріплений інтеграційний шлях України. Модель інтегрованого співробітництва між різними державами з питань основних свобод, таких як громадянські права, економічний та культурний простір, товари та послуги, національна безпека, була обрана самим ЄС, що говорить про її важливість [3, с. 25].

Очікувалося, що початок широкомасштабного вторгнення росії в Україну у 2022 році призведе до зростання суспільного запиту на авторитарний режим на тлі воєнного стану, централізації та масового оновлення політичного керівництва. Однак результати опитування 2022 року свідчать про протилежне: підтримка демократичних режимів зросла, а підтримка авторитаризму зменшилася [1, с. 42].

У більшості випадків демократичні інструменти та процедури є прийнятними та ефективними у формулюванні проблем, розробці рішень та встановленні параметрів реалізації. В умовах демократії людина залишається господарем рішень, які ще не прийняті, і слухняним виконавцем рішень, які вже прийняті.

Основні виклики та загрози демократії в Україні пов'язані з функціонуванням артефактів тоталітарного суспільства у сферах управління, економіки, культури та ідеології, а на даному етапі - з тотальною агресією російської федерації проти України. Реалії сьогодення є своєрідним каталізатором євроінтеграційної стратегії України: 28 лютого 2022 року Україна подала заявку

на членство в ЄС, а 23 червня того ж року Європейська Рада ухвалила рішення про надання Україні статусу країни-кандидата. Ця офіційна подія є фундаментальною констатацією того, що демократичний розвиток України та її органічна приналежність до європейської цивілізації досягли значного прогресу.

Література:

1. Українське суспільство та європейські цінності: Звіт за результатами соціологічних досліджень. К.: Інститут Горшеніна, 2017. 42 с.

2. Колодій А. Основи демократії: Навч. посібник для студентів вищ. навч. закладів. М-во освіти і науки України, Ін-т вищої освіти АПН України, Укр.-канад. проект «Демократична освіта», Інститут вищої освіти. К.: вид-во «Ай Бі», 2002. 684 стор.

3. Рахманов О. А. Демократія в системі політичних відносин суспільства : навч.-метод. комплекс. К. : КНЕУ, 2017. 25 с.

СЕКЦІЯ:

СОЦІОЛОГІЧНІ НАУКИ

Солодинська А.О.,
здобувачка вищої освіти, Київський університет інтелектуальної власності та права Національного університету «Одеська юридична академія»

УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНИМ СЕРЕДОВИЩЕМ ОРГАНІЗАЦІЇ

Сутність управління, за своєю природою, проявляється в діяльності, яка впливає на волю, поведінку, стосунки та спільні цілі людей. Рушійною силою управління є людський інтелект і воля. Управлінський вплив має певну мету, визначає напрямок спільної діяльності, її проміжки та кінцеві результати.

Кожна людина відповідає за власні дії, але для того, щоб група людей діяла певним чином, скоординовано, необхідно визначити спільну мету і шляхи її досягнення, а також спрямувати дії кожного члена спільноти на її досягнення.

Соціальним менеджмент, як цілепокладання, організація та координація впливу на спільну (колективну) діяльність людей з метою ефективного досягнення спільних результатів відповідно до реальних суспільних потреб передбачає, що організація оцінює свою поточну ситуацію, формулювання стратегій, їх розвиток та аналіз ефективності впроваджених стратегій управління. Як правило, стратегічне управління має як фінансові, так і нефінансові переваги. Процес стратегічного управління допомагає організації та її керівництву планувати напрями майбутньої діяльності. Стратегічне управління задає напрямок для організації та її працівників. На відміну від тактичного планування ефективне стратегічне управління передбачає:

– аналіз поточної діяльності;

– формування прогнозів розвитку;

– системне корегування стратегії з урахуванням поточних реалій, що забезпечує ефективність управління, зростання частки ринку та збільшення прибутковості [2].

Соціальне управління базується на теоріях соціології, психології, економіки та інших наук, спрямованих на вивчення людської поведінки та взаємодії в організаційному середовищі.

Компанії, які дотримуються принципів соціальної відповідальності, повинні, з одного богу, виконувати всі зобов’язання та норми, встановлені законодавством, а з іншого боку, мати зобов’язання щодо реалізації різноманітних соціальних програм всередині організації та в екзогенному середовищі. Позитивні чинники соціальної відповідальності представлено у таблиці 1.

Таблиця 1

ПОЗИТИВНІ ЧИННИКИ СОЦІАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КОМПАНІЇ

Соціальна відповідальність бізнесу	Відповідальний виробник	Соціально відповідальний бізнес – це діяльність, яка використовує лише методи отримання прибутку, які не завдають шкоди людям, природі чи суспільству.
	Компанія виробляє для споживача якісну, безпечну продукцію, не завищує ціни, діє згідно з нормами екологічного законодавства, дбайливо ставиться до навколишнього середовища, використовує новітні технології, щоб зменшити негативний вплив або усунути небезпечні відходи або запобігти їх викиду	
	Відповідальний роботодавець	
	Підприємство діє відповідно до норм трудового законодавства (у більшості випадків його перевищує та надає додаткові соціальні пільги своїм працівникам) та враховує умови праці та своїх працівників	
	Відповідальний учасник соціальних відносин	
	Компанія бере участь у сприянні добробуту суспільства, багато з яких виражається в благодійній діяльності для дітей-сиріт, інвалідів та інших соціально незахищених верств населення, підтримці духовності, освіти, науки, культури, сприянні розвитку регіонів	
	Відповідальний діловий партнер	
	Відносини компанії з партнерами базуються на принципах контрактів, домовленостей і дотримання стандартів професійної практики та фінансової відповідальності	

Соціальна відповідальність передбачає сформованість соціальної відповідальності держави та соціально відповідальної поведінки її громадян, як керівників і співробітників компаній, так і споживачів.

З метою формування засад корпоративної соціальної відповідальності необхідно здійснювати:

– просування доброчинних справ;

– доброчинний маркетинг;

– корпоративний соціальний маркетинг;

– корпоративну філантропію;

– волонтерську діяльність на користь громади, регіону та держави тощо.

Важливо дотримуватись принципу відповідального підходу до ведення бізнесу.

Літкратура:

1. Будько О. В. Корпоративна соціальна відповідальність як інструмент бізнес-стратегії розвитку підприємств. Економічний вісник Дніпровського державного технічного університету. 2023. № 1(6). С. 49-57. DOI: 10.31319/2709-2879.2023iss1(6).282985pp49-57

СЕКЦІЯ:

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

Hlavatska Yu. L.,
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor at the Department of Public Administration, Law and Humanities, Kherson State Agrarian and Economic University

WATCH, LEARN AND TEST YOUR KNOWLEDGE: TEACHING ENGLISH WITH MOVIES

Language proficiency is a practical skill necessary for a person to live a successful and fulfilling life in society. A human being is engaged in learning a foreign language, pursuing certain goals. The study of the subject for the sake of the process itself is certainly possible, but in the case of language practice, the applied nature of this knowledge is undeniable.

Asking the question about the reasons for learning a foreign language makes one think about the ultimate goal that the learner has set for himself/herself and orientates him/her towards more fruitful work. A person who realizes why he or she is learning a foreign language is much more motivated to excel in his or her work. In addition, foreign language learning should be conducted on the base of students' needs.

There are many reasons why students want to learn English. Some of them are: broadening their horizons, maintaining their mental and mental health, the prospect of further education with knowledge of a foreign language, increasing their adaptability in society, improving their public speaking abilities, the opportunity to read fiction in the original, watch feature films and the interest in US and British culture as well.

The use of film resources for pedagogical purposes allows students to learn a foreign language in its most natural cultural environment, because the film shows the necessary context of the use of the studied language and demonstrates fragments of its speakers' real life.

In English classes as well as during the meetings of "English in Intercultural Communication" study group, we offer students the opportunity to develop their language skills through the TV movie "The Crown". "The Netflix Original royal drama *The Crown*, revolving around the life of Britain's Queen Elizabeth II and the rest of the English royal House of Windsor, has been a huge success with audiences worldwide" [4].

The epic Royal Family drama consists of six seasons. Students are encouraged to watch the whole movie, paying attention to the main themes. "The Crown", directed by P. Morgan, introduces the British monarchy, Queen Elizabeth II, being a Sovereign, a mother and a wife as well, the convergence between women and power, politics and human rights, values related to national traditions, a divinity representation of humans control, etc. [2; 3]. "The show tracks the changing social attitudes of post-war Britain by

dramatizing the relationship between Queen Elizabeth II and her prime ministers as well as her family members into the twenty-first century. The complex nature of a constitutional monarchy is also explored and how The Queen often has to make compromises for the sake of the country that impacts her personal life is also integral to the series" [1].

Conventional expressions taken from "The Crown" is our goal. We are dealing with two aspects: communicative and lexical. Possible tasks for the first aspect dealing with "The Crown" can be the following: asking questions concerning general awareness of movies and "The Crown" in particular; watching the trailer; giving reasoned responses to True or False statements after watching the trailer.

After watching the whole film or some of its episodes, students are asked to make a short portfolio of its main characters: Queen Elizabeth, Princess Diana, Prince Charles, Margaret Thatcher, Winston Churchill etc. In this way, we think, it helps students to broaden their cultural and linguistic horizons.

The comprehending of the new vocabulary (the second aspect) involves some brainstorming of lexical units encountered in the scenes chosen by the teacher. Part of the work with the film's linguistic material involves, before or after the utterance of a phrase, paying attention to when this phrase is said, with what message. Students can be asked to analyze why the phrase is constructed in this or another way, what meanings are betrayed by the phrase, and what the purpose of the phrase is. One more question can arise: what is the purpose of the speaking character: to prove his/her point of view, to encourage someone to speak out, to offend, to defend himself/herself or to defend his/her position, etc.

After dealing with separate lexical units or idiomatic expressions students come across, they may be offered to do some projects. The topics can vary from general description of the British monarchy, for instance, to the outstanding people's images including their linguistic and personal portraits. The final stage of checking students' knowledge may be some kind of testing made by the teacher on individual scenes in order to determine the students' awareness of certain lexical, phonetic and grammatical phenomena discussed in English classes.

The further paper will outline the types of exercises and methodological basis in the implementation of the cinematic discourse in the teaching process.

References:

1. Breaking Down The Crown. URL: https://www.arcstudiopro.com/blog/breaking-down-the-crown (дата звернення: 16.04.2024).

2. Cobo E. R. Netflix's The Crown: impact on the British Royal Family. URL:https://repositorio.comillas.edu/xmlui/bitstream/handle/11531/46840/Emma%20Ramos%20Final%20tfg%20communication.pdf?sequence=1 (дата звернення: 16.04.2024).

3. García J. M. R. Power and gender: Antagonist construction in times of “The Crown”. Escribania. 2022. Issue 20(2). P. 101–108.

4. The Crown: 10 Unpopular Opinions (According To Reddit). URL: https://screenrant.com/crown-unpopular-opinions-reddit-fans/ (дата звернення: 14.04.2024).

Chaika Oksana,
Doctor in Education, Associate Professor, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

THE IMPORTANCE OF MULTICULTURAL EDUCATION FOR FUTURE PHILOLOGISTS IN TIMES OF RUSSIA-UKRAINE WAR

Multicultural education has gained increasing significance in the modern world, especially considering the ongoing conflict between Russia and Ukraine. The present research explores the crucial role that multicultural education plays in the training of future philologists amid geopolitical tensions and socio-cultural divides. The aim is to emphasize the need for a comprehensive educational approach that fosters understanding, tolerance, and appreciation of diverse cultures, and at the same time, differentiates between polyculturalism and multiculturalism in education. Through this lens, future philologists are positioned to act as bridges between cultures, facilitating communication and promoting peace.

The Russia-Ukraine War has created profound geopolitical and cultural repercussions, reshaping relationships and increasing polarization in Europe and beyond. This context brings to the forefront the need for education that fosters cross-cultural understanding and encourages respectful dialogue. Philologists, as scholars of language and culture, are uniquely poised to contribute to reconciliation and cultural connection. Multicultural education is key to preparing them for this critical role.

With that in mind, it is emphasized that multicultural education encompasses a broad spectrum of educational practices designed to promote inclusivity, cultural competence, and respect for diversity. At its core, it challenges ethnocentric perspectives and seeks to equip learners with the skills needed to engage constructively with a variety of cultures. For future philologists, this education includes not only the study of languages but also a deep understanding of the cultural and historical contexts in which these languages operate. From this perspective, the relevance of the research draws attention to the fact that the Russia-Ukraine War has led to a surge in nationalist sentiments and an increased emphasis on cultural identity. These developments make it more challenging to foster understanding between groups with differing or conflicting narratives. Future philologists, equipped with multicultural education, can play a significant role in bridging these divides. They can help promote intercultural dialogue, preserve linguistic diversity, and foster an inclusive narrative that transcends conflict.

Based on the research aim and objectives, the following components of multicultural education for philologists have been identified: (i) curriculum diversity, (ii) focus on language learning via multicultural lens, (iii) intercultural competence, and (iv) critical thinking and reflection.

Thus, a multicultural curriculum includes a wide range of perspectives, exposing students to various cultural contexts, histories, and narratives. This broad exposure helps philologists appreciate the richness and complexity of different cultures. With the introduction of language learning paths that rest on embracing multiculturalism and promoting multilingualism in education, it should be noted that learning multiple languages provides direct access to different cultures and worldviews. It allows philologists to understand and appreciate linguistic nuances and cultural idioms.

These components help grow students' intercultural competence as future philologists must develop the skills to navigate and mediate between cultures. This competence involves understanding cultural norms, values, and communication styles.

Consequently, it is argued that critical thinking and reflection should be incorporated in curricula for foreign language teaching and learning, including translation studies. Multicultural education encourages students to critically analyze their own cultural biases and assumptions. It promotes reflection on the impact of historical events, such as the Russia-Ukraine War, on cultural identity and language.

The research findings lead to focus on positive effects of multicultural education for future philologists, especially in times of Russia-Ukraine War. The key benefits and outcomes arrive at some benefits and outcomes such as promoting understanding and tolerance, enhancing communication skills, and encouraging peaceful reconciliation. Thus, multicultural education enables future philologists to foster understanding between groups with differing perspectives; by learning multiple languages and cultural norms, philologists can communicate more effectively across cultural boundaries; and through their work, philologists can contribute to building bridges between conflicting groups and fostering a more peaceful dialogue.

Promoting understanding and tolerance is a multifaceted effort that involves education, dialogue, empathy, and exposure to diverse perspectives. There should be a detailed exploration of how these values can be nurtured, with particular emphasis on educational contexts and societal interactions. The emphasis is on education that is a powerful tool for promoting these values as with integration of multicultural elements into curricula, educators can introduce students to a broader view of the world. The proposed approach encourages learners to appreciate diversity and see the commonalities between different cultures, religions, and ethnicities. Schools and universities can play a pivotal role by incorporating multicultural perspectives for foreign language learning and teaching including a variety of cultural narratives, histories, and traditions in the curriculum that can broaden students' horizons, which exposure helps combat stereotypes and challenges ethnocentric viewpoints. Also, teaching critical thinking will encourage students to critically examine their own beliefs and biases as a key to fostering tolerance and encourage empathy. When learners are taught to think critically, they are less likely to accept discriminatory views and more likely to seek common ground.

Education can foster empathy by exposing students to the lived experiences of others. Through literature, history, and social studies, students can understand the struggles and triumphs of various groups, leading to a deeper sense of connection and empathy. In addition, open dialogue and effective communication are essential for promoting understanding and tolerance. Through constructive conversations, individuals can bridge cultural divides and challenge misconceptions. To facilitate this, it is proposed to employ several strategies such as creating safe spaces for dialogue, promoting intercultural communication in various languages, encouraging task-based approach in classrooms for collaborative problem-solving.

Lastly, the media plays a significant role in shaping public perceptions and can either promote or hinder understanding and tolerance. Media outlets should strive to represent a wide range of cultures, ethnicities, and identities. This representation helps to normalize diversity and challenge stereotypes. Journalists and media professionals have a responsibility to report accurately and avoid sensationalism that could fuel division. Responsible journalism contributes to a more informed and tolerant society; and teaching individuals to critically analyze media content helps them identify bias and misinformation. Media literacy empowers people to make informed judgments and resist divisive narratives. Beyond education and media, community-based initiatives are essential for promoting understanding and tolerance. Local efforts can have a significant impact by bringing people together and fostering a sense of shared purpose.

The above discussed requires a comprehensive approach that spans education, communication, media, and community engagement. With such values, individuals and societies are expected to better work towards a more inclusive and harmonious future. Through education, dialogue, responsible media, and community initiatives, it turns possible to foster an environment where tolerance and understanding flourish, paving the way for peaceful coexistence and mutual respect.

In the context of the Russia-Ukraine War, multicultural education for future philologists is more important than ever. It provides the tools and perspectives necessary to navigate complex cultural landscapes and to promote understanding in a polarized world. By embracing multicultural education, future philologists can play a key role in bridging cultural divides, fostering communication, and promoting a more inclusive and peaceful society.

Кузнецов Ю.Б.,
доктор філологічних наук, головний науковий співробітник, академік Національної академії педагогічних наук України, Заслужений працівник освіти України, Інститут літератури ім. Т.Г. Шевченка Національної академії наук України

ПРОБЛЕМИ ОСВІТИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Сотні тисячі українців, сотні міст, знищених ерефівцями, вони ніколи не зможуть спокутувати ці дикі злочини перед українським народом. У найближчі тисяча, дві тисячі років, словом, назавжди росіяни залишаються нашими найлютішими ворогами.

Про глибшу причину цієї війни ще в 19-му столітті сказав Артур Шопенгауер: росіяни — це орда. Як відомо, орда живе за рахунок навали. Скажімо, на Грузію, на Ічкерію, на Україну і так далі. Я служив в армії на Далекому Сході. Наш військовий ешелон проїхав з Києва майже весь радянський союз. Монголію, Башкирію, Хабаровський край і т.д.. Після Байкалу причепили паротяг. Температура в тих краях мінус сорок п'ять, а люди живуть у дощатих голуб'ятнях. Газу нема. Росія не газифікована.

Хіба нема чим зайнятися, крім війни.

У показовому нашому артилерійському полку якось загорівся тягач, який тягав гаубиці. Тушити нема чим, земля, як сталь. Хтось згадав, що є вогнегасники, побігли - на щитку 10 вогнегасників — жоден не працює. Так тягач і згорів. Росія звикла жити за рахунок інших.

За що ми воюємо?

За Свободу, Незалежність, за вільні наші здібності. Думки, почуття і українська мова - це наша ментальність. Вона інша ніж у московській орди. Відомий український учений Дмитро Чижевський писав: українцям властивий індивідуалізм. Не кагал Ординський, а індивідуальні почуття, думки, духовний і душевний світ. Неповторний, як казала Ліна Костенко.

Від сьогодні освіта має стояти на двох головних стовпах:

Військова підготовка і українська мова.

У нас є військова підготовка, але це не те, що сьогодні потрібно. Я також видавав підручник з початкової військової підготовки. Працювали разом з командуючими сухопутними військами. Але сьогодні військова підготовка в Україні має починатися з дитячого садка. Діти можуть гратися не тільки в пасочки, а й в машини, кораблі, літаки. У школі треба навчатися дисципліни.

Побувати на місцях героїв України. Визначних пам'ятках - Батурин, Берестечко, на місцях стоянки запоріжців, у Каневі, Полтаві та багатьох інших. Патріотичне виховання - це не лекції на тему війни, а дослідницька робота, пошуки місць загиблих невідомих героїв, це військові ігри чи вправа із зброєю та багато іншого - це великий комплекс робіт, який укладається у спосіб життя.

Чому українська мова? Наша психічна діяльність виявляється у думках, почуттях, мові і вчинках. Думки і почуття можуть виражатися переважно за допомогою мови. Тому ці три компоненти становлять нашу ментальність. Яка зовсім інша від ментальності китайців, австралійців і навіть словаків. Наша ментальність - це той духовний потенціал, за допомогою якого ми будуємо ракети, робимо наукові відкриття, створюємо вироби мистецтва. Тому ця війна ще війна за вільний вияв свого творчого потенціалу, своїх талантів, на який так багата наша українська нація.

І перше і друге вимагають значних досліджень побудови гармонійних систем розвитку наших дітей, які повинні виходити зі школи здоровими, які люблять свою землю, народ і готові продовжити військову підготовку, набуваючи воєнну спеціальність.

Всі предмети важливі - і математика, і фізика, і ботаніка, і географія, і астрономія і так далі. І ви знаєте, що я започаткував видав перші в Україні українські журнали з цих дисципліни, і вкладав у них весь свій творчий потенціал. Але на даному етапі для нас головне здоров'я наших дітей, військова підготовка і українська мова - на цьому повинна триматися наша українська освіта.

Звичайно без фанатизму, але з повнокровним фінансуванням.

Дякую.

СЕКЦІЯ:

ІСТОРИЧНІ НАУКИ

Вівсяна І.А.,
кандидатка історичних наук, доцентка кафедри історії України та всесвітньої історії, Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка

ПІДРУЧНИК З ІСТОРІЇ ЯК ІНФОРМАЦІЙНА ЗБРОЯ

Сучасний стан ідеологічного протистояння між Україною і Російською Федерацією називають «гібридною війною», яка завдає не менше руйнувань, ніж звичайне збройне протистояння. Лінія фронту тут не помітна, але присутня щоденно в інформаційному просторі. Чи не найважливішою битвою у цій війні є боротьба за свідомість молодого покоління, зокрема юнацтва 16 – 17 років. І сьогодні, як і в радянські часи, підручник новітньої історії для випускників шкіл є чи не найпотужнішою ідеологічною зброєю. Українських істориків росіяни звинувачують у «переписуванні історії», адже вони змінили погляд на усталені радянські догми, внесли об'єктивну інформацію до підручників. Насправді переписування історії, або уніфікація, характерне для російських істориків та політологів, які виконують замовлення влади.

Журналіст Віталій Портников справедливо зазначає: «Радянського Союзу немає вже понад три десятиліття. Але радянські підручники історії з їхньою безпардонною фальсифікацією подій, пропагандою та ненавистю до всього живого час від часу нагадують про себе у світогляді та поглядах на життя тих, хто закінчив школу багато років тому. Якщо люди не зверталися до історичних подій у дорослому житті – а чи багато хто це робить? – то багато хто продовжує жити радянськими історичними штампами навіть сьогодні. І при цьому вважати, що вільні від впливу радянської ідеології». (Портников, 2023):

Переписування історії у сучасній російській дійсності трактується як «уніфікація». Запит на уніфікацію підручників з історії **сформулював особисто Путін.** 25 квітня 2013 року під час «Прямої лінії» він поскаржився на відсутність єдиної оцінки історичних подій у шкільних підручниках та слабку ідеологічну складову. Путін висунув вимоги до авторів: відсутність «подвійних трактувань» та «повага до всіх сторінок нашого минулого». Тези Путіна можна вважати завершальним етапом остаточної реабілітації сталінізму та російського імперіалізму, згортання спроб переоцінки минулого, що відбувалися у 1990-х - на початку 2000-х. (Жуков, 2023).

2014 року в РФ було затверджено Єдиний історико-культурний стандарт. Викладання шкільного курсу «Історія Росії», починаючи з 2016 – 2017 навчального року, донині здійснюється на його основі. З осені 2022 р. нова політична реальність

швидко «інтегрується» в шкільний курс історії вже в законодавчому (нормативному) сенсі. У вересні відповідно до наказу міністра освіти РФ внесено зміни до федерального державного освітнього стандарту, зокрема з історії. Згідно з ним, після вивчення шкільного курсу історії випускники мають усвідомлювати ”значимість Росії у світових політичних і соціально-економічних процесах”, а також розуміти причини та наслідки ”розпаду СРСР, відродження Російської Федерації як світової держави, возз’єднання Криму з Росією, спеціальної воєнної операції на Україні та інших найважливіших подій XX – початку XXI століття”» (*Аналітичний огляд*, 2023, с.30-31).

У випускному класі викладається інтегрований курс історії, в якому левова частка інформації стосується СРСР та новітньої російської держави, а всесвітня історія подана фрагментарно, в контексті міжнародних відносин. «Науковий комунізм розвитого путінізму» - так охарактеризував вихід нового російського підручника (Мединский, Торкунов, 2023) Володимир Солов’ян. Під час презентації дослідження «Викривлена освіта: як Росія переписує історію» він зазначив, що цей посібник є не просто ідеологізованим, а таким, що виховує ненависть до України. Професійну оцінку надала кандидатка історичних наук, експертка Українського центру безпеки та співпраці Аліна Понипаляк: «Книга наповнена фейками, пропагандою і матеріалами, які не мають взагалі історичного підкріплення. Але що інше можна було очікувати, коли серед головних авторів – Мєдінський. Цей пропагандист є засновником ідеології рашизму, і через всю книгу ми спостерігаємо основи цієї ідеології» (*«Науковий комунізм»,* 2023). Спільним для них є те, що обидва автори не мають базової історичної освіти, а дисертації захистили, уже маючи серйозні кар’єрні здобутки на державній чи дипломатичній службі. Сповідують (особливо яскраво це демонструє Мединський) суто утилітарний та інструменталістський підхід до історії: важливі лише ті факти (і такі їх оцінки), від яких є користь політичному режиму (Жуков, 2023).

Нова редакція підручника для випускного класу російської школи вийшла друком у 2023 році. Саме цю книгу у необмеженій кількості отримали шкільні бібліотеки на окупованих РФ територіях, вона ж доступна у електронному форматі. Підручник назвали «схвильованою агіткою», «ненауковим та заідеологізованим», а то і просто «підручником ненависті», «підручником аморальності», «підручником фашизму», «агіткою…злобною та ядовитою маячнею», яка являє собою «сталінізовану версію… історії», «перегорнуту історію», «адаптовану під тотальну… інтелектуальну і моральну окупацію офіційним путінізмом», частину «небаченого експерименту у XXI ст.» зі створення інтелектуального концтабору (Петрик, 2023). Очевидним є факт, що цей підручник є яскравим зразком пропаганди. За кількістю брехні в одному реченні він явно обходить найбільш запеклих путінських пропагандистів (Уроки ненависті, 2023).

У тексті підручника практикуються виділення жирним шрифтом окремих слів та словосполучень, які мають привернути особливу увагу школярів. Переважно це фразеологія, що акцентує на перевагах радянського способу життя та «руського міра». У цьому глосарії достатньо слів, що є своєрідною «мовою ненависті» щодо українців («помічники нацистів», «радикали», «фальсифікація історії», «неонацисти», «хунта», «ультранаціоналістська держава»). Учитель історії має навчати своїх учнів аналізувати історичні факти і події, критично мислити та робити власні висновки, а не заучувати усталені стереотипи та судження. Знати противника та уміти розвінчувати фейки і міфи – завдання першочергове як для викладача історії, так і для студентів та учнів.

Література:

1. Аналітичний огляд «Історія України в російських шкільних підручниках з історії». Київ: Альменда, 2023. 31 с.

2. Віталій Портников: Підручник аморальності (2023). URL: https://ua.krymr.com/a/vitaliy-portnykov-istoria-rossii-pidruchnyk-propahanda/32542126.html (дата звернення 23.11.2023).

3. Жуков С. Підручник ненависті. (2023). URL: https://www.istpravda.com.ua/articles/2023/09/4/163100/ (дата звернення 23.11.2023).

4. Мединский В. Р, Торкунов А. В. (2023). История России. 1945 год – начало XXI века. Учебник. 11 класс. Базовый уровень. Москва.

5. «Науковий комунізм» розвитого путінізму. (2023). URL: https://uacrisis.org/uk/naukovyj-komunizm-rozvytogo-putinizmu (дата звернення 23.11.2023).

6. Петрик А. «Північний фронт»: Російська пропаганда проти держав Балтії. URL: https://www.istpravda.com.ua/articles/2023/10/20/163257/ (дата звернення 12. 10. 2023).

7. Уроки ненависті: як путінський режим ростить для себе нових солдатів. (2023). URL: https://uatv.ua/uk/uroky-nenavysti-yak-putinskyj-rezhym-rostyt-dlya-sebe-novyh-soldativ/(дата звернення 23.11.2023).

Зінчук А.Р.,
студентка 2 курсу факультету історії, політології та національної безпеки, Волинський національний університет імені Лесі Українки

Науковий керівник:
Поторась О.В., магістр, вчитель географії КЗЗСО «Луцький ліцей №27 Луцької міської ради»

ІСТОРІЯ ЖІНОЧОЇ ОСВІТИ (1901-1910 РР..)

Актуальність. У сучасному світі гендерна рівність є аспектом суспільної справедливості. Вивчення історії жіночої освіти нагадує про те, як жінки боролися за право на освіту, та як це вплинуло на сучасне суспільство. Доступ до якісної освіти для всіх громадян є фактором економічного та соціального розвитку. Історія жіночої освіти в Україні надає унікальну можливість вивчити, як зміни в освітній системі вплинули на суспільство в минулому і можуть вплинути в майбутньому. Зміни в сучасному світі, такі як гендерна нерівність, криза освіти і питання професійного розвитку жінок, роблять цю тему актуальною. Вивчення минулого може надати важливі уроки для розв'язання сучасних проблем.

Результати досліджень. Період 1901-1910 років в історії був місцем для розвитку жіночої освіти і жіночого руху загалом. Цей десятирічний період охоплює кінець Російської імперії, яка володіла більшою частиною України.

У цей період Російська імперія провела ряд реформ у системі освіти, які також вплинули на жіночу освіту в Україні. Це включало в себе поширення загальної освіти для жінок.

У цей період в Україні з'явилися жіночі освітні заклади, включаючи жіночі гімназії та жіночі професійні школи. Це дозволило жінці отримувати більше можливостей для навчання та професійного розвитку.

В Одесі у 1903р. були відкриті Вищі жіночі педагогічні курси, які були реорганізовані в 1906 р. у Вищі жіночі курси з історико-філологічним і фізико-математичним факультетами, а період 1908-1910 рр. вони поповнилися юридичним і медичним факультетами.

Під час першої російської революції у січні 1906 р., була скликана нарада професорів, ухвалили проєкт нового університетського статуту. Питання про допущення жінок у студенти було поставлене аж на 8-ому засіданні: «В студенти і вільнослухачі університету приймаються особи обох статей, без відмінності національності й віросповідання».

Підсумком стало те, що з 1906р. жінкам дозволили навчатися в державних університетах на правах вільних слухачок. Таким чином Київський університет відвідували 330 осіб, Одеський – 170, Харківський – 540, однак з 1908 вступ жінок до університетів знову заборонили [1].

У 1907р. в Харкові відкрито Вищі жіночі курси Товариства взаємодопомоги працюючих жінок. Разом із громадськими були сформовано приватні Вищі жіночі курси: київські Аделаїди Жекуліної (з 1905р.), харківські Н. І. Невіанд (з 1906р.), де навчання тривало 4 роки. Обов'язковими документами для вступу були атестат про середню освіту і довідка про політичну благонадійність та, для неповнолітніх (до 21 року) – дозвіл батьків або чоловіка.

У 1908р. у Києві відкрита Жіночна гімназія ім. Лесі Українки в Києві, що названа на честь відомої української письменниці Лесі Українки. Вона стала однією з провідних жіночих освітніх установ в Україні та пропонувала вищу середню освіту для дівчат.

У цей період з'явилися жіночі громадські та освітні об'єднання, які об'єднували жінок для вивчення і підтримки жіночих прав та освіти. Найвідомішими були: "Просвіта", "Жіночий рух", "Громадянська жіноча організація", що створювали жіночі освітні курси та виступали за права жінок на отримання освіти та активну участь у суспільстві [3].

За період з 1901 по 1910р. у Львові, яке належало Австро-Угорській імперії, також розвивалися жіночі освітні заклади, що сприяло підвищенню рівня освіти жінок та їхнього впливу на суспільство.

Львівський жіночий курс був одним із перших в Україні, що надавав вищу освіту для жінок у Львові. Заснований у 1865 році, він був популярний серед жінок на початку XX ст. та пропонував жінці гуманітарну освіту на рівні гімназії та підготовку до вищої освіти. А в 1901р. у Львові був створений Жіночий університет, де жінки мали можливість отримати вищу освіту. Університет пропонував навчання в різних галузях, включаючи літературу, мовознавство та природничі науки [2].

Жіночий рух в Україні був впроваджений міжнародними жіночими організаціями та ідеями, які поширювалися в Європі та інших частинах світу.

У цей період жіночої освіти в Україні відзначився значний розвиток і стала важливою складовою соціокультурного життя. Жінки стали активнішими учасниками суспільства і сприяли підвищенню свого статусу і можливостей у різних сферах життя.

Висновок. Історія жіночої освіти в Україні протягом 1901-1910рр. є надзвичайно важливою та показовою для розуміння процесів гендерної рівності та освітнього розвитку. У цей період були створені різноманітні жіночі освітні заклади, включаючи гімназії, університети, технічні школи та професійні навчальні заклади. Ці установи надавали жінці можливість отримати освіту, яка раніше була недоступною або сильно обмеженою для них.

Цей період також був позначений активізацією жіночого руху та боротьбою за права жінок на отримання освіти, що сприяло розширенню їхніх можливостей у суспільстві. Жінки стали активними учасниками громадського та політичного життя, а їхня освіта дала їм засоби для реалізації своїх амбіцій у різних сферах. Історія жіночої освіти в Україні в цей період демонструє нам про важливість боротьби за рівноправ'я і доступ до освіти для всіх.

Література:

1. Бобров В.В. Становлення та розвиток ліцеїв і гімназій півдня України у XIX - на початку XX століть : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 —Заг. педагогіка, іст. педагогіки та освіти / В. В. Бобров; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. − К., 1998. 18 с.

2. Історія жіночої освіти Півдня України (1901 - 1910 рр.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://dissertation.com.ua/node/665177

3. Нестерцова-Собакарь О.В. Правове становище жінки на українських землях у складі Російської імперії у другій половині XIX – на початку XX ст

Кінд-Войтюк Н.В.,
кандидатка історичних наук, доцентка кафедри історії України та археології, Волинський національний університет імені Лесі Українки

Зінчук А.Р.,
студентка 2 курсу факультету історії, політології та національної безпеки, Волинський національний університет імені Лесі Українки

КОТЛЯРЕВСЬКИЙ У КУЛЬТУРНОМУ ЖИТТІ УКРАЇНИ КІНЦЯ XVIII - ПОЧАТКУ XIX СТ.

Постановка проблеми. У історії нашої культури зустрічаються видатні діячі, чия творчість особливо яскраво та багатогранно відображає душу народу, його національну ідентичність та поетичний задаток. До цієї категорії належить Іван Петрович Котляревський, класик нової української літератури, видатний письменник-реаліст, автор відомих творів "Енеїда" та "Наталка Полтавка".

Іван Петрович Котляревський народився 9 вересня 1769 року в Полтаві. Його батько був дрібним чиновником-канцеляристом. Дитинство письменника було наповнене труднощами. Часто доводилося задовольнятися лише одним шматком хліба і ходити босим, але його темперамент допомагав переносити ці тяжкі часи.

Іван Петрович Котляревський отримав початкову освіту у дяка. З 1780 по 1789 навчався в духовній семінарії. Тоді проявився інтерес до літератури, зокрема до творчості античного поета Вергілія [3].

Незважаючи на це, духовна кар'єра не привертала його уваги, і він залишив семінарію на останньому курсі, обравши шлях канцеляриста (1789–1795).

Пізніше Іван Петрович працював домашнім учителем у поміщицьких родинах на Полтавщині.

У період з 1796 по 1808 рік Іван Петрович Котляревський перебував на військовій службі, брав участь у російсько-турецькій війні, зокрема в битвах під Бендерами та Ізмаїлом, проявивши при цьому велику хоробрість і мужність. Навіть у ці роки він не припиняв своєї літературної діяльності, продовжуючи працювати над "Енеїдою"[2].

Поема "Енеїда" вперше була опублікована у Петербурзі у 1798 році без зазначення автора за ініціативи та за рахунок багатого поміщика з Конотопа, який тоді проживав у столиці та займався видавничою діяльністю через друкарню

Медичної колегії. Поема отримала назву "Малороссийская Энеида в трех частях" (на титульній сторінці – "Энеида на малороссийский язык перелицованная И. Котляревским) з присвятною сторінкою "Любителям малороссийского слова усерднейше посвящается". Друге видання "Енеїди" з'явилося у Петербурзі у 1808 році, а третє, вже підготовлене автором та доповнене четвертою частиною, було опубліковано у 1809 році. Повний текст поеми під назвою "Виргилиева Энеида, на малороссийский язык переложенная И. Котляревским" був опублікований в 1842 р. в Харкові, вже після смерті письменника [5].

У 1808 році Іван Петрович Котляревський, перебуваючи на посаді капітана, звільняється у відставку і виїжджає до Петербурга. Однак, не знайшовши там відповідної служби, він повертається до Полтави.

У 1810 році він отримує посаду наглядача в Будинку для виховання дітей бідних дворян, де проявляє високі педагогічні здібності.

У 1812 році, коли розпочалася Вітчизняна війна, Котляревський долучився до формування козацького полку на Полтавщині. Багато зусиль та енергії він віддав культурному розвитку Полтави. Він активно працював над створенням місцевого театру. Протягом кількох років Котляревський очолював Полтавський театр.

У 1818 році Іван Петрович Котляревський стає членом харківського "Товариства аматорів красної словесності", а в 1821 році стає почесним членом петербурзького "Вільного товариства аматорів російської словесності", яке було офіційним центром літературного руху декабристів. Саме в цей період Іван Петрович Котляревський пише свої відомі п'єси і завершує роботу над "Енеїдою".

Не зникав інтерес Котляревського і до мовознавства, етнографії, вивчення усної народної творчості та історії України [1].

З 1827 по 1835 рік Іван Петрович Котляревський займав посаду попечителя "богоугодних закладів", де він продовжував виявляти своє гуманне ставлення до простих людей та прагнення полегшити їхнє становище. У 1835 році письменник через хворобу пішов у відставку. До останніх днів свого життя Іван Петрович працював у літературній та науковій сферах, підтримуючи творчі контакти з передовими особистостями росії.

Велика заслуга Івана Петровича Котляревського полягає в тому, що він вніс нові теми в українську літературу, використовуючи народний фольклор. Він був першим серед українських письменників періоду дошевченківського романтизму, який широко використовував народну мову і поєднував її з літературною [4].

Безсумнівно, одним з важливих показників значення творчості та діяльності Котляревського є його популярність за межами України. Чеські та польські журнали почали писати про нього ще з 1906 року, а трохи пізніше про нього згадувала преса Англії, Франції та Італії.

Література:

1. Возняк М. С. Історія укр. літ. − Л.: Феміна, 1992;

2. Єфремов С. О. Історія українського письменства − Л.: Фаміна, 1995;

3. Котляревський І. П. Твори. Передм. Шабліовського Є. С., Деркача Б. А. – К.: Дніпро, 1980;

4. Українська минувшина: Ілюстрований етнографічний довідник. - 2 -е вид./А.П.Пономарьов, Л.Ф.Артюх, Т.В.Косміна та ін. К.:Либідь, 1994

5. Шамрай А. П. Проблема реалізму в «Енеїді» І. П. Котляревського // Котляревський І. П. Повне зібр. творів: У 2 т. К., 1952. Т. 1.

Кінд-Войтюк Н.В.,
кандидатка історичних наук, доцентка кафедри історії України та археології, Волинський національний університет імені Лесі Українки

Зінчук А.Р.,
студентка 2 курсу факультету історії, політології та національної безпеки, Волинський національний університет імені Лесі Українки

ФОЛЬКЛОРНО-ЕТНОГРАФІЧНІ ТА ІСТОРИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ В УКРАЇНІ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XIX СТ

Постановка проблеми. У XIX столітті в Україні відбувалися культурні процеси, які відзначалися відродженням нових ідей, що посприяло зростанню національної свідомості.

Основними факторами українського відродження XIX століття були ідеї Просвітництва та Великої французької революції, німецький романтизм і концепції слов'янського відродження, а також збережена пам'ять про минуле України. Розпочалося формування нового уявлення про спільність, яке ґрунтувалося на мові та культурі. Щораз більше людей приймало ідею, що народ є носієм суверенітету. Водночас зростав інтерес до мови, історії, побуту, звичаїв і традицій народу [1].

Група розумних українських патріотів почала збирати гетьманські універсали, дипломатичну кореспонденцію, рукописні записки видатних діячів минулого. Найвідоміші серед них: Андріян Чепа і Григорій Полетика .

Із зібраного матеріалу Яків Маркович створив енциклопедію українознавства, але він встиг видати лише перший том під назвою «Записки про Малоросію, її жителів та виробництва», який містив короткий огляд географії та етнографії України.

Григорій Полетика вивчав діяльність Богдана Хмельницького та інших гетьманів. Йому приписують авторство «Історії Русів» [5].

Історія українського народу викликала велике захоплення серед молодих дворян-інтелігентів, а особливо вивчення фольклору, селянських звичаїв, традицій, пісень тощо.

Зацікавленість народним життям сприяли ідеї висловленні німецьким філософом і письменником-просвітителем Йоганном Гердером (1744—1803), що поступово проникли і до України. Його прибічники вбачали в культурі

українського села, тобто в традиційній народній культурі, гарантію збереження національної ідентичності [4].

Цілком зрозуміло, що українська інтелігенція, знаючи, що головна риса українського народу — переважно селянського — проявлялася у їхньому багатому й живому фольклорі, зокрема в героїчному епосі, який був своєрідними документами самобутнього славного минулого [3].

Саме тому етнографічні дослідження незабаром захопили увагу української інтелігенції, яка активно відвідувала села, розшукувала, збирала й публікувала перлини народної мудрості.

Один із перших, хто звернувся до фольклорних джерел української культури, був князь Микола Цертелєв. Незважаючи на своє грузинське походження з російським вихованням, він працював в Україні й полюбив її народ. У 1819 році він опублікував у Петербурзі збірник "Опыт собрания старинных малороссийских песней", який став важливим кроком у розвитку української фольклористики.

Михайло Максимович - український вчений-природознавець, історик, фольклорист і письменник, провів більш ґрунтовні дослідження української етнографії. Він опублікував три збірки народних пісень: «Малоросійські пісні» (1827), «Українські народні пісні» (1834), «Збірник українських пісень» (1849). Вже сама передмова до збірки «Малоросійські пісні», як зауважує історик Д. Дорошенко, «звучить як літературний маніфест» [5].

Мова є найважливішим елементом нації, головним засобом спілкування між людьми. Особливість літератури, що створювалася українською мовою, стали вирішальними показниками життєвості цієї мови. Провідне місце у становленні української мови та літератури належить творчості Івана Петровича Котляревського (1769—1838). "Енеїда", герої якої використовують влучну й барвисту українську мову, була першим твором, написаним мовою простих селян і міщан [2]

Письменники-романтики, більшість з яких була пов'язана з новоствореним Харківським університетом, відіграли значну роль у розширенні літературного діапазону української мови. Серед цих талановитих письменників були Петро Гулак-Артемовський, Григорій Квітка-Основ'яненко, Євген Гребінка, Левко Боровиковський, Амвросій Метлинський і Микола Костомаров [5].

Отже, одні з перших досліджень української історії, фольклору, мови і літератури стали поштовхом для розвитку сучасної української свідомості. Ніщо не є важливішим для нації, що створюється, ніж відчуття своєї історичної спадщини та культурної ідентичності. Українці займалися саме цим, намагаючись знайти основу своєї унікальності.

Література:

1. Білецький П. О. Нариси з історії українського мистецтва. — К., 1981.

2. Закович М.М., Зязюн І.А., Семашко ОМ. Українська та зарубіжна культура. — К., 2001.

3. Історія української культури /Ред. І. Крип'якевича. — К., 1994.

4. Культура і побут населення України: Навч. посібник для вузів /В.І.Наулко, Л.Ф.Артюх, В.Ф.Горленко та ін. — К., 1993.

5. Митці України: Енциклопедичний довідник /Ред. А.В.Кудрицького. — К., 1992.

Кінд-Войтюк Н.В.,
кандидатка історичних наук, доцентка кафедри історії України та археології, Волинський національний університет імені Лесі Українки

Зінчук А.Р.,
студентка 2 курсу факультету історії, політології та національної безпеки, Волинський національний університет імені Лесі Українки

ВНЕСОК ПАВЛА ЧУБИНСЬКОГО В УКРАЇНСЬКЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ВІДРОДЖЕННЯ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XIX СТ.

Постановка проблеми. Павло Платонович Чубинський народився 15 (27) січня 1839 року на хуторі поблизу Борисполя у сім'ї небагатого дворянина. Він був відомий як український етнолог, фольклорист, поет і автор слів Гімну України.

Ще з дитинства Павло мріяв про подорожі та захоплювався географією. Після закінчення 2-ї Київської гімназії він вступив на юридичний факультет Петербургського університету. Там він познайомився з видатними географами - Георгієм Семеновим-Тянь-Шанським, Миколою Миклухо-Маклаєм та Миколою Пржевальським.

Під час навчання в університеті він активно долучився до діяльності петербурзької української громади. Павло був засновником та автором журналу "Основа", де він познайомився з Т. Шевченком та М. Костомаровим. Тут же він дізнається про існування Кирило-Мефодіївського братства. Після участі в мітингу проти репресій над учасниками варшавської маніфестації Чубинського виключили з університету, і він деякий час проживав на Чернігівщині, у селі Ропша. У 1861 році він захистив дисертацію в Петербурзі і отримав науковий ступінь кандидата правознавства [7].

У період з 1861 по 1862 роки Павло Чубинський активно писав статті для журналу «Основа», зокрема: «Значення могорича у договорі господарські товариства, найм робітників», «Український спектакль у Чернігові», «Два слова про сільське училище», «Ярмарок у Борисполі». Він співпрацював з «Чернігівським листком», де опублікував матеріал під назвою «Декілька слів про значення казок, прислів'їв та пісень для криміналіста», а також з «Київськими губернськими вістниками», де була опублікована його «Програма для вивчення народних юридичних звичаїв у Малоросії» [1].

У цей період намагається відкрити безоплатну сільську школу в Борисполі, але не зміг отримати згоди влади. У 1862 році в Києві кілька українофільських гуртків об'єдналися в Громаду, серед перших учасників якої були Павло Чубинський, Володимир Антонович, Павло Житецький, Тадей Рильський і інші. Проти Громади незабаром було розпочато кримінальну справу, розпочалося слідство.

Князь Долгоруков видає наказ про висилку Чубинського "за шкідливий вплив на думки простого народу" (за його українську діяльність) на проживання в Архангельську губернію під нагляд поліції. Через рік він переїжджає до Архангельська, де працює спочатку як слідчий, потім як секретар статистичного комітету, редактор губернської газети та державний чиновник з особливих повноважень при губернаторі. Протягом семи років заслання в Архангельську українець Чубинський значно вніс вклад у російську науку, зокрема, написав дослідження про ярмарки в архангельському краї, про рівень смертності на Архангельщині, про печорський край, торгівлю в північних губерніях росії, вивчив юридичні звичаї в губернії та інше [4].

Восени 1862 року Павло Чубинський складає "Ще не вмерла Україна", який є національним гімном українського народу. Текст був написаний за півгодини в Києві на вулиці Великій Васильківській, 122, у будинку купця Лазарєва, де автор мешкав. Вперше вірш було опубліковано у четвертому номері часопису "Мета", який вийшов у грудні 1863 року. У Царській Росії пісня "Ще не вмерла Україна" була опублікована вперше у 1908 році в антології "Українська Муза" [5].

У 1869 році він отримує дозвіл на повернення до України і стає керівником етнографічно-статистичної експедиції Російського географічного товариства в Південно-Західному краї.

Протягом двох років експедиція проводить дослідження в Київській, Волинській, Подільській губерніях, а також в частинах Мінської, Гродненської, Люблінської, Седлецької губерній та Бессарабії, де проживали українці [6].

Наслідком проведеної експедиції стали сім томів "Труди етнографічно-статистичної експедиції в Західно-руський край", які були опубліковані у Петербурзі в період з 1872 по 1879 роки. Це видання містить дуже цінні та різноманітні етнографічні та фольклористичні матеріали, такі як легенди, казки, обрядові та побутові пісні, народний календар, огляд говорів, особливості їжі та одягу, а також дані про проживання поляків та євреїв, волосні суди тощо.

У розробці згаданих томів брав участь композитор Микола Лисенко, який поклав на ноти мотиви обрядових пісень [2].

У 1876 році Чубинського вислали з Києва і заборонили йому проживати в малоросійських і столичних губерніях. За підтримки президії Російського географічного товариства він отримав дозвіл на проживання в Петербурзі.

У 1877 році він працював на посаді чиновника Міністерства шляхів у Петербурзі.

Чубинський одружився з Катериною Порозовою, і в них було четверо дітей: Олександра, яка стала оперною співачкою; Михайло, який став професором-криміналістом; Федір, який обрав професію ветеринара; і Павло, який став інженером (залізнична платформа Чубинський). Правнук Чубинського, Володимир, був поетом і композитором і став жертвою політичних переслідувань у радянські часи.

У 1879 році Чубинський пішов у відставку, важко захворів і до кінця свого життя був прикутий до ліжка. Він помер 17 січня 1884 року в рідному селі. У 2001 році в Борисполі було встановлено йому пам'ятник.

Павло Чубинський був молодшим сучасником Т. Шевченка і вважав його своїм духовним наставником. Він належав до числа видатних громадсько-політичних діячів другої половини XIX століття, які ідеологічно, світоглядно й теоретично збагачували сучасників і майбутні покоління українців, готуючи їх до національно-визвольної боротьби за Вільну Соборну державу [3].

Література:

1. **Бріцина О.** Фольклорна проза із зібрання П.Чубинського [Текст]: історичні здобутки і сучасні проблеми дослідження / О. Бріцина // Народна творчість та етнографія. - 2004.- №3. - С. 24-29. Життя та наукова діяльгість П.Чубинського, аналіз зібрання фольклорної прози "Праця етнографічно-статистичної експедиції в Западно-руський край".

2. **Булаєвська, Наталія.** Хранителі культурних надбань/ Булаєвська, Наталія // Культура і життя. - 2016. - 9 груд. (№50).

3. **Зиль, Андрій.** Дві вершини нашої культури [Електронний ресурс] = https://day.kyiv.ua/uk/article/istoriya-i-ya/dvi-vershini-nashoyi-kulturi: Шевченко і Чубинський - побратими духу / Зиль, Андрій // День. - 2014. - 23 січ. (№12).

4. **Зиль, Андрій.** Павло Чубинський: енергія душі та розуму [Електронний ресурс] = https://day.kyiv.ua/uk/article/ukrayina-incognita/pavlo-chubinskiy-energiya-dushi-ta-rozumu / Зиль, Андрій // День. - 2013. - 1 лют. (№18).

5. **Руденко, Юрій.** Шевченко і Чубинський: ідейно-духовна спорідненість [Текст]: вірші "Тарасова ніч" і "Ще не вмерла України..." / Руденко, Юрій // Літературна Україна. - 2015. - 23 квіт. (№17). - С. 6. Ідейно-духовне багатство та художньо-естетичні особливості творів "Тарасова ніч" Т.Шевченка і "Ще не вмерла Україна..." П.Чубинського

6. **Рутковська О.** Чорноземна сила Павла Чубинського [Текст]: про фольклорно-етнографічну спадщину вченого / О. Рутковська // Культура і життя. - 2004. - 11 лют. (№5-6).

7. **Шпак, В.** Павло Чубинський. Забута доля.

Кузовова Н.М.,
кандидатка історичних наук, доцентка, Херсонський державний університет

ВІЙНИ З ПАМ'ЯТТЮ: ЧОМУ РОСІЯ ЗНИЩУЄ ПАМ'ЯТНІ ЗНАКИ ПРО ГОЛОДОМОР 1932-1933 РР. В УКРАЇНІ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ

19 жовтня 2022 р. Петро Андрющенко повідомив та опублікував докази зруйнування російськими окупантами пам'ятного знаку жертвам Голодомору 1932-1933 рр. в Україні в тимчасового окупованому Маріуполі неподалік розбомбленого росіянами Драматичного театру. Через рік після зруйнування пам'ятного знаку в Маріуполі напередодні 90-х роковин Голодомору пам'ятні знаки було знищено в Іванівській, Новокаховській, Олешківській територіальних громадах на лівобережжі Херсонської області [3]. Разом з цими пам'ятними знаками, росіяни знищили меморіали, встановлені жертвам сталінських репресій, а в с. Виноградово (Чалбаси) Херсонської області – навіть табличку, присвячену пам'яті учасникам Турбаївського повстання (1789-1793), що були виселені на Херсонщину з с. Турбаїв Полтавської області [3].

Знищення пам'ятних знаків жертвам політичних репресій та Голодомору на тимчасово окупованих територіях України росіянами розпочато ще в 2015 р. у захопленій частині Донецької області, зокрема у Сніжнянській міській громаді [2].

Ці події пов'язані передусім з процесами, що відбувалися в самій російській федерації, оскільки вона транслює на тимчасово-окуповані території свої спроби перебудови історичної пам'яті, додаючи радянські символи (відновлення пам'ятників Леніна), що на думку російських політтехнологів, мало сподобатись мешканцям окупованих територій. Насправді подібних досліджень росіянами не проводилось, і власне думка мешканців окупованих територій їх не цікавила, основною задачею було відповідно промаркувати захоплену територію [1].

У свою чергу політика історичної пам'яті в російській федерації відрізняється відсутністю власної цілісної концепції і складається з шматків лубочної пропаганди, які часто суперечать один одному в зв'язку зі зміною курсу на заперечення будь-якої критики і імперської, і радянської політики, та відродження культу особистості, виправдання репресій та геноциду. Вирішення цього питання поставлено на повістці дня Путіним у 2024 р., щоб підвести підсумки свого чверть столітнього правління, під час якого були закриті «Міжнародний Меморіал» та Правозахисний центр «Меморіал» (2021), послідовно переслідувались представники правозахисних років. Зокрема – історик Юрій Дмитрієв, дослідник злочинів сталінського режиму, місць розстрілів в урочищі Сандармох – останнє місце спочинку українських митців, істориків,

священнослужителів – українського «Розстріляного відродження» у 1937-1938 рр., котрий досі перебуває в колонії за сфабрикованим звинуваченням.

А ще наче недавно, у 1990-х рр., російські історики та архівісти активно досліджували тему сталінських репресій та почали виявлення документів з історії Голодомору в своїх архівах. Однак відродження імперських амбіцій в путінській росії, породило політику національного забуття, в основі якого - виправдання найтяжчих злочинів заради імперської величі. Особливо Голодомору, оскільки це злочин геноциду проти українського народу, вчинений московським урядом. Спочатку російські вчені просували теорію так званого «загальносоюзного голоду», при цьому російські ЗМІ почали кампанію заперечення Голодомору в Україні взагалі, наслідки чого ми бачимо на тимчасово окупованих територіях. Активізація студій з історії Голодомору, виявлення архівних документів в українських архівах, зібрання тисяч усноісторичних свідчень, публікації серії «Національної книги пам'яті» (2008 р.) та прийняття закону «Про Голодомор 1932-1933 років в Україні» (2006 р.) стала для російського уряду неприємною несподіванкою та змусили подвоїти зусилля заперечуючи Голодомор як геноцид. Хоча на той момент вже 15 країн світу визнали Голодомор геноцидом, активна російська агітація за теорію «загальносоюзного голоду» призвела до сповільнення цього процесу [1].

Повномасштабне вторгнення російських військ в Україну 24 лютого 2022 р., нові російські акти геноциду проти українців, закгуалізували слова Р.Лемкіна щодо геноциду українського народу, якому загрожувала нова імперія Путіна та відродили історичну пам'ять про події Голодомору 1932-1933 в світі. 5 грудня 2022 року Європарламент визнав Голодомор геноцидом та закликав усі країни наслідувати їхній приклад.

Засудження Голодомору є засудженням імперської політики РФ. Тому вбиваючи українців, росія руйнує пам'ятні знаки жертвам Голодомору в окупованому Маріуполі, а в 2023 р. – на окупованій частині Херсонської області.

Література:

1. Kuzovova, N., Vodotyka, S., Ryzhenko, I., & Pravotorova, O. (2023). Радянське законодавство як складова технологій Голодомору-геноциду 1932–1933 років (на прикладі Півдня України). Res Historica, 56.

2. «ДНР» знищує пам'ять про Голодомор у районі, який в 1930-х постраждав найбільше. ФОТО, 18.08.2015. https://www.istpravda.com.ua/short/55d4387a057be/

3. Музей обурений руйнуванням пам'ятників жертвам Голодомору на Херсонщині, 24.10.2023. https://holodomormuseum.org.ua/news-museji/muzej-oburenyj-rujnuvanniam-pam-iatnykiv-zhervam-holodomoru-na-khersonshchyni/

СЕКЦІЯ:

ВІЙСЬКОВІ НАУКИ

Богом'я В.І.,
доктор технічних наук, професор, професор кафедри кібербезпеки, інформаційних технологій та економіки, Київський університет інтелектуальної власності та права Національного університету «Одеська юридична академія»

Залевський М.,
здобувач вищої освіти, Київський університет інтелектуальної власності та права Національного університету «Одеська юридична академія»

ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДІВ БІОМЕТРИЧНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ЗА ПАРАМЕТРАМИ ОБЛИЧЧЯ ДЛЯ ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ БЕЗПЕКИ

Резюме. Біометрична ідентифікація за параметрами обличчя - це динамічно розвивається метод, який використовується для автоматичного розпізнавання людей за їхніми унікальними рисами обличчя. Цей метод має широкий спектр застосувань, включаючи контроль доступу, верифікацію особистості, криміналістику та багато іншого. У цій статті ми розглянемо основні методи біометричної ідентифікації за параметрами обличчя, включаючи розпізнавання за геометрією обличчя, розпізнавання за рисами обличчя, розпізнавання за термічними зображеннями та розпізнавання за 3D-моделями. Ми також обговоримо переваги та недоліки кожного методу, а також потенційні застосування. Особливу увагу ми приділимо трьом найпоширенішим системам біометричної ідентифікації за параметрами обличчя: Face ID від Apple, Microsoft Windows Hello та Samsung Face Unlock. Ми порівняємо ці системи за їхніми технологіями, перевагами та недоліками.

Нарешті, ми обговоримо перспективні напрямки розвитку біометричної ідентифікації за параметрами обличчя. Ми розглянемо такі питання, як покращення точності та безпеки, розширення можливостей застосування та вирішення проблем конфіденційності.

Вступ. Біометрична ідентифікація - це метод автоматичного розпізнавання людей за їхніми біологічними або поведінковими характеристиками. Біометрична ідентифікація за параметрами обличчя - це один з найпоширеніших методів біометричної ідентифікації. Він ґрунтується на аналізі рис обличчя людини, таких як очі, ніс, рот та форма обличчя. Біометрична ідентифікація за параметрами

обличчя має ряд переваг порівняно з традиційними методами ідентифікації, такими як паролі та токени. Вона зручна, швидка, точна та безпечна. Крім того, вона не потребує від користувачів запам'ятовувати паролі або носити з собою токени.

Основні методи.

Розпізнавання за геометрією обличчя: Цей метод ґрунтується на вимірюванні відстаней та кутів між ключовими точками на обличчі, таких як очі, ніс та рот.

Розпізнавання за рисами обличчя: Цей метод аналізує текстуру та візерунки шкіри обличчя, такі як зморшки, веснянки та шрами.

Розпізнавання за термічними зображеннями: Цей метод використовує інфрачервоні камери для виявлення унікальних теплових візерунків на обличчі.

Розпізнавання за 3D-моделями: Цей метод створює 3D-модель обличчя людини, яку потім можна порівняти з іншими 3D-моделями або 2D-зображеннями.

Переваги та недоліки.

Переваги:

Зручність: Біометрична ідентифікація за параметрами обличчя не потребує від користувачів запам'ятовувати паролі або носити з собою токени.

Швидкість: Процес ідентифікації зазвичай займає лише кілька секунд.

Точність: Сучасні методи біометричної ідентифікації за параметрами обличчя мають дуже високий рівень точності**.**

Безпека: Біометричні дані обличчя вважаються більш надійними, ніж паролі або токени, оскільки їх складніше підробити.

Недоліки:

Вартість: Системи біометричної ідентифікації за параметрами обличчя можуть бути дорогими у впровадженні.

Конфіденційність: Збір та зберігання біометричних даних обличчя викликає занепокоєння щодо конфіденційності.

Поширені системи:

- **Face ID від Apple:** Face ID - це система біометричної ідентифікації за параметрами обличчя, розроблена компанією Apple. Вона використовує комбінацію технологій розпізнавання за геометрією обличчя, 3D-моделювання та машинного навчання для розпізнавання користувачів. Face ID використовується в різних продуктах Apple, включаючи iPhone, iPad та Mac.
- **Microsoft Windows Hello:** Windows Hello - це система біометричної ідентифікації, розроблена компанією Microsoft. Вона використовує комбінацію технологій розпізнавання обличчя та райдужної оболонки ока для розпізнавання користувачів. Windows Hello використовується в різних пристроях Microsoft, включаючи Surface laptops, desktops and tablets.

- **Samsung Face Unlock:** Samsung Face Unlock - це система біометричної ідентифікації за параметрами обличчя, розроблена компанією Samsung. Вона використовує комбінацію технологій розпізнавання за геометрією обличчя, 3D-моделювання та машинного навчання для розпізнавання користувачів. Samsung Face Unlock використовується в різних смартфонах Samsung.

Порівняння систем:

Система	Технології	Переваги	Недоліки
Face ID	3D-модель обличчя, геометрія обличчя, риси обличчя	Швидкість, точність, зручність	Вартість, конфіденційність, упередженість
Windows Hello	Розпізнавання обличчя, райдужної оболонки ока	Точність, безпека	Швидкість, сумісність
Samsung Face Unlock	3D-модель обличчя, геометрія обличчя, райдужної оболонки ока	Швидкість, зручність	Точність, конфіденційність

Перспективи:

Біометрична ідентифікація за параметрами обличчя - це динамічно розвивається технологія, яка постійно вдосконалюється. Очікується, що в найближчі роки точність та безпека систем біометричної ідентифікації за параметрами обличчя ще більше зростуть.

Крім того, очікується, що розшириться спектр застосування біометричної ідентифікації за параметрами обличчя. Цю технологію можна використовувати для автентифікації користувачів у таких сферах, як онлайн-банкінг, електронна комерція та контроль доступу.

Однак важливо зазначити, що біометрична ідентифікація за параметрами обличчя не є бездоганною. Її можуть обійти за допомогою масок, фотографій та інших методів. Тому важливо використовувати цю технологію в поєднанні з іншими заходами безпеки.

Крім того, збір та зберігання біометричних даних обличчя викликає занепокоєння щодо конфіденційності. Важливо вибирати системи, які відповідають суворим стандартам безпеки та конфіденційності.

Висновок: Біометрична ідентифікація за параметрами обличчя - це потужний та зручний метод, який має широкий спектр застосувань. Ця технологія постійно вдосконалюється, і очікується, що в найближчі роки її використання буде розширюватися.

Однак важливо знати про обмеження та ризики, пов'язані з біометричною ідентифікацією за параметрами обличчя. Важливо використовувати цю технологію відповідально та з дотриманням правил безпеки та конфіденційності.

СЕКЦІЯ:

ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ

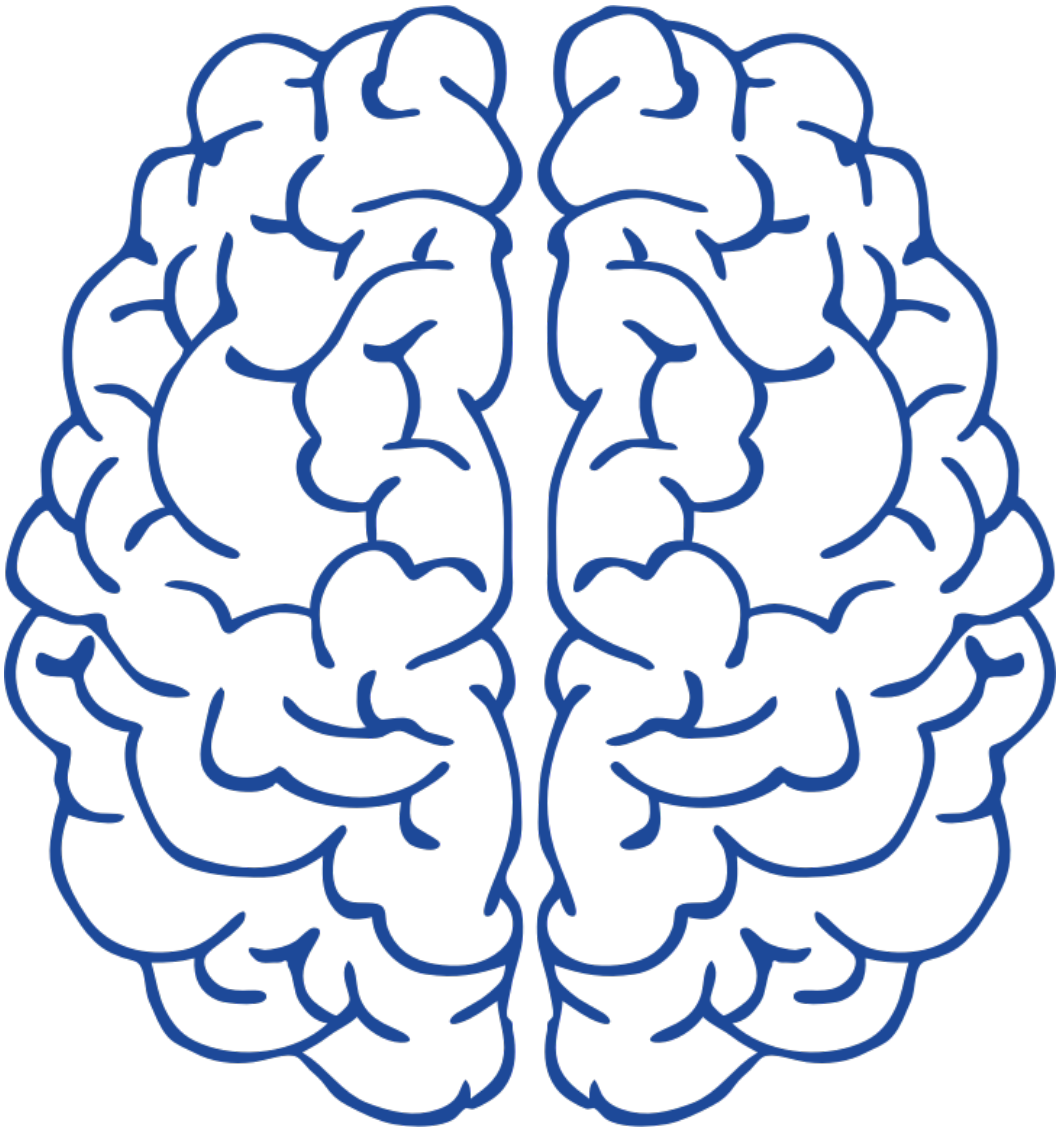

Березюк Т.П.,
кандидатка психологічних наук, доцентка кафедри вікової та педагогічної психології, Рівненський державний гуманітарний університет

ВПЛИВ ВІЙНИ НА СОЦІАЛЬНУ ІДЕНТИЧНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ

Повномасштабне вторгнення російських військ на територію України є не лише викликом для її безпеки, але й складним соціальним феноменом, що має глобальний вплив на психологічний стан та ідентичність українських громадян. В даному контексті велике значення приділяється не лише військовим діям, але й широкому спектру соціальних, політичних та економічних змін, які можуть мати довгострокові наслідки для особистості та суспільства в цілому.

Війна може викликати різні психологічні стани, такі як *стрес, тривога, депресія та посттравматичний стресовий розлад,* які набувають статусу безпосередніх або опосередкованих подій, змінюючи сприйняття особистістю власної ідентичності, як результату приниження, втрати ролі в суспільстві або зміни соціального статусу.

Завдання психологічної науки полягає в необхідності глибшого розуміння впливу війни на соціальну ідентичність особистості, в розробці ефективних психологічних інтервенцій та стратегій підтримки постраждалим.

Соціальна ідентичність – це відчуття особистості про те, хто вона є, на основі її приналежності до групи. Це включає в себе відчуття належності, мети, самооцінки та ідентичності, які надають групи і, що саме мова відіграє значну роль у формуванні ідентичності в соціальному середовищі [3].

Війна – це жахіття, яке переживає українське суспільство з двадцять четвертого лютого 2022 року. Вона порушує соціальний та економічний розвиток держави, має катастрофічний негативний вплив на життя та здоров’я громадян: калічить долі, руйнує сім’ї, громади... Численні дослідження засвідчують, що саме від військових конфліктів спостерігається найбільше смертей та інвалідності, ніж від будь-яких інших серйозних захворювань. Наслідки війни завдають тривалої, фізичної та психологічної шкоди дітям та дорослим [1].

Соціальна ідентичність є важливою детермінантою власного самоприйняття та взаємодії із соціумом, що відображає ідентифікацію приналежності до певних соціальних груп та впливає на комунікативні зв’язки. Розуміння соціальної ідентичності та її формування включає декілька *ключових аспектів* [4]: а*) теорія соціальної ідентичності за Генрі Тайфелем та Джоном Тернером* (особистості почерпують частину свого самопоняття з членства в соціальних групах; спрямованість на визначення та прогнозування обставин, за яких особистості

думають про себе як про індивідів або як про членів групи); б) *соціальна категоризація* (тенденція людей класифікувати себе та інших у різні соціальні групи на основі атрибутів, таких як раса, стать, національність або релігія, що допомагає спрощувати соціальне середовище, але може також призвести до стереотипізації); в) *соціальна ідентифікація* (після категоризації особистістю себе як членів певної групи відбувається прийняття ідентичності цієї групи – початок бачення себе в рамках характеристик групи та прийняття її норм, цінностей та поведінки).

Існують різні *психологічні наслідки впливу війни на соціальну ідентичність людини* (табл. 1) [2; 5].

Таблиця 1

Вплив війни на соціальну ідентичність: аналіз ключових факторів

№з.п.	Фактор	Вплив на соціальну ідентичність
1.	Травматичні події та стресові ситуації під час війни	Зміна сприйняття особистості власного «Я», викликання почуттів втрати безпеки та стабільності
2.	Втрати та переселення внаслідок воєнних дій	Криза ідентичності внаслідок втратити особистістю зв'язку зі своїм соціальним оточенням
3.	Соціальні та культурні зміни у воєнний період	Радикальні зміни в соціальних нормах та цінностях, що мають вплив на формування соціальної ідентичності
4.	Роль групової приналежності та ідентифікації учасників конфлікту	Формування соціальної ідентичності, викликання почуття солідарності або відчуження

Отже, війна носить глобальний характер впливу на соціальну ідентичність особистості, що може мати довгострокові наслідки для індивідуального благополуччя та функціонування суспільства в цілому, викликаючи конфлікти, нерівність та розбіжності. *Стратегії підтримки і реабілітації,* такі як психологічна підтримка, соціальна адаптація, реконструкція інфраструктури й активна роль громадських та державних організацій, відіграють важливу роль у полегшенні наслідків війни для індивідів та сприяють процесу покращення їхнього благополуччя та адаптації у суспільстві. Враховуючи це, важливо продовжувати дослідження впливу війни на соціальну ідентичність із розробкою ефективних стратегій підтримки та реабілітації осіб, що постраждали від війни. Даний підхід забезпечить ефективну стабільність та благополуччя суспільства в умовах постконфліктного відновлення.

Література:

1. П'янківська Л. Вплив наслідків війни на психічне здоров'я людини : огляд зарубіжних досліджень. *Collection of scientific papers «SCIENTIA».* 2022. Vol. 2. Kraków, Poland. P. 79–81. URL:

https://www.researchgate.net/publication/371503417_VPLIV_NASLIDKIV_VIJNI_NA_PSIHICNE_ZDOROV'A_LUDINI_OGLAD_ZARUBIZNIH_DOSLIDZEN (дата звернення : 07.05.2024).

2. Kenneth Payne. Social Identity in War. *The psychology of strategy : exploring rationality in the Vietnam war.* 2015. Oxford Academic. P. 53–58. URL: https://academic.oup.com/book/3358/chapter-abstract/144440545?redirectedFrom=fulltext (date of access : 08.05.20224).

3. Mandende I. P, Sebola M., Mudau M. L., Ndhobela A. J. Not on my watch : decolonial (re) clamations of my tshimanda, my identity, my language. *South African Journal of Higher Education.* 2024. № 38 (2). P. 196–216. DOI: https://dx.doi.org/10.20853/38-2-5424.

4. McLeod Saul. Social identity theory in psychology (Tajfel & Turner, 1979). *Simply Psychology.* 2008. URL: https://www.simplypsychology.org/social-identity-theory.html (date of access : 08.05.20224).

5. Rochelle L. et al. Living through war : mental health of children and youth in conflict-affected areas. *International review of the Red Cross.* 2019. 101 (911). P. 481–506. DOI :10.1017/S181638312000017X.

Вітомський Ю.Л.,
кандидат психологічних наук, доцент кафедри філософії та психології, Київський університет інтелектуальної власності та права Національного університету «Одеська юридична академія»

Бондаренко С.Ю.,
співробітник, Національна академія Служби Безпеки України

УПЕРЕДЖЕНІСТЬ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ І ЕВРИСТИКА В АНАЛІЗІ РОЗВІДУВАЛЬНИХ ДАНИХ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Аналіз розвідувальних даних військового часу є критично важливим компонентом військових операцій, який надає особам, які приймають рішення, своєчасну та точну інформацію для прийняття стратегічних, оперативних і тактичних рішень. Однак складність і невизначеність середовища на полі бою може спричинити когнітивні упередження та евристики, які впливають на якість і надійність оцінок інтелекту. Аналіз розвідданих військового часу відіграє ключову роль у підтримці прийняття військових рішень, надаючи командирам дієву інформацію для оцінки загроз, планування операцій та ефективного розподілу ресурсів. Однак невизначений і динамічний характер поля бою створює унікальні виклики для аналітиків розвідки, які повинні орієнтуватися в складних інформаційних середовищах, що характеризуються неповними даними, суперечливими джерелами та часовими обмеженнями. У таких середовищах когнітивні упередження та евристики – розумові скорочення або емпіричні правила – можуть спотворювати сприйняття, судження та прийняття рішень, що призводить до помилок в оцінці інтелекту та потенційно дорогих наслідків на полі бою.

Когнітивні упередження – це систематичні моделі відхилень від раціональності чи об’єктивного судження, що є наслідком психічних скорочень або спотворень сприйняття, які призводять до прийняття неточних або ірраціональних рішень. У контексті аналізу інтелекту когнітивні упередження можуть впливати на те, як інформація обробляється, інтерпретується та інтегрується в оцінки, таким чином формуючи висновки, які роблять аналітики та особи, які приймають рішення. Евристика – це когнітивні скорочення або спрощені правила прийняття рішень, які дозволяють людям швидко й ефективно приймати судження та приймати рішення, часто в складних або невизначених ситуаціях [1, с. 463-465]. Хоча евристики можуть підвищити ефективність

прийняття рішень, вони також можуть призвести до упереджень і помилок, якщо застосовувати їх неналежним чином або в умовах невизначеності.

Тому, в контексті цього, ми виділяємо наступні типи упередженості та евристики прийняття рішень: 1) підтверджуюче упередження: схильність шукати, інтерпретувати та запам'ятовувати інформацію таким чином, щоб підтверджувати існуючі переконання чи гіпотези, ігноруючи або нехтуючи суперечливими доказами; 2) евристика доступності: тенденція до переоцінки ймовірності подій на основі їх наявності в пам'яті або легкості, з якою їх можна згадати, що призводить до надмірного акцентування на нещодавній або важливій інформації; 3) евристика прив'язки та коригування: тенденція значною мірою покладатися на початкову інформацію (прив'язку) при винесенні суджень або оцінок і недостатньо коригувати цю прив'язку у відповідь на наступну інформацію; 4) евристика репрезентативності: тенденція оцінювати ймовірність події на основі її подібності до прототипу чи стереотипу, а не розглядати відповідні базові показники чи ймовірності; 5) упередження надмірної самовпевненості: схильність переоцінювати власні знання, навички чи судження, що призводить до невиправданої впевненості в точності чи надійності оцінок інтелекту; 6) групове мислення: тенденція членів групи віддавати перевагу консенсусу та гармонії над критичною оцінкою альтернативних точок зору, що призводить до неправильного прийняття рішень і придушення незгодних думок.

Упередженість у прийнятті рішень і евристика в аналізі розвідданих військового часу часто походять від фундаментальних когнітивних процесів, включаючи обробку інформації, кодування пам'яті та пошук, а також формування суджень. Упередження та евристики можуть спотворити оцінки розвідки, що призведе до помилок в аналізі загроз, неправильного тлумачення намірів противника та неправильної оцінки ризику, тим самим підриваючи ефективність прийняття військових рішень і потенційно ставлячи під загрозу успіх місії та оперативні результати [2, с. 972-973]. Нами пропонуються наступні щзаїоди: 1) заохочення аналітиків до критичної оцінки процесів прийняття рішень, виявлення потенційних упереджень і евристик, а також розгляду альтернативних інтерпретацій наявних доказів; 2) залучення незалежних груп або окремих осіб для оскарження переважаючих припущень, перевірки гіпотез і виявлення слабких місць або сліпих місць в оцінках інтелекту; 3) використання структурованих аналітичних методів, таких як аналіз альтернативного майбутнього, планування сценаріїв для підвищення об'єктивності, точності та креативності в аналізі розвідувальних даних; 3) навчання аналітиків розвідки та осіб, які приймають рішення, критичного мислення, усвідомлення когнітивних упереджень та ймовірнісного міркування для покращення їхньої здатності розпізнавати та пом'якшувати упередження та евристики в реальних сценаріях.

Підсумовуючи, можна сказати, що упередженість та евристика прийняття рішень становлять значні проблеми в аналізі розвідданих військового часу,

створюючи ризики для точності, надійності та ефективності оцінок розвідданих і процесів прийняття рішень. Розуміючи базові механізми упередженості та евристики, а також впроваджуючи відповідні стратегії пом'якшення, військові організації можуть підвищити якість і надійність аналізу розвідувальних даних, тим самим покращуючи ефективність прийняття рішень і, зрештою, сприяючи успіху місії та оперативним результатам на полі бою.

Література:

1. Evans J. S. B. T. Heuristic and analytic processes in reasoning //British Journal of Psychology. – 1984. – Т. 75. – №. 4. – С. 451-468.

2. Evans J. S. B. T. Logic and human reasoning: an assessment of the deduction paradigm //Psychological bulletin. – 2002. – Т. 128. – №. 6. – С. 961-978.

Гришко О.Д.,
кандидат психічних наук, доцент кафедри філософії та психології, Київський університет інтелектуальної власності та права Національного університету «Одеська юридична академія»

Чернякова О.В.,
кандатка психологічних наук, доцентка, доцентка кафедри філософії та психології, Київський університет інтелектуальної власності та права Національного університету «Одеська юридична академія»

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОЇ СФЕРИ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Психологічні передумови вивчення емоційної сфери є важливим напрямком в дослідженні людської психіки та поведінки. Продовжуючи емпіричні дослідження емоційної сфери в умовах воєнного стану, можна підкреслити важливість цього напрямку в сучасному світі подій які відбуваються в Україні. Емоції впливають на різні аспекти життя, включаючи міжособистісні стосунки, прийняття рішень, фізичне та психічне здоров'я, а також соціальну адаптацію. Порозуміння того, як функціонує емоційна сфера, дозволяє розробити більш ефективні методи психотерапії, вдосконалити навчальні програми, а також підвищити якість взаємодії в команді та сприяти психічному благополуччю майбутнього покоління. Дослідження психологічних передумов емоційної сфери також може бути корисним для підвищення нашого розуміння емоцій у важливих глобальних контекстах, таких як політика, міжнародні відносини, інновації та інші сфери, де емоції грають ключову роль. Розуміння психологічних передумов вивчення емоційної сфери не тільки розширює наші теоретичні знання, але також відкриває нові можливості для практичного використання цих знань у різних аспектах сучасного життя. Від досліджень в цій галузі може залежати майбутнє психофізіологічне благополуччя сучасної молоді України.

Наше дослідження було спрямоване на вивчення психологічних особливостей емоційної сфери студентів в умовах воєнного стану, що дає змогу виявити психологічну своєрідність емоційного реагування на навчальний процес в умовах воєнного стану, встановити обсяг і якість отриманої інформації та на цій

підставі розробити низку методичних прийомів, які б підвищили ефект стресостійкості та знаходження ресурсів відновлення в умовах воєнного стану.

В нашому дослідженні брали участь студенти 1 і 2 курсу спеціальності 053 Психологія Київського університету інтелектуальної власності та права Національного університету «Одеська юридична академія» та студенти ДВНЗ Донбаського державного педагогічного університету (за допомогою гул-форм).

Емпіричне дослідження складалося з наступних етапів:

- ✓ І етап: визначення плану дослідження, підбір методик, адекватних цілям та завданням дослідження, формування вибірки.
- ✓ ІІ етап: збір емпіричних даних (проведення тестування з майбутніми психологами за допомогою спеціалізованих методик).
- ✓ ІІІ етап: інтерпретація та аналіз отриманих результатів, осмислення виявлених тенденцій та закономірностей;
- ✓ IV етап: розробка та апробування програми профілактики, яка б підвищила емоційний ефект стресостійкості в умовах воєнного стану.

В емпіричному дослідженні нами були використані такі етапи:

1. Самоаналіз власних емоцій за допомогою піктограм емоцій.
2. Для врахування особливостей індивідуальних характеристик використовували тест «самопочуття активності настрою» (САН), різновид опитувальників станів та настроїв.
3. Тест емоцій (тест Басса-Дарки в модифікації Г.В.Резапкіної).
4. Самоаналіз чи є у Вас проблеми з тривогою (А.Л. Чапмен, К.Л. Кратц, М.Т.Тул).

Аналізуючи отримані дані в ході нашого емпіричного дослідження, можемо зазначити, що вплив воєнних дій призводить до небажаних проявів в емоційній сфері і поведінці студентів, які при довготривалій дії на організм можуть призвести до хронічних захворювань.

Наступним етапом нашого дослідження була розробка корекційної програми, впровадження і перевірка її ефективності. У процесі реалізації програми направленої на емоційну сферу сучасних студентів, а саме корекцію негативних станів з використанням технік нейрографіки і діалектичної поведінкової терапії передбачається досягнення наступних результатів:

- вміння застосовувати навички усвідомленості та стресостійкості;
- розвиток навичок щодо емоційної регуляції та міжособистісної ефективності;
- вміння використовувати стратегії самозаспокоєння;
- вміння використовувати навички ДПТ для боротьби з емоційною реактивністю і корекції поведінки;
- розкриття особистісного потенціалу.

Корекційна програма реалізовувалась на практичних заняттях, раз на тиждень протягом трьох місяців. Індивідуальні консультації і підтримка здійснювалась через месенджер в Telegram-каналі на постійній основі.

Після реалізації програми попередження тривожності і страхів серед сучасних студентів в умовах воєнного стану було організовано повторне емпіричне дослідження за чотирма заявленими етапами.

Аналізуючи отримані дані після апробації корекційної програми ми можемо побачити позитивну динаміку в самоаналізу власних емоцій студентами за допомогою піктограм емоцій, а саме процент поменшився у таких станах, як втомлений до формувального експерименту був - 35%, після став – 15%; страх до формувального експерименту – 25%, після – 15%; сум до формувального експерименту – 20%, після 10%; підозрілість до формувального експерименту – 5% після – 0%; спокій до формувального експерименту лише в 5% студентів, після збільшився до 20%; радість до формувального експерименту була 0%, а після формувального експерименту – 30%. Ці результати мають позитивну динаміку в змінах емоційних станів студентів після впровадження корекційних занять.

Порівнюючи отримані дані після проведення тесту самопочуття активності настрою (САН) до і після проведення формувального експерименту ми також побачили позитивну динаміку, а саме: до проведення формувального експерименту - самопочуття М-3.6, активність М-3.7, настрій М-3.8; після апробації корекційної програми - самопочуття М-4.2, активність М-4, настрій М-5. Це говорить про позитивний вплив.

Третій етап нашого дослідження описує результати порівняння отриманих даних констатувального і формувального експериментів після проведення методики «Тест емоцій» (тест Басса-Дарки в модифікації Г.В.Резапкіної).

Аналізуючі отрмані дані, ми також помітили позитивну динаміку після перевірки ефективності корекційної програми серед студентів експериментальної групи, а саме: фізична агресія - середній рівень зменшився з 25% до 15%, непряма агресія - середній рівень знизився з 52,5% до 35%, негативізм – середній рівень знизився з 87,5% до 60%, образливість – середній рівень знизився з 72,5% до 50%, підозрілість – середній рівень з 10% знизився до 5%, словесна агресія – середній рівень знизився з 45% до 30%. Отримані дані говорять про позитивну динаміку в емоційному стані студентів після перевірки ефективності програми попередження тривожності і страхів.

Четвертий етап нашого формувального експерименту був спрямований на самоаналіз студентів щодо прояву тривоги (А.Л. Чапмен, К.Л. Кратц, М.Т.Тул) до і після перевірки ефективності корекційної програми.

Аналізуючи отримані дані після проведення четвертого етапу нашого дослідження, ми також помітили позитивну динаміку після перевірки ефективності корекційної програми направленої на попередження тривожності і страхів серед сучасних студентів в умовах воєнного стану, а саме: запитання № 1

– позитивна динаміка у 20%; запитання № 2 – позитивна динаміка у 2%; запитання № 3 – позитивна динаміка у 10%; запитання № 4 – позитивна динаміка у 25%; запитання № 5 – позитивна динаміка у 5%; запитання № 6 – позитивна динаміка у 15%; запитання № 7 – позитивна динаміка у 10%; запитання № 8 – позитивна динаміка у 10%; запитання № 9 – позитивна динаміка у 15%; запитання № 10 – позитивна динаміка у 15%. Ці дані наочно демонструють ефективність запропонованої нами корекційної програми направленої на попередження тривожності і страхів серед сучасних студентів в умовах воєнного стану.

Література:

1. Коломійцева О.В. Психологічні особливості емоційного сприймання музики розумово відсталими дітьми: дис..канд.психол.наук : 19.00.08 /Інститут корекційної педагогіки та психології імені М.П. Драгоманова, Київ, 2009. 253с.

2. Чернякова О.В., Калюк Е. Значення емоцій в життєдіяльності людини як актуальна проблема сьогодення. *The 9th International scientific and practical conference "Basics of learning the latest theories and methods" (March 07 – 10, 2023) Boston, USA. International Science Group.* 2023. 464 p. 382-385.

Немеш О.М.,
докторка психологічних наук, професорка кафедри вікової та педагогічної психології, проректорка з науково-педагогічної, навчальної роботи та інформатизації, Рівненський державний гуманітарний університет

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОСТТРАВМАТИЧНОГО СТРЕСОВОГО РОЗЛАДУ У ПІДЛІТКІВ УКРАЇНИ

Війна в Україні стала психотравмуючим фактором для багатьох підлітків, які перебували у зоні бойових дій. Побоювання смерті, тривожність, переживання за своїх близьких, вимушене переселення на безпечніші території — все це не мине безслідно і проявиться в дорослому віці. Такі події викликають у підлітків травматичний стрес та значно порушують базове відчуття безпеки.

Усе наше життя пов'язане зі стресами, що присутні в усіх сферах життя та діяльності особистості. Впливаючи на психіку, стрес впливає на організм в цілому. Найбільш небезпечним і болючим є травматичний стрес, де результатом дії стресора є порушення в психічній сфері. Для деяких людей переживання травматичного стресу стає причиною появи у них посттравматичного стресового розладу (ПТСР).

Посттравматичний стресовий розлад – це важкий психічний стан, прогресуючий на тлі одиничної або повторюваної події, який негативно діє на психічне здоров'я людини (військові дії, фізичне та психологічне насильництво, смерть близьких людей, терористичні акти, природні та техногенні катастрофи). Симптоми ПТСР здатні проявитися відразу або через кілька місяців після травми. ПТСР зустрічається у 20% осіб, супроводжуючись як різними психічними розладами, так і психосоматичними порушеннями.

ПТСР характеризують такі симптоми: нав'язливі спогади; апатія, небажання жити; асоціальна поведінка; соціальна відчуженість; порушення памяті та розлади сну; відчуття напруги та напруги. Спектр посттравматичних симптомів у підлітків включає в себе зміни на фізіологічному, емоційному, когнітивному і поведінковому рівнях.

У підлітків, які зазнали психотравмівного впливу, можуть виникати різноманітні варіанти розладів адаптації. В більшості випадків вони мають окремі психопатологічні прояви: прагнення до ізоляції; зниження активності; швидка зміна настрою; безпричинна дратівливість; зниження яскравості емоційних реакцій; нав'язливі спогади; втрата життєвих інтересів; втрата можливості уявити

себе дорослим, навіть у фантазії; поведінка уникання та безконтрольна агресія.

Підлітковий вік характеризується максимальними диспропорціями в рівнях та темпах фізичного і психічного розвитку, вираженими соціальними протиріччями і є найбільш сприятливим для того, що в цей період життя людини найчастіше виявляються психічні захворювання, загострюються патологічні риси характеру, підвищується схильність до ситуаційно обумовлених патологічних реакцій. Саме тому ПТСР досить часто вражає підлітків, які перебували в зоні бойових дій.

Свій індивідуальний стиль подолання впливів екстремальних ситуацій у підлітків ще не сформований. Підлітки потребують своєчасної зовнішньої підтримки, яка зміцнює їхні навколишні та особистісні ресурси, сприяє прояву більш гнучких, соціально адаптивних форм поведінки, допомагає подолати наслідки впливу травмуючих ситуацій і загострення девіантних форм поведінки та запобігає розвитку психопатологічних розладів.

Перенесені травмуючі події в підлітковому віці великою мірою підвищують ризик психічних розладів у дорослому віці. Найчастіше це афективні та тривожні розлади, ПТСР, суїциди, залежна поведінка (алкоголізм, наркоманія, нехімічні форми залежності), розлади харчування та сексуальної поведінки. Важкі та тривалі травми викликають порушення особистісного розвитку: низька самооцінка, негативне самосприйняття (зокрема відчуття самознецінення або нікчемності), порушення міжособистісних стосунків у дорослому віці. Таким чином, у підлітків, які пережили травматичні події, можуть виникати різноманітні варіанти розладів соціальної адаптації та розвиватися ПТСР.

Вирізняються три напрями роботи з підлітками, які знаходились у ситуації гострого стресу: робота з середовищем, в якому перебувають підлітки; робота з близьким оточенням підлітка; робота з самим підлітком. Головне завдання - повернути підлітка до можливості нормально жити далі.

Література:

1. Корольчук О.Л. Посттравматичний стресовий розлад як новий виклик сучасній Україні // Інвестиції: практика та досвід 2016. № 17. С. 104-111. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2016_17_19

2. Психологічні особливості прояву ПТСР у підлітків, які зазнали впливу війни : методичний посібник / упоряд. В.І. Синьоок. Чорнобай, 2022. 45 с.

3. Туриніна О. Психологія травмуючих ситуацій : навчальний посібник. Київ : Персонал, 2017. 160 с.

Хлонь О.М.,
доцент кандидат психологічних наук, Київський університет інтелектуальної власності та права Національного університету «Одеська юридична академія»

ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ СУПЕР-ЕГО В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ПРАВОСВІДОМОСТІ МОЛОДІ

Формування такої важливої компоненти психіки як Супер-Его цікава та досить непроста для розуміння тема, яка є актуальною та важливою особливо, якщо мова іде про дослідження правосвідомості молодої людини. Варто вказати на той факт, що розуміння природи правосвідомості не можливе без огляду психологічної складової цієї проблематики. Розглядаючи більш детальніше це питання маємо сказати, що одним із найбільш популярних та глибоких напрямків психології, що може пояснити природу та психологічні характеристики правосвідомості є психоаналіз.

Тут відзначається наявність трьох основних складових психіки Ід, Его та Супер-Его. При цьому між даними структурами існує постійне енергетичне напруження, обумовлене відсутністю можливості негайного завдоволення потреб Ід враховуючи реалії існуючої ситуації та морально-етичних стандартів. Все це обумовлює наявність інтрапсихічного конфлікту. В свою чергу Супер-Его визначається інтерналізованими образами батьків, суспільними нормами та стандартами поведінки на базі яких утворюються морально-етичні основи особистості.

В рамках онтогенезу Супер-Его починає формуватися у латентному періоді розвитку особистості із динамічною видозміною до початку підліткового віку. У цьому періоді відбувається сексуальне затухання, яке пояснюється фізіологічними змінами в організмі і сублімується у інтелектуальну та творчу активність, що викликає бурхливий розвиток уяви, який в свою чергу обумовлює осягання правових та суспільних норм, як об’єктів процесу абстрактного мислення.

На стадії формування ідеалів та переконань здійснюється процеси їх співвідносності із реаліями життя, що може значно ускладнити розуміння та сприйняття таких ідеалів у їх дійсному та реальному відображенні. Так, зокрема, досить часто на етапі розуміння правосвідомих переконань у здобувачів освіти за фахом юриста може виявлятися механізм розщеплення, який хоч і є досить ефективним при боротьбі із тривогою та дозволяє підтримувати на певному рівні власну самооцінку, однак тим не менше може супроводжуватися викривленим

сприйняттям реальності, що в свою чергу заперечує необхідну для нормальної амбівалентність.

Саме по собі розщеплення починає проявлятися ще у довербальному періоді коли, до малюка ще не приходить усвідомлення того факту, що оточуючі його люди мають і хороші, і погані риси. В цьому контексті такий малюк поділяє об'єкти на «абсолютно погані» або «абсолютно добрі», а переходи від однієї крайнощі до іншої можуть бути досить несподіваними та зазвичай супроводжуються різкими змінами у Я-концепції. [1]

Досягаючи генітальної стадії розвитку, який продовжується з моменту статевої зрілості до смерті у зрілої та відповідальної у соціальносексуальних стосунках людини відновлюються сексуальні та агресивні потреби, які однак обмежуються і контролюються вже сформованими та відпрацьованими механізмами дозволів та заборон Супер-Его. При цьому така людина, будучи змушеною відмовитися від пасивності притаманною дитячому віці має уміти працювати, проявляти турботу та тепло, відкладати задоволення і брати на себе відповідальність за вирішення життєвих проблем, що очевидно потребує стійких правосвідомих переконань та діяльнісних ініціатив пов'язаних із регуляцією власної поведінки, а це в свою чергу формується через дотримання особистісних внутрішніх правил та заборон або «права для себе».

Розвиваючись разом із Его, Супер-Его стає цензором та суддею не лише діяльності особи, але і її думок, потягів та переконань. Супер-Его має три основні функції за З.Фрейдом: формування ідеалів, самоспостереження та совість. Це сховище як особистих правил поведінки, так і суспільних норм та моральних установок, які стали відомими особі. При цьому в дитини Супер-Его конструюється за моделлю Супер-Его її батьків. Саме тому, усі батьківські переконання сприймаються дитиною як ціннісні. Відповідні цінності захищаються ефективними механізмами самоспостереження, що оцінюють відповідну діяльність спрямовану на задоволення потреб. А обмеження, заборони та дозволи, а також процес суду при появі відповідних прецедентів, здійснюється за допомогою такого продукту діяльності Супер-Его як совісті. Крім того, Супер-Его знаходиться у стані постійного розвитку, в наслідок чого формуються нові ідеали, цінності та переконання. Таке формування тісно пов'язане із розвитком Супер-Его особи. [2]

Висновок. З огляду на це можемо сказати, що формування правосвідомих устремлінь молоді має відбуватися із врахуванням психологічних особливостей становлення особистості, як в біологічному, так і в психологічному та соціальному плані. Вивчення відповідної проблематики є важливою темою для подальших наукових розвідок, що в свою чергу створює передумови для активних дослідницьких ініціатив.

Література:

1. Багрій, Ярослав Психоаналіз: навч. посіб. / Я. Т. Багрій. — К.: ДП “Вид. дім “Персонал”, 2016. — 138 с. — Бібліогр. : с. 135–137

2. Основи глибинної психології : курс лекцій : навчальний посібник / уклад. Н. В. Гриньова. – Умань : Візаві, 2013. –124 с.

3. Кокоріна Ю. Є. Глибинна психологія (в короткому викладі) : навчально методичний посібник / Ю. Є. Кокоріна. — Одеса : Астро принт, 2021. — 120 с.

СЕКЦІЯ:

ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

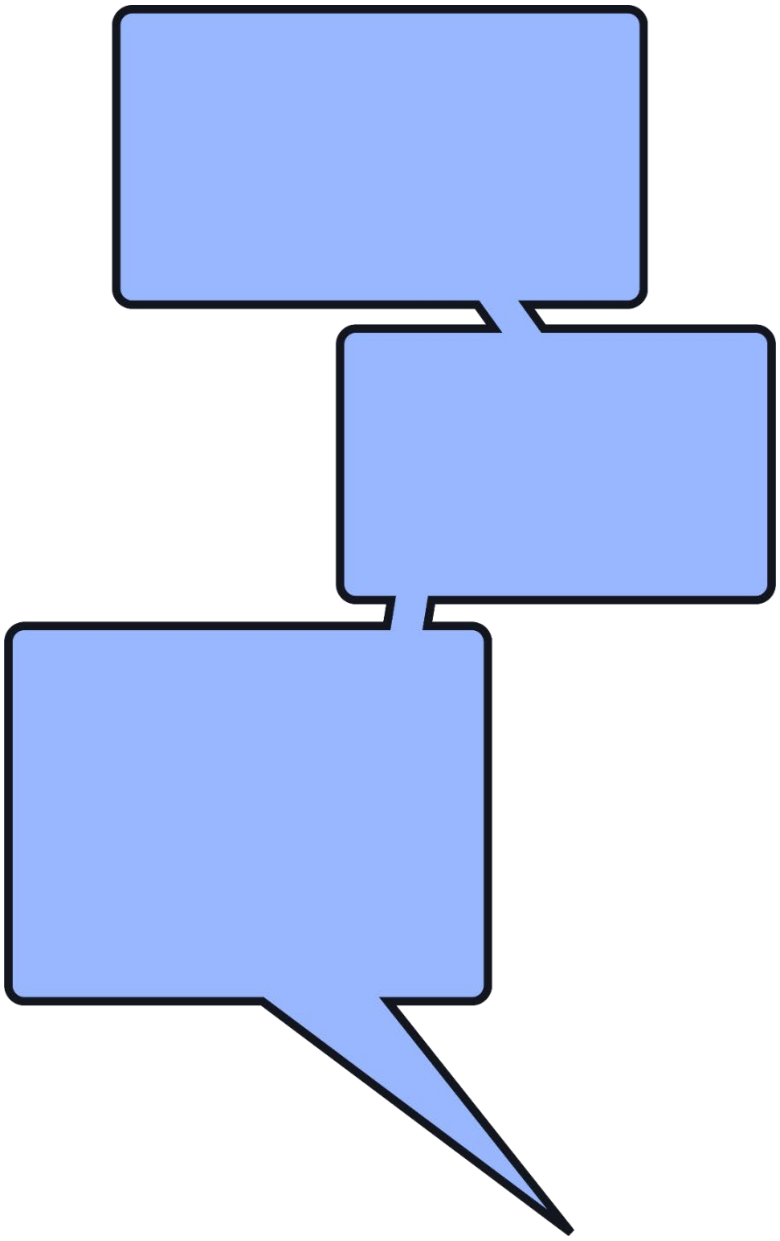

Zhornokui Uliana,
PhD in Philology, Head of the Department of Foreign Languages, Philology and Journalism, Kyiv National University of Intellectual Property and Law

CHALLENGES FOR LITERARY JOURNALISM IN THE TIME OF THE POST-INFORMATION SOCIETY

Introduction. Post-formation society is a term that refers to the stage of its development that follows the information society [2, p. 287]. It is characterized by the transition from the priority of information technologies to a wider spectrum of influence of technologies, such as biotechnology, artificial intelligence, genetics, etc., on all aspects of society [2, p. 288], which provide constant professional and personal self-development in order to successfully compete in the labor market. Unverified information also creates a number of obstacles, especially in the media and media studies. Literary journalism is no exception, where the problem is deepened by the interdisciplinary nature of it as an educational component.

Presenting main material. In the post-formational society, literary journalism faces a number of challenges, among which the verification of information, its available volume, adaptation of the text taking into account the necessary strategies, needs and age peculiarities of the target audience, which specifies the issues and genre features of the work presented to its attention, are especially acute.

Considering the volume of information circulating on the Internet, firstly, it is difficult to highlight valuable materials that could attract the attention of the audience, which in the conditions of general access to information is becoming more and more picky and choosy. Secondly, in the conditions of rapid spread of news through social networks and blogs, it is important to check sources and facts in order to avoid the spread of manipulations and fakes, which actualizes critically needed media literacy skills, which are also important for literary journalism specialists.

Literary journalism, in comparison with other types of journalism, is in drastic competition with blog journalism and video journalism [1], primarily for the attention of a potential audience, which, unfortunately, is interested in entertainment content. The above mentioned problem, in its turn, actualizes new approaches to genre diversity. Changes in the way content is consumed require journalists to adapt their materials to

different formats, such as audio, video, interactive articles, etc. – anything that could increase the interest of the readership in their own information product.

Actually, taking into account the above question, it is worth emphasizing that with the development of digital media, the habits of reading and information consumption are changing, which requires journalists to understand these changes and adapt to them, and, therefore, to create content that could restore the popularity of literary journalism. In this context, the establishment of close ties between literary and military journalism appears to be promising. Since the latter is now dynamically developing and there is a critical need to attract a wider range of readers to the problems of war, to cover war crimes in order to give this phenomenon wide publicity outside the borders of our country, and the functional capabilities of literary journalism (we are talking, first of all, about the factual depiction of reality), which generally proves relevance of such interdisciplinarity and the necessity of its adjustment.

However, considering the volume of content in the modern information space, it is important to ensure high quality of journalistic work, compliance with professional ethics and journalistic standards, which would form a special narrative with defining and dominant intellectual and cultural values.

Conclusions and prospects for further research. These challenges require journalism to constantly develop, be creative and adapt to changes in society and technology, which itself sounds like a challenge and a prospect for the formation of a new stage in the history of literary journalism.

We are convinced that in the conditions of expanding opportunities for learning and globalization processes, it is important to deepen the foreign language aspect of literary journalism and, for example, teaching it as an educational component in a foreign language. Teaching disciplines in a foreign language will enable journalism students to comprehensively prepare for work in an international environment, opens access to a greater amount of knowledge and resources, deepens understanding of the specifics of other cultures and worldviews, will encourage students of media studies programs to critical thinking and analysis, as they must understand information and to express one's thoughts in another language in order to popularize one's own information product in particular, and through it Ukrainian journalism in general.

Literature:

1. Zdovc Merljak S. Literary journalism: the intersection of literature and journalism. Acta Neophilologica. Vol. 37, No. 1-2, 2004. DOI: https://doi.org/10.4312/an.37.1-2.17-23 (accessed on April 29, 2024).

2. Яковлєв М.В., Купка О.В. Метамодерн, пост-постмодерн і світоглядні орієнтири постінформаційного суспільства. С. 287-301. DOI: https://doi.org/10.30525/978-9934-26-357-6-16 (дата звернення - 29.04.2024).

Аністратенко А.В.,
докторка філологічних наук, професорка, професорка кафедри суспільних наук та українознавства, Буковинський державний медичний університет

ЧАС ЯК ЛАБІРИНТ У МАЛІЙ ПРОЗІ МЕТАЖАНРУ АЛЬТЕРНАТИВНОЇ ІСТОРІЇ

Для українського літературознавства в питанні про розмежування часу в художньому творі та часу в реальному житті (його інтерпретації в новелі чи оповіданні) немало зробив твір, не вповні для цього завдання призначений, – філософський нарис В. Вернадського «З історії ідей» [1, 129-142]. Як вказує учений, пишучи про історію наук в Україні та сусідніх слов'янських держав: «Тут галузь наукового дослідження мало перейнята прийомами сучасної історичної науки. Однак і тут зараз помітно пожвавлення. Створюються наукові товариства для вивчення історії природознавства і техніки в широкому сенсі цього слова, зароджуються спеціальні, присвячені їм наукові журнали. Але всього цього недостатньо в порівнянні з часткою невивченою» [1, 131]. Великий вчений-натураліст наполягає на універсальності наукового знання і також спрямування наукового пошуку майбутнього, що становитиме відкриття на стику гуманітарних, природничих і точних наук, також передрікаючи запозичення методологічних принципів з точних і природничих дисциплін у гуманітарні студії в новому тисячолітті.

Різниця філософських теорій у цій парадигмі спричинена різними визначеннями поняття (художньої) реальності. Найпростіше, реальність — це тут і тепер, тобто проекція конкретного часу на точку в просторовій координаті. Тоді говоримо про емпіричний «момент часу». Щоправда, не таким визначенням послуговувався Р. Декарт, але з його розуміння часу, на противагу І. Ньютону й Л. Ейлеру, виникає вчення про часовий момент (Zeitpunkt — за М. Палладієм, 1901, Лейпциг) Ю. Вульфа, Г. Зиммеля, М. Палладія, Е. Хаббла.

Саме через позірну простоту й наочність такого визначення *реального часу* (час заданого об'єкта у конкретній точці простору) сформувалося сучасне визначення часу як однієї з координат хронотопу в літературному творі (спершу в епічних творах і надалі — в усіх формах прозового виду).

Так персонажі художніх творів втрапили в пастку *лінійного часу* і цим — у двомірну площинну світоглядну картину. Саме зі складнощами такого наративу вступає у суперечку час АІ новели та оповідання. У збірці новел фінського письменника М. Валтарі «Пейзаж Місяця» (1953) шість новел альтернативноісторичного характеру, які містять час, що прискорюється протягом

розгортання сюжету. Спробу такого вираження часового концепту М. Белтарі використав ще у «Великій ілюзії» (1928), що демонструє зміну часової парадигми у західноєвропейській філософській думці початку минулого віку, оскільки на той час бурхливо розвивався позитивізм. Ось як сприймається часовий момент у романі: «Тільки інтуїтивно прожита, абсолютно прожита мить, в якій немає жодної самосвідомості, жодного усвідомлення власного «я» або аналізування, в якій є лише саме життя — така мить є справжньою насолодою» [2]. Роздумування над проблемою *Часу* поступається розвиткові умінь вимірювання реального часу, який сприймається як лінійна, спрямована тягла величина. Проблеми циклічності часу та дотичних понять (природних землеробських циклів, наприклад), питання неоднорідного *протікання* часу в різних точках земної поверхні, суб'єктивний чинник сприймання часу та інші важливі аспекти, однак, на початку XX століття все ще залишалися поза увагою письменників або перебували на марґінесі філософського і літературного дискурсів.

До цього необхідно зауважити, що вимірювання часу переживає перманентний розвій, а отже, вдосконалюються й різні метричні системи, що відкриває нові обрії часу також у художніх творах. Вимірювання т. зв. *відносного часу*, тобто часового проміжку між двома подіями, протягом існування людства змінювалось.

Скажімо, найістотніше змінилися — еталонні найменший та найбільший часопроміжки. Для найдавніших людських цивілізацій основною мірою часу був *день*, як період світлого напротивагу темному відрізку часу на Землі, придатного для господарської діяльності. Пізніше виникли сонячні, водяні годинники — клепсидри та інші пристосування й розроблені під них метричні системи. Вимірювання часу годинами — порівняно нещодавня звичка людей. А найменша повсякденна міра, секунда — надбання XX століття. Так, секунда, ототожнюючись із миттю, здобула письменницький інтерес і навіть постала хронотопним обрамленням новел. Наприклад, альтернативна візія відкриття Південного полюсу мореплавцями, описана в новелі Е. По «Рукопис, знайдений у пляшці» (Edgar Allan Poe «Manuscript Found in a Bottle»), саме миттєвим часом хронотопу віддзеркалює ідейно-тематичний рівень твору: «Тому, кому зосталося жити не більш як секунду, вже більше немає чого втрачати…» [4, 32], — розпочинає визнаний майтер хоррору новелу про підкорення Південного полюсу. Очевидно, що місце, де відсутній поясний час, оскільки за положенням сонця його визначити неможливо, постає в уяві письменників міфологічним чистилищем, сповненим непередбачуваних жахіть і часових аномалій. У розв'язці новели Е. По бачимо, що відсутній час провокує зникнення простору, тож місце перетворюється на безодню: «Однак для роздумів про долю, що на мене чекає, залишилося зовсім мало часу! Кола щораз зменшуються — ми стрімголов пірнаємо в самісіньку пащу водовороту, й посеред несамовитого реву, гуркоту та виття океану й бурі наш корабель здригається і — о Господи! — падає в безодню»

[4, 32]. У кінці новели письменник завбачливо «відновлює» час, що плине, ввівши ремарку про знайдення рукопису зі щоденниковим записом сюжету в пляшці та публікацію знахідки 1831 року.

Водночас прищеплювані соціуму уявлення про еволюцію вмінь людини у вимірюванні часу після аналізу історичного минулого можуть виявитися не такими вже й односпрямованими (натомість породжують ідеї про циклічність часу в розвитку цивілізацій), якщо поглянути, наприклад, на метричну систему давніх слов'ян. Чи змогли б люди сьогодні та чи необхідна людству в побуті така висока точність у вимірюванні часу, яку мали наші предки? [3, 32]. Сліди від древніх часових мір залишилися в нашій мові, адже говоримо, приміром, «сиганути мершій», тобто миттєво піти туди і повернутися назад. У художній літературі, зокрема в малих прозових формах, подібний часовий вияв, тотожний телепортації, використовується авторами для ущільнення історичного проміжку, на який здійснюється екстраполяція альтернативної історії та логічного входження її у фабулу оповідання чи новели. Наприклад, в оповіданні французького історика і журналіста Ш. Мессенгера «Битва за Англію. Тріумф люфтваффе» (Charles Messenger «Battle of Britain. Triumph of the Luftwaffe») авторові необхідно порівняти умови мілітарного вибору, зіставляючи умови Першої та Другої світових воєн, однак, згідно з форматом оповідання, Ш. Мессенгера не може вдатися до розлогих історичних екскурсів, тому він використовує моментальний часовий перехід, локалізуючи місце проведення дипломатичних угод: «Літаки люфтваффе почали активні бойові дії проти Великобританії 22 червня 1940 року, того дня, коли Гітлер приймав капітуляцію Франції у тому ж залізничному вагоні, що був використаний західними союзниками в листопаді 1918 р. для заключення миру на Західному фронті» [5, 62]. Бачимо приклад моментального переходу в часі, що створює об'ємну панораму творення альтернативної історії.

Література:

1. Вернадський Володимир Іванович. Вибрані праці / М.І. Кратко; НАН України (пер. з рос.). Київ: Наук. думка, 2005. 302 с.

2. Валтарі М. Велика ілюзія. Роман. Львів: Кальварія, 2003. URL: https://www.livelib.ru/quote/1229071-velika-ilyuziya-mika-valtari.

3. Расен Д. Х'арийская арифметика. Соликамск, 2005. 64 с.

4. По Э. А. Мистификация: Новеллы; Повесть; Эссе. Пер. с англ. Москва: АСТ, 2004. 253 с.

5. Цаурас П. Дж., Бэртт Дж. Д. и др. Победы Третьего рейха. Альтернативная история Второй мировой войны. 95 с.

Козій О.Б.,
кандидатка філологічних наук, доцентка, доцентка кафедри публічного управління, права та гуманітарних наук, Херсонський державний аграрно-економічний університет

ПРОБЛЕМА СИНТЕЗУ МИСТЕЦТВ У РОМАНІ Д.ТАРТТ «ЩИГОЛЬ»

Роман Донни Тартт «Щиголь» (англ. *The Goldfinch*) став помітною літературною подією 2013 року, коли він був удостоєний Пулітцерівської премії. Твір надзвичайно глибокий і багатогранний, що надає широкі можливості його аналітичного вивчення. Це історія життя хлопчика, а потім дорослого Теодора Деккера, що випадково отримує *на зберігання* шедевр живопису. Хлопчину зачаровує невелике, із книжку розміром, полотно Карела Фабриціуса. Картина у тканині твору є художньою деталлю, що «переростає» межі такої, сприймаючись як каталізатор подій та лакмусовий папірець змін у характері головного героя. Авторка звертає увагу на майстерність художника, чий талант вдихнув життя не лише у зображення, а й у життя Тео.

Увесь сюжет роману побудований навколо картини «Щиголь», із самого початку полотно стає світоглядним орієнтиром героя-розповідача, оскільки не лише той, хто творить, а й той, хто ладен зрозуміти прекрасне є художником у широкому значенні. Саме мистецтво герой сприймає не як мертве відображення реальності, а як світ, що існує за власними законами, є живим багатогранним у своєму розмаїтті. Тому доречним є порушення питання про синтез мистецтв у романі. Це досягається майстерним поєднанням зорових і слухових деталей, що творять опуклі емоційно насичені образи, наповнені серцебиттям життя.

Картину «Щиголь» головний герой Тео сприймає, як «злиття усього в одній точці: тремтлива, обрамлена сонцем мить, що існувала у вічності і в даний момент». У деталях герой читає історію, сповнену почуттями. Тому ланцюжок, яким пташка була прикована до гілочки, стає символом болю, що усі роки, коли хлопець був (чи вважав, що був) «власником» шедевру, супроводжував і його самого, символом неволі. Тео не може збагнути, «чому життя так жорстоко обійшлося із живим створінням – воно спурхне ненадовго і приречено опуститься у теж саме місце безвиході». Письменниця вдається до протиставлення творів мистецтва, в основі чого лежить антагонізм життя і смерті. Картина була «такою загадковою, такою простою. І по-справжньому ніжною». Це відрізняє її од інших картин, зокрема «Уроку анатомії», що вражав «сизою плоттю, численними відтінками чорного, хірургами, що виглядали, як п'яниці, із налитими кров'ю очима та червоними носами».

Д.Тартт простежує справжню історію, душу кожної картини, оскільки червона стиглість є не статичною, а динамічною, за нею приховано безліч незримих образів, а саме «тепло, в якому були повні комірки краму, була історія та хід часу». Таким же глибоко філософським змістом сповнені і деталі, в яких – смерть. Авторка наділяє героя – і підлітка, і дорослого чоловіка – здатністю бачити глибокі філософські сентенції у дрібних деталях, розшифровувати послання від художника, зрозуміти діалектичне взаємопроникнення життя і смерті.

Рельєфно описана і зворотна сторона картини: «Патьоки сургучу – червоні, коричневі; хаотична мозаїка європейських ярличків […]. Шари жовтої, коричневої фарби накладені були із майже натуральною опуклістю, неначе опале листя». Ця опуклість є не лише матеріальною, а й символічно-філософською. Завдяки полотну герой відчуває себе «не таким смертним, не таким пересічним», це стає для нього «опорою і виправданням» у складних ситуаціях, на які його життя було щедрим.

Із таким тонким сприйняттям твору мистецтва герой і сам стає художником: кожен штрих, мазок на картині він дуже тонко відчуває, ніби сам наносить: «Поряд із густими мазками – майже прозорі ділянки, виконані із такою любов'ю, що в самому контрасті була прихована ніжність». Картина немов стає опуклою, живою, а художника герой сприймає як деміурга, котрий створює не образ, а живу істоту, і водночас залучає і реципієнта до процесу творення: «Він (художник) хоче, аби ми торкнулися пушка на грудях пташки, відчули м'якість, рельєфність пір'я, тендітність кігтиків». Образ пташки стає живим не лише завдяки зоровим, а й багатозначним слуховим деталям, що несуть на собі не лише інформативну функцію, а також емоційно-смислову: талановите зображення дає можливість почути серцебиття маленької істоти і приховану у ньому самотність та безвихідь. Цікавим є контраст між різнорідними – зоровими та емоційними – деталями: в центрі світлової плями знаходився живий, але надзвичайно самотній осередок.

Тео вражений почуттями, якими художник просочує твір; поділяє ставлення до пернатого: «Навіть дитині видно було, з яким достоїнством вона (пташка) трималася: хоробрий клубочок, пух та тендітні кісточки, не перелякана пташка, що втратила усяку надію, а спокійна». Опис картини (фактично спогад, оскільки герой протягом довгих років не дозволяє собі навіть поглянути на дорогоцінність) супроводжується розкриттям романтичних переживань хлопця. Логічно припустити наявність аналогії, по-перше, між Піппою, що, як і Тео, пережила вибух, але не втратила себе; по-друге, між пташкою-в'язнем та почуттям, яке хлопець проніс через усе життя. Це почуття не знищили ані наркотичний дурман, ані епізодичні коханки. Та й він сам також є в'язнем картини, володіння якою поставило його по іншу сторону закону.

Коли Тео витягував картину, то відчував, що «її світло в той же час огортало» його «немов музикою». Міжродове порівняння посилюється

емоційним, оскільки авторка вдається до зіставлення стану героя під час споглядання картини зі станом під час зустрічі із коханою людиною: твір мистецтва стає уособленням заміщення будь-яких міжособистісних стосунків: між батьками і дітьми, друзями, які приходять і йдуть із оточення Тео, романтичними відносинами, оскільки через усе життя він проніс любов до Піппи. Історія цієї любові не закінчена в межах сюжету твору: авторка немов залишає це на розсуд читачів, дає їм можливість самим закінчити цю лінію.

Сприйняттям справжнього художника письменниця наділяє свого персонажа не лише у моменти його «спілкування» з картиною: починаючи із найрідніших людей у житті Тео – матері та шкільного друга Бориса – та закінчуючи перехожими, яких спостережливе око (і авторки, і героя) вихоплює із натовпу. Образ матері, що трагічно загинула у музеї, у спогадах Тео є живим через яскраві портретні деталі («чорне волосся», «біла шкіра», «сині очі»), порівняння (вся постать матері була «гладенькою, нервовою, тонкою, немов кінь для перегонів»), слухові деталі, що увиразнюють зорове сприйняття («крохмальний хруст сорочки», її сміх, якого було «достатньо, аби залишити все та побігти за нею»), а також завдяки динамічному наповненню цих деталей. Згадуючи матір, якої вже давно не було в живих, Тео відзначав, що влітку її обличчя вкривалося веснянками, цим немов продовжуючи життя рідної людини; також дійсно живою вона є завдяки динамічним деталям та пов’язаних із ними порівняннями: зображенню того, як жінка рухалася, сиділа завжди на краєчку стільця «немов довготелесий болотяний птах, що ось-ось злетить».

Так само як картина – дороговказ і водночас дамоклів меч для Теодора – була для нього живою, в ній відчувалося ніби відчувалося серцебиття, так і Піппа – жива людина – у моменти особливого замилування в очах закоханого хлопця перетворюється на картину, творцем якої є герой: дивним чином змішуються гірчичний колір її светра та волосся, кольору осіннього листя. А сама постать дівчини в цей час вливається у навколишні кольори.

Таким чином, у романі «Щиголь» Д.Тартт виявила себе талановитим майстром, живописцем слова, тонким психологом та філософом. А її твір – це багатогранний кристал, скринька із секретами, які ще будуть розкриті. Завдяки художнім деталям – зоровим та слуховим – перед читачем розкривається процес становлення людини і митця.

Література:

1. Літературознавчий словник-довідник / Гром'як Р., Ковалів Ю. та ін.. К.: ВЦ «Академія», 1997. 752 с. (Nota Bene)
2. Мовчан В. Естетика. 14.2. Принципи класифікації мистецтва. Етика та Естетика // http: // westudents. com.ua/knigi/194 – estetika – movchan – vs.html.
3. Тартт Д. Щегол: Роман// www.nemaloknig.info. – 2013.

Макухіна С.В.,
старша викладачка кафедри публічного управління, права та гуманітарних наук, Херсонський державний аграрно-економічний університет

ОСОБЛИВОТІ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Вивчення іноземних мов є важливою складовою частиною професійної підготовки майбутніх фахівців. Знання іноземних мов полегшує доступ до фахової інформації, використання Інтернет-джерел, допомагає налагоджувати міжнародні наукові контакти, розширювати можливості підвищення професійного рівня фахівця.

У воєнний час заклади освіти стають центром, де здобувачі отримують не лише знання, а й психологічну підтримку, де вони не втрачають відчуття приналежності до громади та можуть повірити в себе. Через активні воєнні дій велика кількість молоді змушені були переїхати за межі своєї країни, але продовжують навчання у закладах вищої освіти дистанційно. Нові умови навчання та викладання, що спричинила війна, стали швидким розвитком діджиталізації освіти та переходу на формат онлайн-навчання, що обумовило використання групових чатів, дзвінків та конференцій в освітньому процесі. Одним з інструментів, найбільш пристосованих для навчання та зручних у використанні стала програма Zoom. Постало нагальне питання змінити вектор викладання, впровадити інноваційні методи та технології навчання, а також форми та технічні засоби, але при цьому, зберегти ключові структурні складові та основні вимоги навчального курсу, що сприяють розвиткові ключових компетенцій майбутнього фахівця, насамперед, однією з яких є комунікативна компетентність, тобто студенти мають оволодіти англійською мовою на рівні B1 (Intermediate) та B2 (Upper-Intermediate), що дозволяє вільно розмовляти англійською та підтримувати різні теми на професійну та побутову тематику, а також передбачає сприйняття мовлення на слух; можливість використовувати іноземну мову відповідно до різних стильових напрямків. Важливим стало застосування в онлайн-форматі різних інтерактивних методів і технологій викладання дисципліни, а саме рольових та ділових ігор, квестів, групових дискусії, метод проектів, кейс-технологій. Як відомо, у зв’язку із воєнними діями на території нашої держави у студентів зменшився рівень мотивації до навчання. Тому, на основі цих методів та технологій, можна мотивувати та залучати майбутніх фахівців до навчання іноземної мови в форматі он-лайн.

Особливе значення відіграє використання навчальних подкастів, що забезпечує насамперед розвиток аудитивних умінь на основі цікавих за змістом автентичних матеріалів та вирішує інші методичні завдання на практичному занятті з іноземної мови. На даний час існують такі англомовні подкасти, як: Splendid Speaking; Voice of America: Learning English; Culips ESL Podcast; The English We Speak; Better at English. Слід відмітити, що у процесі викладання іноземної мови набуває актуальності застосування відео порталу Youtube. Найбільш популярними є канали: Go Natural English, BBC Learning English, ETJ English, Real English.

У викладанні англійської мови корисними будуть безкоштовні тематичні презентації, лексичні та граматичні вправи, лінгвокраїнознавчий матеріал. Готові презентації економлять час викладачів та роблять освітній процес цікавим, зі свого боку візуалізація матеріалу, що використовується під час презентації, покращує та спрощує засвоєння здобувачами освіти теми, сприяє досягненню очікуваних результатів заняття. Сайт Eslow's English Language Teaching пропонує матеріал для дискусій, комунікативних вправ, рольових ігор, які можна використати на занятті зі здобувачами освіти різного рівня володіння мовою (Elementary, PreIntermediate, Intermediate).

Серед основних форм онлайн-комунікації слід відзначити відеоконференцію, форум, чат, блог, електронну пошту, соціальні мережі, служби обміну миттєвими повідомленнями та мобільні застосунки такі як: Viber, Telegram. Відеоконференція відбувається в режимі реального часу онлайн, проводиться у визначений день і час.

Форум – найпоширеніша форма спілкування виклаача і студента у дистанційному навчанні. Кожний форум присвячений певній темі. Модератор форуму реалізує обговорення, стимулюючи питаннями, повідомленнями, новою цікавою інформацією. Чат – спілкування користувачів мережі Інтернет в режимі реального часу. Блог – це форма спілкування, де право на публікацію належить одній особі чи групі осіб. Автор розміщує на сайті свого онлайн щоденника (блогу) допис і надає можливість іншим учням прочитати і прокоментувати розміщений матеріал іноземною мовою, що сприяє розвиткові мовленнєвих навичок. Соціальні мережі та Viber, Telegram дозволяють створювати закриті групи, чати для обговорення тем, завдань, інформації.

У нових умовах викладачі змушені використовувати платформи електронного навчання, які дають змогу ефективно поширювати навчальні матеріали та контролювати успішність студентів. Застосування інноваційних підходів та використання освітніх технологій у навчанні іноземних мов, які гарантують трансформацію в режимі реального часу, забезпечують здобувачів освіти всіма навичками та компетенціями, які дають їм змогу досягти успіху та адаптуватися до воєнного сьогодення.

Література:

1. Вакуленко О.П. Формування і розвиток дистанційного вивчення іноземних мов у контексті модернізації освітньої системи України. *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Наукові записки*. 2017. Вип. 16(59). С.74-77.

2. Шевченко С.П. Застосування інтерактивних методів у процесі викладання курсу професійної англійської мови. *Молодий вчений.* 2020. №4. С.481-483.

Матусяк Г.І.,
кандидатка філологічних наук, доцентка, доцентка кафедри публічного управління, права та гуманітарних наук, Херсонський державний аграрно-економічного університету

МІФОПОЕТИЧНА АРТИКУЛЯЦІЯ ВІЙНИ В КОМБАТАНТСЬКІЙ ПОЕЗІЇ МАКСИМА КРИВЦОВА

Події російсько-української війни, яка почалася на Сході в 2014 році й переросла у повномасштабне вторгнення 24 лютого 2022 року, багатовимірно відображені не лише на шпальтах паперових і електронних засобів масової інформації в країні та світі, а й у творчості сучасних вітчизняних письменників. Трагічний досвід, який у високих дозах отримують українці, вимагає естетичного переосмислення й вербалізованої емоційної реакції, які допомагають відредагувати власну картину світу відповідно до нових реалій і витворити з хаосу довколишнього буття впорядкований внутрішній космос його особистої рецепції та оцінки. Т. Пастух пояснює «спалах» поетичної творчості під час війни гострою потребою передати душевні настрої й стани, «виявити емоції назовні і в такий спосіб розрядити сильне емоційне напруження» [3].

Творчість Максима Кривцова, який загинув на фронті 7 січня 2024 року, є унікальним явищем у сучасній українській літературі, оскільки становить собою художню артикуляцію досвіду бійця, вербалізованого синхронно з трагічними подіями війни, що триває. За життя талановитий автор видав лише одну збірку, яка викликала значний резонанс серед літературознавців і неймовірний читацький інтерес. Вірші М. Кривцова є самобутньою рефлексією безпосереднього свідка й учасника військових дій, який гранично чуттєво ословив пережиті драми, віднайшовши власну поетичну мову, придатну для візуалізації сучасних трагедій у всьому їх розмаїтті.

У збірці «Вірші з бійниці» М. Кривцов творить своєрідну філософію месіанства, свій тестамент любові через самопожертву, спасіння інших ціною власного життя, надаючи війні сакрального виміру. Біблійні сюжети, образи й мотиви, що оприявнюються в інтертекстуальному полі книги, набувають особливої символічності у зв'язку з тим, що поет пішов у засвіти у 33 роки. Тут доречно згадати феномен «поетичної інтуїції», яку Т. Пастух зараховує до характерних тенденцій сучасної української поезії про війну [3]. Вірш «"Марія" "Голгофі"» є неоміфом про «Хесуса», який «щодня виходив чергувати на бойову позицію» [2, с. 20]. Мотив смерті, що пронизує збірку, оприявнюється в загибелі

«Хесуса», на чолі якого «Марія» написала кров'ю: «"Хесус" із механізованої, час накладання турнікету тридцять третій рік від Різдва Христового» [2, с. 21].

Образ Бога у віршах М. Кривцова здебільшого постає матеріалізованим: він має тіло, яке здатне виконувати буденні людські дії. При цьому образ Господа не втрачає сакральності, що оприявнюється на рівні авторського правопису, де іменники й займенники на його позначення починаються з великої літери. Господь у «Віршах з бійниці» вміє плакати, думати, говорити, писати, ловити рибу, відчувати самотність, їсти млинці, обіймати й молитися. Він є багатоликим: Господь лісу, Господь автоматичного гранатомета, Господь сну. Амбівалентність цього образу полягає в його одночасній усемогутності й вразливості: Господь у вірші М. Кривцова може незмигно спостерігати за всіма, а також по-дитячому заблукати й загубити капці.

Поетична уява автора перетворює бліндаж на келію, що слугує храмом, у якому ліричний герой ставить окопну свічку «за високі листяні дерева / за глибокі яри та природні заглиблення / за ранкову росу» [2, с. 44]. В іншому вірші храмом стає згарище з рештками колишнього поселення. На румовищі ліричний герой шукає весну, яка в міфологічних уявленнях символізує народження й відновлення. З одного боку, в аналізованих рядках спостерігаємо поетичний синкретизм християнських і язичницьких уявлень, з іншого – певну сакралізацію хронотопу військових дій.

Поет візуалізує образ Бога за допомогою лексики, пов'язаної з війною: Господь закликає збирати його «тіла гільзи іржаві» й розчісувати волосся «канонадами / залпами / блискавицями», а бороду – «гусеницями / колесами тяжкими» [2, с. 75]. Він навіть убраний у військовий стрій: «блукає в зеленці Всевишній» [2, с. 79], а в іншому вірші носить навушники, через які слухає світ. Вважаємо, що використання образу Бога в мілітаризованому хронотопі свідчить про «ресакралізацію сучасного життя, що <…> відбувається паралельно з десакралізацією» [1, с. 558].

Одним із наскрізних у збірці «Вірші з бійниці» є полісемантичний образ Голгофи, який автор реміфологізує, вдаючись до сучасних реалій: «На вулицях і на полях / з'являлись нові Голгофи / ось тільки кулі замість цвяхів / ось тільки артилерія замість списів» [2, с. 13]. Його Голгофи викликають чіткі асоціації з гарячими точками на Сході, бо їхнє розташування – «за вугільними шахтами» [2, р. 91]. «Голгофа» також оприявнюється у тексті збірки як назва позиції й позивний разом із «Марією», яка «зібрала свій екіпаж: / «Матвія», «Івана» і «Магдалину» / яка пахла хлібом і молоком / «Матвій» на лівому передпліччі / мав невеличке татуювання риби» [2, с. 19]. Біблійний Месія прийшов зі Сходу. Поет ресемантизує цей сакральний образ і топос, бо Спасителем у його творах стає кожен, хто йде в напрямку орієнту: «ми всі пішли на Схід / бо хто якщо не ми» [2, с. 15].

Таким чином, аналіз поезій збірки М. Кривцова «Вірші з бійниці» засвідчує, що авторові властивий неоміфологіний тип мислення, який виявляється в інтерпретацій сучасної дійсності крізь призму міфології з використанням прийому ресемантизації. Найбільш часто повторюваним є міфосценарій кінця, що відображається в наскрізному мотиві смерті й багатоликому образі Бога, який, з одного боку, є трансцендентним і всемогутнім, а з іншого, по-людськи тілесним і вразливим. У збірці «Вірші з бійниці» передусім артикульовано наратив любові, закоріненої в біблійній ідеї месіанства.

Література:

1. Вишницька Ю. Міфологічні сценарії в сучасному художньому та публіцистичному дискурсах: монографія. Київ : КУБГ, 2016. 614 с.
2. Кривцов М. Вірші з бійниці. Київ : Наш формат, 2023. 176 с.
3. Пастух Т. До нового канону української поезії. *Збруч.* URL : https://zbruc.eu/node/117641 (дата звернення: 08.02.24).

Ткачук Р.Ф.,
доктор філологічних наук, старший науковий співробітник відділу давньої української літератури, Інститут літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України

РОЗКОЛ КИЇВСЬКОЇ МИТРОПОЛІЇ МОСКВОЮ В ОЦІНЦІ ПРАВОСЛАВНИХ ТА УНІЙНИХ КНИЖНИКІВ XVII СТ.

Двовладдя в Руській церкві, що виникло через поставлення у 1448 р. в Москві митрополитом Київським рязанського єпископа Йони без дозволу константинопольських патріархів Митрофана II та Григорія III Мамми, отримало різне потрактування в українській полемічній книжності та історіографії.

Православні книжники, вибудовуючи антиримську концепцію історії Київської митрополії, нерідко з неї викреслювали імена первоієрархів, що підтримували унію. Наприклад, Сильвестр Коссов у вміщеному наприкінці «Πατερικόν»-у хронологічному переліку київських митрополитів «Chronologia o prawosławnych metropolitach ruskich» [1, s. 167–181] написав, що згідно зі свідченнями правдивих хроністів (ішлося про «Палінодію» Захарія Копистенського [4, с. 1046]) у 1442 р. митрополитом став не Григорій II, а Йона, якого обрала Русь на місце Ісидора [1, s. 177].

У своєму творі «Obrona Jedności Cerkiewney» [2] Лев Кревза докладно змалював історичний портрет Григорія II. Він розповів про освіченість і благочестя первосвятителя Києва, його проповідницьку діяльність в Україні, тісні стосунки з Ісидором, який рекомендував папі Пію II передати Григорію II в розпорядження Київську митрополію, та обґрунтував законність зайняття митрополичого престолу ним, а не Йоною [2, s. 62–63].

Зі свого боку, Сильвестр Коссов обмежився короткою згадкою про Григорія II, зокрема поставив під сумнів канонічність його обрання предстоятелем Руської церкви та підкреслив легітимність влади на Київській кафедрі митрополита-розкольника Йони, не визнавати самочинний уряд якого закликали в окружних посланнях вселенські патріархи [2, s. 63].

Така відповідь Сильвестра Коссова Леву Кревзі викликала обурення в Теодора Скуминовича. Полеміст пояснював двозначність висловлювання автора «Πατερικόν»-у про служіння Григорія II на Київській кафедрі намаганням приховати римські корені зведення його в сан митрополита, що оприявнювало історичні зв'язки Руської церкви з Римом. Доводячи лукавство Сильвестра Коссова стосовно Григорія II, Теодор Скуминович вказав на помилку і суперечність у наведеному ним повідомленні. Наприклад, Сильвестр Коссов написав про поставлення в 1442 р. митрополитом грека Григорія II, хоч на той час

Руську церкву очолював Ісидор, і водночас, заперечивши своє попереднє хибне твердження, зазначив, що «правдивіші компутисти» [1, s. 177] повідомляють про обрання Руссю на Київську кафедру Йони. На підставі виявленої контроверзи Теодор Скуминович зробив висновок, що автор «Πατερικόν»-у або визнав допущення неточностей в укладеному ним хронологічному списку київських митрополитів, або ж наведені ним свідчення «правдивіших компутистів» [3, s. 77] були недостовірними. Наявність суперечностей у розповіді Сильвестра Коссова про митрополичий уряд Григорія II Теодор Скуминович зумів майстерно передати завдяки використанню риторичних прийомів моделювання емоційного мовлення, як-от метафори, анафори, риторичного запитання, риторичного вигуку, іронії, гри слів, які, крім того, посилювали переконувальний вплив на читача [3, s. 77; v. et.: 1, s. 177].

На сторінках літописів Григорія II змальовано канонічним «митрополитом Київської Русі» [3, s. 77], до якого українське духовенство ставилося як до духовного отця і пастиря. Інакше літописці відгукуються про Йону, якого, за словами Сильвестра Коссова, обрала Русь. За їхніми свідченнями, Йона був «імпостором» [3, s. 78], тобто ошуканцем, що самовільно зайняв престол Київської митрополії, духовенство якої його владу не визнало. Теодор Скуминович розповідав, що після того, як в Москві було незаконно обрано митрополитом Йону, Руська церква, чиї землі охоплювали території Польського королівства, Литовсько-Руського та Московського князівств, розділилася на дві частини: унійну і схизматичну [3, s. 78].

Література:

1. Kossow S. ΠΑΤΕΡΙΚΟΝ abo ŻYWOTY ŚŚ. OYCOW PIECZARSKICH. W Kiiowie: W drukarni Ś. Ławry Pieczarskiey, 1635. 181 s.
2. Kreuza L. Obrona Jedności Cerkiewney, abo Dowody ktorymi się pokazuie, iż Grecka Cerkiew z Łaćinską ma być ziednoczona. W Wilnie: W Drukarni Leona Mamonicza, 1617. 116 s.
3. Skuminowicz T. Przyczyny porzucenia Disuniey przezacnemu narodowi ruskiemu podane a Jaśnie Wielmożnemu Przewielebnemu Panu Iego Mośći Panu Abrahamowi Woynie z Bożey y Apostolskiey Stolice łaski Biskupowi Wileńskiemu Patronowi y Dobrodźieiowi swemu ofiarowane od Theodora Skuminowicza. W Wilnie: W Drukarni Akademiey Societatis IESU, 1643. 122 s.
4. Копистенский З. Палінодія или Книга Обороны кафолической святой апостолской Всходней Церкви и святыхъ патріарховъ, и о Грекохъ, и о Россохъ христіанехъ. *Памятники полемической литературы въ Западной Руси*. Петербургъ, 1878. Т IV. Кн. I. Col. 313–1200.

Чернова Ю.В.,
старша викладачка кафедри іноземної філології і перекладу гуманітарно-педагогічного факультету, Національний університет біоресурсів і природокористування України

ПАДІННЯ АВТОРИТЕТНОСТІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Вже довгий час англійська мова вважається інструментом міжнародного спілкування. В нашій країні вона практично завжди є обов'язковим предметом як в школі, так і у вищому навчальному закладі, навіть якщо спеціальність не є філологічною. Якщо певну кількість десятиліть назад вивчення іноземних мов не віталося, або навіть заборонялося через політичні настанови, то сьогодні додаткові заняття з англійської дорослого або дитини є абсолютно звичним явищем, адже всі ми знаємо, що володіння нею знадобиться і в бізнесі, і під час подорожей. Проте після початку повномасштабної війни росії проти України ситуація дещо змінилася, адже як викладачі ми стали чути про трохи інше ставлення студентів до англійської мови. Так склалися життєві обставини, що дуже велика кількість наших співгромадян вимушена була залишити свої домівки та бігти від війни до інших країн. Кількість біженців з України, зареєстрованих для тимчасового захисту або в аналогічних національних схемах захисту в Європі, станом на 31 січня 2023 року досягла 4 млн 823.33 тис., повідомило Управління Верховного комісара ООН у справах біженців на своєму сайті. Найбільше біженців прийняла Польща – більше півтора мільйона людей. На жаль, саме цей показник дає зрозуміти, що українцям, зокрема студентам, які вивчали англійську мову, досить складно починати життя з чистого аркуша в Польщі – статистика та досвід перебування там говорять, що лише невелика кількість поляків володіють англійською та можуть зрозуміти або допомогти нашим біженцям, якщо останні намагаються говорити саме англійською, не володіючи польською. Друге місце серед європейських країн, що гостинно приймають наших співвітчизників, займає Німеччина. І тут знову необхідно «переключатися» з однієї вивченої мови на іншу – мовні курси німецької, обслуговування в банку німецькою, вирішення питань при пошуку житла також німецькою. На третьому місці за прийомом українців Чехія, на четвертому – Італія. Якщо в Чехії може допомогти певна схожість деяких слів в наших мовах, то в Італії варто одразу починати вчити їх державну мову, щоб порозумітися з місцевими – небагато італійців володіють англійською, особливо старше покоління. Статистичні дані, наведені вище, пояснюють, чому зараз англійська

вивчається менше, або чому раптово польська, німецька та італійська мови набули майже таку ж саму популярність, що й англійська. Це саме той момент, коли викладач, який підтримує зв'язок з учнем або студентом, що перебуває закордоном, чує щось на кшталт «Навіщо англійську ми вчили стільки років? Польську, болгарську або румунську треба було обирати». Звісно людину, що опинилася в чужому для себе середовищі без знання місцевої мови, можна зрозуміти, проте не варто впадати у відчай – англійська все одно знадобиться. Європейська молодь її активно вивчає, тому одна з порад українським біженцям – якщо є потреба щось спитати англійською, бо не знаєте мову країни, в якій перебуваєте – намагайтеся почати розмову з молодшим поколінням. А італійські університети, які зараз радо приймають нашу молодь за програмами Еразмус, надають програми навчання виключно англійською, де єдиний виняток – предмет «італійська мова».

І нарешті гарні новини для тих, хто почав сумніватися в доцільності вивчення або продовження вивчення англійської – Британія займає п'яте місце серед країн, що приймає наших людей. Не варто також оминати увагу Канаду, яка з готовністю робить те ж саме, так, наприклад, у канадському місті Калгарі вже утворилася справжня українська діаспора. На жаль, навіть якщо українець зі знанням англійської мови опинився в англомовній країні, це не означає, що його не спіткають труднощі при спілкуванні або мовний бар'єр. Дуже часто шкільна або університетська програма не включає такі побутові теми, як оренда житла або оформлення тимчасового захисту, проте на щастя є безліч безкоштовних застосунків, які допоможуть з необхідною лексикою. Ще один досить вагомий плюс володіння англійською сьогодні – поширення дописів про війну у соціальних мережах. Люди старшого покоління можуть вкрай скептично до цього поставитися, проте це дійсно допомагає нести правду в маси, адже це давно не таємниця, що ЗМІ можуть бути упередженими стосовно політики та публікувати такі самі статті про війну в Україні. Отже це той самий невидимий фронт, де можуть вести свою власну боротьбу проти несправедливості освічені українці як на Батьківщині, так і за її межами.

Маємо щиру надію, що всі складнощі, перераховані вище, тимчасові, як і тимчасовим є те, що студентство розчароване в дещо другорядній ролі англійської в їхньому житті на даний момент. Володіння будь-якою іноземною мовою є показником освіченості, тож слід намагатися збільшити кількість англомовних європейців, адже Україна – це вільна європейська держава.

Література:

1.Борисова О. Роль англійської мови у сучасному світі. Науковий пошук студента: сучасні проблеми та тенденції розвитку гуманітарних і соціально-економічних наук/За матеріалами III регіональної науково-практичної конференції. – Ізмаїл: РВВ ІДГУ, 2017.– с. 280-282.

2.Хоменко О. Роль англійської мови в умовах глобалізації. Вища школа. Гуманізація навчального процесу: збірник наукових праць. – 2013. –Вип, 61, 203-217.

Чик Д.Ч.,
доктор філологічних наук, професор, професор кафедри іноземних мов і методик їх навчання, Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія імені Тараса Шевченка

ОБРАЗ ІНШОГО В АВТОБІОГРАФІЧНІЙ ТРИЛОГІЇ «КАЗКА МОЙОГО ЖИТТЯ» Б. ЛЕПКОГО[1]

Першим міжкультурним досвідом Б. Лепкого стало знайомство зі своєю нянею із сполонізованого українського роду Марією Яницькою. Як згадує Б. Лепкий у незавершеній трилогії «Казка мойого життя» (1936-1941), Яницька мала колись невеликий маєток неподалік Кам'янця, належала до правобережної шляхти, але через родинні обставини жінка зубожіла та змушена була шукати притулку «по той бік Збруча» й попросилася до Лепких у найми [1, с. 12]. Як відомо, українці упереджено ставилися до своїх земляків, які опинилися за природним кордоном в іншій державі. Але у родині Лепких таких стереотипів не було. Тому, коли малий Лепкий зауважує незвичні для себе слова у лексиконі Яницької, матір йому пояснює, що всі є українцями [1, с. 91].

Патетично описує письменник власне осягнення мовної та національної ідентифікації. Спершу він згадує книги, які знаходить у батьковій книжковій шафі. Під впливом оповідей батька хлопчина розшукує передусім «Кобзар» Т. Шевченка й, судячи, з опису, йдеться про празьке видання 1876 року. Б. Лепкий згадує труднощі під час прочитання, коли натрапляє на початку на спогади російського письменника І. Тургєнєва про поета та автобіографію Т. Шевченка написані незрозумілою мовою [в оригіналі повісті, як і в інших виданнях, зазначено – «П.С. Тургенєва» [1, с. 119], що, очевидно, є авторською неточністю або друкарською помилкою. – Д.Ч.], але потім з легкістю й насолодою прочитує історичну поему «Іван Підкова». Відтак Б. Лепкий описує враження від поетичного слова Т. Шевченка [1, с. 120].

Згадує Б. Лепкий розповіді матері і про діда, священика Михайла Глібовицького, який мужньо проганяє російських солдатів, які тероризували місцеве населення в 1863-1864 рр. Московити мали дозвіл переслідувати учасників польського повстання й навіть пересікати кордон між тогочасною Австрійською та російською імперіями через Збруч поблизу містечка Гусятин.

[1] Тези підготовлено завдяки отриманому автором гранту the Remeza Family Research and Publications Grant **від Канадського інституту українських студій Університету Альберти (Канада).**

Письменник добре запам'ятовує оповіді матері про дикунство російських солдатів [1, с. 76].

Власне з початком навчання у Бережанській гімназії Лепкий-учень знайомиться із мовною специфікою освіти. Як зауважує історик педагогіки С. Пахолків, «офіційний» Відень за підтримку урядової політики передав польським урядовцям автономну владу в тогочасній Галичині, і, як наслідок, земельний крайовий закон від того ж року скасовує німецьку мову як обов'язкову мову викладання та запроваджує натомість польську. Водночас права української мови як мови викладання юридично не були врегульовані [2, с. 146-147]. Не стала винятком і Бережанська гімназія, де була запроваджена польська мова як офіційна мова викладання. Також письменник згадує викладачів-німців і викладачів-австрійців, які, з його спогадів, не демонстрували зверхності по відношенню до учнів-українців чи учнів-поляків, а були професіоналами, які намагалися фахово викладати [1, с. 282-285].

Окремо зупиняється Б. Лепкий на постаті тогочасного директора гімназії Матеуша Куровського. Б. Лепкий з великою повагою пише про директора гімназії, людини, яка була «виїмково добра», справжній педагог, який виступав меценатом для талановитих учнів, а також відкрито демонстрував неупереджене ставлення до учнів-українців [1, с. 208].

Утім, саме в 1880-ті рр. у свідомості польської спільноти набуває поширення та поява негативного образу українця, який нищить костели і вбиває людей, а власне символом збірного негативного образу українця є стереотипні образи козаків у першому романі Г. Сенкевича «Вогнем і мечем» (1884) [3, с. 63]. Як зауважує Б. Лепкий, власне поява та подальша популярність бестселера польського письменника спричинилася до ворожнечі між українцями та поляками кінця XIX ст., яку він спостеріг ще під час навчання [1, с. 215].

Таким чином, Б. Лепкий у своїх автобіографічних спогадах про дитячі та гімназійні роки «Казка мойого життя» реконструює власні дитячі та підліткові враження, акцентуючи на психологічних і культурних особливостях сприйняття Іншого, яке невід'ємне від набуття власної національної ідентифікації. Попри акцент на особистих враженнях, Галичина другої половини XIX століття у її окремих провінційних топосах постає безумовно цікавим і особливим полікультурним феноменом. Автор спершу отримує досвід виховання патріотично налаштованих матері та батька – священичої родини Лепких – які знайомлять сина з відмінностями між націями, репрезентанти яких живуть на теренах «старої нової» Австро-Угорської монархії. Пригадує Б. Лепкий і несприйняття «класичної» літератури московитів, як і оповіді матері про справжнє дикунство російських солдатів. Бережанська гімназія стала для Б. Лепкого місцем, де за неупередженого і виваженого керівництва директора-поляка М. Куровського було досягнуто національної злагоди між учнями та викладачами різних національностей навіть за умов, коли польська мова була

офіційної мовою викладання.

Література:

1. Лепкий Б. *Казка мойого життя: повість.* Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2014. 416 с.

2. Пахолків С. Українська інтеліґенція у Габсбурзькій Галичині: освічена верства й емансипація нації. З німецької переклала Х. Николин. Львів : ЛА «Піраміда», 2014. 612 с.

3. Хахула Л. *«Різуни» чи побратими? Сучасні польські дискурси про Україну.* Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2016. 304 с.

НОТАТКИ

Електронне наукове видання

ДВА РОКИ ВІЙНИ:
НАСЛІДКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦІЇ
(м. Київ, 15 травня 2024 р.)

Підписано до опублікування 20 червня 2024 р.
Формат 60 х 90. Гарнітура Times New Roman.
Ум.друк.арк. 17,6.

https://naukarmy.org.ua/

Благодійний фонд
«Науковці та освітяни для ЗСУ»

9 798329 420128